

[Ա]

**Յաղագս գեղից եւ տերանց իւրեանց խրատ:**

Աստանօր արժան համարեցաք զառաջակայիցն զերկարաբանութեանցն զանց առնել, եւ համառօտաբար զպիտանացուն ժողովել աստ, եւ յիշումն առնել զկնի շարագրելի աստիճանացն՝ որք 'ի յառաջիկայ դրունսն շարակարգեսցին. եւս առաւել զայնմանէ որ պիտացու է գեղջին, որ իւր տէրն ստեպ հայի 'ի յինքն, եւ կտակուտ երթայ տեսանէ եւ պէտ առնէ. եւ այնու կարէ իմանալ զգանկատն եւ զցան տեղոյն, եւ փութով բժշկէ եւ արիացրնէ զնոսա յաղագս շինութեան, եւ քաջալերէ զնոսա յամենայն պէտս շինմանցն: Եւ եթէ ուրուք պատճառանօք վերջացեալք գտանին 'ի գործս վաստակոց իւրեանց՝ նա յիշելումն առնէ, եւ քաջալերէ զնոսա իշխանական հրամանան 'ի գործն. վասն զի յորժամ զգովելին գովէ եւ զպարսաւելին պարսաւէ՝ նա միամտանան 'ի բանն, ըստ իւրաքանչիւր կերպի, եւ յորդորին ցանկութեամբն 'ի գործ վաստակոց:

[Բ]

**Յաղագս երկրաւորութեան գործոց:**

Յիրաքանչիւր ժամանակ եւ 'ի մարդկային հասակն՝ ումեք որ հետեւին երկրագործութեան, ամենայնիւ առաւելութեամբ ազնիւ է տղայական եւ մանկութեան հասակն: Եւ պարտ է նոցա ծառայապէս կալ այնոցիկ՝ որք հմտացեալք լինին գործոյն եւ հասեալ 'ի ժամանակս ծերութեան. վասն զի անյոյլաբար իլեն 'ի գիտնոյն զամենայն փշաբեր եւ զանտառախիտ բանջարսն եւ զծառսն, եւ սրբիչք են ճանապարհաց անդեացն եւ վաստակոցն, եւ անխոնջ փորեն, պեղեն, քաղհնեն, ստածեն, նաեւ ժողովեն, իրտեցնեն զվնասակար ձագսն, եւ վարեն զանասունս յանդեացն: Եւ յայս ամենայն վերոյ գրեալ գործս՝ տղայքն առաւելագոյնք են քան զմիջահասակ մանկտիսն. վասն զի անյոյլաբար ցածանան եւ վերանան, եւ հեշտագոյն է նոցա քան մեծամեծացն. եւ որպէս 'ի խաղ ընթանան 'ի գործն անխոնջ: Եւ այսու ամենայնիւ ուսանին զգործն եւ զբնութիւն գետնին եւ զհաւայն ժամանակացն եւ զեղանակ տարւոյն: Եւ զայս ամենայն տեսութեամբ եւ փորձիւք պարտ է ուսանիլ:

[Գ]

**Յաղագս թէ ո՞ր տեղոյ օդն առողջ եւ բարի է:**

Այսուհետեւ պարտ է զիտել եւ ընդորոգութիւն առնել, եթէ ո՞ր տեղոյ օդն առողջ եւ բարեյարմար է, եւ անդ առնել զշինութիւն: Եւ պարտ է զիտել, զի այն տեղն որ մօտ է 'ի ծովն՝ առողջային է. նոյնպէս եւ լեռինք որք մերձակայք են ծովուն՝ առողջ են: Եւ ուր հիւսիսային հողմն առաւել դիպի քան զայլ հողմունս՝ նա առողջային է: Եւ այն տեղին որ աւելի ջրընկէց լինի եւ չսեւանայ 'ի նմա շաղախն՝ 'ի ցածութեան եւ 'ի հարաւային կողման են, կամ յարեւելեան. եւ 'ի նոցունց հողմոյն սնեալն՝ առաւել վատառողջ է եւ պիղծ: Վասն զի ծնանին 'ի նմանէ ազգի ազգի ցաւք, թշուառութիւնք եւ մահք. եւ վասն այնորիկ պարտի 'ի բարձրավանդակ տեղիսն առնել զշինութիւնսն՝ որ առողջային լինի. եւ 'ի բարձրն լաւ պարզի օդն: Եւ պարտ է

գտներն 'ի հիւսիսային եւ յարեւելեան կողմն շինել, գորունսն ընդդէմ արեւելից քանալ: Վասն զի ջերմութիւն արեգականն ցամաքեցուցանէ զհաստ գիճութիւնքն: Նոյնպէս եւ զպատուհանսն ընդդէմ հիւսիսային դեհին՝ զի մտեալ պարխրային օդն՝ ցամաքեցուցէ զտունն 'ի մահաբեր բորբոսահոտութենէն. եւ առաւել բարուոք է եթէ զապարանսն 'ի վերայ լերանց շինէ ոք, զի մերձակայ է արեգական, եւ ջերմութիւնքն լաւ հասանին 'ի մերձակայսն քան 'ի հեռաւորսն, եւ սրբեալ մաքրեն եւ նօսրացուցանեն զսառնային գիճութիւնսն: Նոյն ինքն եւ զապարանսն ցած եւ նեղ ո՛չ է պարտ առնել, այլ բարձրառաստաղ եւ բարձրակ: Եւ բազումք ոմանք ոչ հաւանին յարեւելեան կողմն առնել զապարանսն միայն, այլ եւ 'ի հարաւային. եւ զայն առողջ համարին մարդկութեանս, զի տաք եւ չորային է, եւ առաւելութիւն ունի անդ ջերմութիւնն արեգական: Բայց ես ասեմ, թէ յայնպիսոյն երկնչել պարտ է. զի հարաւային օդն գիճային է եւ փոփոխական բնութիւն, բազում ցաւք եւ հեծութիւնք ընծայէ յանձին: Չտան տեղն փորձեալ. յերեկոյին փարչ մի ջուր դիր, յառաւօտուն տես. թէ փարչն թերի է՝ մի՛ շիներ, թէ լի է՝ լաւ է, շինեալ:

[Դ]

### **Յաղագս ազարակաց լինելոյ 'ի լերինս, եւ տնկելոյ 'ի նոսա բազում ծառս:**

Պարտ է լինել ազարակացն 'ի լերինս, եւ տնկել 'ի նոսա զբազում ծառս. եւ թէ որպէս տնկեն 'ի նոսա զծառսն գեղեցկատեսիլ եւ վայելուչ. եւ այնպիսի ազգի ազգի ծառովք պաճուճեալ ազարակքն, որ յինքենէ իսկ բուսեալք լինին ծառքն. ապա թէ ոչ՝ դժուարաւ բնակեցուցանէ, այսինքն արմատացուցանէ ոք 'ի տնկոց անդ. վասն զի ծառք վայրենիք 'ի սերմանց իւրեանց որք անկանին յերկիր՝ բուսանին. եւ են 'ի նոցունց ոմանք՝ որք զգիճային վայրսն խնդրեն. եւ ձիթենին եւ փիճին եւ սօսախն եւ այնպիսիքն՝ զչորայինն, եւ կաղնին եւ կաստանային՝ զանձրեւային:

[Ե]

### **Յաղագս Ջրոց, թէ ո՞րպէս պարտ է ժողովել զանձրեւաջուրն:**

Վասն ջրոյ թէ ո՞րպէս պարտ է ժողովել զանձրեւաջուրն: Արժան է յառաջ քան զամենայն ինչ զջրոց խոկալ, ոչ եթէ վասն ամպելոյ միայն, այլ եւ վասն վաստակոց եւ բուսոց երկրի, եւ վասն օդոցն խոնաւացուցանելոյ. վասն զի յամարայնոջն՝ դալարացուցիչ է մարմնոցն եւ անցուցիչ չորութեանցն, եւ կատարեալ հակառակ է ամառնային այրեցմանցն: Եւ եթէ ումեք ուրդի 'ի գեղական աղբիւր քաղցրահամ՝ արժան է այնու բաւականանալ. եւ թէ ոչ՝ նա անձրեւին ջրին պարտ է ճար առնել. ոչ 'ի վերայ այնպիսոյն գոր սովորեցան ոմանք ժողովել, եւ ոչ որ աղբահոտեալ եւ աղտեղացեալ է յաղբէ անասնոցն. այլ արժան է այնպիսի արուեստի ժողովել, որ լինի 'ի տներաց կամ 'ի կռավնաց, որ արիապէս փութան յաւելելն եւ 'ի սրբելն, եւ իւրք կանայքօք ուղղեն զջուրն 'ի յամանն ուրուք, իբր 'ի պրքէ. եւ անդ յիստակի 'ի պղտորութենէն եւ ապա մտանէ 'ի ջրատունն. եւ այս այսպէս լինի:

Յայլուստ. զբամպակն կշռեալ, թա՛ց 'ի ջուրն, հան յարեգակն, չորացո եւ կշռեալ. թէ ծանր է՝ ցած է, թէ թեթեւ է՝ լաւ է: Մտայ Նիլին ջուրն պղտոր է, առեալ լնուն 'ի կարասն, զլեղի նուշն ծեծեն 'ի մէջն արկանեն, շուտ յիստակի:

[Զ]

**Յաղագս չփոփոխելոյ զբնակիչս եւ գտունկս լաւագոյն շինուածոցն 'ի վատթարագոյն վայրս:**

Պարտ եւ արժան է չփոփոխել զբնակիչս եւ գտունկս լաւագոյն շինուածոցն 'ի վատթարագոյն վայրս. զի ասացին ոմանք 'ի գիտնականացն, թէ չէ պարտ զբարւոք տեղեացն սովորեալ մարմինքն՝ տանել 'ի վատթարն, ապա թէ ոչ՝ վնաս մահու լինի նոցա, այլ արժան է պարունին հայրաբար խնամել զժողովուրդն, եւ 'ի լաւագոյն տեղիս բնակեցուցանել. եւ եթէ չիցէ հնար 'ի միջասահման տեղին: Չի առաջին բժշկապետքն տեղեկացեալ են եւ գրեալ ճշգրտիւ, որ պարտ է մարդկային ազգիս պատրաստ լինել 'ի փոփոխել երկրին եւ օդոցն. եւ ոչ եթէ մարդկութեան միայն, այլ եւ տնկոցն եւ անասուն կենդանեացն:

[Է]

**Յաղագս Հոգացողաց գաւառաց խրատ:**

Արժան է հոգացողացն գաւառաց այսպիսի օրինակաւ եւ սահմանաւ վարել: Պարտ է հոգացողին զգաւառ՝ սահմանաւ տանել եւ չընտելանալ ընդ բնակիչս տեղւոյն. վասն զի ամենայն ընտելութիւն՝ պակասութիւն բերէ հարկեացն. եւս առաւել 'ի զինարբութեանցն լրբութենէն լինի. եւ յայմանէ ընծային բազմադիմի սխալմունք. զոր յերկար համարեցաք զամենայն ընդ գրով արկանել: Այլ պատեհ է նմա բարւոք ճանապարհաւ ընթանալ, եւ բարեբարոյ եւ քաղցրախօս ընդ ժողովուրդն լինել. եւ անմոռանալի պահել 'ի մտին զիր ինչ, եւ զսղալանացն տուգանս՝ ըստ իւրաքանչիւր յանցանացն չափով դնել. որ ոչ վասն ատելութեան պակասեցուցէ եւ ոչ խարբութեան աղագաւ առաւելուցու 'ի տուգանաց յափշտակութիւն. այլ քաղցրութեամբ եւ խնամօք առնու զոր ինչ առնու. եւ արիութեամբ լնու զսնկութիւն եւ զկարիք սնկողացն. եւ յառաւօտուն կանուխ 'ի քնոյն ելանէ յառաջ քան զբնակիչսն:

Եւ պարտ է նմա պատրաստ կալ 'ի ստախօսութենէ, եւ հաւատարիմ լինել 'ի սահմանս օրինաց, եւ յամենայնի անխոնջ եւ անյոյլ լինել 'ի սահմանին ընթեռնուլն, եւ անյոյլաբար կատարել զաստուածային կողմանսն եւ զմարդկայինսն. եւ ինքն իսկ հոգացողն պարտ է որ պատճառ եւ առիթ լինի այլ ժողովրդեան՝ 'ի գործս բարութեան. վասն զի 'ի նմանէ երկնչին առաւել քան յայլոց: Եւ 'ի ժամ վաստակելոյն վաստակել տայ, եւ 'ի հանգչելոյն՝ հանգչել. եւ հանապազ զպատեհութենէ բարւոք գնացիցն առնէ նոցա յիշումն: Եւ յօր կիրակեիցն եւ մեծամեծ տօնիցն հանգուցանէ զնոսա եւ չբեռնաւորէ աւելի բանիք եւ անսահման վաստակօք, այլ հանգստեամբ եւ քաղցրութեամբ տայ առնել զոր կարէ առնել: Եւ պարտ է նմա զգուշանալ 'ի վերայ բարեկամաց եւ եկամուտ ոմանց, որ մուտ եւ ել առնեն 'ի շինուածսն. եւս առաւել 'ի վերայ արուեստաւորացն՝ որք 'ի գնալն գողութեամբ եւ զրկանօք չվնասեն զբնակիչսն: Նոյնպէս եւ 'ի բաժանումն հողերոյն եւ 'ի փոփոխումն վաստակոցն առ միմեանս. որ ոչ տայ նոցա զպարոնութիւն, եւ ոչ զնոցայն 'ի ձեռն կաշառաց առնու, այլ ճշմարտութեամբ տանի. եւ զմեծամեծ դատաստանսն եւ զքննութիւնսն եւ զնորընծայ համբաւանսն՝ ընդ Պարոնն ասէ, որ նա գիտենայ եւ նովաւ կատարի. եւ

պարոնին հնազանդ եւ հրամանակատար լինի յամենայնի. եւ եթէ ուրուք բարուք խոկումն անկանի՝ որ գիտենայ թէ օգտութիւն գոյ 'ի նմա, ծանուցանէ առժամայն պարոնին: Եւ չէ պարտ նմա փութալ 'ի գործն առանց հարցման, եւ ոչ յապաղումն առնել՝ առանց պարոնին հրամանի:

[Ը]

**Յառաջ քան զամենայն ինչ պարտ է 'ի շինուածսն տնկել զբժշկականսն:**

Եւ թէ չուրդի կատարեալ բժիշկ, նա յայլ ցածագունից 'ի գիտնականացն՝ որ նախակրթեալ են 'ի ստածումն այլ հիւանդացն. վասն զի այնորիկ որք 'ի մի վայրի բնակեալ են՝ անկար են դարմանիլ միապէս դարմանով, եւ առողջութիւն միապէս լինել. զի նմանք լինին միմեանց դեղն եւ աղպէտն: Եւ պարտին դարմանօղք լինել վաստակաւորաց եւ յառաջ քան զհիւանդանալն, զի 'ի տապոյ արեգական եւ 'ի սաստկութենէ ձմեռնային օդոյն վաստակաւորքն ուժգին տազնապէալ գտանին քան զայլպիսի մարդիկ: Եւ այսր աղագաւ հրամայէ որ այնպիսեացն ուտելն սակաւ լինի. եւ այս է նոցա լաւ: Եւ են ոմանք 'ի մարդկանէ որք առնուն զինի եւ զխոտն որ անուանի խուպայգ, եռացուցանեն զհիւրեանք ընդ իրեար, եւ ապա յիստակեն զգինին, եւ զայն ջրախառնեն եւ խմեն վաստակաւորքն հետ աղպէտին: Նաեւ այլ ոմանք խառնրդեն զմածունն եւ զջուրն եւ զգինին, եւ տան ըմպել յանօթեց. եւ այս 'ի զարնանային ժամանակէն մինչեւ յաշունն բարուք է: Եւ ոմանք տան նոցա ըմպել օշնորի գինի յառաջ քան զկերակուրն, եւ 'ի մէջն եւ յետ կերակրոցն. եւ թէ չուրդի օշնորի գինի, ա՛ն զօշնորն եւ եփէ ջրով, եւ այն ջրովն զհիւրեանք արբո. զայս այսքան պարտ է 'ի գործ ածել:

Եւ այլ. ա՛րկ զմկնաստիսն 'ի քացախն եւ թո՛ղ ժամանակ ինչ, եւ զայն քացախն տուր նոցա ուտել 'ի յանօթից եւ յետ կերակրին: Գիճային գինին եւ հաստն լաւ է նոցա որ 'ի գիճային այգւոյն լինի քան զչորային գինին եւ սուրն. եւ այսու ամենայնիւ փրկին մարմինք այնպիսեաց 'ի վշտաց եւ 'ի բազում ախտից. եւ զարեկորկոտն լաւ է նոցա: Եւ թէ չուրդի 'ի գեղն քաղցրահամ եւ բարուք ջուր, բազում ախտից եւ ցաւոց առաջք է վատթար ջուրն: Պարտ է զայնպիսի ջուրն եփել, որ պակասի 'ի տասն բաժնէն մէկն, եւ ապա պաղեցընել եւ ըմպել: Նոյնպէս թէ զծովու ջուրն որ այսպէս առնէ՝ լաւանաց եւ քաղցրանաց: Եւ թէ հասանի 'ի վաստակաւորն ցաւ ինչ 'ի թիւնաւորէ 'ի կորէ, եթէ տանու կոր լինի վայրի՝ նա թուրիախի հին գինին օգտէ. այս ազգ այգի գոր թրակէսի այգի կոչեն, նաեւ այնորիկ խաղողն եւ չամիչն գինին եւ քացախն՝ բնութեամբ օգտէ: Եւ թէ այրես զհօտն եւ զայրուքն 'ի վերայ խայթածին դնես՝ օգտէ. նոյնպէս եւ ամենայն հօտի մոխիր օգտէ: Այլ եւ կատաղի շան խածածի օգտէ: Եւ թէ ո՛րպէս լինի թրակէսի այգին կամ օշնորի շերապն կամ մկնաստիսն, յառաջ երթեալ 'ի յետագայ դրունսն ունիք ուսանիլ 'ի գրոցս՝ կատարելապէս:

[Թ]

**Յաղագս ունելոյ 'ի շինուածսն զկարեցուոր եւ զբարուք արուեստաւորսն:**

Այսուհետեւ պարտ է ունել 'ի շինուածսն զկարեցուոր եւ զբարուոք արուեստաւորսն, լուծ եւ ոչ ֆարտ. զի երբ ֆարդ լինի՝ 'ի վերայ միոյն հակառակութիւն լինի, բայց լուծ լինին՝ յորդորին եւս առաւել 'ի գործն, եւ չաղալին 'ի սնկեցոսն:

[Ժ]

### **Յաղագս Չափոց երկրի:**

Յաղագս չափոց երկրի, ասացին ոմանք, թէ գետին որ յինքեան իցեն տունկք այսինքն ծառք, այգիք եւ վարդենիք, կամ այլ ինչ՝ որոց տնկելն փոս առնելով լինի, արժան է որ փոսոյն խորութիւն երեք ոտն լինի: Եւ ոմանք ասացեալ են, թէ լծվար գետինն վաթսուն եւ վեց կանգուն եւ երկու թուղթ է. եւ յամէն լծվար փորէ փոս՝ եօթն մշակ. բայց թէ գետինն պինտ լինի՝ նա պիտի որ յամէն թալթալ որ է լծվար մի՝ փորեն ութ մշակ. բայց թէ այգին՝ կամենաս՝ լինի սպրկիկ գետին ու կակուղ՝ նա 'ի պակասն երեք մշակ պիտի որ փորէ. բայց այգի որ հին տնկած լինի 'ի պինտ եւ 'ի խոտուտ գետին՝ նա հինգ մշակ պիտին. եւ մատղաշ այգեացն երեք մշակն հերիք է, մինչեւ այգին հինգ տարւոյ լինի: Բայց Անթինիոս այգին որ հեշտ է քան զայլ այգիքն. բայց այգին որ ասի սօրիդոս հակառակ է, վասն զի շատ վաստակ պիտի նմա: Եւ ասացեալ են փորձականքն՝ թէ 'ի պատին խէնտէկն փորեն չորս մարդ, եւ լինի խէնդէկին լայնութիւնն երկու ոտն եւ կէս, եւ խորութիւնն ոտն մէկ. եւ այս է ճշմարիտ չափն եւ սահմանն որ կայ: Եւ ասացեալ են, թէ 'ի հօտելն չորս մարդ պիտի, եւ 'ի քաղելն զխոտ՝ մէկ մի, այս ընդ առաջքն պիտին: Բայց յառաջ՝ պակասեցնելն պարտ է. եթէ հասուկ մարդ լինի այգւոյ տէրն՝ չէ պարտ որ աւելի հօտէ, քան ութ պարան այգի. եւ հինքն ամենեքին այսմ հաւանեցան, այլ ոչ աւելի եւ ոչ նուազ:

[ԺԱ]

### **Յաղագս բաժանման եղանակաց տարւոյն:**

Պարտ է բանհոգաց երկրին եւ գաւառացն իմանալ եւ ճանաչել, եթէ ո՞րպէս է եղանակն յամառան եւ յաշնան, եւ 'ի ձմռան եւ 'ի գարնան. եւ ըստ եղանակացն սահմանել զբնակիչսն եւ զվաստակս նոցա եւ օգտեցուցանել: Եւ ոմանք յառաջնոցն ասացին, եւս առաւել Պորմոնիոս հոռոմն, թէ 'ի գարնան յառաջքն հարաւային հողմն առաւել շնչէ. եւ սկիզբն հողմոյն է 'ի փետրվար ամսոյ եօթն աւուրն 'ի վեր. եւ լինի արեգակն դեռ 'ի Ջրհոսն. եւ վերջքն գարնան է 'ի մայիս ամսոյ եօթն աւուրն, եւ սկսանի ամառն. եւ յայս ամսոյս ութ օրն լինի արեգակն 'ի Յուլն: Եւ լինի վերջք ամռանն 'ի սեպտեմբեր ամսոյ տասն օրն. եւ 'ի մետասան աւուրն սկսանի աշունն, եւ արեգակն 'ի Կշիոն: Եւ հատումն աշնան 'ի դեկտեմբերի տասն օրն. եւ լինի արեգակն յԱյծեղջիւրն. եւ վերջք ձմռանն 'ի մարտի ամսոյ ինն: Եւ հաւասարութիւն զիշերոյն եւ ցերեկին լինի երկու անգամ 'ի տարւոջն, մին գարնանային 'ի մարտի տասն, եւ միւսն աշնանային 'ի սեպտեմբերի մետասան: Եւ երեւի աստղն որ կոչի արապերէն Թուրայա՝ 'ի յունիսի տասն օրն, եւ սկսանի անհետ լինել 'ի նոյեմբերի երեք օրն. եւ տօն որ յերբայեցի բարբառն Փուրիմ անուանի՝ լինի 'ի քսան եւ մի փետրվարի:

[ԺԲ]

**Նախագիտութիւն վասն օդոյն, որ պարզ բերէ:**

Պարտ է զնա ճանաչել 'ի ձեռն լուսինն այսպէս. երբ լուսինն լինի երեք աւուր, եւ տեսանես զնա նօսրագոյն եւ յիստակ, գիտացիր որ բարւոյ նշան է. նոյնպէս եւ թէ 'ի չորս օրն երեւի. եւ մինչ լնանի լուսինն՝ եւ զինքն նոյնպէս յիստակ տեսանես՝ նոյն պարզոյ նշան է: Եւ երբ լուսինն յստակ եւ պայծառ լինի, նոյնպէս եւ 'ի մտանել արեգականն եթէ արեւն պարզ եւ յիստակ լինի՝ միւս օրն պարզ գայ: Եւ տե՛ս, թէ 'ի ցայթելն լուսինն բակ ունենայ՝ նա պարզոյ նշան է: Նոյնպէս թէ 'ի յարեգակն գայս տեսանես՝ նոյն նշան է. 'ի ցայթելն արեւուն եթէ սակաւ ինչ ամպ երեւի՝ ոչ լինի վասն սակաւուն անձրեւ: Եւ թէ 'ի ցայթել արեւուն եւ 'ի մուտն երեւի սպիտակ՝ եւ շուրջանակի ամպ չէ՝ անձրեւոյ նշան է. եւ թէ լինի նօսր եւ պարզագոյն ամպ 'ի վերայ լերին եւ ծայրքն պայծառ՝ պարզոյ նշան է: Նոյնպէս թէ 'ի վերայ ծովուն ամպ տեսանես նօսրագոյն՝ պարզոյ նշան է: Եւ երբ բուերն գիշերի ձայն ածեն, եւ ագռաւքն ճչելով ուրախանան՝ պարզոյ նշան է:

[ԺԳ]

**Նախագիտութիւն յաղագս նշանաց օդոյ՝ որ անձրեւ բերէ:**

Տե՛ս երբ լինի լուսինն երեք աւուր եւ 'ի ծայրին վերայ գերթ մլար լինի՝ անձրեւոյ նշան է, նոյնպէս թէ 'ի չորս օրն լինի՝ նոյն ամպոյ նշան է: Եւ երբ տեսանես շուրջանակի լուսինն բակ կարմրագոյն եւ գերթ ջրախառն աղտոտ՝ շատ անձրեւոյ նշան է: Եւ երբ բոլորի լուսինն եւ տեսանես շուրջանակի թխագոյն ինչ՝ անձրեւոյ նշան է: Եւ թէ տեսանես 'ի շուրջն լուսնի գերթ կալ փողեր՝ բազում անձրեւաց նաշն է: Նոյնպէս երբ զլուսնին գոյնն թուխերանգ տեսանես՝ անձրեւ է: Եւ տե՛ս, երբ ցայթէ արեգակն եւ լինի կարմրագոյն եւ յետոյ թխագոյն՝ անձրեւոյ նշան է: Եւ տե՛ս 'ի մտանել արեգականն, եթէ կենայ 'ի ձախ դեհի վերայ ամպ մթնագոյն՝ նշան է անձրեւի: Եւ եթէ 'ի ցայթել արեգական տեսանես շուրջ գշառաւոքն մթնագոյն ամպ՝ անձրեւոյ նշան է: Եւ կայծակունքն եւ որոտմունքն յոր դիհէ լինին, գիտելի ամենեցուն որ գուշակումն է անձրեւին՝ յոր դիհէ եւ լինի. բայց աւելորդաբար գրեցաք: Եւ երբ զկայծակմունքն այսինքն է զփայլատակունքն 'ի հիւսիսոյ եւ 'ի հարաւոյ դիհէն տեսանես, նշան է որ 'ի հարաւոյ անձրեւ գայ, եւ 'ի հիւսիսոյ հողմն: Եւ երբ տեսանես զջրային հասն, որ առաւել ընթանան եւ լոգանան 'ի ջուրն՝ անձրեւոյ նշան է: Եւ մեծագոյն տիրական գօտին այսինքն աղեղն՝ նշան է անձրեւի: Եւ յորժամ տեսանես զագռաւսն որ լոգանան 'ի ջուրն՝ անձրեւոյ նշան է: Եւ յորժամ զպախրէքն՝ որ 'ի հարաւոյ կողմն յերկար հային, անձրեւոյ նշան է: Եւ յորժամ տեսանես զմրջիւնքն որ զձուն իւրեանց 'ի մէկ ծակէն 'ի մէկ այլն կրեն՝ նշան է անձրեւի: Եւ յորժամ տեսանես զընտանի հաւն աւելի վազել եւ ճիշտել 'ի տեղաց 'ի տեղ՝ նշան է անձրեւի: Եւ յորժամ տեսանես զծիծառն աւելի խաղալ 'ի վերայ ջրոյն, նոյն անձրեւի նշան է: Եւ երբ պուտուկ կամ պղնձի որ 'ի վերայ կրակի լինի՝ տեսանես զկրակն իբրեւ զխանձառ մարգարտապէս հեղուիլ, նշան է անձրեւի: Եւ յորժամ զլոյս ճրագին մթնագոյն տեսանես, անձրեւի նշան է: Նոյնպէս եւ պախրէքն յորժամ տեսանես որ զիւրեանց գոտս լիզեն, եւ զիւրեանց թրիքն հոտոտան, նշան է

անձրեւի: Եւ յորժամ մկունքն ճիշտեն աւելի՝ նշան է անձրեւի: Եւ յորժամ շունն փորէ զգետինն աւելի եւ իւր թելելոյ տեղ զուգէ՝ նշան է անձրեւոյ:

[ԺԴ]

### **Նախագիտութիւն յաղագս հողմոյ որ յերկարացքնէ զանձրեւն:**

Յորժամ տեսանես զկաղնիքն եւ զանձիանի ծառն որ շատ պտուղ առնեն՝ անձրեւի նշան է: Եւ յորժամ տեսանես զանասունսն որ փորեն զգետինն եւ ՚ի հիւսիսոյ կողմն առաւել ընթանան՝ նշան է անձրեւի:

[ԺԵ]

### **Նախագիտութիւն յաղագս անձրեւային օդոցն:**

Պարտ է ՚ի կոնկացն իմանալ, երբ տեսանես որ կանուխ գան յաշնան եւ շատ, գիտացիր որ ձմեռն եւ անձրեւքն եւ ձիւնն կանուխ գայ: Նոյնպէս եւ ընդդէմն, զի մինչ յամենայն ՚ի գալն՝ գիտացիր որ ձմեռն անագան է:

[ԺԶ]

### **Յաղագս Կշոռց եւ Չափոց:**

Պարտ է գիտել եւ ՚ի հաշիւ ունենալ զչափն եւ զսահման կշոռցն եւ չափոց. եւս առաւել յաղագս բժշկական արհեստիցն, որ վասն մարդկան առողջութեան է, եւ ապա յաղագս աշխարհավաճառութեան պիտոյից: Մէնն որ ասեն՝ ԺԶ նուկի է. եւ լիտրն ԺԲ նուկի է. եւ նուկին՝ ութ տրիսանայ, որ է քսանեւհինգ տրամ:

[ԺԷ]

### **Յաղագս համտեսելոյ եւ ճանաչելոյ զգետինն:**

Տե՛ս զգետինն՝ որ յամառան չորութենէն չառնէ խիստ մգոա. եւ որ պատառի՝ մանր լինի իւր պատառուածքն, եւ չլինի մեծ եւ խորու, եւ անձրեւն չառնէ մեծ շաղախ, այլ չափաւոր խմէ զջուրն. եւ ՚ի պարզկային ատուրս չըչորանայ աւելի երեսն քան զիւր հիւթն՝ աղէկ պահէ. այս է բարւոք եւ լաւ գետինն: Եւ առաջինքն նշան մի եւս գտան, որ է այս. թէ երբ գետինն զիւր բոյսն անտած եւ վայրի ըստ ինքեան բուսուցեալ է, թէ ծառ թէ թուփ եւ թէ խոտ, եթէ արքենի լինի եւ թորթոշ, լաւ է գետինն: Եւ եթէ մանր եւ քարց լինի, պիղծ է գետինն՝ ըստ չափոյ մանրութեան բուսոցն:

Բայց են ոմանք որք համտեսելով առնեն զփորձն՝ այսպէս: Փորեն խորու, եւ առնուն ՚ի ներքս ՚ի հողոյն եւ հոտոտան եւ հոտով ճանաչեն զլաւն, եւ արկանեն յաման եւ ջուր լնուն ՚ի վերայ եւ հարուն, եւ թողուն որ յիստակի ջուրն. եւ համովն ճանաչեն զլաւն եւ զվատթարն գետինն, զանուշն եւ զդառնահամն: Եւ պարտ է հաւանել այսմ փորձոյ, եւ այսու զպատշաճաւորն սերմանել:

Եւ թէ կամիս ստոյգ իմանալ զհամն գետնին, դու 'ի սերմանելն՝ զգետինն մի ոտնաչափ փորեա, եւ 'ի տնկելն չորս ոտնաչափ, եւ առ զհամտեսելոյ հողն, եւ արա որպէս գրեալ է 'ի վերոյ: Բայց գովեցին ոմանք զայն գետինն, որ յինքն եղեգն բուսանի, եւ մորենիք եւ մատուտակ եւ ջրասէր բոյսք. բայց քան զամէնն համտեսելն լաւ է: Եւ զաղտաղտուկ գետինն պարտ է յամենայնի թողուլ, զի պիտի ընդ: Նոյնպէս եւ զաղեհամ աղբն մի՛ արկաներ 'ի գետինն, զի չէ բարոք. եւ ասացեալ են փորձականքն, թէ ա՛ռ զհոռոմ ձիթին տուրտին, որ աղած չլինի: Եւ ասացեալ են թէ անուշ ջրով զիճացնեն զաղբն, եւ ապա 'ի բան տանին. եւ այսու պարտ է իմանալ զաղի գետնին վատութիւնն եւ զվնասակարութիւնն ամենայն բուսոց: Բայց միայն աղի հողն զարմաւենի ծառսն արքինացնէ 'ի տերեւս եւ 'ի պտուղս: Բայց թէ անձարակի ոք յաղի հողոյն, նա՛ որպէս 'ի վերն գրեալ ենք՝ այնպէս պարտ է անուշացնել զաղբն, եւ ապա աղբել: Եւ 'ի վատահոտ գետնոյն յամենայնի արժան է փախչել, վասն զի բնաւ չկայ օգտութիւն քան վզեն:

[ԺԸ]

### **Յաղագս իմանալոյ զգետնաց ազգն:**

Յամենայնի պարտ է իմանալ զգետնաց ազգն, եւ ճանաչել ըստ չորից եղանակաց տարւոյն, զհարաքանչիւր գետին յիւր ժամուն դարմանել այսպէս: Այն որ լերդ գետին լինի՝ երբ փորես նա յուշ ելանէ 'ի տրամ. զայնպիսի գետինն յամառն պարտ է տածել, զի արեգական ջերմութիւնն ընդ վաստակոյն 'ի ներքս մտանէ, եւ այրէ զտակոյնս անտառացն որք 'ի տակ հանելոյն մնացեալք են: Նոյնպէս զծանր գլինս եւ զպարարտ գետինն այսպէս պարտ է առնել: Եւ երբ այսպէս առնէ որ՝ բազում արդիւնս առնու 'ի վաստակոցն. եւ զնօսք գետինն շրջել պիտի բազում անգամ եւ արեւայրեաց առնել, եւ ապա աղբել եւ ցանել. եւ յոյժ օգտին 'ի նմանէ: Եւ յԱրաբացոց աշխարհն՝ շատ վաստակելն վատուծացնէ զգետինն եւ պակասեցուցանէ զհիւր գիջութիւնն. եւ վասն այնորիկ Արաբացիք զգարին յերես ցանեն. եւ առաւել յերկիրն որ կոչի Ղօտայ, զի քիչ վաստակովք գիրանայ նոցա գետինն, եւս առաւել երբ շատ ջուր առնու յանձրելէ կամ 'ի գետէ: Պարտ է որ շրջեն զկարմիր գետինն եւ զաւզակն եւ զսեւն եւ զսպիտակն եւ զչորն որ ցամաք լինի 'ի հիւթոյ եւ բլրնով լինի եւ մատներով 'ի ձմեռան ատուրքն. եւ 'ի լաւագոյն գետինն մինակ յաշունն է պարտ վաստակել: Յառաջին անձրեւն եւ յառաջին շուրջն՝ փոքր խոփ է պատեհ դնել 'ի հարօրն, թէ չէ՛ մեծ խոփով շրջելն սպանանէ զպախրէքն. եւ փոքրովն զդժար գետնին երեսն կակղացնեն, եւ ապա մեծ խոփովն: Եւ 'ի վերայ այսպիսի գետնիս յարդ պարտ է ցանել, եւս առաւել բակլայի յարդն է լաւ. զի երբ բորբոսի՛ նա պարարտացնէ զգետինն եւ զքաղցրացնէ, եւ չթողու որ 'ի գարնան բոյսն աղի գիջութիւն առնու: Եւ պարտ է զաղեհամ գետնի՛ տարի մի զհերկն խափան թողուլ, եւ ապա պախրէի աղբով աղբել, որ աղբն քաղցրացուցանէ զինքն. եւ յառաջ գարի պարտ է ցանել, եւ այլազգ հնտանք: Եւ 'ի լեռնային, պաղ եւ սառնային երկիրն՝ պարտ է զգետինքն յամառն 'ի շող ատուրսն շինել. եւ որպէս յառաջ զխորու գետնոյն նշանքն տուաք, այնպէս պարտ է զվաստակն: Եւ եթէ փորչով շինեն զգետինն 'ի լեռանն՝ լաւ է, քան լծովքն. բայց թէ վասն գետնին շատութեանն չկարէ զօրել փորիչն՝ նա ապա լծօքն: Եւ զայն՝ 'ի լուսնկայ գիշերն պիտի առնել մինչեւ յարեւցայթն, վասն հիւթոյն եւ զիճութեան գիշերոյն: Եւ զմէկ հարօրն չորս եզօք պարտ է բանեցնել, որ փոփոխեն զիրեար, եւ հերկեն զգետինն



ծանր խոփովքն. եւ առնեն զհերկն երեք հարօր, եւ զհարօրն խոփովն խորու տանին, որ 'ի գետնին պարարտութիւնն հասանի:

[ԺԹ]

### **Յաղագս գիտելոյ զիրաքանչիւր սերմանցն՝ թէ ո՞ր ազգ գետնի պատշաճի:**

Պարտ է գիտել զիրաքանչիւր սերմանքն, եթէ ո՞րն 'ի նոցունց ո՞ր ազգ գետնոյ պատշաճի: Արժան է զցորեանն եւ զկտաւատն 'ի խորու գետինն ցանել եւ 'ի դուրն. եւ զգարին՝ 'ի միջաշաւիղն, որ ոչ խորու լինի եւ ոչ նօսր. եւ այլ ազգ սերմունքն լինի՝ թէ 'ի նօսր ցանես, զարդել 'ի մեծագոյն սերմանցն, որպէս բակլայն եւ այլք, որք նման են սմա, զի 'ի պարարտ գետին պարտ է ցանել զմեծամեծ սերմանքն. եւ թէ 'ի հերկոտն՝ խոզան՝ որ տարի մի հանգչած լինի բարւոք է, բաց 'ի սիսեռնէ:

[Ի]

### **Ընտրողութիւն եւ սահման վասն սերմանց:**

Ասացին ոմանք՝ 'ի փորձականացն՝ եթէ փոփոխէ ոք զսերմանքն յետ բնական տեղւոյն 'ի յայլ տեղի, նա այլ առաւելուն եւ գիրանան. մանաւանդ երբ 'ի լեբանց 'ի դուր տեղիք տանիս, կամ 'ի գիջային տեղոյ 'ի ցամաքային կամ 'ի չորային: Բայց տես զի փոխելն 'ի վատ տեղւոյն՝ յայլ աղէկն լինի, կամ պակաս՝ 'ի միջակն լինի, որ չլինի սպլութ 'ի վատն:

Եւ են ոմանք՝ որ այլ գեղեցկաբար առնեն քան զոր ասացաք, զի հային 'ի գետինն ուստի առնուն զսերմանքն. եւ երբ կամենան ցանել, նա զգետինն նմանեցուցանեն 'ի գոյնն եւ 'ի կերպս յայն՝ եւ ապա ցանեն. եւ այսու այլ առաւելուն, եւ չկորուսանեն զիրեան յատկութիւնն:

Եւս առաւել զսովորական օդքն պարտ է իմանալ եւ ընտրել. եւ այնոքիկ որք հմտանան յարուեստ վաստակոցն՝ նա ընտրեն յարտէն զմեծ եւ զգէր հասկերն, եւ յետոյ ծեծեն եւ յիստակեն եւ զայն ցանեն. նա յայն սերմանց բուսեալքն եւս գէր եւ առաւել ազնիւ լինին: Եւ են ոմանք որ զաղաւնոյ ծիրտն փշրեն եւ 'ի սերմն խառնեն եւ ապա ցանեն, նա խիստ ազնիւ է եւ լաւ. 'ի տաք եւ 'ի չոր գետինն մի՛ առնէր, այլ 'ի հով գէջ տեղիս: Եւ են այլ ոմանք որ գեղին եղջիւրին տորոսուքն եւ զփիլին ոսկրն թրջեն, եւ ջրովն զսերմն մնշեն, եւ զինքն եւս 'ի ներք խառնեն եւ շփեն եւ միաւորեն ընդ սերմանցն եւ ցանեն. նա պահէ զնոյն սերմն յամենայն կերչաց եւ ժժմանց, եւ զբոյսն արքինի առնէ: Եւ այլ դեղ օգտակար եւ լաւ. Առ զգառնադմակիկ խոտն եւ ծեծեա 'ի սանդի, եւ զնոյն իւր ջրովն լից 'ի տաշտ, եւ զսերմն այնով շփեա եւ մնշեա աղէկ եւ ցանեա, նա ոչ մուկն մերձենայ եւ ոչ թոչունք. եւ լինի բոյսն խիստ թորթոջ եւ լաւ. եւ սերման՝ մէկ տարւոյ եղած լաւ է. վասն զի քանի տարեօք հնանայ՝ նա այնքան վատ լինի:

Եւ ասացեալ է Ապիլիոս իմաստունն, թէ զպահելոյ սերմանքն զինեաւ մնշեա եւ պահեա, նա շատ մնայ: Նոյնպէս եւ պտղի ձիթի տուրտնով եւ ջրով մնշեա, աղէկ է պահելոյն: Նոյնպէս, ծեծեա զկիպարի ծառին տերեւն եւ այնու մնշեա՝ լաւ պահի: Ասացին ոմանք, թէ առ զմարգպանն եւ 'ի ջորեկի մորթի փաթթեա եւ պահեա. երբ

այն մարգպանովն հնտանք չափես՝ չուտուի այն իրքն 'ի կերչաց: Եւ բագումք 'ի փորձականացն հաւանեալ են այսմ. եւ թէ առնուս չափ մի ցորեան եւ խառնես 'ի յինքն սակաւ մի խարբախ եւ ցանես 'ի վերայ նոր ցանած արտին, նա այն պահէ զցանն, որ չմերձենայ յինքն ձագ կամ այլ կերիչ, եւ թէ մերձենայ՝ սատակի. եւ երբ մեռանին, դու առ եւ կախես 'ի յարտն՝ որ հողմն շարժէ զինքն, այլ բնաւ թոչուն չմտանէ 'ի յարտն: Եւ այլք ասացին թէ ա՛ն զվայրի խիարկին տակն եւ լեսեա եւ պահեա, եւ 'ի ցանուն ժամն ա՛ն յիւրմէ եւ լի՛ց 'ի տաշտ, եւ եղկ ջուր լից 'ի վերայ՝ որ թրջի օր մի եւ զիշեր մի. եւ ապա զցորեանն մնշեա այնու երեք չորս հետ, որ աղէկ թանուի սերմն, եւ լեհեֆով ծածկեա եւ թող երկու օր, եւ ապա ցանեա, բնաւ կերիչ չմերձենայ 'ի սերմն, եւ բուսանի յոյժ արքինի եւ ատոք:

[ԻԱ]

### **Յաղագս Ոսպան:**

Ա՛ն պախրէից աղբ չոր եւ լեսած եւ խառնէ 'ի յոսպն եւ այնով ցանեա. նա ատոք ելանէ բոյսն եւ լաւ: Եւ Ապիլիոս ասէ, թէ ով յայն ոսպէն ուտէ՝ նա իւր ուրախութիւն բերէ: Եւ ոսպան ցանելն՝ յայն աստղին անկմանն պատեհ է՝ զոր արապերէն կոչեն Սէմմաք՝ ռամիհ. եւ լինի այս յունվարի ամսումն, մինչեւ որ եօթն օր մնացեալ լինի զարնան, որ լինի 'ի քսանեւմի մարտի:

[ԻԲ]

### **Յաղագս Միտան:**

Ա՛ն զցանելի սիսեռն, եւ զիշեր մի 'ի յեղկ ջուրն թրջոց դիր, եւ ապա ցանեա: Գիտացիր որ սիսեռն զծովեզրն խիստ ընդունի, զի ինքն բնութեամբ խիստ աղի է. եւ թէ ուզենաս որ զսիսեռն կանուխ հասուցանես՝ նա դու կանուխ հետ զարունն ցանեա որ ճարտար եղանի, ուտելոյ ժամանէ: Բայց թէ պահելոյ համար ուզենաս՝ նա լաւն այն է որ հետ ոսպանն ցանուի, որպէս յառաջ գրեցաք: Եւ են ոմանք որ զսիսեռն նոյն իւր պարկըճովն պահեն եւ նոյն պարկըճովն թրջեն եւ ցանեն, նա խիստ արքինի լինի:

[ԻԳ]

### **Յաղագս Բակլայի եւ ճուլպանի:**

Ասացին ոմանք 'ի փորձականացն եւ հաւանեցան, թէ զբակլայն 'ի գիջային եւ 'ի շաղախուտ տեղ պարտ է ցանել, զի թէ 'ի նօսր եւ 'ի չորային տեղ ցանես՝ նա մանր լինի եւ անեփ. բակլայն երբ ծաղկի՝ զանձրեւն խիստ ընդունի: Նոյնպէս եւ զբակլայն պարտ է թրջել եւ ապա ցանել. եւ մինչ թրջել կամենաս՝ 'ի ջուրն սակաւ մի նատրուն դիր. ՝ նատրունն զերդ աղ է, եւ ինքն 'ի Մսրայ գայ. ՝ երբ հանց անես՝ նա բակլայն մեծ գայ եւ եփուն լինի եւ լաւ:

Եւ զիտելի է, զի չէ պարտ զառաջնոց իմաստուն եւ փորձական արանց խրատութն զանց առնել եւ հակառակիլ բանից նոցա. քանզի գրեալ են, թէ բակլայն զմարդն մոռացկոտ եւ անմիտ առնէ. եւ աստի է յայտ, որ երբ զինքն զատ ուտէ ոք, նա զբոլոր

գիշերն մինչ 'ի լոյս յերագանայ. նոյնպէս եւ ազգի ազգի քամիք ընծայէ 'ի մարմինն: Եւ ասացեալ են, եթէ որ գտունկ տնկէ եւ զբակլային խեճեպն փշաք մի 'ի տակոյճս տնկին լնու, նա չորացուցանէ գտունկն: Եւ թէ հաւերուն ստեպ բակլայ տաս ուտել 'ի ձու ածելոյ կտրին: Եւ պարտ է զբակլայն յունվար ամսոյ եօթն օրն սկսանիլ 'ի ցանել, մինչեւ 'ի յունիս ամսոյ 'ի չորս օրն՝ որ քաղելոյ լինի:

Եւ ճուլպանն այդու խրատովդ առնելի է:

[ԻԴ]

### **Վասն Կորեկի:**

Մեծ կորեակն զշաղախուտ եւ զգիշային գաղեհամ եւ զջրարբի վայրսն սիրէ, եւ քչիկ սերմամբն շատ գետին լնու. եւ զքաղհան առնելն՝ խիստ ընդունի եւ ախորժէ. եւ իւր ցանելոյն առենն 'ի մարտի ամսոյ ԺԱ աւուրն 'ի վեր է. եւ թէ թանձր բուսանի՝ նօսրացընել պիտի, զի մէկ հատն բազմապատիկ պտղաբերի:

[ԻԵ]

### **Յաղագս Քապրցախի եւ Թրմզի:**

Թրմուզն գնօսք եւ զաւագուտ վայրսն ախորժէ. եւ յերեսն պարտ է ցանել գնոյն, որ լաւ բուսանի եւ աղէկ: Եւ քապրցախն հակառակ է ամա, զի ինքն ըստ ինքեան բուսանի: Եւ թրմուզն պարտ է որ յառաջ ցանուի քան զայլ սերմանքն. եւ թէ 'ի հերկոտն ցանես՝ նա խիստ լաւ է. եւ յաջնան ցանեա 'ի սեպտեմբերի ԺԶ աւուրն, յառաջին անձրեւին:

[ԻԶ]

### **Վասն ամենայն ազգ սերմանց, եւս առաւել վասն Կտաւահատի եւ Կանեփի:**

Պարտ է գիտել որ ամենայն սերմանքն ընդունին եւ ախորժին զցամաքային վայրսն, բայց միայն 'ի բակլայէն: Բայց կանեփն ընդունի զթանձր եւ զգէջ գետինն. եւ պարտ է զինքն 'ի փետրվար ամսոյ ԻԶ օրէն ցանել, մինչեւ 'ի ԻԴ օրն մարտի ամսոյն: Եւ զկտաւահատն որ է քթան, պարտ է 'ի ծիրանագոյն գետինն ցանել:

Երբ հաստատի աշունն որ է 'ի սեպտեմբեր ամսոյ քսանեւերկու աւուրն 'ի վեր մինչեւ 'ի յունվար ամսոյ երեք օրն՝ պիտի ցանել: Թէ կամենաս հետ կտաւատին սալէթին ցանեա, զի այն եւս եղ ունի:

Զկանեփն ծեծես, 'ի պարկն լնուս, զբերանն կապես, 'ի տաք ջուրն ձգես, փայտով մի թրես, եղն 'ի դուրս ժողովի:

[ԻԷ]

**Վասն խոտին որ անուանեալ կոչի Խատխալ, զոր ոմանք Առիւծախոտ անուանեն:**

Ինքն հետ հնտանացն լինի եւ խածարբէ զբոյսն, եւս առաւել զբակլայն: Արդ առաջինքն գտեալ են դեղ այն խոտին, եւ Դիմոկրատէս վկայեալ է գործոյն. եւ է դեղն այս: Տանին կոյս աղջիկ մի յայն տեղն՝ ուր խոտն լինի, եւ սուկ մերկացուցանեն զինքն՝ ի յամէն հալաւէն եւ ի սօլերացն. եւ ածիլեն զմագն նորա, եւ տան ի ձեռն խօսող մի, որ գայ շուրջ ի վերայ տեղացն ուր խոտն լինի. նա ի նոյն ժամն չըքի խոտն եւ չորանայ, եւ սերմանքն զերծանին եւ արքինանան: Եւ ճշմարտած է որ զերդ խոտս սասանի ի կուսէն եւ ի խօսողէն. նա եւ թէ կենդանի առիւծ երթայ՝ խրոչի ի նմանէ: Եւ որ առնու զսերմն եւ խօսողի արեամբ մնշէ եւ ցանէ այս խոտս բնաւ չմերձենայ ի յինքն: Եւ այլք ի փորձականացն ասացին, թէ պարտ է պատրաստ կենալ, որ ամենայն սերմն ի ցանելն չդիպի ի յեղջիւր եզինն, թէ դիպի՝ չբուսանի, եւ թէ բուսանի՝ չօգտեցուցանէ զտէրն:

[ԻԸ]

### **Յաղագս թէ յո՛րժամ պարտ է ցանել ցորեան եւ գարի, կամ ո՛րպէս:**

Գիտացիր որ կանուխն լաւ է եւ ի խորու գետինն, երբ մէկ անձրեւ գայ: Առաւել եւս յայս հաւանեցան փորձականքն, որ պարտ է զցանն մենակ յաշունն սկսանիլ, եւ յամէն երեք ամիս ձմեռն ցանել. բայց ի պաղ տեղիքն պարտ է զցանն ի մարտի քսանուհինգէն ի վեր սկսանիլ՝ մինչեւ ի մեջ գարնանն: Եւ ոմանք զցանուն սահմանն այսպէս արարին. զգարին ի մեջ աշնան ցանեցին, որ է ի հոկտեմբերի ԻԶ օրն. եւ սկսանին ի ցանել զցորեանն ի նոյեմբերի ԻԱ օրն: Եւ վկայէ Աստղալիոսի որդին, որ երբ շրջի ձմեռն որ լինի ի ԻԴ օրն դեկտեմբեր ամսոյ, նա այլ չցանեն: Եւ Դիմոկրատէս յիշեալ է զիր մի՝ զոր ինքն է փորձեալ, թէ զցորեանն եւ զգարին ի յանկանիլն Ֆաքիայ աստղին պարտ է ցանել. ի յայն ժամն անձրեւք բազումք են, ան կրկնի գետինն սերման, եւ այժմու ցանածն բերէ զտասնեակն, եւ հատն գէր լինի: Եւ է անկումն Ֆաքիայ աստղիս՝ ի նոյեմբերի ԻԶ օրն: Որ ցանել կամի՝ զամսոյս քանիքն պինտ կալցի ի յուշի, զի բազումք ոչ ճանաչեն զաստղն: Եւ ամենեւին չէ պարտ ի պարխարցնոցն ի չորութեան ժամանակն սերմն ձգել. զի երբ գետինն ի չորութենէն կծկեալ լինի եւ յիրար եկեալ, նա ե՛րբ բուսուցանէ զսերմն: Յորժամ սերմն յամէ ի հողն, նա կամ աւիրի կամ ուտուի, եւ այսու բոյսն սղալ գայ եւ վատ. ապա պարտ է որ այլ զիջային օդերով՝ ցանուի հիւթով, որ սերմն անսղալ շուտ եւ լաւ ելանէ: Եւս առաւել թէ ի ջեր օր լինի, զի գետնին արգանտն բաց լինի եւ ընդունակ, որպէս յառաջ ասացաք: Եւ այսու՝ սերման ուժով եւ հաստ տակոթիչ եւ կոճակ առնու, եւ զհատն գէր բերէ: Եւ այլք ոմանք հաւանեալ են, որ զսերմն ի լուսնին լիութեան պարտ է ցանել, չորս աւուրն ի վեր որ նոր է, մինչեւ ԺԵ աւուր լինի, որ է լրումն լուսնին. եւ այս է արդիւնաւոր ցան: Եւ այլք ասացին, թէ պարտ է համբերութեամբ զսերմն ի հինգ անգամ ցանել հետ ի հետ. վասն այսորիկ որ բոյսն եւ հասկն եւ ժողովելն՝ հետ ի հետ լինի, որ լաւ ի շահ գայ:

Այժու աղբով թրջէ զցորեանն զիշեր մի, եւ ցանեա, արդիւնաւոր լինի:

[ԻԹ]

### **Նախագիտութիւն յաղագս անձրեւի, կանուխ գայ թէ անագան:**

Այս պիտի եւ յոյժ օգտակար է առ 'ի գիտել. զի զայս երբ գիտենայ որ՝ նա յառաջգիտութեամբն զամենայն պէտս սերմանց ցանելոյն՝ սահմանէ 'ի կանուխն եւ յանագանն, 'ի թանձրն եւ 'ի նօսրն. եւ յետ ամէն օգտութեանն՝ երբ զայ անձրեւն՝ յառաջ քան զանկանիլն այն աստղին, որ կոչի Թուրայա: Եւ երբ տեսանես այսպէս զանձրեւն՝ զիտացիր որ տարւոյն գնացքն միջաշաւիղ լինի 'ի կանուխն եւ յանագանն: Եւ երբ սկսանի՝ այն ինչ զկնի անկանելոյ այս թուրայա աստղիս գալ անձրեւն, նա տարին անագան գայ: Եւ ասեն Դիմոկրատէս եւ Ապօլիոս, թէ պարտ է զանձրեւային ձմեռն 'ի Պրամի տօնն ճանաչել, եւ առնեն զայս տօնս յոյնք 'ի ԻԴ օրն նոյեմբեր ամսոյ. եւ արժան է ճշգրտիւ ճանաչել զայս տօնս եւ զպատկեր աւուրս եւ զնշանքս, որպէս զի այսու իմացիս զբոլոր տարւոյն որպիսութիւնսն: Եւ թէ 'ի նոյն աւուրն՝ ընդ առաւօտն՝ օրն հողմային լինի, զիտացիր որ զարնան կանուխ անձրեւ գայ, թէ 'ի կէս օրն լինի շարժումն հողմոյն՝ նա միջակ գայ, եւ թէ յերեկոյին ժամն շարժի հողմն՝ նա անագանանայ, եւ այս է վատ:

[Լ]

### **Նախագիտութիւն յաղագս հնտանաց:**

Մտայ բնակիչքն բազում գիտութեամբ փորձ առեալ են յաղագս սերմանց՝ 'ի շրջագայութենէ աստեղացն. եւ գիտեն նախագիտութեամբ՝ թէ ո՞ր սերմն գիրանայ 'ի վերայ տարւոյն: Եւ իւրեանց գիտութիւնն այսու է՝ որ առնուն զսերմն նախ քան զելանելն այն աստղին որ կոչի արպերէն Շէր-իւլ-Ղէպուր, եւ յառաջ քան զելանել աստղիս՝ սակաւութ ժողովեն եւ 'ի շահ անեն. եւ երբ ելանէ աստղս՝ նա բաժին մի 'ի հնտանացն ահոկէ: Եւ այս նշանքս հաստատած են առ Մսրբցիս, որք բնաւ ոչ ցանեն զայն սերմն զոր աստղն աւերեալ իցէ. եւ ինքն այս աստղս Շէր-իւլ-Ղէպուր 'ի յուլիս ամսոյ ԻԴ օրն ելանէ: Եւ ոմանք ասացեալ են թէ աստղս այս, եւ այն աստղն զոր արպերէն Նիսր-իւլ-Վագի կոչեն որ է Անկեալ արծիւ, 'ի մէկ ժամ ելանեն, 'ի ԻԸ օրն յուլիս ամսոյ:

[ԼԱ]

### **Վասն գետնի բնութեան թէ ո՞րպէս առաւել սնունդ տայ բուսոցն քան զօդն:**

Թէպէտ երեւի թէ չաք մի քանի օդն դարմանօղ է բուսոցն, բայց ոչ որպէս գետինն բնութեամբ: Այլ զայս ունի հողմն՝ որ երբ հողն բուսուցանէ, ինքն սնուցանօղ եւ դարմանօղ է բուսոցն. եւ առաւել տաք հողմն 'ի ցրտային ժամն, եւ ցուրտ օդն 'ի շոգային պահն: Եւ զայս գիտեմք որ Եգիպտոսի երկիրն եւ Քուպացոցն, յոյժ ջերմայինք են եւ շոգ եւ գոված. զի ճշգրտիւ երբ զմէկ մողն ցանեն՝ նա ԳՃ մող առնէ. եւ այսմ վկայէ Աֆրէուդոս իմաստասէրն. եւ վասն գովութեան երկրին՝ կոչեն Տառնօնիդոս: Եւ Բաբիլօն, որոյ լաւութիւնն եւ տալն՝ մօտ է Մսրայ երկրին, բայց հով լինին եզերքն, որք են այս գաւառքս Ֆրուճիա, Պարաքի, եւ Մթնօնիա. եւ չեն սոքա հանց շոգ, վասն զի լերինք են եւ ձիւն գայ անդ, եւ ձեան պատճառանօքն քրքրութիւն առնու հողն. եւ այնու զօրանան տակո՞ւիճք բուսոցն, եւ առաւել եւս պտղաբեր լինին:

[ԼԲ]

### **Վասն ցանելոյ եւ վաստակելոյ:**

Երբ ցանկեք զգետինն, եւ ՚ի հետ փորչով գայ եւ ծեծէ, եւ զգուղձն մանրէ եւ զտերմն ծածկէ՝ նա այն լաւ է. եւ ոչ թէ լծօք վաստակելն ՚ի հետ, անճարողացն ճար է. եւ ՚ի հետ տափելն անհնար պիտի. վասնզի այն քանայ զտակոճիճս վայրապար բուսոցն եւ չորացուցանէ: Եւ երկու հետ քաղինելն աղէկ է գետնին, եւ զտերմն զիրացուցանէ, որպէս վերոյ գրեալ ենք. զի երբ այս բոյս չկենայ՝ որ գետինն մշղըլի ՚ի դարմանել զնա, նա զիր ամէն ուժն ՚ի սերմն տայ եւ զայն դարմանէ եւ սնուցանէ:

[ԼԳ]

### **Յաղագս աղբի:**

Գիտելի է որ աղբն խիստ օգտակար է եւ լաւացուցանէ զգետինն յոյժ, զլաւ գետինն եւ զվատն. բայց աղէկ գետինն զսակաւ աղբն հերիք առնէ, եւ միջակն՝ միջակ աղբովն շատանայ. եւ նօսրն եւ վատն՝ շատովն: Զի բազմիցս պարտ է աղբել զվատ գետինն եւ ոչ մէկ հետ. զի թէ հետ ՚ի հետ չաղբի՝ նա պաղ լինի: Բայց թէ տունկ կենայ աղբելոյ՝ նա չէ պարտ ՚ի վերայ տակոռչացն ածել զաղբն, զի չորացուցանէ զտակոճիճսն. ապա յառաջ հող ած եւ ապա զաղբ. եւ լաւ քան զամէն ազգ աղբերն՝ հաւուց աղբն է, զարդել ՚ի սագուն եւ յայլ ջրային հաւուց. զի նոցա աղբն վատ է. բայց թէ զոցա աղբն յայլ հաւուց. զի նոցա աղբն վատ է. բայց թէ զոցա աղբն յայլ հաւուց աղբն խառնես՝ կու լինի: Եւ լաւն ՚ի մէջ աղբից՝ աղաւնոյ ծիրտն է. բայց չէ արժան զնա զերդ այլ աղբ ՚ի բան տանել, այլ արժան է զնա հետ սերման խառնել եւ ցանել, զի խիստ օգուտ է, առաւել ՚ի վատուժ գետինն. զի դարմանիչ է բուսոյն եւ անցուցիչ որդանն եւ այլ պատահարացն: Կամ թէ նմանեցուցած է աղաւնոյ ծիրտն մարդոյ աղբին, եւ այլ եւս առաւելութիւն ունի. քանզի անցուցիչ է վայրապար բուսոցն: Եւ Արաբացոց բնակիչքն զծիրտն աղաւնոյ այսպէս տանին ՚ի բան. թանան ջրով եւ ցամաքեցուցանեն. ապա այգեացն եւս առաւել լաւ է այսպէս առնելս. եւ թէ յայլ աղբ խառնես, որ զիր հոտոյն պղծութիւնն տանի՝ լաւ է: Եւ իշոյ աղբին օգտութիւնն յերեք տերեճէն է. եւ այծուց աղբին ՚ի չորրորդ տերեճէն է: Եւ յետ այսորիկ վայրի ոչխարացն այլ՝ պարարտահամ առնէ քան զընտանուոյն, եւ հետ այսր պախրէիցն է: Եւ խոզից աղբն չէ գովելի, զի տաք է եւ այրեցող եւ քան զամենայն աղբ վատթար: Եւ ձիոյն աղբն, նաեւ ջորոյն՝ վատուժ է. բայց թէ հետ այլ աղբից խառնէ որ՝ կու լինի: Եւ զգիտելի է զի զմէկ տարւոյ սնուցած աղբն պարտ է ՚ի բան տանիլ, եւ զայն որ չէ հին՝ ոչ է պարտ ուրեք ձգել: Եւ թէ տարւոյ հնացած լինի լաւն այն է. եւ յաղբելն լուսինն ՚ի փուլն պիտի, եւ թէ ՚ի նորն աղբես՝ վայրապար խոտ բուսուցանէ:

[ԼԴ]

### **Թէ ո՛րպէս շինեն զաղբն եւ լաւացուցանեն:**

Են ոմանք որ մեծ եւ խորու փոսեր առնեն եւ ժողովեն յամենայն ազգ աղբէ, ՚ի վատթարեն եւ ՚ի լաւեն, եւ անդ լնուն եւ թողուն որ փտի. եւ կրակաց մոխիր եւս ՚ի ներք խառնեն. եւ թոնրին մոխիրն լաւ է. եւ մարդոյ աղբ այլ խառնեա դու, զի տնկոց օգտակար է քան զայլ աղբ. եւ խառնեա ՚ի ներք կաշեգործանոցի աղբ, զայն որ ՚ի դուրս ձգեն. եւ առ զծեղն եւ ձգեա յախոռն որ գողեն շատ ՚ի վերայ. եւ զայն եւս անոր խառնեա, եւ շուկայի շաղախ եւ յարդի եւ հօտի եւ փշոց կրակաց մոխիր ՚ի ներք խառնեա, նոյնպէս եւ զաղձն՝ զոր ծովն ՚ի դուրս ձգէ, լուս որ աղիութիւնն ելանէ, եւ

'ի ներք խառնեա. նոյնպէս եւ գետի լինի: Յամենիս վերայ ջուր ցանեա 'ի փոսն, եւ թող որ փտի տարի մի: Եւ թէ կարես կածնել, որ փողոցաց հեղեղն 'ի յառաջին երակն 'ի ներք 'ի փոսն լցուի՝ լաւն այն է:

[ԼԵ]

#### **Վասն Կալերոյ:**

Արժան է կալ տեղեացն աղէկանալ եւ լողիլ, եւ ապա պտղի ձիթի տուրտնով օծանիլ, վասն այնր որ ոչ խոտ բուսանի եւ ոչ մրջիմն մերձենայ: Եւ երբ գորայքն բերես դու՝ կամ 'ի յաջ կամ 'ի յահեակ դիհի վերայ լից. բայց ահեակն լաւ է: Եւ վասն երնելոյ՝ զբարձրագոյն տեղիքն արա եւ հեռի 'ի բնակութենէ եւ յաճուոյ. զի մռեղն՝ բանջարաց եւ ծառոց տարւոյն բերին վատ է, թէպէտ եւ տակուցն օգուտ է. բայց ուր անկանի 'ի վերայ տերեւի, ծակէ գտերեւն եւ չորացուցանէ:

[ԼԶ]

#### **Յաղագս Հնձոց:**

Արժան է որ թէ գարին հասեալ իցէ, յառաջ զայն հնձեա. զի թէ յամէ՝ մծրի. եւ զկնի այնր զցորեանն հնձեա եւ եղէկոթ հիւթով, որ զհատն աղվոր երեւեցուցանէ, նոյնպէս եւ զայլ սերմանքն յիւր ժամն. եւ առաւօտուն 'ի շահ ածելն՝ շողուն աղէկ է. եւ երբ յիստակի հովուն՝ պաղ ած 'ի յամանն, որ չաւիրի երբ շողանայ:

[ԼԷ]

#### **Վասն պահելոյ զցորեանն:**

Արժան է զհացն յայնպիսի աման պահել, որ արեւելից լոյսն եւ պարխրային հողմն 'ի ներք մտանէ, եւ ունենայ շնչահան, որ ամէն ծուխն էլանէ: Եւ մօտ 'ի հորոնն՝ ախոռ, արտաքնոց եւ այլ ինչ զիշահոտ տուն մի՝ թողուր. եւ ա՛ռ սպիտակ հող եւ շաղախ արա, եւ մազ խառնեա 'ի ներք, եւ յարդի ծեղ, եւ լաւ կոխեա եւ նեխեցո քանի մի օր, եւ այնու ծեփեա 'ի ներքսէ. թէ քարուկիր առնես եւ թէ այլ ցեղ շէնք՝ դու զներսն եւ զդուրսն ծեփէ եւ թող որ չորանայ եւ սնանի աղէկ. եւ ապա ժողովել տուր զվայրի լեղի խիարկի տակն՝ որ յաւերակսն լինի՝ իւր ցողունովն, եւ դիր 'ի ջուր եւ թրջեա երեք օր, եւ առ անցո 'ի վերայ. եւ ա՛ռ աւազ մանր եւ կրակաց մոխիր. եւ այն ջրովն շաղախեա նօսր եւ օճեա զմէջգետինն եւ զորմունքն՝ աղէկ, եւ լից զցորեանն: Եւ են ոմանք, որ զաւազն եւ զկրակաց մոխիրն՝ գրաստուց գոգով թրջեն. եւ այս աղէկ է, զի սպանանէ զոջիլն եւ զայլ կերիչսն: Եւ ոմանք 'ի յաւազի տեղ՝ զկղմինտրն լեսեն եւ դնեն, եւ այս լաւ է. եւ այլք առնուն զհօտին մոխիրն կամ զկաղնի փայտին, կամ զգշկուրն. աղա զորն եւ կամիս յայս երիցս. եւ երբ լնուս զամանն 'ի վերայ ցորենին՝ ցանեա աղէկ քանի կարես. խիստ պահէ զցորեանն: Եւ ոմանք զգառնադմակիկ խոտն չորացուցանեն եւ լեսեն եւ 'ի վերաց ցանեն. եւ այլք զպտղի ձիթի տուրտինն առնուն եւ զաւազն եւ զկրակաց մոխիրն, եւ յիրեար խառնեն եւ օծանեն. զհատն շէն եւ գէր պահէ: Եւ այլ ոմանք եփեն զտուրտինն որ կէսն մնայ, եւ սոսկ այնու օճեն: Եւ այլ՝ առնուն զմաղած սպիտակ հողն եւ զնոսն ծառին տերեւն, եւ չորացուցեալ լեսեն եւ մաղեն, եւ կէս 'ի կէս առնեն զինքն եւ զհողդ, լաւ ցամաք եւ չոր. եւ 'ի հարիւր մող

հաց՝ մոդ եւ կէս խառնեն եւ միաւորեն աղէկ ընդ ցորեանն, եւ յետոյ 'ի ծեփած հորոնն ամենն, եւ պահէ զցորեանն: Այլ. ա՛ն զխոտն որ կոչի արապերէն Խօլօրա, եւ թօշմեցո զնա, եւ տարածեալ մեկնեա 'ի յատակն հորոնին, եւ զցորեանն 'ի վերայ ած. յամէն երեք թիզ՝ կարգ մի խոտ դի՛ր մինչ 'ի վեր. պահէ այս խոտս զհացն շէն՝ իւր հոտովն եւ համովն եւ կշռովն, որ չթերեւանայ բնաւ: եւ ոմանք զթօզենայն տերեւն ապրացուին ներքեւ փռեն, 'ի կերչէ պահէ:

[ԼԸ]

### **Վասն ճանաչելոյ եւ ընտրելոյ զլաւ եւ զպահելի հացն:**

Ա՛ն 'ի հացէն չափ մի, եւ հնտրեա եւ մաղեա, եւ կշռեա զերեքեանն, որ յերեսունն ժ յաւելանայ 'ի վերայ. եւ մնշեա եւ աղա, եւ հաց շինեա, եւ կշռեա զհացն. տե՛ս թէ զառաջին կշիռն յաւելուածով իսլիմի տեղ պահէ՝ այն լաւ է: Եւ տե՛ս զի չասես զթեփն թէ ելած է եւ պակասած 'ի կշռոյն. զի ջուր որ 'ի հացն մտաւ՝ զնորա տեղն ելից: Բայց թէ հացն քաջեփ է, նա պիտի պակասի 'ի ժ լիտրն՝ լիտր ու կէս. եւ ճանաչած իրք է. 'ի հացպանիցն զայս պարտ է խնդրել:

Վասն հաց եփելոյ՝ զմայան, գինւոյ մրուրովն բռնէ:

[ԼԹ]

### **Վասն հաց եփելոյ:**

Ոմանք 'ի խմորի տեղն նադրուն դնեն 'ի հայսն, եւ ոմանք առնուն զչամիչն, եւ 'ի թուրջ արկանեն 'ի ջուրն՝ օր մի եւ զհշեր մի, եւ քամեն, եւ այնու թրեն. բերէ զհայսն՝ որպէս խմոր, եւ լաւահամ առնէ եւ զեղեցիկ օգտակար եւ յորդորիչ է բնութեանն. զի խմորն հակառակ է բնութեանն եւ վատուծացնօղ:

[Խ]

### **Յաղագս քաղցրացուցանելոյ զԹրմուզն:**

Դնէ՛ զթրմուզն 'ի թրջոց կամ 'ի ծովու ջուր կամ 'ի քաղցր. եւ թէ խառնած լինի ծովուն եւ քաղցրն՝ լաւն այն է: Եւ մնայ երեք օր եւ քաղցրանայ: 'Ի բան տար յանասուն եւ 'ի մարդ. եւ թէ յալիւր խառնես՝ լաւ հաց առնէ:

[ԽԱ]

### **Վասն ամենայն ազգ ալեր եւ գարւոյ՝ խրատ, որ դիմանայ:**

Ա՛ն բուռ լեսած, եւ 'ի գարին մէն խառնեա, շատ դիմանայ: Ա՛ն զչաման եւ կարմիր աղ լեսած՝ եւ յիրար խառնեա, եւ բաղարջանի արա եւ թաղեա 'ի յալիւրն, լաւ է:

Այլ. 'ի մոդ մի ցորեանն ափկից մի աղ խառնեա. եւ տա՛ր աղա եւ պահէ, շատ դիմանայ:



[ԽԲ]

**Յաղագս Եղեզան, Սիզի, եւ Վարճողի, թէ ո՛րպէս անցուցանեն եւ չորացընեն:**

Ա՛ն զթրմուզին ծաղկած արմատն, եւ ՚ի վերայ սիզին ցանէ, եւ ԺԲ օր ՚ի տեղն թո՛ղ. նա չորացուցանէ զամենն, եւ յետոյ աղբ ցանեա ՚ի վերայ գետնին:

Պօլոս եւ Տիմոխար ասացեալ են, թէ ա՛ն զթրմուզին ծաղիկն եւ զաղշպէնկին ջուրն՝ ծեծեա եւ քամեա. ՚ի թուրջ դիր օր մի եւ գիշեր մի, եւ յետոյ զայն ջուրն ՚ի վերայ սիզին ցանեա, նա չորանայ: Եւ որ կամի սպառել զսեզն, նա ՚ի թեմուզ ամսոջ երբ արեւն ՚ի Խեցգետինն մտանէ եւ լուսինն յԱյծեղջիւրն, դու վաստակեա ՚ի վերայ սիզին եւ փորեա, եւ տակովին հանել տուր եւ ՚ի դուրս ձգեա, այլ բնաւ չլինի: Եւ երբ սեզն փտի՝ լաւ աղբեա. եւ թէ ուզես որ բնաւին չորանայ, տուր շինել պղնձի փորիչ, եւ շող ՚ի քօշի արին մխեա, եւ այնու փորեա զկակղացուցած տեղն եւ հա՛ն, ամենեւին չորանայ: Եւ թէ ուզես որ եղեզն, վարճոխն եւ հալֆայն սպառի, տես զժամն յորում ելանէ Շէր-իւլ-դէպուր աստղն, եւ առ եղեզնի դանակ կամ այլ իրք նման նմին, որով կտրել կարենաս եւ այնու կտրեա զեղեզն եւ զհալֆայն չորս մատն ներքեւ հողոյն. եւ ապա սեւ ձիւթ եւ գինի ընդ իրեար եռացո, որ կակղանայ, եւ այն ձիւթովն զխտտին կտրուքն օծ, նա այլ չբուսանի, ամենն չորանայ: Բայց միայն մորենայն եւ այլ փշոցն պարտ է զտակն փորել եւ բանալ, եւ ապա զտակքն երկաթի սարուածով կտրեա, եւ հալած ձիւթ կա՛լ, եւ զտեղիսն որ կտրես՝ ձիւթեա, ամենն չորանայ: Եւ եթէ տակն հաստ լինի եւ չկարես կտրել, ընդ տակոհիճքն ՚ի վայր լից եռ ընդ եռ, նա չորանայ: Եւ զխտտն որ կոչի յունարէր ֆիամիալոս՝ յեւանելն Շէր-իւլ-դէպուր աստղին թէ կամենաս սպառել, վաստակեա եւ հողով ծածկեա, նա անհետ կորնչի: Եւ են ոմանք որ զսա սահմանեն՝ երբ լուսինն յԱյծեղջիւրն լինի եւ լրումն ունենայ, եւ չորանայ: Եւ տես զլուսինն՝ երբ յայն պուրճն լինի, որ չէ ցանելոյ եւ սերմանելոյ պուրճ՝ ա՛ն զթրմուզն եւ ՚ի հալֆայուտ տեղին ցանեա, նա զամենն սպառէ: Եւ ոմանք զթրմուզին ցողունն ցանեն ՚ի վերայ վարճոխուտ եւ հալֆայուտ տեղոյն, նա չորացուցանէ զամենն. եւ այլք զթրմուզն ալիւր առնեն եւ բողկի ջրով թրջեն, եւ երբ կտրեն զտակն՝ զայն ջուրն ՚ի վերայ ցանեն, նա այլ չբուսանի:

[ԽԳ]

**Յաղագս երկոտասան ամսոց տարւոյն եթէ յիւրաքանչիւր ամիս զի՛նչ պարտ է առնել: Ը Դեկտեմբեր:**

Պարտ է զինչ եւ իցէ փայտ զոր կտրել կամենայ որք, ՚ի դեկտեմբերի ԻԵ օրէն ՚ի վեր մինչեւ ՚ի յունվար ամսոյ ելն կտրել, ՚ի փուլն, որ լուսնի լոյս չկենայ, զի լուսնկային լոյսն ահռկէ կտրած փայտին, եւ ճիճի ընծայէ ՚ի փայտն, եւ շոյտ փտել տայ:

[ԽԴ]

**Յունվար:**

Արժան է զամենայն ազգ իրս հօտել, զայգւոյ եւ զճառոց՝ ՚ի յունվարի երկու օրն սկսանել, մինչեւ այգեաց տերեւքն երեւանան. եւ տես որ զհօտելն ՚ի յայգւոջ երբ յօրէն երկու պահն ելեալ լինի՝ սկսիր, մինչ.ի յինն պահն աւուր, բանէ՛. եւ այլ մի՛

հօտեր, մինչեւ 'ի մէկ այլ օրն. եւ պատրաստ կ'աց զի 'ի յօրն յորում դժնդակ հողմն լինի՝ չհօտես, թէ ոչ՝ զամենն աւիրէ. այլ ընտրեալ զաւուրսն հօտելոյն, զի լիցի ջեր եւ պարզ, եւ առանց ցրտաբեր հողմոյ. եւ զհօտոցն սուր արա որ չաւիրէ գտունկն:

Եւ գտնկելն 'ի յունվարի ԺԲ աւուրն 'ի վեր արա, մինչեւ ճանաչես գտեղին, որ այլ տունկ չընդունի 'ի չորութենէ. եւ յայն աւուրն 'ի վեր՝ պարտ է աղբել զծառքն, մինչ 'ի մարտ ամսոյ ԺԵ օրն: Եւ պարտ է զպատրուսելոյ տեղիսն 'ի յունվարի ԺԲ աւուրն 'ի վեր առնել. եւս առաւել զայն ազգ ծառքն, որք կանուխ լինին ծաղկեալ:

[ԽԵ]

**Յաղագս զպանդրած եւ զմազմզկած այգւոյ տունկն հանելոյ եւ տնկելոյ: Թ  
Փետրվար:**

Արժան է զպանդրած եւ զմազմզկած այգւոյ տունկն, զերդ մտանէ որ 'ի փետրվարն, հանել եւ տանել 'ի յայգետեղն տնկել. նոյնպէս եւ թէ ասլի լինի՝ այսինքն արմատաւոր. եւ թէ երկու տարւոյ պանդրաց լինի՝ լաւ է քան զմէկն. եւ թէ երեք տարւոյ լինի լաւ է քան զերկու տարւոյն: Եւ զայս փորձելով գիտեմք, որ քանի որ փոփոխէ շատ զայգոյն տունկն 'ի տեղաց 'ի տեղ՝ նա այլ աղէկանայ, եւ յորդորի 'ի պտղաբերութիւն. նոյնպէս եւ ամէն ազգ ծառ զինչ եւ իցէ:

Պարտ է գտնկելն եւ զսերմանելն եւ զպատրուսելն 'ի լուսնի նորն առնել, զի 'ի նորն արքինի լինի ծառն եւ զպտուղն շատ առնէ, քան զայն որ 'ի փուլն: Նոյնպէս եւ վարդենիք, եղէզն եւ այդպիսիքդ 'ի նոյն ժամդ:

[ԽԶ]

Յաղագս 'ի լեառն եւ 'ի հովային տեղիս տնկելոյ եւ պատրոյս առնելոյ՝ խրատ: Թ  
Մարտ:

Արժան է 'ի լեառն եւ 'ի հովային տեղիսն գտնկելն 'ի մարտին առնել, որպէս 'ի փետրվարին զդաշտն յիջեցաք. նոյնպէս եւ զպատրուսելն յառաջ քան զպտկելն. վասնզի 'ի հովն է իւր ժամն. եւ զպատրուսին կտրելն եւ շինելն՝ սուր սարուածով պարտ է առնել, որ չաւիրէ զմայրասն եւ զպատրոյսն: Եւ զփորելն, զվաստակելն եւ զակնբցելն 'ի սոյն ամիսս եւ 'ի ժամս պարտ է առնել: Եւ սոյն ժամու անձրեւն զոր հետ վաստակելոյն առնեն՝ խիստ պիտանի է եւ պտղաբեր առնէ: Եւ զքաղինելն պարտ է յառաջ քան զխոտին հնտրելն առնել՝ 'ի սոյն ժամս. եւ զձիթենիքն յառաջ պարտ է ակնբցել եւ շինել՝ քան զայլ ծառս: Եւ զհերկերն նոյնպէս վաստակել, յեղել եւ սրբել յամենայն ազգ խոտոց, որ զարտն աղէկ տայ:

[ԽԷ]

**Յաղագս յայլ խիստ ցրտային լեառն տնկելոյ եւ պատրուսելոյ, խրատ: Թ Ապրիլ.**

Արժան է յայլ խիստ ցրտային լեառն 'ի յապրիլն առնել զյառաջասացեալ տնկելս. զի այլ անագան է 'ի ծաղկիլն եւ 'ի պլպլկելն գտերես. նայեաց եւ անտի ուսիր, որ յառաջ քան զծաղկելն առնես զպատրուսելն. եւ թէ ակնբցես՝ արձակ փորեա. եւ չափ

մի 'ի հողոյն 'ի տակն տնկին 'ի վեր կուտեա, որ յարեւէն պահէ գտակքն: Եւ զմատղաշ այգին երկու հետ ոչ է պարտ փորել եւ ոչ ակնբցել, եւ յապրիլին փորեա զոր փորես: Եւ զնոր տունկն որ մէկ տարւոյ լինի՝ չհօտես, եւ բնաւ սուր չհասուցանես, զի լաւն այն է: Եւ զընկուզին եւ զձիթենին եւ զհապալսին՝ 'ի սոյն ժամս հօտեա, որ յորդորի պտուղն. եւ զմնջեղ ծառոյն սէրմն, եւ իւր տառ ասեն, 'ի սոյն ժամս պարտ է քաղել եւ ցանել. նոյնպէս եւ թզենին առնելի է:

[ԽԸ]

### **Յաղագս որ 'ի ցրտային եւ 'ի գիջային լերինս զտնկուածսն առնեն: Թ Մայիս:**

Են ոմանք որ 'ի ցրտին եւ 'ի գիճային լերինս՝ զտնկուած տնկոց 'ի մայիսի մտէն մինչ 'ի յունիս ամսոյ ԺԳ օրն առնեն: Եւ գիտելի է զի լաւն այն է, որ զամէն ազգ տունկ յառաջ քան զպտկելն պարտ է տնկել, թէ յետոյ՝ լինի: Եւ են ոմանք որ զայգիքն թողուն՝ պտկէ, եւ ապա տնկեն. նոյնպէս եւ զպատրուսելն առնեն, զի ծառոց ջուրն զերդ սոսինձ է դարձեալ. բայց մեք յառաջինն եւ 'ի կանուխն եմք հաւան. եւ այլք յետ պտկելոյն փորձ արարին սպատրուեցին նա եղել՝ չսղալեաց: Եւ զպատրոյսն թէ կամենաս 'ի ջերմային տեղոյն 'ի ցուրտն տանել, դու քաղեա եւ դիր 'ի ճառայ, եւ զբերանքն կալ եւ 'ի հիւթ գետին թաղէ, մինչեւ բանուի ցրտայինն եւ իւր ժամն գայ: Եւ փորձած է որ երբ 'ի յերաշտն զայգին լաւ փորես՝ նա փորելն պաղեցուցանէ զտունկն եւ զծարանն անցուցանէ: Եւ 'ի մայիսն պարտ է փոփոխել զտունկս հով տեղեացն եւ զմեծամեծ ձիթենիսն եւ զայլ ազգ ծառսն:

'Ի մայիս ամսոջ պարտ է աղբել՝ այս նշանովս զոր գրեմք. փորեա եւ բաց աղէկ զտակն ծառոյն, եւ զմաքուր հողն 'ի տակն 'ի վեր կուտեա, եւ աղբն 'ի յինքն չհասանի, եւ ապա զաղբն 'ի շուրջ փորածն լից եւ հողովն ծածկեա. զի թէ 'ի ծառն կամ 'ի տակն հասանի՝ այրէ եւ ապականէ զծառն: Եւ զպատրուսանին յայս ամիսս ջրեա, եւ ջուր 'ի վերայ սրսկեա: Եւ զայն գետինն թէ ուզենայ որ զքաղն սպառէ, յայս ամիսս հնձէ զթրմզին հերն եւ 'ի վերայ խոտին կրէ, որ չորացուցանէ զայլազգ խոտսն, որպէս յառաջագոյն գրեցաք: Եւ ոմանք որ հոգցի ցանեն զթրմուզն 'ի սիգուտ եւ 'ի փշաբեր վայրսն, նա սրբէ զտեղն եւ չորացուցանէ զամէն վայրի խոտսն: Նոյնպէս երբ վաստակես զբուսած եւ զծաղկած թրմուզն հետ այլ խոտին, նա փոխի թրմուզն եւ զայլ խոտն 'ի հետ փտեցուցանէ: Են ոմանք որ զթրմուզն 'ի յայգին ցանեն, նա զայլազգ խոտն սպառէ եւ տայ ինքն զիւր պտուղն:

Եւ 'ի մայիս ամսոջն՝ պարտ է զգինին 'ի յայլ աման փոխել. եւ տե՛ս, յոր կարասս որ փոխես եւ նոր լնուս՝ դու 'ի լի չլնուս, զերդ երկու թիզ պակաս լից, որ շունչն եւ ծուխն գինւոյն ելանէ, եւ թէ յիւր մրրէն 'ի հետ լնուի՝ չքննէ: Ապա տե՛ս որ 'ի մէկ այլ կարասն՝ օտար մրուր մնացեալ չլինի, թէ ոչ աւիրէ զամէնն:

[ԽԹ]

### **Յաղագս զպատրուսած այգին փորելոյ: Թ Յունիս:**

Արժան է որ քան զյունիս ամսոյս հասարակն յառաջ, զպատրուսած այգիսն փորեն աղէկ երկու երեք հետ, 'ի մարտին հասարակէն մինչեւ յունիսի ԺԵ օրն. եւ զակնուռքն որ 'ի մայրանն ելեալ լինի, հան եւ 'ի մատղաշ նոր տունկն քչիկ ուռ թող

մէկ կամ երկու. որ չվատուծացուցանէ զինքն. գառաջի ուռն եւ զերկուն թող եւ զերրորդն կտրէ: Եւ 'ի յունիս ամսոջս պարտ է ծայրատել զայգին անթինինոս, թէ ոչ որ յամենայ՝ այլ աւերի: Եւ յայս ամիսս եւս պարտ է ակնբցել եւ գտակքն ծածկել, որպէս յառաջ գրեցաք:

Եւ յայս ամսոջս ա՛ն զվայրի թաւպ թուզն որ 'ի վայր գայ, եւ շարոց արա եւ կախեա 'ի տանու թզենին. նա չտայ թափել զպտուղն, արգելու եւ շատրբեր տայ առնել, եւ ճարտար հասուցանէ զթուզն: Եւ 'ի յունիսիս պարտ է սատրել զհիլիօնն եւ գտուղտն, եւ զխոտն որ ասի յունարէն ֆարիդօն, որ է հայֆարիլիօն:

[Ծ]

### **Յաղագս զհին այգիս վաստակելոյ իրատ: Յուլիս որ է Թէմուզ:**

Արժան է 'ի թէմուզիս զհին այգիքն վաստակել, ոչ յամեն օրն 'ի բուն, այլ յառաւօտն սկսիք, մինչ երեք պահն լինի աւուրն վաստակեա եւ թող. եւ երբ ընդ կէսօրն եւ ընդ ինն ժամն անցանէ օրն՝ ապա այլ վաստակեա մինչեւ 'ի մութն. եւ յակնբցելն ծածկել գտնկին տակքն որ արեւն չաւիրէ. եւ զգուղձն պարտ է մանրել անհնար. զի գղձան փոշին սնուցանող եւ մեծացնող է հուզին եւ պտղին:

Եւ 'ի սոյն ամիսս թէմուզ պարտ է զպատերն շինել եւ զմորենին տնկել, զի լաւ բոնէ: Եւ 'ի սոյն ամիս վաստակէ գսիգուտ եւ զհիլիոնուտ տեղիսն: Ապա տես որ լուսնին ԺԶ օր լինի, եւ արեգակն 'ի խեցգետինն. եւ երբ վաստակիս թող որ չորանայ եւ ապա ժողովեա. զի թէ երբ կանաչ լինի՝ ժողովեա, կրկին բուսանի. բայց թէ թողուս որ չորանայ՝ այլ չբուսանի. եւ այս է իւր յատուկն: Եւ պատեհ է յեղել զհերկելն 'ի մայիսի ԺԷ աւուրն 'ի վեր մինչեւ 'ի թէմուզն, որ մտանէ լուսինն 'ի յԱյծեղջիւրն: Եւ 'ի թէմուզի ԺԶ օրն՝ պարտ է ժողովել զխոտն եւ 'ի դուրս ձգել 'ի հերկոյն, այլ չլինի. եւ այս է յատուկն: Եւ թէ սնկութիւն կենայ փայտի՝ որ շինուց լինի, կտրեա յայս ամիսս, երբ փլէ լուսինն, եւ զհերկ կամ զհերկոտն որ բակլայ կամ հուլպան լինի ցանած եւ քաղած, զգետինն 'ի սոյն ամիսս վաստակեա, նա խամ հերկ արժենայ: Նոյնպէս եւ թէ այլ խամ գետին չունենայ ոք որ փոփոխէ, երբ հնձէ զարտն զինչ եւ լինի, նա մինչդեռ խոզանն դալար լինի՝ պատեհ է մինակ զլուծքն 'ի ներք դնել եւ վաստակել, որ յաշնան կրկին ցանես կամ խափանհերկ թողուս մինչ 'ի մէկ այլ աշունն, ըստ ուժոյ գետնոյն եւ տեղոյն: Նոյնպէս եւ յայս ամիսս կտրեն զծառոց եւ զթփոց տերեւսն, հնձեն զմարգաց եւ զդաշտաց խոտն, եւ չորացուցանեն եւ պահեն ձմեռան համար. զի թէմուզն յօտած ծառոցն եւ պատրուսանոյն զերդ գարուն է բուսուցանող:

[ԾԱ]

### **Յաղագս զհասած այգիսն կրելոյ՝ իրատ: ▯ Օգոստոս:**

Արժան է զհասած այգիքն 'ի յայս ամիսս կրել. ապա թէ հասեալ չիցէ՝ շուրջ փորեա. զի փոշին որ 'ի փորչէն եւ 'ի գղձան մանրելոյն ելանէ եւ 'ի խաղողն հասանի, հասուցանէ զխաղողն, որպէս յառաջ ասացաք: Եւ միտ դիր որ ծառ եւ այգի որք մոտ 'ի ճանապարհն լինի՝ եւ փոշի նստի 'ի վերայ իւրեանց՝ շոյտ հասանին, քան զայնս որք լինին հեռի: Նոյնպէս եւ ամենայն այգի որ 'ի ծանր գետին կենայ՝ 'ի չորն պատեհ է որ փորուի, բայց թէ նօսր լինի՝ չքննէ. եւ 'ի գիջային գետինն չէ պարտ գտունկն

խորու տնկել, թէ ոչ նեխեցուցանէ զգետինն: Եւ այգի որ յայս ամիսս չհասուցանէ, դու ծայրատէ եւ տերեւաթափ արա, որ բացուի խաղողն եւ հասուցանէ արեգակն. եւ տես որ թէ այգին նորատունկ լինի եւ շատ բեր առնէ, չշահասիրիս 'ի բերն. ծայրատեա կարճ, եւ 'ի բերէն հետ ուռին կտրեա եւ թեթեւացո քանի կտրես զբերն, եւ թէ ոչ՝ զայգին վատուծ է, եւ նոյնսն 'ի յայլ տարիքն տայ. եւ թէ այսպէս առնես՝ խաղողին պտուղն մեծ լինի, եւ այգին ուժով գայ. եւ զայնչափ վզենակին վճարն՝ շոյտ իմանաս: Առ սպունգ եւ դիր յեղէզն եւ թաց 'ի ջուրն, եւ զպատրուսած ծառերն անպատճառ թաց. եւ զպահելի խաղողն յայս ամիսս քաղէ եւ կախէ. եւ զպահելի թուզն 'ի յայս ամիսս չորացո. եւ ուր յաշնան ձիթենի կամենաս տնկել՝ նա դու զծառին փոսն յայս ամիսս արա եւ բա՛ց. նոյնպէս եւ զայլ աշնանատունկ ծառոցն. եւ 'ի բաց թող զփոսերն, որ արեւն այրէ եւ շինէ զտեղին. որ երբ տնկես՝ արքինի առնէ զտունկն: Նոյնպէս եւ զգինույ համար կարասնին, յայս ամիսս արեւէ, ֆանօսէ եւ ձիւթէ նոր գինույն համար:

[ԾԲ]

### **Յաղագս երկրորդ այգեկիրթս առնելոյ, խրատ: Ը Սեպտեմբեր:**

Արժան է զերկրորդ այգեկիրթն 'ի յայս ամիսս առնել, եւ զտունկ առնելոյ սերման համար տունկն 'ի յայգին յայս ամիսս պարտ է նշանել, զոր 'ի հօտելոյն ժամն ճանաչես. եւ զոր նշանել կամենաս՝ այսպէս նշանեա. զի լաւ նշանն քան զքթեթ կամ զչուան՝ որ կապէ մարդ, այս է, զոր չհանէ ոչ հողմն եւ ոչ անձրեւ: Ա՛ն սուր եւ սեւ ձիւթ եւ ձէթ, եւ եփեա 'ի մի տեղ 'ի մէջ խեցատի, եւ զտունկն զոր նշանել կամիս՝ այնու խաչ հան, կամ այլ նշան ինչ եւ իցէ 'ի վերայ տնկին արա. եւ մինչեւ յիւր ժամն զնշանն անշարժ գտանես: Եւ վասն ձմեռան պահելի մրգերուն զամանսն՝ յայս ամսոջս պարտ է արեւելն եւ ցամաքեցուցանել, որ դիմացընէ եւ պահէ զմրգերն: Եւ յայս ամիսս ա՛ն մեծ տախտակք եւ շինել տուր մեծ սնտուկ, եւ ապա զտախտակաց միջոցսն աղէկ կա՛լ ափտէ կտաւով կամ բրդով, եւ ապա ա՛ն սեւ ձիւթ եւ կվենույ փայտի կամ մարխի սղոցուքով, եռացո զձիւթն եւ զայն սղոցուքն 'ի ներք խառնէ. եւ զսնտուկն աղէկ ձեփեա 'ի ներսէ, եւ դրուցէ եւս օճանես՝ նա աղէկ է. եւ ապա զմրգերն, եւս առաւել զխաղողն՝ 'ի ներք կախեա. եւ թէ խնձոր լինի կամ սերկիւիլ, այլ սղոցուք 'ի նոյն անուշահոտ փայտից 'ի յատակն սնտկին լի՛ց, եւ 'ի ներք թաղեա զնոսա. նա երբ ուզես՝ իբր նոր գտանես: Բայց երբ փակես զսնտուկն՝ զփակսն աղէկ ձեփեա, որ բընաւ օդ 'ի ներքս չմտանէ, թէ ոչ զամենն աւերէ. նոյնպէս եւ զընկոյզն 'ի սոյն ամիսս թափեա 'ի ծառոյն:

[ԾԳ]

### **Յաղագս զերրորդ այգեկիրթս առնել: Ը Հոկտեմբեր:**

Արժան է զերրորդ այգեկիրթն 'ի հոկտեմբերն արա: Եւ աստի իմացիք զմեր այգեկրթոց խալատն, որ սահմանէ թէ 'ի յայս երեք ամիսս, յամէն ամիս հետ մի կթեն. յօգոստոս եւ. ...եկ հասածն. եւ 'ի Խաչին ամիսն, եւ 'ի սուրբ Գեորգին ամիսն զճուռն. եւ այս պատճառանօքս մեծ վզեան կու լինի, զորս արժան է ուղղել թէ հնար ինչ իցէ: Բայց առաջին կիրթն անոյշ եւ կակուղ լինի, եւ ճոին՝ պինտ եւ օգտակար ստամոքսին յոյժ. եւ են ոմանք՝ որ զնոր տնկերն՝ յայս ամսոյս ԺԵ աւուրն 'ի վեր սկսանին 'ի

տնկել մինչեւ 'ի դեկտեմբերի քսան օրն, որ բազմաստղն անկանի: Եւ ամենքեան այսմ հաւանեալ են, որ նոր տնկերն տնկեցեալ լինին, վասն այնորիկ (զի) արձակեն զմագնազուկքն եւ զտակոթիճքն մինչեւ 'ի գալն անձրեւաց, եւ տեղի առնուն, որ երբ զարունն գայ՝ զտերեւսն արձակեն եւ արմատ առնուն: Եւ գտունկսն՝ պարտ է շուրջանակի փորել, եւ մարդոյ հին աղբ եւ հին գոգ եւ չոր գինեմբուր եւ յարդ պարտ է ածել: Եւ փորձով լաւ է, որ զերդ կթեն՝ մենակ հօտեն զայգին, եւ յետ հօտելոյն վաստակեալ որ զկոխած գետինն կակղացուցանէ, որ առաջին անձրեւն աղէկ մտանէ, եւ զամառան ծարաւն հանէ 'ի սրտէն, եւ զգարնանային խոտսն պակասեցուցանէ: Եւ յայս հոկտեմբեր ամսոջս պարտ է զայս հաւանեալ ծառքս տնկել. ձիթենի, եղջիրենի, սոնոպրի, բելեկնի... կարէ լինիլ, ապա զամենայն ծառ անսերմն զինչ եւ լինի՝ յայս ամիսս անհնար 'ի հողն դի՛ր, նա աղէկ բուսանի եւ անսղալ: Եւ յայս ամսոջս՝ պարտ է զաղէկ ազգ ձէթն՝ 'ի պտղէն հանել. եւ ընտրեալ զայն պտուղն որ խած գունով լինի, եւ չլինի 'ի մէկ հետ սեւացեալ. եւ զնորա ձէթն հա՛ն վասն ուտելոյ, զի այն է լաւն եւ զովականն: Եւ յամիսս յայս պարտ է զթրնջիքն, եւ զնումայիքն, եւ զլիմոնիքն ծածկել: Եւ զջրառուսն դորդել, որ ջուր չնստի 'ի վերայ եւ կամ եղեամն եւ չորացուցանէ: Եւ այս օրինա ...որ եւ զլիմոնեաց ճիւղքն փաթթէ, եւ զտերեւսն 'ի վերայ դորդէ, որ ծածկէ զծառսն, եւ չառնէ նոցա պարզկայն այլ բնաւ ուժ: Եւ այլ ազգ. ա՛ն զդոմենուոյն ցողունն եւ այրեալ, եւ ա՛ն զմոխիր եւ լի՛ց 'ի ծառոյն տակացն վերայ, այլ բնաւ չվախէ 'ի պարզկայէն. ապա տե՛ս աղէկ, որ շատ չնուս, թէ ոչ՝ չորացուցանէ վասն իւր առաւել տաքութեանն. ապա քիչ լից եւ փորձեալ, ազնիւ է եւ լաւ. ամենայն հով իրաց մոխիր՝ առաւել տաք է, փորձով:

Նոյնպէս եւ զմիրգսն, զորոց վերագոյն գրեցաք՝ յայս ամիսս պարտ է դնել 'ի սնտուկն եւ պահել ձմռան համար: Նոյնպէս եւ զհիլիօնն սրբել եւ ստածել: Եւ շատք այն են որք զիւրեանց հերկերն շինեն եւ սարեն եւ 'ի հոկտեմբեր ամիսն ցանեն: Եւ թէ լինի որ յետ ԺԴ աւուրն անձրեւ գայ մէկ հետ՝ լաւ է. բայց թէ չգայ՝ չքննէ վասն այնր, որ երբ գայ՝ լաւ է աղէկ: Բայց յառաջ քան զհոկտեմբերի մուտն չէ ամենեւին արժան հնտանք ցանել, զի պիղծ է. եւ տե՛ս աղէկ՝ երբ աստղն որ անուանեալ կոչի Տէքիէ՝ անկանի, ապա ցանես, նա խիստ ազնիւ լինի եւ լաւ:

[ԾԴ]

### Յաղագս տնկելոյ խրատ: ▯ Նոյեմբեր:

Արժան է 'ի շող եւ 'ի ջերմային վայրսն ուր մատներ եւ նօսր գետինք լինին եւ սպիտակ՝ 'ի նոյեմբեր ամսոյ մուտն սկսանիլ եւ տնկել զայգիսն, մինչեւ 'ի դեկտեմբերի քսան օրն. բայց 'ի ծանր եւ 'ի գիջային գետնի 'ի փետրվարի նոյնպէս եւ 'ի նոյեմբերիս պարտ է վաստակել եւ փորել եւ աղբել զամենայն այգիսն, զդահն եւ զմատղաշն. եւ զոզն լաւ է այգեացն քան զաղբն, որ յամեն տնկի տակն կիսակուժ մի լնուս, կամ հանապ մի, երբ նոր փորած լինի. եւ թէ 'ի սոյն ամիսս հօտես 'ի ջերմային վայրսն՝ աղէկ է. բայց ստուգեցաք որ յաշնան հօտելն աղէկ է, ուժաւոր առնէ զտունկն: Բայց 'ի գարնան հօտելն՝ բերին լաւ է, զի շատ բեր տայ առնել քան զաշնանն: Նոյնպէս եւ զձիթենիքն՝ 'ի յայս ամիսս պարտ է հօտել, եւ զհին գօսացեալ ճիւղսն հատանել. զի թէ հատանես զգօսն՝ նա մատղաշն լաւ է, ծաղիկ եւ բեր առնէ եւ մեծ լինի պտուղն: Եւ 'ի սոյն ամիսս զպատրուսած տունկն եւ զորթն 'ի հող թաղել, զի եռացուցէ զինքն հողն ընդ մայրանն եւ ամրացուցանէ. նոյնպէս փորել եւ

ակնբացել զամենայն՝ լաւ եւ աղէկ ոչխարաց աղբով. կամ յամեն տնկի տակ պտղի ձիթի տուրտին լից երեք նուկի կամ չորս, եւ 'ի տուրտինն սակաւ մի աղ ցանեա:

Եւ 'ի նոյեմբեր ամսոջս տնկեա եւ ցանեա զկաղնի ծառն, եւ ցանեա զբակլայն, եւ զքաղցուով լցած կարասանոյն զփրփուրն սրբեա 'ի բերանոցն, որ յեռացմանէն ժողովեալ լինի: Եւ յայս ամիսս պարտ է ժողովել զայս ազգ ծառոց տունկքս, զոր գրեմք, եւ տնկել. տանձենի, խնձորենի, կեռասենի, նոնենի, ընկուզենի, եւ զայլ այսպիսիս: Եւ զշուտահաս ծառսն յայս ամիսս արժան է պատրուսել: Եւ յայս ամիսս 'ի փուլն պարտ է զամենայն փուշ եւ զանտառախիտ քաղն սրբել կտրել, եւ 'ի շինոյն հանել, 'ի փուլն՝ որ լուսնկայն փուլ լինի լաւ է: Եւ են ոմանք որք 'ի նորն լուսնին մինչեւ 'ի լրումն տնկեն. եւ այլք՝ երբ լուսինն երեք աւուր լինի: Եւ են՝ որ երբ լուսինն ՋԺ օրն անցանէ, նա մինչեւ քսան աւուր լինի՝ չիշխեն տնկել. վասն զի ասեն, թէ լուսնին լիութիւնն չորացուցանէ եւ սմբեցընէ զտունկն: Բայց մեք յայն եմք հաւան, որ 'ի չիքն, երբ աներեւան լինի լուսինն՝ լաւ է քան զամենն, զի տունկն զարեւուն ջերմութիւնն միայն առնուցու, եւ չառնուցու զարեւուն եւ զլուսնին՝ 'ի ցերեկն եւ 'ի զիշերն, եւ յերկուցն շողէն չորանայ: Եթէ որ կամենայ շինուց փայտ կտրել, 'ի չիքն երբ լուսին չկենայ՝ լաւ այն է:

[ԾԵ]

### **Յաղագս գիտութեան աստեղաց:**

'Ի վեցերորդ օրն ամսոյս ելանէ աստղն որ կոչի Տեքիէ՝ յարեւելից կողմանէ. եւ յութերորդ օրն ելանէ Ճէտին, որ է Այծեղջիւրն, յարեւմտից կուսէ: Եւ 'ի ԺԸ երորդ օրն ելանէ Տապրանն յարեւմտից կուսէ. 'ի քսան եւ չորրորդ օրն մարի Տապրանն 'ի յարեւցայթքն: 'Ի ԺԱ օրն անկանի Բազմաստղն յարեւելից, եւ անկանի Անագ իւլ-ճէվզայն: 'Ի ԺԴ օրն ելանէ այն աստղն Նիսր իւլ-վագի, որ թարգմանի Անկեալ արծիւ: 'Ի ԺԲ օրն անկանի Տապրանն. եւ 'ի ԺԸ օրն ելանէ ճէվզայն. եւ անկանի Ֆաքիայն յարեւմուտք: ԺԱ օրն անկանի ճէվզայն: 'Ի ԺԲ օրն ելանէ Այուխն յարեւելք: ԺԴ օրն շրջի աշունն 'ի ձմեռն: 'Ի ԻԴ օրն ելանէ աստղն Ջրիոս: ԻԵ օրն անկանի Անկած արծիւն յարեւմուտք: ԻԵ օրն անկանի աստղն Գալլ իւլ-եսետ, որ է Սիրտ առիւծու: 'Ի ԺԹ օրն անկանի Ջրիոսն յարեւմուտք: 'Ի նոյեմբերի Գ օրն անկանի՝ Անկած արծիւն 'ի յարեւմուտք: Յ է օրն ելանէ 'ի հարաւային կողմն: ԻԳ օրն անկանի Շերդայն 'ի յարեւմուտք. 'ի ԻԷ օրն ելանէ Սէմմաք ռամիհն յարեւելք. 'ի ԻԷ օրն ժամ է՝ յորում երեւի Ծիծառն:

[ԾԶ]

### **Յաղագս ճանաչելոյ զայգեաց պատշաճաւոր գետինն.**

Քան զամենն լաւն սեւն է եւ մաքուրն, որ կաղճին եւ կաւոտ չլինի. եւ երբ հոր փորես՝ նա ջուրն քաղցր եւ անուշահամ լինի, եւ ոչ լինի աղի, լեղի կամ ծանրահամ. յայսպիսի գետինս՝ ոչ երաշտն վնաս առնէ եւ ոչ անձրեւն. բայց զայգւոյ համար գետինն պարտ է լաւ փորելով՝ իմանալ զխորութիւն եւ զհամն. զի մի՛ լիցի երեսքն աղէկ եւ տակքն վատթար. կամ աստակն աղէկ եւ երեսքն վատ. եւ այս այսքան:

[ԾԷ]

### **Յաղագս ցեղից եւ ազգաց խաղողից եւ տնկոց:**

Եթէ ո՛ր ազգ որ կերպ գետնոյ պատշաճի. զի պարտ է զիտել, որ գսել ազգ խաղողն՝ 'ի սպիտակ գետին պարտ է տնկել, զի անդ լաւ դարմանի. եւ զսպիտակ խաղողն 'ի սել գետինն, զի եւ այս անդ լաւ դարմանի: Բայց եթէ 'ի սպիտակ գետինն պատառած մքռա չլինի՝ նա լաւ է սակաւ մի. Բայց թէ լինի՝ ամենեւին պիղծ է. մի՛ անդ հալաս առնէր: Նոյնպէս եւ ինչ որ նօսր եւ աւագոտ գետինն. չէ պարտ տնկել, քան զայն ազգ խաղողն որ որթն սպիտակգոյն լինի եւ պտուղն բոլոր եւ պինդ՝ 'ի սել պառպոյ կերպ: Եւ 'ի նօսր գետինքն, ազգ մի սպիտակ խաղող կայ, որում Հռոմն Ստինասա ասէ: Եւ այլ կայ որում Փուրփուզնա ասեն: Եւ այլ որում Ճաւարս ասեն. զայսոսիկ թէ տնկես՝ լաւ է քան զայլ ազգ: Եւ արժան է որ զամէն ազգ մեծապտուղ եւ ջրջրուկ խաղողն 'ի նօսր եւ 'ի ցամաքային վայրսն տնկէ ոք. եւ զցամաքն եւ զպինտն 'ի գէջ եւ 'ի յուժով գետինն, որ այն՝ զայն կեցուցանէ եւ այն զայն: Զի թէ զգէջն 'ի թանձր գետինն տնկես՝ նեխեցուցանէ երկու գիջութիւնն (եւ) զպտուղն աւիրէ: Նոյնպէս եւ թէ զցամաք խաղող ազգն եւ զանջուրն 'ի նօսրն՝ նա երկու ցամաքայինքն զպտուղն ցամաք եւ անջուր առնեն, եւ չօգտիս բնաւ 'ի վաստակոցն:

Եւ զիտելի է որ բուն եւ լաւ գինին այն է, որում յունարէն ասեն Բուրդամուշ ալինօս, եւ լինի 'ի Փույսաու երկիրն՝ 'ի յԱփլինու գաւառն: Եւ յայն այգեացն 'ի տնկէն ով կարէ գտանել՝ նա լաւ է քան զամենայն տունկ. եւ մեղուքն ցանկան յայն պտղոցն ճաշակել. եւ այնչափ պտղաբեր լինին տունկք այնոքիկ՝ որ դժար երեւին տերեւքն, այլ շրջապատեալ ունին բազմութիւնք կուզիցն գտունկն, եւ պտուղքն 'ի կոյզն իբրեւ զձին փայլին. եւ 'ի վերայ ծառոց հանես զնոսա, կամ 'ի վերայ արիջաց. եւ յամենայն ժամ գտերեն քաղեն վասն այն՝ որ հասուցանէ զխաղողն: Եւ երբ գինի նորա յիստակի՝ պարտ է փոխել 'ի մրբէն եւ յայլ աման լնուլ: Եւ այն ազգին որ 'ի չոր եւ 'ի նօսր գետին լինի դրած, նա ընդդէմ արեւուն արեգին լինի եւ կամ ընդ հարաւ եւ ընդ արեգին 'ի մէջն, նա լաւն այն է:

Եւ թէ զամենայն տունկ որ յօտար երկրէ յերկիր տանիս, եւ 'ի խորու եւ յուժով գետին դնես՝ լաւն այն է. եւ թէ 'ի կոնակս լերանց լինի՝ լաւն այն է. զի արեգակն եւ բարձրութիւն լերանն յօդոյն ցասմանէ զերծ պահեն եւ փրկեն զայգին: Բայց 'ի կատար լերինն մի՛ դնէր, զի վատ է. 'ի լեռնոտներն աղէկ է: Եւ թէ ցած բլուր լինի՝ տես որ հանց տեղ չլինի՝ որ երբ անձրեւ գայ՝ նա զհողն տանի: Եւ Թրակի գինին լաւ տունկ է քան զինչ այլ ազգ կայ, Բայց ինքնդ Բարակուռ լինի եւ վատոյժ. եւ այսմ Դիմոկրատէս իմաստունն վկայեաց, եւ ճշմարիտ է:

[ԾԸ]

### **Յաղագս թէ յորայիսի՛ վայրս պարտ է զայգին տնկել:**

Պարտ է նայել 'ի տեղին. թէ ջերմային լինին տեղիքն՝ նա ծմակն լաւ է, եւ թէ ցրտային՝ արեգդէմն լաւ է. զի լերանց օդն ջերմայնոյն օգուտ է, եւ հարաւայինն՝ ցրտայնոյն. եւ եթէ միջավայրք լինի տեղն, նա ընդդէմ արեւելիցն լաւ է, որպէս յառաջ յիշեցաք: Բայց 'ի յայն հողմոյն որ յունարէն արիս անուանի՝ պարտ է զայգին պատրաստ ունել. եւ վասն այսորիկ զերեւելեան սահմանքն գովեցաք, զի լաւ է. քանզի այդ հողմդ յարեւելից կուսէ է եւ խռուացուցանէ եւ չոր չամիչ առնէ զբերն եւ



ահոկէ: Բայց երբ յարեւմտից կուսէ լինի՝ նա արեւմտեան օդն խոնաւ է եւ լաւ, զբերն առողջ պահէ եւ զխաղողն ջրով:

[ԾԹ]

### **Յաղագս այգեաց որք 'ի ծովեզերս եւ 'ի գետեզերս լինին:**

Պարտ է գիտել որ ծովեզերն վասն իւր գիջային օդոյն՝ լաւ է այգեացն եւ դարմանիչ է տնկոցն: Բայց ամենայնիւ գետեզերքն վատ են եւ ապականիչ, մանաւանդ այն գետափն՝ որ յիւրմէ բալ եւ ծուխ վերանայ. զի ծուխն ծնուցանէ զամենայն որդնային եւ ժժմային հարուածքն. եւ վասն այսորիկ յայնպիսի վայրացն փախչիլ պարտ է: Եւ ծառոց՝ գետափն ահոկ չէ, այլ օգուտ է:

[Կ]

### **Յաղաս այգեաց եւ տնկոց սեռից եւ ազգեաց:**

Պարտ է գիտել, զի ամէն ազգ տունկ ամէն տեղոյ ոչ պատշաճի. որ թէ վասն բուսանելոյ, զի թէպէտ բուսանի, բայց գինին վատահամ լինի. քանզի ամենայն գաւառի օդք չեն միապէս, այլափոխէ օդն զհամն գինւոյն: Ամիսս տունկն լաւ հաստատուն մնայ յայլափոխմունս օդից եւ գաւառաց՝ քան զայլ խաղող. եւ զգինին միահամ բերէ 'ի գիջային 'ի չորային, 'ի հովային եւ 'ի շողային վայրսն քան զայլսն: Բայց սպիտակ ազգն որ մանրապտուղ է եւ գտոլի սիրէ ինքն եւ զծառս 'ի ջերմային գաւառսն, լաւահամ գինի առնէ. եւ իւր կոյզերն երկայն լինի եւ տակքն եւ ծայրքն կուզիցն միապէս հաստ եւ պտուղքն բոլոր. եւ երբ լաւ հասանի՝ կարմրագոյն լինի: Եւ է երկիր մի որ կոչի Բծունիա, եւ լինի անդ ազգ մի տունկ որ անուանի փուքնի եւ ինքն շոյտ հասուցանէ զխաղողն, եւ է մեծակոյզ. ամէն կուզի երկայնքն բազկականգուն մի է. եւ պտուղն բոլոր եւ սպիտակ, որ զկտերն 'ի ներք կարես համարել. եւ ունի ինքն առաւելութիւն մի քան զայլ տունկ, զի յամէն անկէ որք 'ի յուռն լինին՝ երեք կոյզ հանէ, եւ ազգերն հազիւ թէ երկու: Վասն այսորիկ զսա պարտ է կուրծ հօտել որ չվատուծէ գտունկն, եւ զինքն առնէ մեծ տունկ: Եւ դիմակաց է ընդդէմ ամենայն ազգ օդոց եւ անազան ձերանայ. եւ զինքնուրիշ է եւ անուշահամ. եւ զայս ազգս պարտ է հանել 'ի յարիշ կամ 'ի ծառս: Եւ այս միայն կայ, որ շատ չդիմանայ գինին: Եւ է ազգ մի եւս զոր ամինատին անուանեն, որ չէ այլ քան զփուքնի, որպէս գրեցաք:

Եւ յամենայնի արժան է զաղէկ ազգ տունկն փնտռել. զի Մաղվան անուն ոմն գրեալ է թէ մենիսս տունկն 'ի լծվար մի այգին ԳՃ ճառայ գինի կու տայ, եւ ճառայն է ԽԳ խաստ. եւ այս ճշմարիտ է: Բայց մենիսս տնկիս շատ փոյտ պարտ է թողուլ 'ի հօտելն: Եւ ինքնս առաւել լաւն եւ ազնուականն է. եւ վասն այսորիկ պարտ է 'ի մեջ ամենից առաւել զսա սերմանել, տնկել եւ պատրուսել, եւ հողով ծածկել, եւ յերկայն հօտել քան զայլ ազգ: Եւ են ոմանք որ խիստ սակաւ կտրեն 'ի հօտելն, զի շահասիրին 'ի բերն: Բայց միջակն լաւ է, որ գտունկն եւ զբերն շահի:

[ԿԱ]

### **Յաղագս թէ ո՞րպէս պարտ է քաղել գտունկն 'ի յայգւոյն:**

Պարտ է գիտել, զի յամենայն կողմանց չէ պարտ քաղել զտնկելացուն, ոչ 'ի ծայրիցն եւ ոչ 'ի տակիցն, քան թէ 'ի տնկին միջոյն: Եւ զմատղաշ ուռն, եւ ոչ զդահն. զի դահն շոյտ դահանայ, եւ ծայրքն սակաւ բեր առնեն: Եւ լաւ տնկացուն այն է՝ որ մէջն ուռեր լինի եւ կարճոստ, եւ դորդ եւ ոչ շատ հաստ: Եւ յերկայնոստ տնկացունէն՝ որ հաստ լինի եւ անգիտացն աղուոր թուենայ՝ պարտ է փախչիլ: Եւ չէ աղէկ որ զտունկն աւելի կանուխ քաղեն, յառաջ քան զլաւ մի պտկին երելիլն. եւ այն որ ճարտար շարժի՝ լաւ է, դու զայն ուռն քաղեա. եւ թող տունկն անհնար 'ի մայրանէն կոճ ունենայ. եւ 'ի կոճէն՝ որ է 'ի տակքն տնկացուին մինչեւ 'ի ծայրն՝ տասն ակն լինի: Եւ զկտրելն սուր կտրչով արա, եւ զկոճն մատին մի չափ արա եւ ճեղքեա, եւ զսրտուկն հան. եւ ջախջախեա զտակսն եւ ապա տնկեա 'ի փոսն. այս լաւ բռնէ եւ անսղալ: Եւ թէ 'ի դահ այգւոյ տունկ առնուս, կամ 'ի մատղաշ այգւոյ՝ որ քան զվեց տարւոյ մատղաշ լինի, չէ աղէկ, պիղծ է:

[ԿԲ]

### Յաղագս թէ յո՛րժամ է պարտ զտունկն քաղել:

Եւ թէ ուզես որ յամեցուցանես զտունկն՝ թէ ո՛րպէս պահես. եւ ոմանք որ 'ի զարնանային սկիզբն 'ի փետրվարի եօթն օրն սկսանին եւ քաղեն. եւ եւն ոմանք որ ասեն, թէ երբ պտկէ՝ լաւ է առնուլ զտունկն. եւ եւն որ ասեն թէ 'ի սկիզբն: Եւ թէ յամեցուցանել կամիս զտունկն եւ ապա դնել, քաղեա զտունկն եւ զմկրատսն սրբեա յիրմէ աղէկ. եւ զտունկն շինեա եւ փոս արա, եւ 'ի ներք դիր առանց կապելոյ, եւ թաղեա 'ի հիւթ տեղիսն՝ եւ 'ի նոյն հողն ուստի առնուս զինքն թաղես, լաւն այն է: Բայց թէ շատ կամենաս պահել, թէ 'ի ներքոյ տանն թաղես՝ այն է լաւն: Եւ օ՛ճ զտնկացուն՝ այս օրինակաւս. զտեղիսն որք սրով կտրած լինին, կեղեւեա զտնկին բարունակին կեղեւն եւ ծեծեա զինքն մանր, եւ զսատապն 'ի միասին. եւ դիր 'ի պտուկ, եւ ջուր արկ 'ի վերայ, եւ եփեա մինչեւ զերդ մեղր դառնայ. եւ ապա օ՛ճ զտնկացուին կտրուքն, եւ պահեա հողով քանի ուզես, եւ տար յերկրէ յերկիր այսու զոր գրեմք: Շինեա զտախտակէ սնտուկներ, եւ ձիւթեա աղէկ 'ի դրուցէ. եւ շինեա արճրճեայ նօսր տախտակ, եւ դիր 'ի սընտըկին ոռն, եւ դիր զտնկացուն 'ի ներքս եւ ամուր փակեա. եւ խծկեա զփակսն եւ ձիւթեա, զի 'ի ներքս օդ չմտանէ, եւ տար քանի կարես. երբ բանաս՝ նոր եւ թազէ զտանես: Եւ եւն ոմանք որ ծածկեն զտակս տնկացուին այն իրօքն՝ զոր Պօլօնիացիքն կոչեն զետնամօրուք, եւ Սուրացիք ռիպուս. եւ այս սովորական է մեզ եւ փորձով որ լաւ պահէ: Եւ այլ ոմանք զփառային կոթէքն փետեն 'ի գետնէն եւ 'ի վերայ զտունկն ծածկեն, նոյնպէս եւ ներքեւն, նա լաւ պահէ. եւ թէ զնոյն ինքն փառայն դնես: Արդ՝ այս ճշգրտիւ գիտելի է որ տնկին չորացուցանողն եւ ապականողն օդն է. եւ անտի պարտ է զինքն աղէկ պահել, եւ թէ յայլ պատճառանաց թոռմի՝ բաց 'ի հողմոյ, նա օր մի եւ զիշեր մի զտունկն 'ի գնայուն ջուր դիր, եւ ապա հան տնկեա աղէկ լինի: Եւ տես թէ գետինն ուր տնկել կամենաս չորացեալ իցէ, եւ կենայ հնար որ ջրես եւ ապա տնկես լաւն այն է: Եւ որպէս յառաջն գրեցաք՝ խիստ լաւն զոր փորձեալ եմք այն է, որ երբ աղէկ շարժեալ լինի տունկն՝ յայնժամ տնկես:

[ԿԳ]

### Եթէ յո՛րժամ պարտ է տնկել:

Եւ գիտելի են գաւառքն եւ ազգի ազգի սովորութիւնք մարդկան ազգիս: Են ոմանք որք ասեն թէ մենակ յետ կթելոյն 'ի տերեւաթափն աղէկ է տնկելն. եւ են որք 'ի գարնանամուտն 'ի փետրվարի եօթն օրն: Բայց մեք զայս լաւ փորձով գիտացաք, որ 'ի վատոյժ եւ 'ի չորային եւ 'ի մատներ գաւառսն՝ որ 'ի ջերմային դաշտսն, պատեհ է որ 'ի փետրվարի եօթն աւուրն 'ի վեր, մինչեւ 'ի մարտի առաջին օրն լիցին տնկուածքն. եւ 'ի գիջային եւ հաստագետին գաւառսն՝ 'ի վերջս գարնան. բայց 'ի յաղթ եւ 'ի լեղէհամ տեղիսն, յաշնան յետ այգեկթոցն, յորում տեղան ձմեռան անձրեւքն եւ ողողեալ լուանան զհողն եւ քաղցրացուցանեն եւ բռնել տան զտունկն եւ դարմանեն: Եւ արա պարտակ. զիսիճ 'ի գետափն տեղեաց առնուլ պիտի, եւ լնուլ 'ի տակս տնկին, զի հովացուցէ զնա եւ տարցէ զդառնութիւն հողոյն եւ սնուցէ զտունկն եւ պահեցէ: Եւ երբ դնել կամենաս, նախ սրբեա զտերեւսն եւ զմկրատսն եւ ապա դիր:

Եւ զպարարտ գետինն պարտ է յամառն վաստակիլ եւ կակղել. զի երբ գան անձրեւքն՝ կակղացուցեն եւ թարմացուցեն զտեղիսն, որ յորժամ տնկես՝ աղէկ բռնէ: Բայց զնօսք գետինն չէ պատեհ յամառն վաստակել, զի չորացուցանէ եւ աւերէ զնա արեգակն ջերմութիւնն: Ապա զվաստակելն, զփորելն եւ զտնկելն՝ 'ի մէկ ժամանակ արա, 'ի յաշնան, երբ անձրեւ առնու: Եւ են ոմանք որք հաւանեալ են, զի զջերմային գաւառաց տնկելն 'ի հոկտեմբեր ԺԵ օրն սկսանին, մինչեւ 'ի դեկտեմբերի ԻԵ օրն. եւ անտի մինչեւ ԽԵ օր ելանէ, որ լինի փետրվար ամսոյ եօթն օրն, տես որ ամենեւին տունկ չցրցես 'ի հող. թող որ գարնանային օրն քաղցրահամ փչէ, եւ ապա համարձակ տնկեա: Բայց 'ի լերինս եւ 'ի ցրտային ձմեռսն՝ ըստ իւրաքանչիւր ցրտային կերպիցն, 'ի ջերմութիւնն եւ 'ի շարժս տնկոցն պարտ է հայել, եւ ըստ այնմ առնել զտնկուածքն: Եւ այսր աղագաւ հաւանեցաք, որ զջերմային եւ զնօսրագետին տեղեաց տունկսն յաշունն դնեն, զի զձմեռն բոլոր՝ զտակն եւ զմագմզուկսն դէպ 'ի վայր շինեսցէ, որ երբ գայ գարունն, նա զվայրն սար շինած գտանես. այնուհետեւ դու զվերն եւ զծիւղն միայն հոգա. թէ ոչ՝ զերկու դեհն զվայրն եւ զվերն 'ի միասին չկարէ պաշտպանել. եւ այնր աղագաւ սղալումն լինի: Պարտ է... պահեն մինչեւ 'ի տասն պահն առնել զտնկուածքն. քանզի 'ի յուժգին հողմոց սկիզբն՝ 'ի կատարումն գան աւուրն. եւ տես աղէկ որ տնկելոյ գետինն աղէկ հիւթ լինի եւ չլինի չոր:

[ԿԴ]

### **Յաղագս ճանաչելոյ զտունկն եւ զտնկուածս նոցա թէ ո՛րպէս լինի:**

Են ոմանք որ 'ի ցրտային լերինսն 'ի մէկ փոսն երկու երեք ուռ տնկեն, որ թէ ամենն բռնէ՝ նա լաւ է, եւ թէ ոչ՝ մէկն անսղալ լինի: Եւ արժան է զտունկն 'ի պառակ դնել եւ չդնել 'ի յոտն, զի պառակն լաւ տակ առնու: Եւ զփոսոյն խորութիւնն երկու թիզ արա, եւ զտնկին դնելն աղուոր 'ի համկեք արա, որ չճխմի. եւ թեթեւ ծածկեա, որ արեգակն ջերմութիւնն իջանէ 'ի տակսն եւ բնակեցընէ զինքն: Եւ զգետինն այսպէս պարտ է համտեսել. 'ի ջուրն դի՛ր զհողն եւ պղտորեա, եւ ա՛ն զհամն. եւ եթէ աղեհամ լինի՝ աւազ դիր 'ի տակսն, կամ անոյշ հող, որպէս յառաջն ասացաք: Եւ զիտացիր. փուխ գետինն լաւ է այգեաց համար քան զկաղճինն: Եւ այսպէս արա զճանաչելն գետնոյն. փորեա կանգուն մի, եւ զհողն կուտեա յեզերն փոսոյն, եւ դիր ընկոյզ մի 'ի փոսն, եւ ա՛րկ զհողն դարձեալ 'ի վերայ փոսոյն. եւ տես, թէ փոսն

կրկին զիւր հողն իսլիմ առնու, զիտացիր որ փուխ է գետինն եւ գեղեցիկ եւ լաւ. եւ թէ փոսն 'ի հողոյն չառնու 'ի լման, նա կաղճին է եւ վատ տնկի, բայց արտի աղէկ է:

[ԿԵ]

### **Եթէ քանի ակն պարտ է 'ի տնկին ուռն թողուլ:**

Տես թէ ակներն արձակ լինին որթոյն, նա ութ ակն պարտ է թողուլ. եւ թէ կարճուստ է եւ նեղակն՝ տասն ակն թող: Բայց երբ բռնէ տունկն, տես թէ բազմախիտ լինի եւ շատ հանէ, դու ըստ չափոյն պակասեցո: Բայց 'ի վեր քան զամենն տես բնատրթն եւ զուժովն, եւ անտի թող զաճն, մէկ աճ, եւ երբ խիստ շատանայ, երկու, տես որ այլ աւելի չթողուս:

[ԿԶ]

### **Թէ ո՛րպէս պարտ է առնել զփոսԵս տնկոցն:**

Տես, 'ի դուր տեղն երեք թիզ արա զխորութիւն փոսոյն. եւ տեղի որ դարեւփոս լինի՝ չորս թիզ պիտի առնել. վասն այնորիկ որ հինքն հաւանեալ են. զոր թէ այլ խորու առնես՝ արեգակն չկարէ զոյացուցանել զտունկն. եւ թէ այլ պակաս՝ նա աւելի ջերացուցանէ եւ չորացուցանէ. եւ այսու չափած եւ կշռած է իմաստնոցն. զոր թէ աւելի խոր առնես՝ արեւն չկարէ ծառայել, նեխեցուցանէ զտունկն զիջութիւնն գետնին. եւ թէ պակաս՝ չորացուցանէ արեգական ազդութիւնն. ապա չափն եւ սահմանն այդ է:

[ԿԷ]

### **Եթէ ո՛րչափ պիտի այգեպարանոյն եւ տնկոցն 'ի միմեանց հեռաւորութիւն, կամ քանի՛ պիտին:**

Ջիւտեալայ այգոյն զպարանսն, հեռի 'ի միմեանց վեց ոտն պիտի առնել, մեծ ոտներ, եւ զտնկերն նոյնպէս որ դորդ 'ի պարան գայ զսարբնայովն. հեռի 'ի միմեանց պարանքն ԺԵ ոտն, եւ տունկք վեց ոտն, զի սարբնայովն միադեհ ունի զպարանին դորդութիւնն, չունի չորեք կողմանց: Եւ թէ այսպէս չլինի՝ նա չկարէ մտանել օդն 'ի ներքս, եւ սնուցանել զբերն: Եւ եթէ ոք յամեն երկու տարի մէկ անգամ զսարբնայով այգին աղէկ վաստակէ եւ ցորեան ցանէ, նա զինին այլ աղէկ լինի եւ անոյշ:

[ԿԸ]

### **Յաղագս այգի տնկելոյ խրատք:**

Են ոմանք՝ որք առնուն զխոզմատն եւ զկաղինն եւ կեղեւեն եւ աղան խոշոր զերդ բակլայ եւ այլ մանր, եւ երբ դնեն զտունկն՝ նա յիւրմէ 'ի տակսն լնուն ճանկ մի, եւ ապա զհողն 'ի վերայ ածեն. եւ այլ ոմանք՝ զքուշնայն աղան կորկոտ, եւ 'ի կաղինն խառնեն կէտուկէս. եւ զերկուսն եւս լնուն 'ի տակն տնկին, եւ ապա զհողն 'ի վերայ: Եւ այլք զբակլային եւ զսիւտան, զքուշնային եւ զոսպան յարդն՝ միաչափ յիրեար խառնեն եւ լնուն 'ի տակսն, եւ ապա զհողն 'ի վերայ: Եւ այսոքիկ ամենքս տան աղէկ

բռնել, եւ զամենայն ազգ պատահարս ճիճեաց եւ որդանց սպառեն 'ի տնկէն. եւ թէ գոգով թանասս զվերոյ անուանեալ դեղերոյ՝ նա խիստ լաւն այն է: Եւ պարտ է որ թագէ կուով պախրէից օծանեն զտնկին տակսն, եւս առաւել զկտրածսն եւ զգանածսն. եւ թէ զփոսն այլ օծանեն՝ լաւ է, որ պատահարաց բնաւ մերձենալ չտայ 'ի տունկն: Եւ թէ կամիս որ այգւոյն բերն շոյտ գոյանայ 'ի տնկէն, դու ժողովեալ խաղողի կտեր բագում մող, եւ յամէն տնկի տակ ափ մի լից, նա տայ աղէկ բռնել, եւ շոյտ բեր առնել: 'Ի ծայրն տնկին ամանով մի ջուր կախես, զտնկին ծայրն 'ի մէջն դնես, ոյժ տայ տնկին:

[ԿԹ]

### Այլ խրատ յաղագս այգի տնկելոյ:

Գիտելի է որ ամենայն ազգ խաղող չէ մէկ բնութեան, այլ զանազան են. եւ 'ի մէկ ժամ ոչ հասուցանեն զխաղողն՝ տունկքն: Զի կան որ կանուխ հասանին եւ կան որ անազան. են որ սեւ են, եւ են որ սպիտակ. են որ կարմիր, եւ են որ կանանչ. եւ որ երկայնապտուղք են եւ են որ բոլոր, եւ այլք միջակք. են որ քաղցր են, եւ են որ թթուահամ, եւ են որ փոթոթ. եւ զամէն մէկն ըստ բնութեան իւրոյ ազգին՝ պարտ է ստածել եւ շինել: Վասն այսորիկ չէ աղէկ զամէն ազգերն 'ի միասին տնկել, որք չիցեն հաւասարք, զի խանգարեալ աւերեն զմիմեանս. եւ այն կու աւերէ զգինին, որ զհասածն եւ զխակն հետ իրերաց կու խառնեն 'ի կթելն: Նոյնպէս եւ զսպիտակ խաղողն հետ սեւին չէ պարտ կթել, ապա թէ զատ զատ տնկես եւ 'ի շահ ածես՝ արժան է եւ լաւ:

[Զ]

### Վասն այնր՝ թէ զտնկին փոսն ի՞նչ ցեղ պարտ է առնել:

Գիտելի է որ 'ի սպրկիկ եւ 'ի դուր գետինն՝ պարտ է զփոսն տնկին բոլորակ առնել, եւ խորու երկու ոտն եւ լայնութիւն երեք ոտն. եւ ապա 'ի փոսիդ գուռն պերպտով ցից 'ի վայր զա՛րկ՝ ութ մատն, եւ դի՛ր գտունկն այն օրինակաւն եւ դեղերովն, որպէս գրեցաք յանցելում դրանն. եւ կամ աղբ ոչխարաց լից եւ ապա զհողն 'ի վերայ: Եւ հետեւապէս զամէն տնկմիջերն աղէկ փորեա. եւ 'ի ցախուտ դարուփոս գետինն՝ պարտ է ըստ երկայնութեան պարանին ծայրէ 'ի ծայր խէնտէկ փորել, եւ երկու ոտն 'ի լայն եւ երկու ոտն 'ի խորուն. եւ ապա 'ի տեղն տնկին՝ ուր չափն առնու՝ պերպտովն զարկ եւ ծակ արա ութ մատն, եւ գտունկն 'ի ներք դիր, եւ զբոլորն տնկին աղէկ ծածկեա. եւ զայլ խէնտէկն 'ի բաց թող երկու տարի. եւ յետ երկու տարւոյն լից աղբով զխէնտէկն, եւ զհանած հողն 'ի վերայ բեր. եւ դուրէ եւ վաստակեա, եւ երեք տարի ապա հօտեա: Եւ տես որ մինչեւ երեք չորս տարիքն լմընայ՝ յինքն բնաւ սուր չհասուցանես: Եւ այսմ հին իմաստունքն հաւանեալ են, որ թէ հասուցանես կամ հօտես՝ վատուժէ եւ աւերի. զի պիտի որ երեք տարի հանգչին: Ապա զգետինն աղէկ վաստակէ եւ փորեա քանի կարես:

[ԶԱ]

Յաղագս ազգաց եւ կերպից այգւոյ, որք 'ի վերայ ծառոց ելեալ պատատին:

Եւ զայսպիսիս արձակ արձակ պարտ է տնկել, զի 'ի միջոցսն վաստակեցեն եւ ցորեան եւ հրնտանք ցանեցեն: Եւ չէ պարտ յօտար ազգ ծառս հանել զորթատունկն, որ թանձրատերեւ եւ խիստ շուք լինին, այլ 'ի փիճի, կամ 'ի սօնոպրի կամ 'ի բարտի եւ կամ 'ի պիճիսի, եւ այլ այսպիսիս. եւ զծառսդ երեք գիրկ թող որ բարձրանայ կամ թէ երկու գիրկ, ըստ ուժոյ գետնոյն. զի 'ի յերկիրն Պօլոնիոյ 'ի զաւառն Թրասնոս, զծառսդ վեց եօթն գիրկ թողուն որ մեծանայ, եւ այս է լաւ: Եւ զիտացիր զաղէկ գետինն, եւ երկայնացո զծառն որ ուժաւորի, ապա 'ի վատոյժն երեք գիրկ արա ըստ ուժոյն. եւ զճիւղսն ուժովացո ընդդէմ արեւելից եւ արեւմտից. եւ յերկու կողմանց տարածեա զճիւղսն եւ զայլն կտրեա, որ պարընմիջերն 'ի բաց մնան, նոյնպէս եւ զգլուխն ծառոցն կտրեա քան զչափն զոր գրեցաք: Եւ զծառսկերն այսպէս փորեա եւ սրբեա, որպէս գտնկին, եւ այլ աղէկ: Եւ զայսպիսի այգիս պանդրած մագնղկերովն պարտ է տնկել. եւ զտարեց ծառս՝ առաջեւ պարանին պիտի տնկել եւ հաստատել, եւ ապա զտակոճած տունկդ հան եւ տար 'ի տակքն տնկեա, եւ 'ի վերայ հան. եւ զտունկդ՝ 'ի տակացն ծառին վեց թիգ յետ դիր. եւ տես որ բնաւ ակնուռ չթողուս 'ի տունկն եւ ոչ 'ի բագուկն, զամէնն 'ի մատղաշութեանն իլեա 'ի տնկէն, եւ չթողուս քան թէ երկու երեք ծիլ 'ի ծայրսն, որ 'ի վերայ ծառին հանես: Եւ 'ի ծառն աղէկ կապեա, եւ միաւորեա զտունկն ընդ նմին, եւ զտակն աղէկ շինեա: Եւ մինչ հօտել կամենաս՝ 'ի ծառէն վայր ա՛ռ եւ աղէկ հօտեա. երկու ուռ թող 'ի ծայրսն կամ երեք ուռ. եւ զուռերուն աւելին կտրեա, մի՛ թողուր. եթէ ոչ՝ չորս թիգ մէն եւ կրկին 'ի վերայ ծառին հան եւ կապեա: Եւ զպարանս ծառոցդ երեսուն թիգ 'ի յիրերաց յետ արա: Եւ թէ ոք զոր ինչ գրեցաք՝ առնէ, լաւ եւ անոյշ գինի խմէ, եւ շատ խաղող առնու:

Եւ ոմանք որք ոչ կամեցան զմէջն ցանել, 'ի միջոցսն թզենիս եւ զայլ մրգենիս տնկեցին, այլ թզենին լաւ է. եւս առաւել զոր փորձեցաք այն է, զի յեզերսն բոլոր շուրջանակի տնկես զինչ կամիս 'ի ծառոց, եւ զպարընմիջերն 'ի վաստակ ունենաս քան զայլն: Եւ մեք տեսաք որ շատն 'ի յորթոց 'ի վերայ կեռասենեաց հանած էր, եւս առաւել մենիաս ազգ խաղողն, զոր 'ի միւս գլուխն յիշեցաք եւ գովեցաք:

Արժան է զմիջոցսն տարի ընդ մէջ ցանել, եւ լաւ է երկու դեհին. զապլմոգն եւ զամէն ազգ քաղ՝ սրբէ ցանն 'ի ծառոցդ. եւ մանուշակ սատրել 'ի տակքն՝ լաւ է:

[ՀԲ]

**Այլ իւրատ յաղագս տնկոց, թէ ո՛րպէս դնես, ո՛րպէս պանդրի ու մագնղուկ առնու, կամ ո՛րպէս հանես եւ տնկես:**

Արժան է յայգետեղն 'ի գարնանամուտն յաղուհացսն աղէկ վաստակել. եւ յետ այնորիկ տես որ այլ բնաւ հարօր 'ի ներք չմտանէ, քաւել թէ թուփ կենայ որ զայն տակիան առնես, մինչեւ 'ի յաշնան անձրեւանին, որ կշտացուցանէ զգետինն. եւ ապա վաստակեա եւ զփոսերն շինեա այն նշանօքն՝ որպէս գրեցաք 'ի միւս գլուխն, 'ի լայնքն երկու ոտն, եւ 'ի խորուն երկու ոտն. եւ ապա պերպեռեա ութ մատն, եւ դիր այն դեղերովն զոր գրեալ ենք, որ է խաղողին կուտն, եւ կաղին, եւ սպասցուերուն յարդն, եւ ծածկեա: Ապա տես, յոր գետին որ 'ի պանդրել դնես՝ նա նման լինի հողն այգետեղոյ հողոյն. թէ ոչ՝ զերդ այն տղայն լինի տունկն՝ զոր յաղէկ ծծէն 'ի վատթարն փոխեն, նա ապականի, բայց թէ 'ի վատթար կաթնէն 'ի լաւն

փոխէ ոք գողայն՝ նա գոյանայ եւ գիրանայ եւ ապրի. նոյնպէս եւ գտունկն: Եւ այսպէս դիր որ պանդրի. եւ արա բահով խէնտէկներ, զամէն խէնտէկ յիրերաց յետ թիզ մի, լայն երկու ոտն, եւ խորու երկու ոտն. եւ այնչափ թաղեա որ 'ի խէնտէկն մնայ, զի ջուրն 'ի յինքն անցանէ. եւ ստէպ ջրեա, եւ տես որպէս գրեալ էմք: Թէ կարճոստ լինի ուռն 'ի տնկին, նա դու տասն ակն թող, կամ գոնէ 'ի պակասն վեց ակն թող. ապա թէ երկայնոստ լինի՝ նա կամ հինգ ակն, կամ վեց ակն, կամ գոնէ 'ի պակասն չորս. ապա քան զթիզ ու կէս կարճն ձգեա՛, չէ 'ի բան. թող անճար 'ի հին բարունակէն կոճ ունենայ 'ի տակսն, զի իւր ինքեան մայրան լիցի այն: Եւ երբ տնկես՝ այնպէս արա որ 'ի հողէն 'ի վեր երկու ակն մէն կենայ, ոչ աւելի եւ ոչ պակաս. եւ յամէն ամիս փորեա զշուրջն նոր տնկին: Նոյնպէս եւ մինչդեռ 'ի պանդրելոյ տեղն կենայ՝ զինքն փոքր փորչով յամէն ամիս փորեա. եւ զխոտն սրբեա յիւրմէ. եւ երբ տնկես զնոր տունկն, ստէպ զակնուռն՝ որ 'ի յակնէն էլանէ՝ պտղովմնայ սրբեա՛. 'ի խաւրժիլն՝ 'ի մատղաշն տես որ մինչեւ երեք տարւոյ լինի, բնաւ սուր չհասուցանես 'ի յինքն: Եւ զվերի դեհին ուռն՝ որ դորդեալն է, այնմ ծառայեա եւ ստածեա. եւ զայն որ քան թիզ մի աւելի երկայնանայ դիպան 'ի վեր, կտրեա սուր իրօք, որ գոյժն 'ի բագուկն տայ 'ի վայրն եւ շոյտ հաստանայ: Եւ թէ երկու տարի 'ի պանդրելոյ տեղն թողուս եւ զայգետեղն շինես, եւ պարտէզ եւ այլ այդպիսի իրք ցանես, եւ զպատերն ամրացուցանես, եւ թէ ծառ կամենաս դնել 'ի շուրջն, դիր, եւ զամէն իրքն այգւոյն յայն երկու տարին կատարես, եւ գտունկն թողուս յայն պանդրելոյ տեղին, որ մագմգուկ եւ գլուխ առնու. եւ ապա երբ երեք տարւոյ լինի, դու սար տունկ հան եւ դիր: Նա խիստ լաւն եւ շահաւետն եւ դորդ սահմանն, որում ամէնքս հաւանեցաք՝ այս է, որ յետ առաջին տարւոյն 'ի միւս տարին՝ գտունկն 'ի սարբնայ հան. եւ թէ այլ ցեղ՝ նա 'ի սահմանէ 'ի դուրս է, զայն չգիտեմք. եւ զայս Սեւոն իմաստունն որ վաստակոց գլուխն է՝ գտեալ է եւ հաւանեալ, որ մինչեւ բռնէ տունկն՝ ջրեա, եւ այլ մի՛, որ չսովորի, եւ յամէն հաղ զայն ուզէ. ապա աղէկ փորեա եւ վաղհան արա:

[29]

**Խրատք, թէ ո՛րպէս զայգւոյն տունկն կարես հեշտութեամբ քարշել եւ տանել յայլ ուրեք տնկել. եւ վասն աղուրայից, որ զհին այգին նորես:**

Ա՛ռ 'ի հին այգւոյն զուժով ուռն՝ որ 'ի տակուցն էլանէ, եւ քարշեա աղուրայ, որպէս արժան է. եւ երկու ոստ մէն թո՛ղ 'ի յորթոյն 'ի դուրս. եւ հայնց տար զաղուրայսդ՝ որ զլարին չափն եւ զտնկոցն հաւասարութիւնն ուղորդ 'ի տեղի պահէ: Եւ փորելով շինեա եւ ստածեա մինչեւ մեծանայ. եւ ապա զհին տունկն կտրեա, եւ 'ի տակուցն ուռ հա՛ն, որ իւր տեղւոյն տունկ կանգնի 'ի պարանն. նա նորեցաւ այգին եւ եղեւ նոր: Նոյնպէս եւ եթէ սղալ կենայ՝ աղուրայ տա՛ր եւ լըմնցո՛՛ զպակասն: Եւ վասն այնր զաղուրայդ գտաք, որ ճարտար է եւ անսղալ քան զայն՝ որ վարոց տնկէն առանց մագմգկի:

[27]

**Վասն տնկոց:**

Գիտելի է որ մազմզկով տունկն անսղալ բռնէ, եւ յերկու տարին 'ի բեր հասանի. եւ այն որ առանց մազմզկի է՝ սղալական է եւ յուշաբեր: Արդ պնտած է եւ սահմանած, որ քանի մազմզկով գտնուս՝ զայն տնկես. եւ զանմազմզուկն ոչ. եւ թէ չգտանես՝ նա այլն անճարութեան է թէ առնես: Եւ այս 'ի սոյն դրանս աւելաբանութիւն էր:

[ՀԵ]

### **Եթէ ո՛րպէս պարտ է զայգետեղն շինել:**

Պարտ է զտեղին լաւ ընտրել համովն եւ գունովն եւ տեսական, որպէս գրեալ ենք 'ի տեղուոջ իւրում, եւ ապա բազմապատիկ վաստակել եւ փորել եւ սրբել յօտարոտի տակէ եւ 'ի բուսոց, եւ քարքաղ առնել եւ դուրել. վասն զի յամառնային տօթն՝ շողանան քարինքն եւ այրեն զտունկն, թէ փոքրքարուտ լինի եւ սալուտ, եւ կոկնուտ. նոյնպէս եւ ձմեռն պաղի քարն եւ ահոկ է. զայն այն քարինքն առնեն, որք վերել գետնին լինին: Բայց այնքիկ որ ներքեւն լինին՝ զընդդէմ գործեն 'ի տակքն. եւ այսոքիկ հովացուցանեն զտունկն եւ օգտեն, եւ 'ի պաղն ջեռացուցանեն: Եւ այս պատճառանօքս պարտ է աղէկ փորել եւ զգետինն շրջել, եւ զայն քարինքն որք յերեսն են՝ քաղել եւ հանել: Եւ թէ փոսեր կենայ՝ դուրել, եւ ապա տնկել այն նշանօքն, զորս 'ի տեղիս իւրեանց գրեալ ենք. եւ լաւ ակնբցել եւ ակնուռիցն արի կենալ, որպէս գրեալ ենք:

[ՀԶ]

### **Յաղագս փորելոյ եւ ակնբցելոյ:**

Երբ այգին հնանայ եւ տունկն մեծանայ, երկու ոտին չափ խորու պարտ է փորել շուրջանակի. եւ երեք ոտն արձակ 'ի լայնքն. եւ թէ այն ազգ այգիքն լինին որք 'ի վերայ ծառոց պատատեալ լինին՝ արձակ փորել պարտ է, եւ զտակքն սրբել, եւ չթողուլ ամենեւին ճեղ, եւ ոչ ակնուռ, ոչ 'ի տնկոցն եւ ոչ 'ի ծառոցն, որ բնաւ աճէ, կամ յիրեար շնկղկեալ խառնին: Եւ այս այսքան:

[ՀԷ]

### **Վասն հօտելոյ:**

Ասացին ոմանք եթէ լաւ հօտելն յետ կթելոյն է, զերդ անկանի Բազմաստղն, զի շոյտ հանէ զպալուկն, եւ 'ի պատահարաց ամբողջ մնայ. վասն զի 'ի գարնան հօտելն՝ ջուրն որ ելանէ՝ ահոկութիւն առնէ տնկին եւ բերին. եւ արենքըմէ զտունկսն եւ վատուծացրնէ, որպէս մսեղի մարմին, եւ ահոկէ տնկին յամենայն կողմանց: Եւ չէ պարտ առնել 'ի գարնան զհօտելն, եթէ ոչ 'ի ձիւնային եւ ցրտային գաւառսն, վասն անճարութեան ցրտոյն: Եւ այս քեզ օրինակ. զի թէ հատանէ որ 'ի մարմնոյ առանց արեան ելանելոյ լաւ է եւ անվնասակար, քան թէ երակ հատանէ եւ 'ի ձեռն արեանն ապականէ զմարմինն: Բայց եթէ 'ի ցրտային տեղիսն եւս թեթեւացուցանէ որ զտունկն 'ի բազմամբոյս որթոյն՝ լաւ է. եւ ապա 'ի գարնան զհօտն կատարէ որպէս արժան է: Եւ այսպէս առնելն աղէկ է, զի 'ի ցրտային գաւառսն՝ 'ի վաղվնէ ոչ է պարտ հօտել, եւ ոչ յերեկոյն ընդդէմ ցրտոյն, այլ երբ ջեր է օրն: Եւ 'ի հաստատած այգին որ սարբնայով լինի չորս ուռ պարտ է թողուլ 'ի ծունգն. եւ յամէն ծունգ երկու



որթ ուռ, եւ զայն լաւ փաթթել եւ 'ի սարբնայն հանել, եւ այս է լաւն եւ օգուտն: Եւ զայս այնպէս պահեա, զի զայն ուռն՝ որ յայն երկուքէն բեր տայ, դու 'ի մէկ այլ տարին մայրան թողուս, որ է ծունգ, եւ անտի երկու նոր վարոց ուռ այլ. եւ այսպէս է գործ արուեստիդ յաղագս հօտելոյն: Բայց արիական պարտ է կենալ որ բազմաճիւղք չթողուս, զի մի՛ տունկն վատուծացեալ աւերիցի: Եւ գիտեմք ճշգրիտ փորձով, եւ եւս առաւել Պօլօնացիք. զի զայն ազգ այգին՝ որ յունարէն մարունդէիս անուանի, պարտ է զիւր երկու ճիւղն թողուլ եւ յայն երկու ճիւղէն չորս կամ հինգ որթ արձակել եւ զայն հատանել: Եւ զայգին գոր յունարէն խաւիս անուանեն, պարտ է թողուլ նոյնպէս երկու ճեղ եւ յամէն ճեղ երկու կամ երեք որթ միայն. նոյնպէս եւ զայգին գոր լախապրախի ասեն. եւ զմէնիասն նոյնպէս երկու ճեղ, եւ յամէն ճեղ հինգ վեց որթ, եւ զայլն հատանել. եւ այս ազգ այգիս շատ բարունակ հանէ, եւ երկայնորթ լինի. բայց 'ի յայդչաքդ կեցո՛ւ, որպէս գրեալ եմք:

[2Ը]

### **Վասն նոր տնկի որ չորս տարւոյ լինի, եթէ քանի ուռ պարտ է թողուլ:**

'Ի չորս տարւոյ տունկն երկու ուռ պարտ է թողուլ, եւ յամէն ուռ չորս ակն, եւ զերկու ակն որ 'ի ներքի դեհն լինի 'ի յուռին, սուր դանակով կտրեա եւ հան, որ խոպանի, եւ երկու վերինքն մէն մնան, եւ անտից ծլին. եւ զայս 'ի գարնանամուտն արա. եւ մենակ 'ի սարբնայ հան: Եւ սարբնային յերկայնքն վեց թիզ կամ եօթն պիտի. եւ տես որ 'ի սարբնայն կեղեւ չթողուս, զի կերիչքն եւ վնասակար ժժմունքն 'ի կեղեւն կու բնակին: Եւ երբ ընդ վեց տարին անցանէ այգին, եւ տեսանես որ ուժաւորի, նա պարտ է երեք ուռ թողուլ. բայց թէ վատուծ լինի՝ երկու պարտ է թողուլ. եւ յամէն ուռի՝ սարբնայ մի կանգնեցո. եւ զսարբնային ներքին ծայրսն այրեա, որ հողն շոյտ չփտեցուցանէ զինքն:

[2Թ]

### **Յաղագս ակնբցելոյ:**

Պարտ է զհին այգիսն՝ քան զկանաչիլն եւ քան զբերցոյցն յառաջ՝ ակնբցել. զի թէ կանաչ ակնբցես՝ վզեան առնես 'ի խաւրժիլն. եւ կանուխ ակնբցելն աղէկ է եւ շատ բեր առնել տայ: Եւ տե՛ս որ թէ չկարես կանուխ ակնբցել, նա դու կենաս՝ որ պնտին ուռքն եւ ապա փորեա. եւ պատրաստ կաց 'ի բրելն, որ չքշտես եւ չգանես գտունկն. զի թէ խոցոտես գտունկն՝ վնաս է, որպէս մարմնոյ:

[2]

### **Յաղագս տնկի, որ 'ի միջոցն սղալեալ լինի:**

Եւ այդորիկ դեղն այն է՝ որ քաշեր առնես 'ի բուն եւ 'ի մօտեւոր տնկոցն, եւ յետ տարւոյն կտրես 'ի մօրէն. եւ քան զայս լաւ չկայ, չէ պարտ երկարաբանել:

[2Ա]

### **Յաղագս նոր տնկոցն ստաճման:**

Պարտ է զնոր տուննկն լաւ ստածել եւ զաւելի երկայնութիւնն կտրել 'ի հետ. եւ տես՝  
որ մօտ 'ի յակն չկտրես. արձակ կտրեա երեք մասն 'ի յակնէն: Եւ զկտրուքն ընդդէմ  
հարաւոյ արա. եւ թէ 'ի շարժն՝ 'ի յակին 'ի դեհն որ չիջանէ ջուրն եւ աւիրէ զակն: Եւ  
պարտ է պտղի ձիթի տուրտին ունել 'ի հետ, եւ զկատարսն օծանել, այլ բնաւ ջուր  
չերթայ: Եւ թէ յօշի վախես՝ զտիպին գոր 'ի կաղնոյն ճագմընէն շինես, ներքեւ  
ակինն ընդ ուռն փաթաթ անցո՛, որ ոջիլն 'ի վեր չգայ: Եւ երբ երեք տարւոյ լինի՝  
հատ եւ սրբեա զակնուռն եւ զաւելի ճիւղսն, եւ զչափաւորն մէն թող. եւ աղէկ խորու  
ակնբցէ՛ ոտն խորու, եւ զփոսն աղէկ նեխած աղբով լից եւ զհողն 'ի վերայ բեր, եւ  
յաշունն արա զայս: Ապա թէ 'ի մէջ եւ 'ի ջրընկէց գետին լինի այգին, նա չէ պարտ  
ակնբցել, զի ջուրն աւերէ գտուննկն:

[2Բ]

### **Յաղագս թէ յայգեմէջսն զի՛նչ ազգ սերմն պարտ է ցանել:**

Են ոմանք որք բակլայ եւ քուշնայ եւ ոսպն ցանեն. եւ թէ ցանեն չէ վզենակ. ապա  
սիսեռն ոչ է պարտ, զի աղիութիւնն վնաս առնէ տնկին: Եւ թէ բանջար եւ պարտեզ  
ցանես՝ աղէկ է եւ օգտակար տնկին, որ պահէ գտուննկն 'ի կերչաց: Եւ 'ի հետեւակ  
նորտունկ այգւոջն՝ յառաջին տարին՝ ոչ է պարտ ցանել իրք: Եւ կաղամբ կամ  
շողգամ կամ բողկ ամենեւին չէ պարտ ցանել, զի քարշօղ են զիջութեան եւ  
ապականեն զայգին: Եւ այլ պատճառ. որ կաղամբն բնութեամբ հակառակ է գինւոյն.  
Եւ թէ կամիս իմանալ՝ ա՛ն գինի եւ թա՛ց զկաղամբն 'ի ներք, նա փոխէ զգոյնն եւ այլ  
չեփի: Նոյնպէս եւ այգի որ 'ի ծառ լինի կամ 'ի սարբնայ՝ յամէն տարի ընդ մէջ կարէ  
ցանուիլ: Որ 'ի ծառք լինին՝ ցորեան եւ գարի եւս ցանուին, զի արձակ է  
պարանմիջերն:

[2Գ]

### **Յաղագս ծայրատելոյ զայգին:**

Եւ իւր սահմանն այս է, որ բնաւ 'ի ծայրքն չթողու որ զխաւրձիլն 'ի բերոյն 'ի վեր:  
Բայց պատրաստ՝ որ բեր չկտրէ որ կամ ընկենու գուռն զամէնն: Եւ զմատղաշ այգին  
այլ հեշտ է 'ի ծայրատել քան զդահն: Եւ երբ աւելի տօթն 'ի հովն դառնայ՝ նա պարտ  
է զայգւոյն տերեւսն 'ի վայր տալ, որ արեւն հասուցանէ զխաղողն: Բայց երբ 'ի  
ծաղիկ լինի՝ ծածկեա տերեւօքն զծաղիկն՝ քանի կարես, զի այն է լաւն:

[2Դ]

### **Յաղագս կրկնակի կտրելոյ, այսինքն ծայրատելոյ:**

Պարտ է զնոր տնկերն եւ զմատղաշ զայգիսն ծայրատել 'ի ծաղիկն՝ պատրաստ,  
որպէս գրեալ ենք: Վասն զի այգի որ նեխեցուցանէ կամ աւերէ կամ անագան  
հասուցանէ, նա վասն զիջութեան եւ շքին է, որ տերեւքն շատ լինին եւ շուք առնեն  
եւ աւերեն զխաղողն. զայնպիսին պարտ է երեսուն օր յառաջ 'ի վայր տալ եւ բանալ  
զբերն: Բայց զայն տերեւքն որ 'ի վերայ կուգերոյն կենան՝ մի՛ բանար եւ մի՛ կտրեր:  
Եւ տես, որ թէ անձրեւ գայ եւ թանայ զխաղողն, եւ տեսանես որ ուռենայ պտուղն,  
մենակ զամէն տերեւքն 'ի վայր տուր, եւ բա՛ց զխաղողն, թէ ոչ՝ քացախի եւ աւերի

խաղողն եւ գինին: Չի են ոմանք որ փշով ծածկեն զխաղողն 'ի շող գաւառսն, 'ի վերայ գտունկն փշեն: Եւ արժան է այգեպանաց արի կենալ եւ հանապազ գանկած ուռն վերացուցանել, եւ զծռածն 'ի պարանէն՝ դորդել, եւ զաղալանքն լըմնցընել. զի երբ տունկն ծոխ՝ նա այնպէս է, զերդ մարդն 'ի վերայ մէկ ոտին կանգնի եւ անհանգիստ լինի:

[2Ե]

#### **Վասն գինւոյ, որ քաղցր առնես:**

Ա՛ռ զբարունակն նոյն խաղողովն, եւ 'ի ներք հետ տնկին ընդ ներքսէ խաղողին ճիւմեա եւ ոլորեա զորթն, եւ թող. նա այն ոլորն արգելու զգիջութիւնն որ այլ 'ի խաղողն չերթայ. եւ զտերեւն՝ որպէս գրեալ եմք՝ 'ի վայր տուր. եւ այնպէս թող քսան կամ երեսուն օր, եւ ապա կթեա. նա գինին զերդ ըռուպ քաղցր լինի:

[2Զ]

#### **Յաղագս ակնբցելոյ եւ աղբելոյ:**

Գիտելի է զի արեւելցիք եւ Նինուէացիք երբ ակնբցեն՝ ոչ ծածկեն մենակ, այլ 'ի բաց թողուն. նոյնպէս եւ Կիւիկեցիքն առնեն: Բայց 'ի գաւառսն հիւսիսոյ զերդ ակնբցեն՝ ծածկեն, որ առ ինքն ջուր չարգելու եւ սառոյցն ահուկէ, զի ցրտային երկիր է. եւ են որ երկու հետ փորեն եւ առնեն զփոսն թիզ մի խորու: Բայց այգի որ զիւր հասակն ունենայ, երբ փորեն՝ աղբել պիտի զինչ եւ իցէ աղբ. բայց միայն յաղաւնոյ ծրտէն պատրաստ կաց, զի այն խիստ տաք է եւ այրէ. եւ չորս մատն դիր զաղբն՝ 'ի թանձրութիւնն, եւ արձակ 'ի տնկէն թիզ մի, որ չհասանի 'ի տունկն եւ այրէ. եւ տես որ տնկին մազմզուկն չկենայ 'ի բաց, երբ զաղբն լնու: Եւ թէ աղբ չլինի՝ յարդ լից բակլայի կամ ոսպան կամ քուշնայի կամ զինչ եւ իցէ սպասցուի. եւ թէ խաղողի շիվ լնու՝ զամենն աժէ. նոյնպէս եւ գոգն քան զամենն աղէկ է: Եւ այսպէս յամեն տարի առաւելու պարտ է զվաստակն, մինչեւ այգին հինգ տարւոյ լինի: Բայց 'ի ցրտային եւ 'ի ձիւնամեծ գաւառսն տարի ընդ մէջ այսպէս պարտ է առնել. եւ 'ի ձմեռան մուտն գտունկն թաղել պիտի մինչեւ 'ի շլնին: Բայց եթէ աւազուտ գետին լինի՝ յամեն տարի աղբել պիտի ոչ խարաց աղբով. եւ թէ սպիտակուտ գետին լինի՝ պախրէից աղբով. զի սպիտակ գետինն վատ է եւ վատուծ. եւ պախրէից աղբն պարարտութիւն տայ զետնոյ եւ լաւացուցանէ զգետինն:

[2Է]

#### **Յաղագս Սարբնայի:**

Են ոմանք որք զսարբնայն 'ի դեկտեմբեր եւ 'ի յունվար ամիս կտրեն, եւ են որ 'ի յուլիս եւ 'ի յօգոստոս. եւ են որ յերկայն եւ են որ կարճ: Բայց մենիաս տնկին սարբնայն թիզ մի աւելի պիտի: Այլ 'ի նօսր եւ յաւազուտ գետինն սարբնայն կարճ պիտի չորս ոտն կամ պակաս. եւ զերկու ծայրն պարտ է սուր առնել. եւ զվերին սուր ծայրն ձիւթեա եւ դորդ ցըցեա, որ ոչ 'ի յայն դեհն ծոխ եւ ոչ յայն. նա եւ զվերին ծայրն ձիւթեա եւ զներքինն այրեա.

[2Ը]

**Յաղագս տնկելոյ ըստ ընթացից լուսնին:**

Բագումք 'ի հին իմաստնոցն հաւանեալ են եւ փորձեալ, զի թէ տնկէ որ յառաջին օրն լուսնին, մինչեւ 'ի չորս օրն 'ի մութն, նա տունկն անսղալ բռնէ, եւ շատ պտուղ բերէ եւ արքենի լինի. եւ պտուղն պարարտ յոյժ, քան զայլ աւուր տնկածսն: Եւ փորձով է. զի թէ որ զգինին յայս աւուրքս յայլ աման փոխէ, անուշանայ գինին: Եւ այլք ասեն թէ մինչեւ 'ի լրումն լուսնին. ամէնն աղէկ է: Եւ ընդ թափնէլն լուսնին որ ընդ ԺԵ օրն անցանէ՝ չհաւանին տունկ դնել: Եւ այսու է արժան գոմանցն զհալածականն 'ի տեղի տանել, որ արդիւնս առնէ:

[2Թ]

**Յաղագս որ չորացուցանէ զխաղողն:**

Տես, երբ ազոխն 'ի քուշնայի չափ լինի եւ չորանայ, քաղեա զչոր հատերն, եւ զորս իւրեանց մօտեւոր կենան. եւ ա՛ն հօտի մոխիր, խառնեա 'ի բարկ քացախ, եւ մատամբդ 'ի կուզին յայն տեղիսն հասո՛ւ. նոյնպէս եւ գունկին բագուկն, մինչեւ հողն ողջանայ: Եւ ոմանք գոգ ածեն 'ի տակսն, լաւ է, ողջանայ, եւ այլ ոչ չորացուցանէ, եւ տայ շատ բեր 'ի բագում տարիս:

[Ղ]

**Յաղագս որ բեր չառնէ այգին:**

Դեղն այս է. դրով ճեղքեա գունկին բագուկն. բայց լաւն այն է որ 'ի կաղնի փայտէ շինես զդուրն, եւ այնու ճեղքեա, եւ քար մի 'ի ճեղքածին մէջն դիր. եւ ա՛ն մարդոյ գոգ, եւ խեցատով 'ի ճեղքածն լից աղէկ յոլով, որ մինչեւ 'ի մագվզուկսն թափանցէ, եւ ապա հա՛ն զքարն. եւ աղբ եւ հող ընդ իրեար խառնեա. եւ այնու ծածկեա գտունկն եւ զճեղքածն: Եւ զայս դեղս զոր գրեցաք՝ յաշունն արա, որ առողջանայ եւ բեր առնէ:

[ՂԱ]

**Յաղաս այգւոյ որ յաստղէ պատահարի:**

Եւ իւր նշանն այս է, որ կարմիր դառնան այգւոյն տունկն եւ տերեւն, կամ ամէնն կամ բակ բակ: Եւ իւր դեղն այս է. ծածկեա գունկերն եւ կաղնի փայտ սրեա եւ խաչք անցո՛ւ եւ հողովն ծածկեա, մինչեւ 'ի վերայ կաղնի փայտին անցանէ՝ բժշկի այգին: Եւ ոմանք ծովու ջուր խմեցուցանեն տնկին. եւ այլ ոմանք զպտղի ձէթն եւ զգինին յիրար խառնեն եւ օծանեն գտունկն: Եւ Պօլսնացիք փորձեալ են, որ երբ այգին այնպէս նեղ լինի, նա գամ մի խաչք անցուցանեն, լաւանայ: Եւ այլք գոգ արկանեն 'ի վերայ:

[ՂԲ]

**Յաղագս այգւոյ որ բարականայ եւ վատուժէ բարունակն եւ տերեւն եւ գոյնն վատի:**

Եւ իւրեանդ բարակցաւ ասէն, եւ դեղն այս է. ա՛ն հօտի մոխիր կամ կաղնւոյ, եւ խառնեա ՚ի բարկ քացախն եւ լից ՚ի վերայ տնկին մինչեւ ՚ի տակսն. եւ թէ մարդոյ զոգով արքուցանես զտունկն՝ զնոյնդ առնէ: Եւ են ոմանք որ կտրեն զտունկն, եւ աղբ խառնեն հողով եւ ծածկեն, որ նոր հանէ. եւ յայնց որք ելանեն՝ զուժովն միայն թողուն, եւ ստածեն որ տունկ լինի, եւ զայլսն հատանեն:

[ԴԳ]

### **Յաղագս որ ՚ի հօտելն շատ ջուր երթայ եւ արեանքըմի տունկն:**

Դեղն այս է, որ զհոռոմ ձէթն եփեն՝ որոյ կէսն մնայ. եւ թէ տուրտին լինի՝ լաւն այն է. եւ կրկնակի կշռշով որ սուր լինի՝ զհօտածն նոր քիչ մի այլ ՚ի վայր կտրեն, եւ այնով զկտրած տեղն օծանեն:

[ԴԵ]

### **Յաղագս պաղի:**

Եթէ այգի է՝ անագանեցո՛ զհօտելն. եւ երբ աղէկ շարժի՝ ապա հօտեա, վնաս չլինի ՚ի պաղէ: Եւ են ոմանք որ ՚ի ներք այգւոյն բակլայ ցանեն, նա ուր բակլայ լինի՝ վնաս չկարէ առնել պաղն: Եւ երբ իմանայ որ զժամն սառնութեան, նա մեծամեծ թորիս ծառեր վառեա, եւ շատ զշկուր առաջի հողմոյն, որ զծուխն ՚ի վերայ տանի. այլ պաղն վնաս չառնէ: Եւ քան զամէնն օգտակար փորձ այս է. ա՛ն արջու ճրագու եւ զհօտոցսն այնու սրեա եւ հօտեա, այլ պաղն վնաս ինչ ոչ առնէ. ապա իւրեանս յատուկն այն է, որ հօտողքն չիմանան թէ արջու է, թէ չէ՝ այլ իրք բնաւ չարժէ: Եւ այս կարկտի այլ օգտէ, եւ չտայ դեղնիլ տնկոցն. եւ թէ ՚ի փոյթ առնելոյ թողու ոք, որ պաղն զիւր այգին եւ զվաստակն աւերէ, նա չկայ այլ դեղ՝ քան թէ կրկնակի զհօտածն հետ մի եւս հօտես, այլ կարճ. նա թէ թափէ՝ այն թափէ. եւ ՚ի միւս տարին կրկնապատիկ տայ զբերն: Եւ Պօլօնացիքն զայս ազնիւ եւ փորձեալ յաղագս պաղին, զի առնուն զմոշին կարմիրն եւ այրեն, եւ առնուն զմոխիրն եւ ցամաք ցանեն ՚ի վերայ տնկոցն. նա ուր հասանի մոխիրն ՚ի յակն՝ նա զծիլն տաք պահէ, եւ ոչ տայ պաղին վնաս առնել:

[ԴԵ]

### **Վասն կարկրտի:**

Բազումք ազգի ազգի իրս ասացեալ են. բայց մեք համառօտեցուրք աստ զճշգրիտ եւ զօգտակար դեղորայս որք են այսոքիկ: Առ զչորեկին մորթին կամ զկոկորդիլոսին որ է թիմասին. եւ թէ այս չգտանի եւ ոչ այն, մեծ քարթօշ զիտ, եւ զմորթին ա՛ն եւ կապեա ՚ի չուանի քիթն, եւ ՚ի հետդ քարշեա. նա յայն տեղին եւ սահմանն ուր զինքն ծիր անցուցանես, եւ անդ կախես՝ բնաւ չթողու որ անդ կարկուտ մերձենայ: Եւ այլ դեղ փորձով. գի՛տ անջրդի կրիայ մի, եւ ա՛ն զինքն աջ ձեռամբդ, եւ տա՛ր ՚ի մէջ տեղեացն ուր ուզենաս թէ պահուի. եւ շինեա փոս ՚ի մէջն եւ զկրիայն ՚ի փոսն դիր ՚ի վերայ թիկանցն պառակ, այնպէս որ չկարէ շրջիլ կրիայն. բայց յառաջ քան զայսպէս առնելդ, դու աջ ձեռամբդ զինքն զայգեան եւ զարտին ծիր անց. եւ ապա թաղեա, նա այլ կարկուտ ՚ի սահմանքն չանցանէ: Են ոմանք որք ասացին թէ ՚ի վեց պահու

աւուրն պարտ է գայս առնել. բայց մեք փորձեալ եմք, որ 'ի յամէն ժամ երբ արարաք նա փորձով օգտեաց:

Այլ դեղ փորձով. յորժամ տեսանես զկարկրտին ամպն՝ զաղէկ սրբած հայելին ընդդէմ շողկտացո՛ւ, նա ցրուէ զամպն: Եւ թէ որ զքարթօշին մորթին առնու եւ 'ի մէջ այն այգւոյն կախէ, որ 'ի մէջ շատ այգեաց լինի, նա փրկէ զայլ այգիսն որ շուրջ կան 'ի կարկտէ, եւ չտայ վնաս առնել: Եւ Պաւլոս հռոմն ասաց փորձով, թէ՛ ա՛ռ տախտակ մի եւ խայտեա 'ի նմա յայգւոյն տունկ մի կուզերովն, եւ յայգւոյն մէջն կախեա զտախտակն. ամենեւին պատահար ինչ յայգին չմտանէ, եւ զբերն անսասան պահէ: Բայց զայս 'ի դեկտեմբեր ամսոյն ԺԳ աւուրն 'ի վեր մինչեւ 'ի փետրվար ամսոյ ԻԴ օրն պարտ է առնել, որ աստղն զոր կոչեն Անկեալ արծիւ՝ անկած լինի:

[ԴԶ]

### **Յաղագս այնր որ շոպ կամ դեղնութիւն դիպի արտի կամ այգւոյ:**

Երբ տեսանես որ այն պիղծ հողմն ելանէ որ այրեցողն է, առ զկովու ձախ եղջիւրն եւ պախրէից աղբով այրեա 'ի յեզերս արտին. նա ուր ծուխն դիպի՝ բնաւ չթողու որ թոռմի եւ կամ աւերի: Եւ Պաւլոս ասէ. թէ որք առնու զկաղնւոյ չոր սունկն եւ երեք խեչափառ եւ յարդ եւ այծուց աղբ, եւ զայսոց ծուխն առնէ, յանդն ուր մուխն հասանի՝ շոպն վնաս չառնէ: Եւ թէ այս դեղերս չլինի որք արարեալ, եւ 'ի շոպէ վնասեալ լինի, յառաջն դու զայս դեղերս արա. Ա՛ռ զվայրի խիարկին տակն կամ զցողունն, նոյնպէս եւ զշահմլիամին արմատն, եւ ծեծեա եւ 'ի ջուր խառնեա, եւ 'ի վերայ վնասած արտին ցանեա, յառաջ քան զարեւածագն, նա ողջանայ: Եւ թէ որք զկաղնի մոխրին ջուր ցանէ՝ օգտէ: Եւ Պաւլոս ասէ. թէ որք առնու զճիւղսն կասլային եւ ցրցէ 'ի մէջ անդին՝ դեղնութիւնն 'ի նոսա փոխի եւ արտն աջողանայ: Եւ այս ոչ եթէ արտի կամ այգւոյ միայն է դեղ, այլ ամէն ազգ մրգաբերաց, որք 'ի շոպէ վնասին: Եւ այս ազգ պատահարս խիստ յայնժամ գայ՝ երբ լուսինն 'ի լի լինի, նա արեգական տաքութիւնն 'ի ցերեկն եւ լուսնկային 'ի գիշերն շատ լինի, խոշոփէ զպտուղն: Եւ գիտելի է իմաստնոցն, որ զինչ արեւն 'ի ցերեկն ջեռուցանէ, նա՛ զայն գիշերոյն հովն հովահարէ. սակայն երբ լուսինն 'ի գիշերն ջեռուցանէ, նա ե՛րբ կարէ ապրիլ: Եւ ամենայն խոշոփունքն պարտ է գիտել որ աստից կու գայ. եւս առաւել 'ի Կիլիկիոյ գաւառս: Եւ թէ որք զստեպղինն ծխէ՝ օգտէ. նոյնպէս թէ որք առնու զկենդանւոյն մորթին, որ կոչի արպերէն խուխի, եւ զմորթին մաղ զուզես, եւ զսերմն այնու մաղես եւ ապա ցանես՝ օգտէ: Նոյնպէս եւ կարկտին բնութեամբ աղէկ է:

[ԴԷ]

### **Յաղագս այգեաց որք թափեն զպտուղն:**

Եւ այսր նշան այն է՝ որ տերեւքն սպիտակին, եւ զերդ թօշմած լինին, եւ բարունակքն կակղանան. երբ տեսանես զայս՝ մենակ ա՛ռ կրակաց մոխիր, եւ քացախով խառնեա ջրի. եւ զտնկին բազուկն բոլոր օ՛ծ. եւ թէ 'ի վերայ տնկին ցանես՝ օգտէ: Եւ թէ ծովու ջուր ցանէ որք 'ի վերայ տնկին՝ օգտէ: Եւ այլ ոմանք երթան զկուզերուն ծայրքն զերդ ԺԵ պտղով կտրեն, նա՛՛ այլն մնայ, չծորի:

[ԴԸ]

**Յաղագս այգւոյ որ շատ ճղեր հանէ:**

Դեղն այն է որ կուրծ հօտես, եւ չթողուս որ երկայնանայ. կտրեա գերկայն ուռերն եւ ա՛ն աւագ 'ի գետէ եւ լից 'ի տակսն. եւ թէ գետի աւագ չգտանես՝ խիճ լից որ հովացուցանէ, նա օգտէ. եւ թէ կրակաց մոխիր ցանեն 'ի վերայ՝ օգտէ:

[ԴԹ]

**Յաղագս այգւոյ որ նեխեցուցանէ գտունկն եւ զպտուղն:**

Են ոմանք յայգեաց, որ յառաջ մենակ 'ի յագոխն նեխին. եւ են ոմանք որք 'ի խաղողն նեխին. եւ այդորիկ դեղն այս է. Առ անմեռուկի ջուր եւ գարէ փոխինդ, եւ խառնեա ընդ իրեար. եւ օ՛ծ գտունկն. եւ թէ անմեռուկի ջրովն ողկոյց եւս օծանես՝ օգտէ: Եւ են ոմանք որք առնուն հին կրակաց մոխիր, եւ 'ի տեղի աղբի 'ի տակսն տնկին լնուն, օգտէ:

[Ը]

**Յաղագս որ 'ի տունկն փորիչ կամ խոփ կամ այլ սուր իրք դիպի՝ եւ գանէ զինքն:**

Տես, թէ գանն բարձր լինի 'ի հողոյն, ա՛ն մաղած հող եւ այծու աղբ, եւ խառնեա ընդ իրեար, եւ ջրով շաղախ արա, եւ դի՛ր 'ի վերայ գանին, եւ քթեթով կապեա, եւ ստէպ արձակ փորեա, եւ տես որ կապն չարձակի: Եւ թէ 'ի հողն մօտ լինի գանն՝ դու զաղբն եւ զհողն յիրեար խառնեա եւ ծածկեա նոյն հողովն. օգտէ գանին:

[ԸԱ]

**Յաղագս ոջլի եւ այլ ժժմանց որք հարկանեն գտունկն եւ զայգի եւ ապականեն:**

Բազումք յառաջնոցն ազգի ազգի հնարս գտին յաղագս ոջլի եւ այլ ազգ մանր ժժմանց որք հարկանեն գտունկն եւ ապականեն. բայց մեք համառօտ զօգտակարն գրեցուք աստ: Առ զայն ազգ մանր բզեզն՝ որ 'ի մէջ վարդին լինի, եւ շատ յիւրմէ արկ 'ի շիշ, եւ լից պտղի ձէթ 'ի վերայ. եւ դի՛ր որ սնանի ձէթն. եւ 'ի հօտելոյ ժամն այնու օ՛ծ զհօտոցսն. եւ թէ սրես՝ այնու սրեա. նա բնաւ ժժմունք չմերձենան: Եւ ոմանք պախրէի գշկուր ծխեն 'ի հողմոյն դէմն. նա ուր մուխն հասանի՝ զժժմունսն սպանանէ: Նոյնպէս եւ թէ չարհոտ ծխես՝ խիստ օգտէ. եւ այծու կճղակ ծխես՝ օգտէ. եւ թէ վրացի կոճ՝ որ է մրտին տակն, ծխես՝ օգտէ: Եւ այսոքիկ առ հասարակ փորձի օգտակարք են ոջլի, եւ ժժմանց գոր գրեցաք. եւ կնոջ մագն կարի օգտակար է. թէ ծխես՝ հոտն զամենայն ժժմունսն սպանանէ: Նոյնպէս եւ թէ կին գողայն չկարէ ծնանել եւ ծխես՝ ծնանել տայ. եւ թէ ծնեալ լինի մանուկն, եւ տղային պարկուճն 'ի փորն մնացեալ լինի, երբ ծխես զմագն կնոջ՝ արտահանէ գնոյն 'ի փորոյն: Եւ թէ ֆայունիա որ է փիննաի տակն՝ ծխես՝ օգտէ: Եւ են որք զխոտն ուսուղիխի կոչեցեալ ծխեն, օգտէ: Եւ թէ ոք տնկէ զինքն 'ի շուրջն այգւոյն՝ նա հանէ յայգւոյն զամենայն ժժմունս: Եւ են որ զայս խոտիս ջուրն եւ զպտղի ձէթն առնուն եւ եռացուցանեն ընդ իրեար, եւ այնու օծանեն գտնկին բազուկն չորս մասն բարձր քան զհողն, յոյժ օգտակար է: Եւ թէ զպիծակն դնէ ոք 'ի ձէթն եւ սնուցանէ, որպէս յառաջն գրեցաք, եւ այնու զարոցն օծանէ 'ի սրելն, նոյնպէս եւ զհօտոցն, պիծակին չտայ մերձենալ: Եւ թէ

ուզէ որ քր բնաւ կերիչ չմերձենայ ոչ մեծ եւ ոչ փոքր, ոչ ոջիլ եւ ոչ պիծակ, դու ա՛ն զվայրի խիարկի տակն եւ զպախրէի գշկուրն՝ միաշափ լեսած, եւ ՚ի ջուր խառնեա, եւ երեք օր հետ իրերաց ՚ի վրայ տնկոցն ցանեա, օգտէ: Եւ այլք զշանփինն եւ զհին գոգն մարդոյ յիրեար խառնեալ սրսկեցին շուրջ գտնկովքն:

[ՃԲ]

**Յաղագս դեղոց որ օգտակար են ամէն ծառոց եւ տնկոց եւ ամենայն բուսոց:**

Դեղ բնութեամբ օգտակար, գոր իմաստունն Դիմոկրատես եգիտ, եւ բագումք ՚ի մարդկանէ փորձեալ են զսա, յոյժ օգտակար է ծառոց եւ ամենայն ազգ տնկոց, նոյնպէս արտորէից եւ ամենայն բուսոց: Առ խեչափառ տասն հատ, եւ թէ այլ աւելի լինի լաւ է, պակաս չլինի, ծովու կամ գետոյ, եւ լից ՚ի փարչ մի եւ ջուր ՚ի վերայ, եւ կա լ պինդ զբերանն եւ դիր ՚ի դուրք, որ ցերեկն արեւն զինքն սնուցանէ եւ զիջերն աստեղքն, տասն օր, եւ թէ այլ աւելի՝ աղէկ է. եւ երեսուն օր զհետ իրերաց՝ ՚ի վերայ նոր բուսեալ իրացն ցանեա. եւ տես զԱստուծոյ սքանչելիսն:

[ՃԳ]

**Վասն մարախոյ, կորի եւ մրջինոյ:**

Հինքն բագում ազգ են ասացեալ, բայց մեք աստ զօգտակարն եւ զփորձովն համառօտեցաք, որ է այսպէս: Յորժամ տեսանես զգալն մարախոյն՝ զբնակիչս տեղոյն առ հասարակ ՚ի տունս իւրեանց ած, որ երբ գայ՝ զմարդ որ ՚ի դուրս չտեսանէ, եւ զտեղն ՚ի բաց թողու. եւ թէ յանկարծ գայ, որ գայդ չատակէ որք առնել, դու ա՛ն զթրմուզն եւ զվայրի խիարկի ցողունն, լեսեա եւ յիրեար խառնեա եւ ՚ի ջուրն արկ որ թրջի, եւ ապա գայն ջուրն ՚ի վերայ բուսոց եւ տնկոցն ցանեա. նա ուր այդ ջուրդ հասանի՝ բնաւ մարախն չուտէ: Եւ այլ. տես թէ ՚ի սահմանս անդեացն չոր խոտ մոշի կենայ, կամ շամբ, կամ խարձ, յայն պահն վառեա կրակ. նա ՚ի ծխէն եւ ՚ի կրակին ահէն փախչին: Եւ գառաջ եկեալ մարախսն թէ ծխես ՚ի կրակն, ամէնն՝ որ զհոտն առնուն թուլանան եւ ՚ի վայր անկանին առժամայն: Եւ թէ զկորն ծխես ՚ի կրակն, նա զինչ ՚ի մէջ տանն կոր կենայ՝ փախչին. եւ այս բնութեամբ է, որ ՚ի ծխելոյն կենդանիքն փախչին:

[ՃԴ]

**Յաղագս մրջինոյ:**

Առ զլեռնային ֆօտանջն, որ է լեռան դաղձն, եւ զծծումբն, լեսեա հետ իրերաց, եւ ՚ի ծակն ցանեա ՚ի ներքեւ շուրջանակի, նա փախչին: Ապա թէ մեղուք լինին ՚ի սահմանն, վնասէ հոտն, եւ սպառէ զմեղուքն: Եւ թէ զմարգարտի զսատաֆն ծխես ՚ի ծակն, եւ զայրուքն ընդ ծակն ՚ի վայր ածես՝ փախչին մրջինքն:

[ՃԵ]

**Յաղագս մնջիխի:**



Չարհոտ եւ ծծումք ծխեա. մնջելիքն ամենայքն փախչին. եւ թէ զկանեփի կանաչ ցախն 'ի խէշդ պահես, մնջելի 'ի քեզ չմերձենայ: Եւ թէ զչոր գինեմբուրն ծխես՝ փախչին ամենայն մնջելիքն. նոյնպէս եւ 'ի ծիտոյ զշկուրին փախչին:

[ՃԶ]

#### **Յաղագս լուոյ:**

Առ զպտղի ձիթի տուրտինն եւ օ՛ծ գտան միջգետինսն, լուն սպառի: Եթէ որ առնու զճապուռն եւ լեսէ, եւ շող ջուր ածէ 'ի վերայ, եւ 'ի տունն ցանէ՝ լուն սատակի առ հասարակ: Առ զվայրի խիարուկն եւ ծեծեա ջրով, 'ի տունն ցանեա. գնոյն գործէ: Եւ թէ ուզես, արա 'ի մէջ տանն փոս մի, եւ ծեծեա զճփոյն տերեւն եւ 'ի փոսոյն մէջն լից. նա ինչ լու կենայ՝ ամենքն անդր ժողովին: Եւ եթէ որ առնու զայն վայրի ապիրշումն որ 'ի ծառս լինի, նոյնպէս եւ զպարկուճսն թրթրի փիճւոյն, եւ զինքն եւ զպապունեճն հետ իրերաց եփեա եւ զջուրն ցանեա, զլուն սատակէ: Եւ թէ որ առնու զծովուն լուն՝ որ ձուկն է եւ իւրն լու ասեն, եւ խաշէ զինքն եւ զջուրն 'ի տունն ցանէ, առ ժամայն սատակէ զլուքն:

[ՃԷ]

#### **Յաղագս բզեզի:**

Առ չարհոտ եւ զշկուր, եւ 'ի հողմոյն դեհն ծխեա 'ի վերայ շինոյն, նա ուր ծուխն հասանի՝ սատակին. նոյնպէս եւ որիսքն: Եւ թէ զխիարկին տակն ծխես, գնոյն բան առնէ: Զի Արիստոտէլոս գրեալ է, թէ զաղբի բզեզն եթէ որ 'ի վարդն թաղէ՝ առժամայն սատակին, զի զիշահոտութեամբ է ծանեալ, նա ամենայն անուշահոտք նմա վզեան առնեն:

[ՃԸ]

#### **Յաղագս քավիսի:**

Առ զհոռոմ ձիթի տուրտինն կամ զձէթն, եւ շողցո, եւ զպախրէի լեղին 'ի ներս խառնեա եւ օ՛ծ գտեղին, ուր քավիսն լինի, եւ սպառի: Եւ թէ առնու որ արջասպ եւ քացախ եւ յիրեար խառնէ, եւ օճանէ, գտեղին ուր լինին՝ իսպառ սատակին: Եւ եթէ որ առնու զխիարկին արմատն եւ եփէ ջրով, եւ լուանայ գտեղն՝ սպառէ զամէն: Եւ թէ առնու որ զնոր սապոնն, որ դեռ կենայ եւ եփի, եւ օճանէ գտեղին, սպառէ զքավիսն, եւ սրբէ որ այլ չլինի: Եւ թէ ուզես որ տախտ շինես եւ քավիսն բնաւ չբնակի 'ի յինքն, ա՛ռ զտգրուկն որ 'ի մարդ փակուցած լինի, եւ թափեա զարիւնն 'ի փորոյն, եւ օճ գտախտն կամ գտեղն, զոր կարծես քավիս բնակիլ անդ, նա այլ բնաւ չլինի: Եւ թէ որ առնու աման մի ջուր լականով եւ դնէ ներքեւ տախտին, եւ 'ի վերայ այն ջրին ելեալ պառկի, քավիսն զինքն չուտէ: Եւ թէ զհասարակաց հեշտ դեղն առնէ որ եւ եռջրէ, նա սպառէ զինքն, ապա կրկին լինի: Զծաղիկն ընկզին չորացո՝ եւ ծխեա, փախչին քավիսքն:

[ՃԹ]

### **Յաղագս մկանց որք 'ի տուն լինին:**

Առ զպտղի ձիթի տուրտինն եւ լից 'ի պղինձ, մի եւ դիր գիշերն 'ի մէջ տանն. նա 'ի գիշերն ամէն մկունքն 'ի ներք լնանին եւ մեռանին: Առ սեւ խարբախ, եւ թէ աղէկ սպիտակ լինի, եւ աղա, եւ ընդ ալերն միացո, եւ լեսած պանիր եւս 'ի ներք խառնեա, եւ մեղրաջրով շաղախեա, եւ հայս արա եւ դիր. մուկն որ ուտէ՝ առժամայն սատակի: Եւ թէ առնու որ զվայրի խիարկին տակն եւ զէնկիւժէնտն եւ ծեծէ եւ զալիւրն 'ի ձէթն խառնէ եւ թրէ եւ դնէ, առժամայն սպանանէ: Եւ թէ առնու որ զվայրի խիարկին տակն եւ զշահմիհանտալին՝ եւ լեսած յիրեար խառնէ, եւ զնոյն անարատ եփէ 'ի ջուր եւ այն ջրովն զհայսն շաղախէ եւ ձգէ, նա սպանանէ զմկունսն: Եւ թէ առնու որ զպտուկն եւ մկրատով կտրատէ մանր, այնպէս որ մուկն կարիցէ կլանել, եւ առնու զճրագուն հալէ եւ զկոտորսն սպունգին 'ի ներք լնու, եւ ցանէ 'ի տուն կամ 'ի դրունք, մուկն որ կլանէ՝, ուռչի 'ի փորն եւ առժամայն սպանանէ:

[ՃԺ]

### **Յաղագս վայրի մկանց, որք 'ի դարերն եւ 'ի յարտորայսն լինին:**

Ապօլայոս ասէ, եթէ որ առնու պախրէի լեղի եւ 'ի ջուր խառնէ, եւ զսերմն այնու մնշէ, բնաւ մուկն զբոյսն չուտէ: Եւ ով առնու զբողկին տակն եւ զխարբախն եւ զսպիտակն լեսած եւ ալիւր, եւ զինքն թրէ աղէկ, եւ 'ի ծակդրունսն ցանէ, մուկն որ ուտէ՝ առ ժամայն սատակի: Բայց Պօլօնացիք զայս փորձեալ են, որք առին զցախն ճփնւոյն դալար, եւ այնու խծկեցին զծակադրունսն, նա մկունքն անճարացան, եւ զայն կերեալ սատակեցան:

[ՃԺԱ]

### **Վասն խլրդան, փորձով:**

Փարչ շինեա երկու լիւլեով, մէկն արձակ եւ մէկն նեղ եւ երկայն, եւ դիր 'ի փարչն զազի խէժ, ծծումբ եւ մուր. եւ դիր զմէկ լիւլէն 'ի ծակն, եւ զայլ ծակտին կալ. եւ բոնցո զծծումբն, եւ 'ի մէկ այլ արձակ լիւլէն փչուչ դիր եւ փչեա, որ ծուխն ընդ ծակքն 'ի ներք երթայ. նա զամէն խլուրդն սպանանէ եւ զմուկն:

[ՃԺԲ]

### **Յաղագս օձի:**

Առ չարհոտ եւ ծխեա, փախչին օձքն 'ի տանն: Եւ եղին եղջիրն եւ մրտին տակն եւ այծու կճղակն, զնոյնդ առնեն. եթէ ծխէ որք՝ փախչին 'ի տանն օձերն եւ ամենայն ժժմունք: Ա՛ռ աֆիօն, եւ մրտի տակ, եւ աղա մանր, եւ յիրեար խառնեա միաչափ, եւ քացախով թրեա, եւ կապեր արա եւ չորացո, եւ 'ի հետ պահեա, եւ 'ի տեղի ուր վախեա յօձէ՝ մէկ 'ի յայնց ծխեա. առ հասարակ փախչին անտի: Օձուն խորխն նաւթով վառեա երեք ճրագ 'ի մէջ տանն՝ օձք երեւին: Խաթրան ծխեա, օձերն փախչին: Աննուխն ծխեա, ամէն օձքն փախչին:

[ՃԺԳ]

### **Յաղագս այգեաց կրմանց խրատք:**

Պարտ է զհնձանսն յառաջ քան զկթելն լուանալ սպրկիկ, եւ ծիւել եւ անուշահոտել եւ սրբել:

[ՃԺԴ]

### **Վասն ճանաչելոյ զխաղողն թէ շա՛տ գինի առնէ թէ քիչ:**

Գնա 'ի կուզերն եւ պատրաստութեամբ ընթոնեա երկու մատամբդ մէկ պտուղ մի, եւ իւլեա 'ի կոյզկապէն, այնպէս որ չպտղի պտուղն. եւ տես, թէ ընդ կապծակն ջուր գայ 'ի դուրս՝ գինեբուղիս է եւ շատ գինւոյ նշան. եւ թէ չելանէ ջուր՝ նա վատ է, եւ սակաւ գինի լինի: Եւ փորձեալ են ոմանք, որ երբ արտերն կամ այլ սերմանքն աղէկ լինին՝ նա գինին սակաւ լինի: Եւ այլ ոմանք փորձեալ են, որ երբ գարունն անձրեւային գայ՝ նա գինին շատ լինի. եւ թէ յայնժամ գայ անձրեւն որ ազոխն քան զքուշնայ մի լինի՝ նա խիստ օգտէ. եւ թէ յառաջ որ հասանի՝ յոր ժամու գայ՝ օգտէ. եւ եթէ 'ի կթելոյն ժամն գայ անձրեւն՝ շատ գինի առնէ, սակայն նօսր լինի եւ շոյտ քացախի:

[ՃԺԵ]

### **Յաղագս կթելոյ ժամուն եւ նշանացն որք 'ի խաղողն:**

Զխաղողին նշանսն դժուար է ճանաչել, եւ վասն ոչ ճանաչելոյն՝ ոմանք զկիթն անժամ առնեն, նա լինի գինին նօսր եւ վատոյժ, եւ ոչ դիմանայ: Եւ այլ ոմանք զկիթն յամեցուցանեն եւ գայգին աւելդատ առնեն 'ի պտղին դարմանելն. զի բազում աշխատութիւն կրէ տունկն 'ի դարմանելն զպտուղն այնպէս, զերդ երբ մեծ որթն զկովն ծծէ եւ ցամաքեցուցանէ, ոչ միայն զկաթն՝ այլ եւ զարիւնն եւ զոյժն եւս. նոյնպէս է եւ տունկն: Եւ ոչ թէ այս վզեանս միայն 'ի յամեցուցանելն է, այլ եւ ամենայն պատահարաց ներքեւ 'ի բաց է, կարկտին եւ այլոցն. եւ ամէն իրօք պիղծ է յամենալն 'ի կիթն: Եւ վասն այսորիկ իմաստունքն ոչ եթէ համտեսելովն միայն հաւանեցան ճանաչել, այլ եւ տեսութեամբ նշանացս, զորս գրեմք: Տես զխաղողն. երբ աղէկ հասանի՝ նշանն այս է, որ վեց օր չփոխն յիւր գունէն: Եւ այլ. հայեաց 'ի պտուղն, թէ կուտն 'ի մէջն սեւ երեւի՝ հասեալ է, կթեա: Եւ այլ. պտղեա զխաղողն եւ տես. թէ կուտն 'ի պտղին մսէն չզատի, այլ զերդ տուրտին կենայ փակած, չէ հասեալ. եւ թէ ոչ՝ որ կուտն մերկիկ մնայ՝ հասեալ է, կթեա: Եւ ո՛վ գիտէ՝ 'ի կոյզն ուրեք պտուղ իսկ մնացեալ լինի, նա չէ պարտ վասն այսորիկ զկթելն յամեցուցանել, կթեա, եւ զայն ընտրեա եւ յետ հան. եւ արկ 'ի մորուն, եւ դիր պղնձով եռջուր, աղէկ պահ մի, որ հասուցանէ զինքն շող ջուրն. եւ ապա հան եւ կախեա նոյն կթոցովն, որ ցամաքի երկու օր, եւ ապա խառնեա յայլսն, աղէկ լինի. եւ թէ զինքն 'ի հետ քամես՝ այլ աղէկ լինի:

[ՃԺԶ]

### **Յաղագս բաժանմանց գինեաց ազգաց եւ կերպից:**

Սեւ խաղողին գինին ուժով եւ թանձր լինի. սպիտակ խաղողին գինին միջակ է յուժոյն եւ վատոյժ եւ նօսր եւ սուր: Կարմիր խաղողին գինին պարարտ է քան զսեւին եւ խիստ արբեցուցանէ: Նոր տնկին գինին բնութեամբ այլ հով է քան զհին այգւոյն, զի հին այգւոյն գինին բնութեամբ տաք է բնական գիջութեամբ:

[ՃԺԷ]

### **Յաղագս բաժանողութեան տնկոց եւ պտղոց նոցին:**

Գիտելի է որ ամէն ծմակ տեղոյ եւ տաք տեղոյ գինին վատ լինի. զի արեւն 'ի յինքն սակաւ հասանի. եւ այգեաց որք 'ի բարձրավանդակ տեղիս լինի՝ գինին անոյշ լինի, զի օդիցն պարզ գիջութիւնն եւ արեգական պարզ շողն՝ խաղողին սնունդ տայ եւ պահէ եւ հասուցանէ զխաղողն: Նոյնպէս եւ լուսնին ջերմութիւնն տաք եւ գէջ է բնութեամբ եւ հասուցանօղ պտղոցն, զի համաձայն է պտղոցն բնութեան եւ օգտակար եւ հասուցանող. եւ վասն այնորիկ սրեն եւ պարզեալ յիստակէն զխաղողն, եւ զգինին անոյշ առնեն. եւ այսու ճանաչի որ շող տեղեաց գինին պարզ եւ անոյշ է քան զայլ ձիւնամեծ տեղեացն: Եւ գիտելի է, որ երբ բերն սակաւ լինի՝ գինին անոյշ լինի, զի տնկին ոյժն առաւել առնու եւ անոյշ լինի, քան 'ի շատ եղած բերն:

[ՃԺԸ]

### **Յաղագս բնական օգտից գոր 'ի կթելն պարտ է առնել:**

Ջոր հինքն բուռն հարեալ ասացին վասն հնձոցն, գոր 'ի յելն Բազմաստեղացն առնեն. նոյնպէս եւ զաստղն որ կթելոյն է՝ պարտ է աղէկ իմանալ եւ յայնժամ կթել. եւ լինի 'ի փուլն, եւ ոչ 'ի նորն՝ որ վնասի: Եւ տես, որ լուսինն 'ի Խեցգետինն լինի, կամ յԱռիւծն, կամ 'ի Կշիռն, կամ 'ի Կարիճն կամ յԱյծեղջիւր, եւ կամ 'ի Ջրհոսն: Եւ աստ պարտ է իմանալ, որ իմաստունքն եւ գիտնականքն զբան իւրեանց այսպէս առնեն, եւ օգտին 'ի վաստակոցն. եւ անգէտքն իբրեւ զկոյր յընթացս ճանապարհաց՝ խարխափին անօգուտ. եւ վասն այնորիկ արժան է լաւագոյն հմտանալ գործոյս: Արդ արժան է զխաղողն աղէկ ընտրել 'ի խակէն եւ 'ի չորէն՝ 'ի հնձան լնուլն, եւ երեք օրն անշարժ թողուլ. եւ ապա 'ի չորրորդ օրին կոխել. եւ կոխօղքն սպրկիկ պիտին յամենայն ախտից, 'ի գողութենէ, 'ի պիսակոտութենէ, 'ի բորոյ եւ յամենայն խոցոյ եւ յաղտեղութեանց. եւ լուացած ազգի ազգի մաքրութեամբ մտանէ 'ի հնձանն եւ առնէ զկոխն. զի չէ արժան զմեղսաքաւիչ եւ զամենապէտ ըմպելին՝ աղտեղաբար եւ տաղտկալի գարշութեամբ առնել. եւ թէ որ առնէ՝ ըստ Առաքելոյն բանի դատաստան անձին իւրում առնէ: Պարտ է հալաւով մտանել, որ քիրտն 'ի լաթն արգելանի եւ չկաթէ 'ի խաղողն: Եւ կին մարդ բնաւ ոչ է պարտ մերձենալ 'ի կոխն, այլ յետ կալ 'ի հնձանէն:

[ՃԺԹ]

### **Եթէ ո՛րպէս որ զայն գինին լաւացուցանէ՝ գոր անձրեւն 'ի հնձանն թանայ:**

Նոյնպէս եւ թէ անձրեւին խստութիւն շաղախ լինի ածեալ 'ի ներք՝ 'ի շաղախէն ոչ է

գինին գաղձ ձգեն ձարձատած, որ չլինի մանր, յամեն տասն լիտր գինի՝ երեք ճանկ կամ չորս մանր աղ: Եւ պարտ է որ երբ յեռէ դադարի մուստառն, նա մենակ յայլ աման փոխեն, եւ այդ է դեղն:

[ՃԻ]

### **Վասն գինոյ օգտութեանց յամենայն կողմանց:**

Գիտելի է զի բազումք են պետ այսորիկ. բայց յառաջ պարտ է զգաւառն եւ զհաւայն տեղեաց իմանալ. եթէ օղբն յո՛ր բնութենէ ունին զառաւելութիւն, կամ որ հողմն անդ աւելի կու դիպի: Եւ տեսանել պիտի եթէ ո՞ր գինի լաւ դիմանայ 'ի տեղն. հի՞ն այգեացն թէ նոր մատղաշ տնկոցն. եթէ ո՞ր ազգ ցախ լաւ կու լինի, որ յեռն 'ի կարասին բերանն դրուի: Եւ գիտելի է որ ամենեւին մառանն լաւ պիտի եւ արուեստով շինած. եւ զվերոյ գրեալ խրատքս աղէկ պարտ է իմանալ:

[ՃԻԱ]

### **Վասն Հնձանի:**

Արժան է զհնձանսն 'ի բարձրավանդակ տեղիսն շինել, որ 'ի սահմանն կենայ, եւ մառանին վերել, եւ յամենայն զարշահոտութենէ հեռի, եւ յաղտեղութեանց եւ 'ի զիշահոտ վայրաց եւ 'ի բաղանեաց, եւ յախոռոց եւ 'ի յարտաքնոցէ եւ 'ի ծառոց: Եւ յառաջ տո՛ւր զանուշահոտ խոտս արկանել 'ի ներք, եւ ծխել յետ լուանալոյն՝ որպէս արժան է՝ զանուշահոտ խունկս. եւ ընդդէմ արեւելից 'ի խոնարհ, որ խողովակն ընդդէմ արեւելից լինի: Եւ եթէ 'ի ձիւնամեծ երկիր լինի, նա ընդ հիւսիսոյ դէմն առնելի է խողովակն. եւ թէ 'ի միջասահման, 'ի ցուրտ եւ 'ի ջեր, նա ընդդէմ հիւսիսոյ պարտ է առնել զխողովակն: Եւ 'ի հնձանին մէկ դեհն փոքրագոյն հնձան պիտի, որ զտրօսանքն անդ քամեն. եւ կրով ծեփած պիտի եւ կրակաց մոխրով եւ լեսած կղմնտրով, եւ 'ի վերայ ծածկած, որ իրք 'ի ներքս չանկանի. եւ թէ տախտակով ոք շինէ՝ այլ աղէկ է: Եւ թէ զսիւլայն ոք 'ի ներքս 'ի մառանն առնու, լաւն այն է: Եւ թէ զխողովակն դնես, որ քաղցուն ընդ այն 'ի կարասսն լնանի, նա իւր դորդ սահմանն այն է:

[ՃԻԲ]

### **Վասն Մառանի խրատք:**

Արժան է զմառանն 'ի միջաշաւիղ տեղ շինել 'ի ջեր եւ 'ի ցուրտ. երկու պատուհան թողուլ, զմէկն ընդդէմ հիւսիսոյ, եւ զմէկ այլն ընդդէմ հարաւոյ. եւ եթէ ցրտային լինի՝ մէկ պատուհան ընդդէմ հարաւոյ: Եւ զմառանն 'ի բարձր տեղ շինեա. բայց զհնձանն ներքեւ եւ ցած, որպէս գրեալ եմք: Եւս առաւել տես որ բնաւ թզենի չլինի 'ի մօտն, եւ ոչ նոնենի, զի յատուկ քացիւեցուցանեն զգինին, եւս առաւել ուր մազմզուկքն հասանին՝ խասիաթ ունին: Եւ տես, ո՞ր կարաս որ քացախի՝ 'ի տունն չթողու. հան մենակ զի զերդ բորն որ 'ի կենդանիսն փոխի 'ի մէկէն 'ի մէկն, նոյնպէս եւ քացախումն 'ի գինիս 'ի մէկէն յայլն փոխի, եւ աւերէ զամենն:

[ՃԻԳ]

## **Վասն իմանալոյ գտեղն եւ գոիրս կարասից ըստ տեղեացն առնել:**

Տես, թէ գինին խիստ ուժով լինի՝ դու զկարասան 'ի բաց դիր, եւ պատ քարշեա ընդ մեջն, որ ոչ արեւելեան հողմն հասանի յինքն եւ ոչ հարան, եւ երկուցն դիպան 'ի բաց թող լինի: Եւ զնօսրագոյն գինին 'ի ծածք եւ 'ի ներքս տան դնել պարտ է. եւ թէ թաղէ ոք զկարասն՝ աղէկ է. եւ յարեւելից եւ 'ի հիւսիսոյ դեհն բարձր պատուհան, որ օղն մտանէ: Բայց թէ ջեր երկիր լինի, մի՛ թաղեր, տանն ծածքն հերիք է:

[ՃԻԴ]

## **Այլ խրատ վասն կարասից:**

Ձկարասան 'ի ցամաք օդ եւ յանգէջ վայրսն պարտ է դնել. երեք թիզ փոս արա՛ ռոհցն, որ ամուր նստի եւ չըրջի. եւ թէ տեղն ցուրտ լինի՝ մինչեւ ցկէսն թաղեա զկարասն, մանաւանդ թէ գինին նօսր լինի. եւ այն որ 'ի հողոյն դուրս մնայ՝ 'ի շուրջն աւագ եւ յարդ ած, որ չբորբոսի: Եւ գիտելի է որ աւագն խիստ օգտակար է այգեացն, եւ զգինին անուշացուցանէ: Եւ այսու պարտ է իմանալ, որ երբ գինին կտտէ, աւագ արկ 'ի ներքս, եւ աւագով պարգեա, նա անուշանայ:

[ՃԻԵ]

## **Եթէ ո՛րպէս պարտ է ձիւթել եւ շինել զամանսն:**

Ձկարասն մենակ զերդ 'ի բրտին փռնէն ելանէ՝ պարտէ կամ ձիւթել կամ կայրել. բայց զհին կարասն յիր ժամն ձիւթեա, այն չքննէ: Են ոմանք որ յամէն տարի ձիւթեն, եւ են որք տարի ընդ մեջ: Եւ Պօլօնացիք յամէն հինգ տարի, թէ գինին աւերեալ չլինի: Եւ են որ մագտաքէին ցախովն ձիւթեն կամ պանին ցախովն. եւ են որ բուեկնի ցախովն, կամ այլ անուշահամ ծառոց: Եւ են որք 'ի ձիւթն չոր լեաած խնձոր խառնեն. եւ են որք սերկելիլ: Եւ են ոմանք՝ որք մինչ դատարկ է կարասն՝ մենակ ջրով աղէկ լուանան, եւ այլք աղջուր առնեն եւ լուանան. եւ են որ ծովու ջրով. եւ են որ շող ջրով. եւ ապա ձիւթեն, որպէս 'ի վեր անդր գրեալ եմք: Բայց թաղած կարասանոյն՝ դժուար է յամէն տարի հանելն եւ լուանալն, ապա 'ի տեղն պարտ է ցամաքեցուցանել սպունգով եւ քերել եւ ձիւթել, նոյն տերեւօք, եւ ֆանօսել՝ որպէս արժան է, եւ ապա ձիւթել եւ կայրել:

[ՃԻԶ]

## **Եթէ ո՛րպէս պարտ է փորձել զձիւթն կամ զկուպրն եւ ճանաչել զլան:**

Ծխեա զձիւթն, եւ տե՛ս. թէ ծուխն թանձր է՝ աղէկ է եւ ուժով, եւ թէ նօսր՝ վատ է, չէ՛ 'ի բան: Եւ թէ ուզես որ լուանայ, 'ի քարէ պուտուկ մի ա՛ծ, եւ յարեւն կրակ վառեա, եւ մեղմ հալեա, եւ հօտի մոխրաջուր արա, եւ 'ի ներք խառնեա. եւ եփեա աղէկ. եւ զայն ջուրն երեք հետ փոխեա երեք օր, յամէն օր երեք հետ, որ լուանայ եւ ապա զջուրն սպունգով քաղեա, եւ 'ի բան տար: Եւ թէ ձիւթն լեղի լինի՝ պինտ հալեա եւ անոյշ գինի լից 'ի վերայ եւ եփեա, լուանայ. եւ թէ կակուղ լինի ձիւթն՝ երեք հետ պարտ է եփել որ պնտի, եւ ապա 'ի բան տանել: Եւ են ոմանք որք հօտի մոխիր խառնեն եւ

հաւասար առնեն, եւ հալեն եւ ձիւթեն:

Գրեալ են, թէ խիստ աղէկ ձիւթն 'ի Սարոյ երկրէն գայ. եւ թէ ուզես որ գինին պինտ լինի, զմոմն աւելի արա քան զձիւթն: Սակայն հինքն ամենայնքն սպիգովեալ են զմոմն, զի փոթոթէ զգինին եւ շոյտ քացախեցուցանէ. եւ 'ի հնոցն հաստատեալ ենք փորձով, որ մենակ ձիւթն լաւ է: Եւ աղէկ ձիւթն յ'Ռապոս երկրէն գայ եւ յ'Ռոտիայ կղզւոյն: Եւ մեք առ հասարակ լաւ ձիւթ զայն համարեցաք՝ որ յիստակ եւ սպրկիկ լինի:

[ՃԻԷ]

### **Եթէ ո՛րպէս պարտ է ձիւթել:**

Անդալիոյ մարդիկն առնուն երեսուն լիտր ձիւթ, եւ լիտր մի մոմ եւ ութ նուկի նիշատիր, եւ քուջնայի ալիւր չորս նուկի, խառնեն յիրեար եւ եփեն, եւ այնու ձիւթեն. եւ մենակ 'ի շողն՝ լեսած հացհամեմ 'ի վերայ ձիւթին ցանեն որ փակչի: Եւ են ոմանք որք առնուն անհալ ձիւթ հարիւր լիտր եւ մոմ ԺԵ լիտր, եւ քուջնայի ալիւր երեք լիտր, հացհամեմ աղնձած եւ ծեծած երեք լիտր, յիրեար խառնեա եւ ձիւթեա, եւ լեսած համեմ 'ի վերայ ցանեա. այս է լաւն 'ի ձիւթելն քան զամէնն:

Այլ ազգ՝ որ նօսր ձիւթես. ա՛ն ձիւթ եւ մունֆախդէճ, եւ ծովու ջուր խառնեա ընդ իրեար, եւ նօսր ձիւթեա. եւ բազումք այսու զբերանն ամանին միայն օծանեն, նա զիւր ներգործութիւնն 'ի յամէն գինին կու տայ: Եւ թէ ծովու ջուր չլինի՝ աղի ջուր արա ծովու նման:

[ՃԻԸ]

### **Այլ ազգ որ ձիւթես:**

Առ կրետացի զուֆա ԺԲ լիտր, եւ յայլազգ զուֆայէ երկու լիտր. ինքնդ խոտ է. չոր սընֆուլ լիտր մի. սապրի սկուդրի նուկի ու կէս, զաֆրան չորս նուկի ու կէս, վրացի կոճ լիտր մի. լեսեա եւ յիրեար խառնեա, եւ ձիւթեա զամանն. եւ 'ի վերայ ցանեա տաք զխառնեալ տեղերդ, այնպէս որ փակչի 'ի ձիւթն. եւ զմուստառն յիստակացո եւ 'ի վերայ լից. եւ տես զարմացք: Եւ զայս ազգ ձիւթս յամէն երկու տարի հետ մի պարտ է առնել:

[ՃԻԹ]

### **Յաղագս գինի պահելոյ, որ յերկար հնանայ:**

Պարտ է զմառանն բարձր առնել, որպէս յառաջ գրեցաք, եւ զդուռն 'ի հարաւոյ դեհն, եւ զպատուհանսն 'ի հիւսիսոյ. նա զգինին յերկար պահէ եւ թեթեւ լինի: Եւ Ասիացիք եւ Շամցիք՝ 'ի մառանսն վերնատունս առնեն, նա լաւ է: Որ ուզես թէ քո գինին քաղցր եւ թանձր լինի, տես որ զբերանն կարասին բաց չթողուս, թէ ոչ՝ հողմն զհոտն եւ զհամն գինւոյն աւերէ: Եւ պարտ է հեռի դնել զկարասն 'ի միմեանց, որ բորն որպէս գրեալ ենք՝ չփոխի 'ի վատթարէն 'ի յաղէկն: Եւ լաւն այն է որ 'ի ներքոյ ոռիցն

փորձեալ են, որ գմառանն 'ի ծխագնաց տեղ պարտ է շինել, մօտ 'ի փուռն եւ կամ 'ի տեղ ուր կրակ բանեցընեն, որ մուխն զգիշութիւնն քաղէ: Եւ թէ անճարակ լինի, նա փիճի կամ մրտենի կամ բուեկնի մուխ պարտ է 'ի մառանն առնել: Եւ թէ ոք 'ի կարաս ուր քաղցր գինի լինի կեցեալ 'ի ներք, եւ առանց նոր ֆանոսելոյ եւ ձիւթելոյ նոր գինի ածէ 'ի ներք, անհնար քացախի: Եւ թէ յաման ուր աղի իրք կեցեալ լինի 'ի ներք, եւ գինի ածես լաւ լինի: Եւ այլք որք զկարասն ուզեն ստեպ բանալ եւ յամեն վնասէ պահել՝ յառնուլն, նա թող առնուն ծովու ջուր կամ մոխրաջուր, եւ լուսնան աղէկ զկարասն եւ սպունգով մաքրեն զատակն եւ զգիշահոտութիւնն հանեն, եւ թէ չելանէ՝ շող ջրով եւ աղով թող լուսնան. եւ ապա առցեն գարեալիւր եւ ձիւթ, եւ չորս բաժնին մէկն մոմ եւ հալեցցեն ընդ իրեար եւ ձիւթեցցեն զկարասն եւ թողցեն որ հովանան. եւ ապա խունկ ծխեցցեն եւ թողցեն զի ցամաքեցին. եւ ապա զգինին 'ի ներք լցցեն եւ սերտ 'ի բան տարցեն: Եւ են ոմանք որ պտղի ձիւթի տուրտնով օժանեն զկարասն եւ ապա ձիւթեն. եւ այլք ոմանք են որ ծեծեն զչոր թուզն եւ այնու օժանեն զկարասն 'ի վերայ ձիւթին, եւ ապա լնուն զգինին. եւ այս փորձով աղէկ է: Եւ փոքր կարասն աղէկ է քան զմեծն, որ շոյտ շինվի. եւ թէ արատ ինչ անկանի՝ ճարտար ելանէ գինին: Բայց աղէկն այն է որ մենակ զերդ 'ի փոռնէն ելանէ՝ ձիւթի եւ լցուի քան զգինին: Եւ թէ բեկի կարասն՝ ա՛ն ծծումբ եւ կարասկոտոր լեսած, եւ բրտի կաւ, եւ շաղախ արա եւ օ՛ծ զբեկածն. նա քան զանարատ տեղն՝ այլ ամուր լինի: Եւ (թէ) կարասն կամ ապիկի կամ շիշ բեկի, ա՛ն բուռ՝ որ է ալչի, մաղեա մանր. ձուի ճերմակն խառնեա եւ ծեծեա որ մակարդի, եւ օ՛ծ զբեկածն:

[ՃԼ]

### **Դեղ ընդհանրական վասն գինի պահելոյ:**

Գիտելի է, որ կայծակն եւ որոտն փոխէ զգինին յորպիսութենէն. եւ իւր դեղն այս է. որ երկաթի անօթ ինչ՝ զինչ ուրդի՝ 'ի վերայ բերանոյ կարասին դիր, այլ կայծակն եւ որոտն վզեան չառնէ: Եւ թէ ոք առնու փիճոյ տերեւ եւ բարտոյ կամ կաղմխոյ, եւ խփէ աղէկ զբերանն կարասին, այնպէս որ 'ի գինին հասանի, լաւացուցանէ զմուստառն, եւ ճարտար յիստակէ եւ լաւ գինի առնէ եւ անուշահամ. եւ թէ յառաջ քան զլնուլդ՝ զամեն ամանն շփես, աղէկ է: Եւ թէ կամիս որ մուստառն շոյտ հասանի, 'ի ծխոտ տուն դիր, նա ծուխն շոյտ հասուցանէ. եւ պատեհ է որ ձարէ կամ երկաթէ ջովի շինես, եւ զվերայի փրփուրն 'ի բերանոցն ստեպ սրբես շերեփովն. եւ զջովիին մինչեւ յատակն կարասին ածես, եւ զինչ ագո 'ի մուստառն խառնեալ լինի՝ զամենն սրբես եւ 'ի դուրս ձգես: Եւ զամենայն դեղ գոր զբեալ եմք գինոյդ համար, պարտ է որ յետ կէս աւուր՝ երբ հարաւային հողմն ելանէ՝ ապա առնես, եւ օդն ամպ չլինի, այլ ջինջ եւ յիստակ: Եւ տես որ հողմն չհասանի 'ի գինին 'ի մէջ կարասին, թէ չէ՝ վնասէ: Նոյնպէս եւ թէ 'ի գիշերն բանաս, տես որ լուսնկայն 'ի ներք ցայթէ, թէ ոչ՝ աւերէ զգինին: Եւ գիտելի է, որ երաշտ տարւոյն գինին պինտ եւ ուժով լինի. եւ պարտ է որ առնուս անձրեւաջուր, եւ եփես այնչափ՝ որ մնայ կէսն, եւ 'ի գինին խառնես, եւ սակաւ զրմուռ, նա յիստ լաւացուցանէ զգինին. զի անձրեւաջուրն իւր ազգակից է: Եւ պարտ է՝ որ ամենեւին անպատեհացեալ կին 'ի մառանն չմտանէ, թէ ոչ՝ աւերի այն գինին որ այն կնոջ հոտն 'ի յինքն դիպի, եւ որպէս զջուր դառնայ:

[ՃԼԱ]



## **Վասն գինւոյ եռալոյ:**

Եթէ ուզես որ յեռալն չվայթի, ա՛ն գդաղձն կամ զվայրի ասփուրն, եւ կանդի շինեա կարասին բերանոյն չաքօք, զերդ գտակ, եւ 'ի վերայ բերանոյն դիր, այլ չթողու որ ելանէ: Նոյնպէս եւ թէ ծեծես զդեղձն եւ զբերանն կարասին օծանես, այլ բնաւ չվայթի: Եւ թէ որ աղած ճրագուով օծանէ զկարասին բերանն՝ այլ ընդ օծածն 'ի վեր չելանէ եռն: Եւ թէ կուով օծանես՝ զնոյն օգտէ:

[ՃԼԲ]

## **Վասն որ զմուստառն շոյտ յիստակես եւ գինի առնես:**

Ա՛ն աւագ լուացած եւ յարդ, դիր 'ի պարզուտն եւ քամեա, եւ դարձո 'ի կարասն. առժամայն գինի լինի: Եւ այլ, փորձով. ա՛ն զաման եւ լից մուստառով եւ աղէկ խծկեա. եւ արա աղջուր, թէ ծովու ջուր գտնուս՝ լան այլ է. եւ լից 'ի յայլ աման. կամ 'ի նոյն ծովն թաղեա զլցած ամանդ մինչեւ 'ի բերանն. եւ թող երեք օր եւ ապա տես, նա զերդ հին գինի լինի: Եւ այլք առնուն նռան ջուր եւ խառնեն, զնոյնդ առնէ: Եւ այլք զհօտի մոխիրն 'ի յաղջուրն եւ կամ 'ի ծովուն խառնեն եւ եռացուցանեն եւ պարզեն եւ ածեն 'ի գինին, զնոյնդ առնէ: Եւ այլք առնուն զխիճն եւ աղնձեն, որ աղէկ տաքնայ, եւ 'ի կարասն լնուն տաք, զնոյնդ առնէ:

[ՃԼԳ]

## **Յաղագս գինւոյ ստածման եւ մուստառի:**

Պարտ է զմուստառին փրփուրն ստեպ սրբել 'ի բերանոյ կարասին, եւ են ոմանք որ հինգ օր չմօտին, եւ ապա յետ հինգ աւուրն սկսանին 'ի սրբել. ապա լան այն է որ ստեպ սրբեն զփրփուրն 'ի յառաջին եռէն 'ի վեր. զի թէ չսրբեն՝ նա 'ի փրփրէն որդն ծնանի եւ աւերէ զգինին: Եւ են ոմանք որ զկարասն շոյտ ծեփեն, եւ են որ անագան. ապա կանուխ ծածկելն զգինին քաղցր առնէ, եւ անագան ծածկելն՝ անուշահոտ. բայց ըստ քո կամացդ արա: Ապա թէ ուզես որ զերկուսն եւս ունենաս՝ զանուշահոտն եւ զքաղցրն, նա դու զկարասին զբերանն եղիգամբք կամ բարակ վարոցօք մուշապաք արա, ծածկեա, որ ծուխն 'ի միջոցացն ելանէ: Եւ թէ ուզես որ գինին պինտ քաղցրանայ, դու զայն դեղերն ձգեա, զորս յայլ տեղ գրեալ եմք:

[ՃԼԴ]

## **Յաղագս որ գինին ամեն մուստառ մնայ:**

Կպրեա եւ ձիւթեա զամանն 'ի ներքուստ եւ 'ի դրուց, եւ զհնձանին քամն ա՛ն, որ ինքն ըստ ինքեան իջանէ զառաջին աւուրն, եւ լի՛ց՝ փիճի ցախով, պինտ զբերանն կալ. եւ 'ի վերայ բռնէ շաղախ արա, եւ ծեփեա. եւ այսպէս մուստառ պահէ, դիմանայ մուստառին բնութեամբ՝ քանի ուզես: Եւ թէ ուզես որ բնաւ չեռայ՝ զամանդ 'ի պաղ ջուր թաղեա երեսուն օր մինչեւ 'ի փողքն. եւ թէ 'ի գէջ աւագ որ լինի թաղես զամանդ՝ աղէկ է փորձով. եւ թէ մինչեւ 'ի մէջսն թաղես՝ ա՛յլ աղէկ է:

[ՃԼԵ]

### **Վասն մուստադի որ նօսրացուցանես:**

Ա՛ն աղ եւ բորակ կէս նուկի, եւ ձգեա զինքն՝ ՚ի տասն լիտր մուստառ, նա նօսրացուցանէ: Եւ թէ որ առնու զչամչի կուտն եւ մանր աղայ եւ կէս լիտր ածէ՝ ՚ի հարիւր լիտր մուստառն, խիստ նօսր առնէ. եւ ոմանք յորժամ հանգչի մուստառն՝ նա պարզեն, եւ ապա այլվի կրկին ՚ի նոր լուացած աման լնուն, նա եւ այս խիստ աղէկ է:

[ՃԼԶ]

### **Վասն ուժաւոր առնելոյ զմուստառն:**

Եփած գինի արա եւ ՚ի ներք խառնեա, ուժով լինի: Առաջին փորձականքն եւ իմաստուն մշակքն երկրագործք՝ հանճարեղ իմաստութեամբ փորձեցին զայս եւ գտին. եւ առին սպիտակ քուշնա, եւ թէ չգտանի նա՝ զհասարակացն, եւ աղնձեցին եւ ալիւր արարին եւ ածին ՚ի գինին, նա խիստ ուժաւորող է գինւոյն: Եւ այլք ոմանք զչամիչն ՚ի կորիզէն հանած ՚ի ճուլպանին ալիւրն խառնեցին, եւ ծեծեալ եւ եփած գինեաւ շաղախեալ ՚ի գինին կամ ՚ի մուստառն խառնեցին, նա ուժաւոր եւ անոյշ արար: Եւ այլ ոմանք զաղնձած կտաւհատն եւ զհում խաշխաշի հատն մանր ընդ իրեար ծեծեցին, եւ ցորենի ալիւր խառնեցին սակաւ մի, եւ ՚ի մուստառն ընկեցին, յոյժ օգտեաց:

[ՃԼԷ]

### **Վասն թէ ո՛րպէս համտեսէ որ զգինին:**

Արժան է զգինին ՚ի նոր ժամն եւ ՚ի հինն՝ ստէպ համտեսել. եւ վասն այնորիկ պարտ է զնոր գինին յետ ունենալ ՚ի հնոյն: Եւ են ոմանք որ երբ բօրեասն ելանէ՝ յայն ժամն բանան զկարասն եւ համտեսեն, զի յայնժամն յիստակ լինի գինին. եւ այլք ՚ի հարան բանան, որ այնու զգինւոյն այսն իմանան: Ձի պարիսրցին՝ որ է բօրեասն՝ բնութեամբ յիստակացուցանէ զգինին. եւ հարան պղտորէ, նա ՚ի պղտորն ամէն այսն երեւի, որ ճանաչես: Եւ պարտ է որ զգինին յորժամ համտեսել կամենան, նա ոչ աղի կերած լինին եւ ոչ կծու. զի այդոքիկ ծածկեն զայսն գինւոյն: Եւ թէ որ առնու նոր փարչ մի եւ միւէ ՚ի գինին, եւ թողու որ կան աղէկ խմէ զգինին, եւ ապա ՚ի կան հոտոտայ. նոյնպէս եւ ՚ի փարչէն համտեսեա զգինւոյն ամէն որպիսութիւն եւ անտի ճանաչես: Վասն այնորիկ խաբեբայ մարդիկ որ կամենան զվատ գինին որպէս աղէկ վաճառել, նա ընկոյզ եւ աղի պանիր եւ կծուահամ կերակուրք շալակեն ՚ի հետ իւրեանց, եւ զնողացն յառաջ ուտել տան եւ ապա համտեսել. եւ նա զգինին որպէս անոյշ եւ աղէկ բերէ համտես առնողացն :

[ՃԼԸ]

### **Վասն յառաջագոյն ճանաչելոյ զլաւ եւ զղիմացկոտ գինին:**

Եւ գիտելի է որ թէ որ ՚ի յայգեկոց ժամն տեսանէ յայգետնկին որթ ուրուք օձ կտապեալ, ստուգապէս այն այգւոյն գինին՝ յայն տարին քացախի: Եւ գինիքն

բնութիւն փոփոխեն յայլ եւ այլ համս եւ զայս ժամերս արժան է փորձել եւ համտեսել զգինին 'ի լաւն եւ 'ի վարթարն: Եւ արդ առաջին փորձելն այսպէս է որ 'ի կթելն՝ օճանես զձեռքդ նոր մուստառով եւ ընդ իրեար շփես. եւ տես, թէ մեղրի պէս փակչտուկ լինի, գիտացիր որ գինին աղէկ լինի եւ դիմացկոտ, եւ թէ նօսը լինի եւ ջրի պէս, նա շոյտ աւերի: Եւ գիտելի է զի մուստառ որ փոթոթահամ լինի՝ նորա գինին անոյշ լինի. եւ որ քաղցրահամ միայն լինի՝ շատ չդիմանայ: Եւ տես զայն զուֆր՝ որ է զերդւածն՝ 'ի վերայ գինւոյն երեսացն կենայ. թէ դեղնագոյն լինի կամ սեւ՝ այնպիսին չլինի դիմացկոտ. եւ թէ սպիտակ կամ կարմրագոյն լինի՝ գիտացիր որ լաւ է եւ դիմացկոտ. եւ թէ զերդ սարդի ոստայն տեսանես 'ի վերայ՝ ճշմարիտ քացախի շուտով: Եւ այլ. տես ափովդ, թէ կարասն տաք լինի եւ բերանն գէջ, գիտացիր որ շոյտ աւերի. եւ թէ ամանն հով լինի եւ բերանն ցամաք՝ գիտացիր որ դիմացկոտ լինի եւ անուշահամ: Եւ թէ զարունն է նոյն նշանաւդ ճանաչես զինքն: Ապա թէ սիրքէնճիւպինի շարապի համով տեսանես, այն 'ի կարասէն է, ճարտար փոխես յայլ աման: Եւ են ոմանք որք զձեռս իւրեանց լուանան գինեաւ, եւ հոտովն եւ փակչըտելովն ճանաչեն զգինւոյն որպիսութիւնն: Եւ այլք երկայն սիֆուն շինեն եւ մինչեւ 'ի վայր 'ի յատակն 'ի մրուրն մխեն, եւ յատակէն առնուն զղորդ համն, եւ ճանաչեն զլաւն եւ զվատթարն: Եւ այլք առնուն նեղբերան փարչ մի եւ լնուն 'ի գինւոյն, եւ խծկեն աղէկ, եւ մխեն 'ի հով ջուրն մինչեւ 'ի բերանն, եւ թողուն երեք օր, եւ ապա համտեսեն եւ անտից իմանան: Եւ այլք զգինին աւագով պարզեն 'ի պարզուտն, եւ տեսանեն, թէ վատ լինի՝ մենակ փոխի:

[ՃԼԹ]

**Վասն գիտենալոյ եթէ ո՛րպէս են ժամքն 'ի տարին, որ զգինին փոխեն յիւր որպիսութենէն:**

Պարտ է գիտել զի չորս ժամք են 'ի տարին՝ որ փոխեն զգինին. առաջին ժամն երբ պտկին ծառքն. երկրորդն՝ 'ի սկիզբն ամառան, եւ արեգակն 'ի չորրորդ տերեճէն լինի. երրորդն՝ երբ արեգակն 'ի հինգերորդ տերեճէն, 'ի յառաւել շողէն փոխի գինին. չորրորդն՝ 'ի ժամն այգեկրոց: Եւ 'ի փոփոխմունս այս չորս ժամանակացս պարտ է ումեք զիւր գինին իմանալ եւ զվատն հանել:

[ՃԽ]

**Վասն լաւացուցանելոյ զաւերեալ մուստառն:**

Տե՛ս, զի մուստառին աւերելն վասն այնորիկ լինի, որ խակ եւ ազոխախառն լինի կթած. ա՛ն անուշահամ ջուր եւ եփեա մինչեւ կէսն պակասի, եւ ապա լիտր մի 'ի ջրէդ 'ի տասն լիտր քաղցուն խառնես եւ եռացո ընդ իրեար, մինչեւ 'ի տասն բաժնէն մէկն երթայ, լաւանայ. փորձով:

[ՃԽԱ]

**Դեղ ընտիր եւ փորձած յաղագս ամբողջ պահելոյ զգինին:**

Են ոմանք, առնուն մուստառ եւ եփեն մինչեւ կէսն մնայ, եւ յիւրմէ չափ մի 'ի հին

դնեն 'ի ներք, նա դիմացուցանէ: Բայց քան զամէնն լաւն եւ փորձովն այս է, որ առնուս 'ի ծովուն ջրէն եւ լնուս 'ի յաման, եւ դնես 'ի վայր որ յիստակի, եւ ապա փոխես յայլ աման. եւ ... ամիս ծառայես եւ շրջմբջես զայն ծովու ջուրն, որ ամէն տուրտին եւ թանձրութիւնն գնայ յիւրմէն. եւ ապա ա՛ռ 'ի ջրէդ մէկ լիտր, եւ բուռ՝ կէս լիտր, եւ խառնեա ընդ ութսուն լիտր մուստառ. եւ յամէն երեք օր փիճի թիով խառնեա զինքն, մինչեւ ԺԱ օր լմրննայ. նա խիստ շէն եւ անոյշ մնայ զինին շատ ժամանակ:

[ՃԽԲ]

### **Յաղագս ստածման այն զինւոյն, որ չդիմանայ 'ի տեղւոյն վատութենէն:**

Ա՛ռ ընտանի աղ կամ կողբացի, եւ ձգեա 'ի գինին. լաւ պահէ զգինին եւ անուշացուցանէ: Եւ թէ առնուս պտղի ձիթի տուրտին եւ խիստ եփես, որ կէս մնայ, եւ յիւրմէ լիտր մի 'ի հարիւր լիտր քաղցու խառնես՝ լաւ պահէ եւ անարատ: Եթէ որ առնու քաղցր նուշ եւ ծեծեալ՝ 'ի մուստառն խառնէ, աղէկ է: Եւ թէ որ առնու զայն չամիչն որ ինք ընդ ինք 'ի տունկն լինի չորացեալ, եւ հանէ յիւրմէ զկուտն եւ քաղցր զինուով թրջէ եւ 'ի մուստառն ձգէ, նա պահէ զգինին եւ անուշացուցանէ: Բայց քան զամէնդ՝ բուռն մեզ լաւ թուեցաւ, եւ պահող եւ յիստակացուցանող զինւոյն. եւ իւր դնելն այսպէս է, 'ի հարիւր լիտր գինին՝ լիտր մի բուռ դիր: Եւ այլ. ա՛ռ փիճույ տերեւ եւ հոռոմ ձիթի մրուր՝ այսինքն տուրտին, եւ ծովու ջուր, եւ եռացո ընդ իրեար, եւ դի՛ր յամէն կարաս մասն մի. նա լաւ պահ է: Եւ եթէ առնուս հացհամեմ եւ կօստ եւ մուռն, եւ ընդ իրեար խառնեալ ծեծես եւ 'ի գինին խառնես, շատ դիմանայ գինին, եւ անուշահամ առնէ: Եւ եթէ առնուս զանուշահամ զինւոյն մրուրն եւ չորացուցանես եւ պահես, եւ 'ի գինին խառնես՝ շինէ զգինին, եւ յիւր համն դարձուցանէ: Նոյնպէս եւ սերկեւիլն եւ խնձորն աղէկ պահեն զգինին եւ անուշահամ առնեն, երբ ջանջախեալ 'ի ներք ձգուին: Նոյնպէս եւ զպառապոյ ծաղիկն չոր պահես, եւ դիր 'ի կարասն չափ մի եւ 'ի քաղցուն, եւ եփես որ կէսն մնայ, եւ ապա 'ի կարասն խառնեա. նա բնութեամբ ազգակից է զինւոյն եւ անուշահամ առնէ եւ լաւ պահէ:

[ՃԽԳ]

### **Վասն ազգաց դեղոց, գոր 'ի գինին դնեն, եւ թէ ո՛րպէս դնեն:**

Բուռ նորայրեաց եւ սպրկիկ եւ սպիտակ պիտի եւ անուշահոտ: Եւ համամայն աղուորագոյն եւ ծաղկած լինի եւ հեշտ լեսի, եւ շքաչոր եւ մզլահոտ չլինի: Չսալիխային զբարակն զկակուղն եւ զանուշահոտն ընտրեա: Սոքա խոտ են եւ բժիշկքն ճանաչեն: Մոմն յիստակ եւ սպիտակ պիտի, կամ քաֆուրի գունով: Կօստն մատղաշ պիտի եւ անուշահոտ: Չաֆրանն թագէ պիտի եւ երկայնամազ՝ այնպէս որ սպիտակ մազ չկենայ 'ի յինքն: Չիւթն՝ սպրկիկ եւ յիստակ եւ կակղագոյն պիտի, եւ որ յԹօտին ձիթէն կարէ ունենալ՝ նա լաւն այն է: Կուպրն՝ յիստակ եւ սպրկիկ պիտի, որ չլինի խառնած եւ ծմբահոտ, այլ դորդ իւր հոտովն լինի:

[ՃԽԴ]

Եթէ զաղի ջուրն ո՛րպէս պարտ է շինել, եւ 'ի գինին՝ յաղագս օգտութեան խառնել:

Ա՛ն աղի ջուր ծովու մէկ լիտր, եւ քաղցր ջուր տասն լիտր, եւ խառնեալ եփեա, որ կէսն մնայ. նա պիտի որ ամէնն աղէկ դառնայ, եւ ա՛ծ 'ի գինին: Եւ այս է յառաջ անուանեալ աղի ջրելն որ 'ի գինին խառնուին, գոր գրեալ եմք:

[ՃԽԵ]

**Եթէ ո՛րպէս շինէ ոք զաղն՝ գոր 'ի գինին դնեն:**

Ա՛ն աղ սպիտակ, յիստակ եւ ցամաք եւ հինաւորց պահած, որ չլինի նոր. լուա եւ ցամաքեցոք քսան օր, եւ ապա լեսեա եւ դիր 'ի գինին, որպէս գրեալ եմք:

[ՃԽԶ]

**Վասն հոռոմ ձիթին տուրտնին, եթէ ո՛րպէս պարտ է 'ի բան դնել:**

Ա՛ն պտղի ձիթի մրուր, որ է տուրտնին, քամեա եւ եփեա, եւ աղ ա՛ծ յինքն չափ մի, որ կէսն մնայ. եւ որպէս գրեալ եմք՝ դիր 'ի գինին:

[ՃԽԷ]

**Վասն բոին, որ է ալշի:**

Ա՛ն բուռ յիստակ, նորայրեաց, որպէս գրեալ եմք. եւ արկ մուստառ 'ի վերայ, եւ հար որ միաւորի աղէկ նօսր. եւ զա՛րկ շատ, զերդ պղտոր ջուր, եւ ապա դիր 'ի վայր, եւ թող որ նստի յատակն եւ աղէկ յիստակի. եւ ապա զյիստակ մուստառն 'ի բան տար, որպէս գրեալ եմք. եւ լի՛ց 'ի կարասսն. եւ զյատակած բուռն 'ի բան ձգեա: Ջհօտին մոխիրն 'ի մուստառն լի ց, գինին քաղցր մնայ:

[ՃԽԸ]

**Վասն պառպոյի ծաղկին, գոր յառաջն գրեալ եմք թէ ո՛րպէս առնեն:**

Ա՛ն զպառպոյին ծաղկն, 'ի կուզէն թափեա եւ չորացո 'ի շուք տեղի, եւ լից զինքն 'ի քարեայ բդուղ կամ 'ի ճառայ, եւ լից 'ի վերայ հին անուշահամ գինի եւ մունֆախդէճ, ըստ որքանութեան ծաղկիդ. եւ թող որ թրջին եւ միաւորին ընդ իրեար. եւ ապա 'ի բաց աման լի՛ց, եւ աղէկ թրեա ձեռօքդ՝ որպէս հայս, եւ զբաղարջիկս արա, եւ չորացո 'ի շքի եւ պահեա. եւ երբ մուստառին ժամն գայ, թրջեա յիւրմէ գինեաւ, եւ 'ի մուստառով կարասն լի՛ց:

[ՃԽԹ]

**Յաղագս անոյշ գինեմրրին՝ գոր յառաջ գրեցաք, եթէ ո՛րպէս զինքն շինես եւ 'ի նոր գինին խառնես որ յիւր համն դարձուցանէ:**

Ա՛ն զանոյշ գինոյ մրուրն եւ քամեա աղէկ, որ բնաւ 'ի գինւոյն չմնայ յինքն, եւ դիր 'ի սպրկիկ պուտուկ, եւ արկ ըստ որքանութեան մրրոյն անոյշ հոռոմ ձէթ 'ի վերայ. եւ

ըստ չորս բաժնին միոյն որքանութեանն՝ մանր աղ եւ մունֆախդէճ ըստ որքանութեան աղին, եւ աղն թող աղնձած լինի, եւ սակաւ տաքացո եւ եռացո, եւ զա՛րկ որ միաւորին աղէկ. եւ զբաղարջիկս արա, եւ չորացո. եւ յիւրմէ՛ երբ ուզենաս դու՝ թրջեա քաղցր եւ անոյշ գինեաւ, որ տրորեա աղէկ. եւ ՚ի յիստակած գինին խառնեա. եւ տես, որ զամենն ՚ի յիւր գինւոյն համն դարձուցանէ:

[ՃԾ]

### **Վասն շինելոյ զջուրն ծովու որպէս յառաջ գրեցաք:**

Ա՛ն ծովու ջուր ժամանակօք յառաջ, եւ ՚ի գիշերն ա՛ն՝ երբ ցամբուն հողմն զծովն յիստակացուցեալ լինի յաւորս աշնան, եւ որքան ՚ի խորուէն կարես առնուլ զջուրն՝ նա լաւն այն է. լից ՚ի յաման եւ դիր յարեւն. եւ ա՛ն սպիտակ հող՝ գուղձ մի, եւ աղնձեա ՚ի կրակն, որ խորովի աղէկ. դիր ՚ի ջուրն եւ ծածկեա ՚ի գիշերն, եւ ՚ի ցերեկն քաց, որ արեւն մտանէ հինգ օր. եւ ապա պատրաստ կաց որ ատակն չչարժի եւ պղտորէ զինքն. եւ յայլ աման շրջեա զյիստակն, եւ զսիկն ձգեա. եւ այսպէս երկու ամիս արա զշրջելն երկու հետ. եւ ապա պահեա զջուրդ եւ ան ՚ի գինին, յութսուն լիտրն մէկ կամ այլ պակաս, որպէս գրեալ ենք յառաջ: Եւ են ոմանք՝ որ չափ մի յիստակ գետի ջուր առնուն, եւ չափ մի յայդ շինած ծովու ջրէդ, եւ կէս չափ անուշահամ գինի, եւ եռացուցանեն մինչեւ երեք բաժնէն մէկն երթայ, եւ հովացուցանեն եւ ՚ի գինին անեն. եւ այս ճշմարտապէս զամենայն այս ՚ի գինւոյն հանէ: Եւ ով որ ոչ կարացցէ պարապիլ զջուրդ շինել՝ որպէս գրեալ ենք, նա՛ ա՛ն զյիստակած ծովու ջուրն, եւ լից ՚ի թաղար, եւ ա՛ն փիճի կանաչ փայտ, որ զերդ ոսպան ճիւղք լինի յինքն, եւ սերտ ծեծեա նովաւ զջուրդ՝ որ փրփրայ. եւ զփրփուրն շերեփով զեա. եւ այսպէս այնչափ ծեծեա, որ այլ փրփուր չգայ, եւ ՚ի բան տար. քան զվերոյ գրեալն պակաս արժէ, քայց աղէկ է. ա՛ն յութսուն լիտրն՝ լիտր մի:

[ՃԾԱ]

### **Եթէ ո՛րպէս եփէ որ զմունֆախդէճն:**

Որպէս բազում անգամ ասացաք, զի մունֆախդէճն է որ լաւ պահէ եւ շինէ զաւերեալ եւ զայլահամեալ գինիսն. եւ առաւել երբ իւր ամէն պիտոյիւքն լինի զուզած, այս օրինակաւ: Առ սպիտակ խաղող քաջահաս եւ քաղցրահամ՝ ՚ի հին այգոյն, եւ ընտրեա, որ մէկ հատ ոչ ազոխ լինի ՚ի ներք եւ ոչ նեխ, եւ ցամաքեցո օր մի. ո՞վ զիտէ գուցէ ջրի համ շաղի կամ անձրեւոյ հիւթ հասած լինի յինքն. եւ ապա լի՛ց ՚ի սուրբ հնձան, եւ կոխել տուր. եւ որքան կարես՝ սպրկիկ լինի ՚ի յամենայն աղտեղութեանց. վասն զի իւր յատուկն ՚ի սպրկիկն կայ հաստատած: Եւ զիւր կթելն՝ ՚ի չիքն լուսնի արա՝ պախրցովն, որ օդքն յիստակ լինին ՚ի յամպոց: Եւ երբ կոխուի՝ զամբեղով եւ չուխայով քամեա, եւ թող որ յիստակի եւ ամենայն ախժինքն ՚ի յատակն իջանէ. ՚ի կաւէ աման թող, ՚ի պղնձէ չլինի. եւ զպուտուկն ծեփեա ՚ի դրուցէ՝ մագով շինած կաւով, որ մագ լինի կտրած ՚ի կաւն, եւ կոխած միաւորած աղէկ. եւ երբ ծեփես՝ թող որ ցամաքի: Բայց Ալիօն վաստակաւորաց գլուխն եւ իմաստունն այնպէս է ասացեալ, թէ ՚ի յամէն տասն լտեր այս մուստադիս, չարեկ մի ՚ի շինած ծովու ջրէդ անես, եւ չարեկ մի յիստակած ծովու ջուր, եւ հօտի մոխիր երկու նուկի

Եւ յառաջին եփն թզենի փայտով խառնեա, եւ տերեւքն յինքն կենան, մեղմ սակաւ կրակով. եւ երբ սակաւ մի եփի, հա՛ն քամեա եւ ցօղեա զպուտուկն աղջրով, թէ ծովու լինի՝ լաւն այն է, եւ դարձո յամանդ. եւ այլ աղէկ եփեա կամ թզենի փայտով կամ որթի հօտով. եւ թող կրակն հեռի լինի, եւ 'ի ներքեւն չլինի. եւ սերտ խառնեա փիճի փայտով, եւ կապեա 'ի խառնիչն մրտենոյ, կապայի, ըռագիանի, անանուխի եւ հիլիօնի բագուկ՝ որ կանանչ լինի՝ կապեա 'ի խառնիչն չուանով՝ ամուր, եւ սերտ խառնեա, եւ 'ի քամ՝ որ չայրի եւ խանձրեհամի. եւ սերկելիլ եւ անուշահոտ տանձ՝ անհնար 'ի ներք ձգեա յառաջին եփդ, եւ թուզ չոր յամէն քամել զհինն ձգեա եւ նոր դիր: Ընկոյզդ զօրութիւն ունի որ զխանձրեհամութիւնդ 'ի յինքդ քարշէ, եւ թէ յամէն խանձրեհամած ապուր ձգեն՝ օգտէ: Եւ այսպէս եփեա, մինչեւ կէսն քաղցուիդ երթայ եւ կէսն մնայ: Եւ այս է մունֆախդէճն զոր գրեալ եմք. զայս ած 'ի յաւեր գինիսն՝ որ լաւացուցանէ, որպէս գրած է:

[ՃԾԲ]

#### **Վասն գինոյ որ 'ի հնձանն անձրել լինի առեալ, որ լաւացուցանես:**

Յորժամ անձրել առնու եւ վատուծէ, դեղն այս է. զամէն քաղցուն եփեա, որ 'ի քսան լտրէն մէկն երթայ, եւ ած 'ի կարասն. եւ 'ի հարիւր լիտր գինին լիտր մի բուռ դիր, որպէս յառաջ գրեցաք. եւ այլ ոմանք եփեն մինչեւ 'ի հնգէն մէկն երթայ, եւ չորս տարւոյն ապա խմեն:

[ՃԾԳ]

#### **Վասն գինոյ որ անուշահոտ առնես:**

Ա՛ռ հապալաս վայրի եւ չորացո, եւ մանր լեւեա, եւ լից 'ի լիտրն՝ նուկի մի. եւ սակաւ սակաւ խառնեա, եւ կարասին բերանն ծեփեա. եւ յետ տասն աւուրն բա՛ց: Նոյնպէս եւ թէ զհապալասն 'ի պարզուտ ածես եւ զգինին այնու պարզես՝ լաւացուցանէ զգինին: Եւ թէ առնու ոք զչոր պառպոյի ծաղիկն եւ լեւէ, եւ նուկի մի 'ի վերայ երեք լտերն ածէ եւ ծեփէ, եւ յետ եօթն աւուրն ապա բանայ, աղէկ իմանայ զօգուտն:

[ՃԾԴ]

#### **Վասն այլ ազգ անուշահոտ առնելոյն զգինին, որ յամէն աւուր լինի:**

Ա՛ռ խնձոր զանարատն եւ զանուշահոտն եւ զաղէկ հասունն, եւ ա՛րկ 'ի ջուրն 'ի թրջոցն, մինչեւ աղէկ թրջին. եւ արկ 'ի ջրէն 'ի վերայ գինոյն՝ անուշահոտէ զգինին:

[ՃԾԵ]

#### **Վասն որ զպինդ գինին անուշահամ առնես:**

Ա՛ռ քուշնայի ալիւր երկու նուկի, եւ մեղր երկու նուկի, եւ խառնեա ընդ իրեար, եւ ա՛րկ 'ի յինքն անոյշ գինի եւ խառնեա, եւ ա՛րկ 'ի քսան լիտր գինոյ վերայ, եւ երկու

'ի մրուրն անուշ գինւոյ, եւ ձգեն 'ի գինին, նա զպինտ գինին անուշացուցանէ: Եւ այլ ոմանք առնուն զընտանի աղն կամ զկողբացին չորս տրամ, եւ մուռ չորս կուտ, եւ հաւկթի սպիտակուց, 'ի մի խառնեն եւ գինեաւ եռացուցանեն, եւ 'ի չափ մի գինի խառնեն: Եւ այլ ոմանք զմրտենի տակն 'ի հետ խառնեն: Եւ են որք առնուն զանուշ սպիտակ գինւոյ մրուրն նուկոյ չափ, եւ արկանեն 'ի վերայ տասն լիտր գինւոյ, նա յիւր համն դարձուցան է: Եւ այլք են որ վերոյ գրեալ մունֆախդէճն առնուն լիտր մի եւ արկանեն 'ի վերայ երկու կամ երեք լիտր գինւոյ, անուշացուցանէ յոյժ:

[ՃԾԶ]

### **Այլ վասն անուշացուցանելոյ զգինին:**

Ա՛ռ ըռագիան կանաչ եւ ծաթրին, եւ կապեա 'ի փայտի ծայրն, եւ արա թնթոց. եւ այնչափ խառնեա զկարասն որ ամէն գինւոյն վերեւն 'ի ներքեւն դառնայ. եւ ապա երկու կոնգոմ սոնոպրի՝ աղէկ խորոված կապեա 'ի սպրկիկ կտաւ, եւ 'ի ներք ձգեա. եւ զբերանն ծեփեա հինգ օր, եւ ապա բա՛ց, եւ 'ի բան տար:

[ՃԾԷ]

### **Վասն որ զնոր գինին շինես, որ զերդ հին գինի լինի:**

Ա՛ռ լեղի նուշ եւ օշինդր, եւ սոնոպրի մեջ, եւ հացհամեմ. եւ աղընձեա եւ այլ ծեծեա, եւ նուկի մի 'ի վերայ երեք լիտր մուստառի դիր, որոյ եռն դադարեալ իցէ. եւ զբերանն ծեփեա երկու երեք օր, եւ 'ի բան տար, որպէս զհին: Եւ թէ ուզես որ գինիդ յիստակ մնայ եւ չփոխի, զայս դեղս արա: Առ սապո եւ օշինդր, եւ զաֆրան, յամէն մէկէ նուկի մի, եւ հայխունկ եւ շաքար՝ նուկի մի, մեղր՝ ութ նուկի. զծեծելոյն՝ ծեծեա, եւ խառնեա 'ի մեղրն, եւ ա՛ծ 'ի վերայ լիտր մի անոյշ գինի, եւ լից 'ի քսան լիտրն չարեէկ մի. օգտէ:

[ՃԾԸ]

### **Վասն դեղոց զոր առնես, որ նոր գինին զերդ հին դառնայ անոյշ հոտով եւ համով:**

Ա՛ռ կարաս կամ ճառաներ, յորոց՝ անոյշ հին գինի կեցեալ իցէ 'ի մէջն. եւ կոտորեա զբերանսն դիպան 'ի վայր զամէնն, որ մինչեւ 'ի մրուրն լինի կեցեալ, լեսեա եւ մաղեա մանր. եւ լից յիւրմէդ 'ի կարասն ուր քաղցուն լցած լինի, 'ի քսան լիտրն, մարգպան մէկ, եւ խառնեա աղէկ. ապա տես, որ թէ 'ի լեսած ամանդ խիստ հին գինի կեցեալ իցէ, դու կես մարգպան դիր: Եւ յորժամ լնուս 'ի կարասն եւ խառնես՝ ծեփեա զբերանն, եւ թող ժԵ օր, եւ բա՛ց, զտանես զգինին երկու տարւոյ մատով եւ հոտով: Եւ երբ զգինիդ պարպես՝ ա՛ռ զիւր մրուրն եւ լից 'ի նոր պուտուկ, եւ ծեփեա զբերանն, եւ դիր 'ի կրակ՝ որ այրի. եւ հան լեսեա, եւ 'ի բան տար որպէս զառաջինն:

[ՃԾԹ]

### **Վասն որ զմէկ տարւոյ գինին զերդ ժԵ տարւոյ շինես:**



սապրի-սկուտրի երկու նուկի, լեսեա եւ մաղեա. եւ ա՛ծ 'ի քսան լիտրն վեց դրգալ, եւ ծեփեա զբերանն, եւ 'ի ծխոտ տուն դիր. եւ բա՛ց յետ աւուրց, 'ի բան տար:

[ՃԿ]

**Վասն որ զվատոյժ գինին ուժաւոր առնես:**

Ա՛ռ գտուղտն գտակովն եւ բարունակովն, եւ եփեա ջրով, եւ ա՛ծ 'ի գինին, 'ի տասն լիտրն երկու չարեէկ. եւ ճիփս եւ սիսեռն լեսած՝ երկու թուխթ, եւ կիպարւոյն պտուղ երկու երեք հատ, եւ քերեսի հունտ, եւ հօտի մոխիր չափ մի, եւ հոռոմ ձիթի տուրտին, եւ ծովու ջուր, եւ սոնոպրի տերեւի ջուր, յամեն մէկէ երկու նուկի. եւ յիրեար խառնեա զամենդ, եւ զվերոյ գրեալ չափիդ զկէսն կամ այլ պակասն ա՛ծ. օգտէ:

[ՃԿԱ]

**Վասն որ զպինտ գինին կակղացուցանես:**

Են ոմանք որ 'ի մուստառն ջուր խառնեն զերեքեակն եւ եփեն, որ ջուրն հասնի, եւ այնու կակղացուցանեն զայն գինին, որ այգին գինքն բնութեամբ պինտ առնէ: Եւ այլ ոմանք զջրիս կէսն ծովու ջուր խառնեն ստէպ, նա կակղանայ:

[ՃԿԲ]

**Դեղ ընդհանրական որ զգինին զուգես, որ հիւանդաց եւ առողջաց օգտակար լինի:**

Ա՛ռ զաֆրան մէկ նուկի, եւ հայխունկ մաղած կէս նուկի, եւ հնդի ընկոյզ՝ մէկ. ծեծեա զամենս եւ 'ի միասին խառնեա. եւ 'ի լիտր մի գինին դրգալ մի 'ի դեղերոյդ խառնեա 'ի մուստառն, երբ եռն դադարեալ լինի: Եւ զամենայն ազգ դեղ գորս գրեալ ենք՝ չէ պատեհ 'ի գինին խառնելն՝ մինչեւ եռն դադարի:

[ՃԿԳ]

**Դեղ փորձով օգտակար, գոր Անֆիանոս իմաստասէրն եզիտ:**

Ա՛ռ մատուտակ, եւ խասապ եւ սալիխայ եւ էքլիլ-իւլ-մէլիք, յամեն մէկէ նուկի մի, ըռազիանի հունտ նուկի կէս, անիսոն դրամակշիռ ութ. եւ սապո՛ ութ, սնֆուլ կէս նուկի, այգւոյ-ծաղիկ կէս նուկի, քերեֆսի հունտ նուկի եւ կէս ադիսարի պպուք նուկի ու կէս. ծեծեա եւ մաղեա եւ յիրեար խառնեա. եւ յետոյ զգրեալ մունֆախդէճն չարեէք մի, եւ մեղր ինն նուկի յիրեար խառնեա, եւ աղէկ եռացո. եւ ա՛ծ կէս թուխթ 'ի վերայ հարիւր լիտր գինւոյ. եւ տես զարմանալի իրք:

[ՃԿԴ]

**Յաղագս ճանաչելոյ զգինին որ ջուր լինի խառնած 'ի ներք:**

ձիթով, եւ զբերան ճառային այնու խծկեա պինտ, եւ կեզնեա զամանն 'ի մէկ դիհի վերայ. եւ տեսանես որ ամէն ջուրն քամի եւ 'ի դուրս ելանէ, որ մէկ կաթ չմնայ:

[ՃԿԵ]

**Վասն որ 'ի գինին արուեստով ջուր խառնես, որ բնաւ չկարէ որ ճանաչել:**

Ա՛ն չոր տղտի տակ եւ եռացո 'ի ջուրն, եւ ա՛ծ 'ի գինին որչափ կամիս, թէ ուկես ածես՝ որ ոչ ճանաչէ:

[ՃԿԶ]

**Վասն որ զմուստառն յիստակացուցանես զերդ ակունդ ակն, եւ որպէս զին առնես:**

Ա՛ն երեք ձուի սպիտակուց եւ դիր 'ի յաման, եւ հա՛ր աղէկ՝ որ փրփրայ. եւ դիր 'ի յինքն սպրկիկ մանր աղ, եւ 'ի նոյն մուստառէդ սակաւ մի, եւ այլ ծեծեա, եւ հա՛ր որ սպիտակի. եւ ա՛ծ 'ի վերայ ութ լիտր մուստառի, կամ 'ի վերայ վեցի. այս չափովս արա, եւ այլ աւելին. եւ տես զարմացք:

[ՃԿԷ]

**Վասն որ զկարմիր գինին սպիտակ առնես:**

Յամէն երեք լիտր գինոյ վերայ նուկի մի աղ ա՛ծ. եւ թէ ոչ՝ յամէն լիտր ու կիսոյ վերայ թուխթ մի շոատ ա՛ծ՝ օգտէ: Եւ թէ ոչ՝ ա՛ն սպիտակ գինոյ մրուր, եւ զինքն այնու պարզեա, նա օգտէ:

[ՃԿԸ]

**Այլ խրատ վասն զկարմիր գինին սպիտակ առնելոյ.**

Նոյնդ փորձով է. ա՛ն սպիտակ այգոյ հօտ եւ այրեա, եւ ա՛ն զաղէկ մոխիրն չափ մի, եւ ա՛րկ 'ի կարասն, եւ հա՛ր լաւ մի. եւ թող ծեծած քառասուն օր, եւ բա՛ց. գտանես զինքն որ սպիտակացեալ է:

[ՃԿԹ]

**Վասն որ զպղտոր գինին յիստակես:**

Յամէն յիսուն լիտր գինոյ վերայ՝ մէկ թուխթ մի կամ սակաւ աղ ա՛ծ, 'ի ներք խառնեա, յիստակ առնէ: Են ոմանք որ առնուն կէս թուխթ պտղի ձիթի տուրտին եւ եփեն, որ երեք բաժնէն մէկն երթայ, եւ 'ի տասն լիտր գինոյ վերայ ձգեն, եւ թուխթ մի հօտի մոխիր 'ի հետ. եւ վաթսուն սպիտակ գինոյ մրուր չորացուցած, եւ լեսած թուխթ մէկ. օգտէ: Եւ այլ ոմանք երեք ձուի սպիտակուց եւ սակաւ մի բուռ եւ հաստ մի թրմուր լեսած, եւ սակաւ մի մեղր ածեն. օգտէ: Եւ այլ ոմանք 'ի վերայ տասն լիտր գինոյ մարգպան մի սիմինդր ածեն ջրով շաղած, եւ խառնեն եւ ապա պարզեն. օգտէ:

[ՃՀ]

**Վասն որ զանուշ ատերած գինին այլվի յիւր աղէկութիւնն դարձուցանես:**

Երբ իմանաս որ գինին փոխի՝ պարզեա՛ գինքն իւր մրրովն, եւ դարձո յիւր կարասն. եւ ա՛ն հօտի մոխիր մաղած հինգ մարգպան, եւ լից՝ ՚ի հարիւր լիտր գինւոյ վերայ, եւ խառնեա եւ ծեփեա. եւ յետ հինգ աւուր բա՛ց եւ ՚ի բան տար, որպէս յառաջ գրեցաւ:

[ՃՀԱ]

**Վասն որ նոր սկսանի ատերիլ գինին եւ լաւացուցանես որ չատերի:**

Ա՛ն թուխթ մի այծու կաթն եռացուցած եւ պաղեցուցած, եւ ամէն սերն հանած յիւրմէ. եւ քամեա գինքն. եւ ՚ի վերայ կարաս մի գինւոյ ա՛ծ եւ հար աղէկ, եւ զփրփուրն ա՛ն ՚ի բերանոյն, եւ ծեփեա. եւ յետ վեց աւուրն բա՛ց, եւ գտանես անոյշ զերդ յառաջն. եւ ՚ի բան տար:

[ՃՀԲ]

**Վասն գինւոյդ, նոյնպէս:**

Ա՛ն մունֆախդէճ ինն լիտր եւ եփեա, որ երեք լիտրն գնայ. եւ ա՛ն նուկի մի զմու լեսած եւ մաղած, եւ ՚ի մունֆախդէճ խառնեա եւ այլ եփեա, որ կեսն գնայ. եւ ՚ի վերայ հարիւր լիտր գինւոյ ա՛ծ, որ ՚ի մրրէն հանած լինի եւ յիստակած. եւ տես զարմացք. ծեփեա, եւ յետ երեք աւուրն ՚ի բան տար:

[ՃՀԳ]

**Վասն գինւոյ որ ջանայ ատերիլ:**

Ա՛ն հօտի մոխիր թուխթ մի, եւ ա՛ծ ՚ի տասն լտեր վերայ. խառնեա եւ ծեփեա, եւ յետ հինգ աւուր ՚ի բան տար, անոյշ:

[ՃՀԴ]

**Վասն նոյն իրիդ:**

Զգինին հա՛ր դմբչով ութ օր. լաւանայ: Եւ այլ. աղի փրփուր մանր աղա, ափ մի ՚ի վերայ տասն լտեր ա՛ծ. օգտէ: Ա՛ն զարեփոխինդ՝ մանր աղացած, եւ հին գինեաւ շաղեա, եւ կէս լիտր ա՛ծ ՚ի վերայ հարիւր լիտր գինւոյն, որ կտտած լինի, նա լաւացուցանէ: Ա՛ն արծաթի ազլիմիա տասն լիտր եւ լեսեա կորկոտ. եւ ա՛ծ ՚ի ԴՃ լիտր գինւոյ վերայ. նա լաւացուցանէ: Եւ այլ. ա՛ն մանր աղ հինգ նուկի, եւ այրած քար գինչ եւ լինի, նուկի հինգ եւ կէս, եւ խոփախոն ձիւթ չորս լիտր, եւ այնու ձիւթեա զկարասն, եւ լեսած հացհամեմ ՚ի վերայ ձիւթին ցանեա ՚ի կարասն. եւ յայն ատերած կարասէն հա՛ն զգինին եւ յիստակացո, եւ ապա յայդ կարասդ ա՛ծ. եւ ա՛ն չափ մի ՚ի գինւոյդ, եւ այլ հացհամեմ խառնեա ՚ի ներք, եւ ՚ի վերայ գինւոյն լի՛ց. անուշանայ գինին:

[ՃՀԵ]

**Վասն որ գնոր կտտած գինին լաւացուցանես:**

Ա՛ն կաղնի փայտի սոռոցոք, կամ կաղնոյ մոխիր, կամ սիստան ալիւր լիտր մի, կամ քուշնայի ալիւր կէս լիտր. եւ ա՛ն 'ի կտտած գինւոյ տասն լիտր, եւ ա՛ծ 'ի կարաս, եւ տաքացո աղէկ, եւ ա՛ծ գորն կամիս 'ի դոցանէ 'ի ներք, եւ խառնեա աղէկ, եւ դարձո վերստին 'ի կարասն 'ի վերայ այլ գինւոյն. նա լաւացուցանէ: Եւ թէ առնուս զմունֆախդէճ շինած գինին լիտր մի, եւ կէս լիտր գետի սպրկիկ աւազ, եւ լիտր մի անոյշ հին գինի, եւ խառնես յիրեար եւ ածես 'ի գինին, լաւացուցանէ:

[ՃՀԶ]

**Վասն որ գին քացախն գինի շինես:**

Ա՛ն աղ եւ աղնձեա կէս նուկի, եւ լից 'ի տասն լտեր կարասձագ մի. եւ ա՛ծ զքացախ գինւոյ 'ի պարզուտն, աւազով գետոյ լցեալ. եւ զինքն այն մաքուր աւազովն պարզեա եւ լից 'ի կարասձագն 'ի վերայ աղին՝ 'ի լի. եւ ձգեա 'ի ներք կիպարւոյ պտուղ եւ գխթոր աղնձած քսան հատ, եւ հացհամեմ աղնձած լիտր մի, եւ պտղի ձիթի տուրտին եփած կէս լիտր, եւ կովուց կաթն կէս լիտր, եւ մեղր երկու նուկի. ա՛ծ զամէնդ 'ի քացախսած գինին, եւ հա՛ր աղէկ որ միաւորին. եւ թող որ յիստակի եւ լաւանայ. եւ 'ի բան տար: Եւ մեք զկշիռն իւր տասն լիտր սահմանեցաք, բայց գինւոյ շատութեամբն՝ զդեղերդ շատացո նոյն կշռովդ 'ի տասինդ վերայ՝ քանի կամիս:

Այլ դեղ. պարզեա 'ի քացախէդ ճառայով մի եւ ա՛ծ 'ի ներք սպիտակ-դեղ կէս նուկի, եւ հա՛ր աղէկ. եւ դիր 'ի ներք հացհամեմ եւ էքլիլ-մէլիք եւ սնֆուլ, եւ այգւոյ ծաղիկ յամէն մէկէ երեք դրամակշիռ. լաւացուցանէ. եւ նոյն չափով արա զայլ շատն:

Այլ դեղ. ա՛ն հօտի մոխիր չորս նուկի, եւ ռազիանի հունտ լեսած՝ մէկ նուկի, եւ յիրեար խառնեա, եւ անոյշ գինւոյ մրրով շաղեա, եւ ա՛ծ 'ի ճառայ մի. եւ պարզեա 'ի քացախսած գինւոյ. եւ լից 'ի ճառայն. եւ 'ի միւս օր անոյշ խմեա, եւ յաւելացո 'ի գինին զդեղերդ:

Գինին քացախի. առ զկարմիր կղմինտրն աղա, սեւ ձիւթ նոյն չափովն. թօփալախ նոյնպէս, խնկի փոշի աղա եւ խառնեա, լից 'ի քացախսած գինին. թող երեք օր կենայ, քաղցրանայ:

[ՃՀԷ]

**Վասն գինւոյ որ 'ի մուստառն սկսանի քացախիլ:**

Ա՛ն չամիչ եւ 'ի ջուր թրջոց դիր, մինչեւ ուռենայ. եւ քամեա զջուրն լիտր մի. եւ 'ի կարաս մի մուստառ խառնեա, եւ ապա գետոյ աւազով պարզեա. եւ լաւանայ:

[ՃՀԸ]

**Վասն որ զթերեհամած եւ զգիշահամ գինին զուգես:**

Ի վերայ երկու հարիր լիտր գինւոյն՝ վեց թուխթ մորէ լից, եւ տասն ընկոյզ անարատ, եւ սպրկիկ չորացուցած խոտ դիր. օգտէ: Եւ թէ առնուս գետոյ խճեր եւ թրջես, կակուղ ձիւթով՝ ի ներք ձգես՝ օգտէ:

Այլ դեղ. ա՛ռ չոր եղրդի փայտ, ջանջախես եւ ՚ի գինին ձգես, եւ ծեփես. լաւացուցանէ. եւ յետ հինգ աւուր ՚ի բան տար. սակայն ՚ի բաց մի՛ թողուր, երբ առնուս՝ շոյտ կալ եւ ծեփես զկարասին բերանն:

Եթէ բորբոսահամ եւ աղէհամ լինի գինին, ա՛ռ փոխես զամանն որ նոր լինի ձիւթած, եւ չոր պրտու դիր ՚ի ներք. եւ հալես ձիւթ եւ ՚ի ներք լից: Եւ այլ ոմանք առնուն չոր պրտու եւ խառնեն ՚ի վեց լիտր կակուղ սեւ ձիւթ, եւ եռացուցանեն. եւ ՚ի հարիր լտեր կարաս ձգեն, նա լաւացուցանէ: Եւ այլ. ա՛ռ հին պանիր կծու վեց դրամակշիռ, եւ ձգես ՚ի վերայ հարիր լիտր գինւոյ՝ լիտր մի, նա օգտէ: Բայց երբ ածես՝ աղէկ խառնես եւ ՚ի մրրէն պարզես, եւ յայլ աման ա՛ծ:

[ՃԶԹ]

#### **Վասն որ պահես զգինին որ չբացախի:**

Յորժամ ՚ի յեռէ դադարէ մուստառն՝ ծեփես զբերանն եօթն օր, եւ ապա բա՛ց, եւ հան զամէն ծաղիկն, ձգես ՚ի բաց օր մի մինչեւ յարեւմայրն, եւ ապա ծեփես. եւ այն նշանօքն արա երեք չորս հետ. եւ տե՛ս որ բնաւին ծաղիկ չթողուս ՚ի կարասն. զի գինւոյն ամէն աւերիչն եւ թթուեցուցանօղն ծաղիկն է:

[ՃՁ]

#### **Վասն որ զկարկտածե՞ծ գինին շինես որ չաւերի:**

Եւ իւր նշանն այս է, որ գինին փոթոթահամ լինի եւ կորուսանէ զիւր ամէն որպիսութիւնն. եւ դեղն այս է, որ առնուս ՚ի մունֆախդէճ գինւոյն շինած՝ զոր յառաջ գրեցաք, եւ լի՛ց յիւրմէ սակաւ յապիկի հանապ, եւ դի՛ր ՚ի կարասն ՚ի վերայ գինւոյն. այնպէս, որ զերդ նաւ վերագայ, եւ թո՛ղ ՚ի կարասն ՚ի ներք. եւ ա՛ռ ՚ի նոյն մունֆախդէճդ, եւ օ՛ծ զկարասին շինին ՚ի ներքուստ մինչեւ ՚ի բերանն. նա լաւացուցանէ եւ անուշահամ առնէ:

[ՃՁԱ]

#### **Վասն որ զհոտած գինին լաւացուցանես, որ ՚ի պատճառէ իմեքէ հոտեալ իցէ, կամ որ ինչ անկեալ լինի ՚ի ներքս:**

Ա՛ռ սոնօպրի մէջ աղնձած, եւ դի՛ր ՚ի գինին. զհոտն լաւացուցանէ: Եւ թէ առնու որ կաւէ աման մի, եւ թէ ճառայ լինի, որ յարակ ՚ի մէջն պտղի ձէթ կեցեալ իցէ, եւ կոտորէ, եւ առնու զկէս դեհն ոռիցն, եւ ածէ յինքն ջուր, եւ դնէ ՚ի կարասն ՚ի գինին՝ որ զերդ նաւ վերագայ, եւ կալնու եւ ծեփէ զկարասին բերանն ՚ի վերայ, եւ թողու երեք չորս օր. եւ ապա բա՛ց եւ տեսանես, նա խեցատն զամենայն զիշահոտութիւնն

եւ 'ի գինին մխես մինչեւ 'ի շինին, գնոյն բանդ առնէ: Եւ թէ առնու որ սպրկիկ կարասի որից կտոր հաստ եւ թանձր, կամ կղմինտր, եւ տաքացուցանէ եւ զձիւթն 'ի վերայ ածէ, եւ ընդ եւ զինքն 'ի կարասն ձգէ, լաւացուցանէ զհոտն:

Եւ թէ առանց պատճառի իրիք գոր չգիտենաս՝ հոտի գինին, ճավզպէք տասն կամ այլ աւելի ձգեա 'ի կարասն եւ ծեփեա 'ի վերայ. լաւացուցանէ: Եւ թէ քաղցր խաղողի կամ չամչի կուտ առնու եւ պահես, եւ երբ սնկիս՝ դու մունֆախդէճով թրջեա եւ 'ի գինին ա՛րկ, զհոտն լաւացուցանէ. եւ թէ ոչ՝ ա՛ն նուկի մի անոյշ գինի եւ նուկի մի մուռ, եւ երեք նուկի ձիւթ, եւ յիրեար խառնեա հալած, եւ դի՛ր 'ի նոր ձիւթած կարաս մի այլ, եւ ապա զայն հոտած գինին անդ լի՛ց, լաւանայ եւ անուշանայ:

Եւ թէ 'ի պղնձի ամանէ կամ 'ի ժանկահոտութենէ իմեքէ աւերեալ լինի գինին, փոխեա յայլ աման, եւ շող հաց մի եւ երկաթի օղ մի տաք 'ի ներք ձգեա. լաւանայ: Եւ թէ 'ի ծխոյ կամ 'ի ճրագէ խանձրեհոտեալ լինի գինին, ա՛ն ափ մի ձիւթէնի փայտի այրուք գործելախառն, եւ սակաւ մի կիր անապակ եւ 'ի ներք 'ի կարասն ձգեա, նա կիրն զձէթն քաղէ եւ գործելին զծուխն: Եւ թէ ձէթ իցէ վայթեալ 'ի գինին, ա՛ն մեծ սպունգ, եւ զգինիդ ընդ սպունգն անցո. նա գինին 'ի վայր անցանէ եւ ձէթն 'ի սպունգն մնայ: Եւ թէ առնու ձիւթ եւ հաւկթի դեղնուց, եւ ծեծես եւ ընդ իրեար խառնես, եւ 'ի ներք 'ի կարասն ձգես, եւ պինտ հարու, եւ առնու եռջուր, եւ 'ի դրուցէ զկարասին ոռն ծեփես եւ լուանաս, զձէթն եւ զծխոյ համն հանես:

[ՃՁԲ]

#### **Վասն գինոյ որ աւերի եւ զերդ ջուր կտրի:**

Ա՛ն սիսեռն եւ աղէկ աղնձեա կէս լիտր, եւ 'ի վերայ տասն լիտր գինոյ ա՛րկ, եւ սերտ հար. եւ յետ երեք աւուրն լաւացած 'ի բան տար:

[ՃՁԳ]

#### **Վասն դեղոյ որ զգինին դիմացկոտ առնէ 'ի ճանապարհի եւ 'ի վերայ ծովու որ չփոխի եւ ոչ աւերի:**

Ա՛ն պտղի ձիւթի տուրտին, եւ քամեա եւ եռացո աղէկ, եւ ա՛ն յիւրմէղ երկու նուկի եւ կէս, եւ դիր յաման՝ որ առնու ժԵ լիտր, ա՛ծ զգինիդ 'ի վերայ. չթողու բնաւ որ աւերի:

[ՃՁԴ]

#### **Վասն գինոյ գոր շինես դեղերով, որ փրկէ զմարդն յամենայն հով ցաւոց եւ յաւերմանէ ստամոքսին:**

Ա՛ն զխոտն փարասիօն, որ իւրով Ասորիքն զկանթեղանին վառեն եւ ճանաչեն. եւ յորժամ զմուստառն 'ի կարասն կամենաս լնուլ, զխոտն յառաջ տուր 'ի ներք ձգել, 'ի յիսուն լտեր ամանի վերայ երկու նուկի խոտ. եւ թէ աւելի՝ ա՛յլ աղէկ է:

[ՃՁԵ]

**Վասն գինւոյ գոր շինես, որ գոյժն եւ զառողջութիւնն պահէ զմարդոյն, եւ չտայ 'ի ծերութեանն վատուծել:**

Ա՛ն աղէկ մատուտակ կէս նուկի, եւ ըռագիանի հունտ, եւ անիսոն, եւ սամթի հունտ երեսնական դրամակշիռ յամէն մէկէ. պղպեղ դրամակշիռ ու կէս. մուռ երկու տրամ, քերէֆսի հունտ երեք տրամ. ծեծեա եւ յիրեար խառնեա, եւ թրեա զերդ հայս. եւ 'ի սպրկիկ աստառ ծրարեա. եւ 'ի հինգ վեց լտրի աման ա՛ծ նոր ծխած եւ ձիւթած, եւ 'ի վերայ զանոյշ գինին. եւ ծեփեա եւ թող չորս հինգ օր, եւ բա՛ց. եւ յամէն օր անօթուց չափաւոր կթդա մի խմեա յիրմէ. եւ երբ զայդ առնես սովորութեամբ, ամենեւին պահէ զմարմինդ յամենայն ցաւոց, եւ զբնութիւնդ ուժովցընէ. եւ չտայ 'ի քեզ չար մերձենալ բնաւ:

[ՃՁԶ]

**Վասն որ օշնտրի գինի շինես:**

Ա՛ն օշնտր լեռնային մէկ նուկի, եւ կապեա 'ի սպրկիկ աստառ, եւ դիր 'ի տասն լիտր գինի յանուշն կամ 'ի մուստառն, եւ 'ի մուստառն լաւ է. եւ մի՛ խիստ լնուր որ չվայթի, զի պիտի որ խիստ եռալ տայ. եւ թէ սալիխա խառնես 'ի ներք՝ լաւ է. եւ յետ ժամանակի 'ի բան տար, թէ մուստառ լինի եւ թէ գինի լինի, յետ ութ աւուրն խմէ: Օգտէ քովուցն ցաւուն, եւ լերդի որ 'ի հովէ ցաւի, եւ թուխմայի եւ արծուեց, եւ քամւոյ, եւ ստամոքսացաւի, եւ զճիճին սպանանէ եւ հանէ 'ի փորոյն. ազնիւ է:

[ՃՁԷ]

**Վասն որ վարդէ գինի շինես:**

Ա՛ն չոր վարդ ԾԱ տրեմ, եւ հաստ ալիւր արա, եւ ծրարեա 'ի քթան քթէթ, եւ դիր 'ի տասն լիտր մուստառ, եւ թող որ եռայ. եւ այս կշռովս արա զայլ շատն. եւ յետ ամսոց՝ երբ աղէկ գինենայ՝ 'ի բան տար. օգտէ ստամոքսին եւ ուժաւորացընէ, եւ բերէ կարօտ կերակրոց. օգտէ եւ ջղերոյն եւ քովացաւութեան եւ որոց ընդ բերանն արիւն գայ:

[ՃՁԸ]

**Վասն որ մկնստիսի գինի շինես:**

Ա՛ն մկնստիս 'ի լեռնէ, եւ թէ չգտանես՝ 'ի ծովեզերէ, լաւ է. 'ի թեմուզի ԺԶ օրն թէ քաղես, պահեա 'ի շուք տեղ, եւ 'ի մուստառին ժամն ա՛ն եւ հա՛ն զդրուց կեղեւն, եւ կտրեա զքիթն եւ զտակն, եւ խաչք ճեղքեա. եւ երկու նուկի 'ի տասն լտեր աման ձգեա, եւ այս կշռովս արա զայլ շատն: Եւ երբ գինենայ՝ 'ի բան տար. ստամոքսացն օգտէ. զի զպղլամն հալածէ եւ կտրէ զքամին յամէն մարմնոյն, յոսկերացն եւ 'ի ջլացն եւ յերակացն. եւ թոքացաւի օգտէ՝ որ հազայ, եւ սրբէ զխոչափողն, եւ զձայնն յիստակէ եւ ամենայն ցաւոց որ 'ի հաստ պալղամէ լինի՝ օգտէ. եւ փայծղան եւ նիքրիսին օգտէ: Եւ իւրեանդ խմելն յառաւօտուն պիտի կթդայ մի. տաք ջրովն լաւ է քան հովովն. եւ աչաց լուսոյն օգտէ. եւ յետ հաց ուտելոյ հալ բերէ կերակրին:

[ՃՁԹ]

**Վասն որ հապալսի գինի գուգես:**

Ա՛ն հապալաս աղէկ հասուն, սպիտակ, եւ սրբեա 'ի կըտէն եւ 'ի տերեւէն, եւ թո՛ղ անուշ լինի որ կարիցէ ուտվիլ, չորացո 'ի շըքի. եւ ա՛ն ութ նուկի, ծեծեա եւ մաղեա եւ 'ի յաստառ դիր, եւ չուանով 'ի գինին 'ի կարասն 'ի կախ արա, որ տանի քսան լիտր, եւ զմուստառն 'ի վերայ ա՛ծ եւ թո՛ղ, մինչեւ յեռէ դադարէ աղէկ. եւ ապա հա՛ն զծրարն ձգեա, եւ զգինին ծեփեա. եւ երբ գինենայ աղէկ՝ 'ի բան տար: Օգտէ ստամոքսացն վատուծութեան, եւ զփորն կապէ, եւ զարիւնն կտրէ, եւ զկերակուրն հալէ: Եւ քանի գինիդ հնանայ՝ ա՛յլ աղէկանայ:

[ՃՂ]

**Վասն որ այլ օգտակար եւ անուշահամ գինի շինես մեղրով:**

Ա՛ն անուշ գինի եօթանասուն մասն, եւ յիստակ մեղր հարիւր մասն, եւ մունֆախդէճ քսան եւ հինգ մասն, յիրեար խառնեա, եւ ա՛ծ մանր աղի կոներ, եւ սակաւ մի սատէճ-հինտի ա՛ծ յամէն աման սակաւ մի, եւ ձիւթեա զբերանն. եւ յետ աւուրց 'ի բան տար: Այլ ազգ. ա՛ն յիստակ մեղր քառասուն բաժին, եւ եռացո, եւ զփրփուրն ա՛ն որ սրբի, եւ հովացո եղկ. եւ ա՛ն կոստ լեսած նուկի մի, չորս տարւոյ հին գինի կամ այլ աւելի՝ ԼԸ բաժին, եւ տերեւ մի սատէճ հինտի. թէ չգտանի՝ թմբուլ դի՛ր աւելի, նա զայն կեցուցանէ. եւ ծեփեա. եւ յետ ԺԵ աւուրն 'ի բան տար. եւ քանի հնանայ՝ լաւանայ: Այլ ազգ. ա՛ն մուռ երեք տրամ, հայեցի սնֆուլ որ 'ի լեռն լինի՝ նուկի մի. պղպեղ կէս նուկի. կէս լիտր մեղր, եւ անոյշ գինի երկոտասան լիտր, յիրեար խառնեա 'ի թէմուզ ամառն, եւ ծեփեա, եւ յարեւն դի՛ր, որ արեւն զինքն եփէ եւ շինէ:

[ՃՂԱ]

**Վասն որ գինի շինես, որ 'ի մէկ օրն խմուի:**

Ա՛ն չոր կօստի տակ, լեսեա եւ մաղեա, եւ չամիչ 'ի կտէն հանած, մեղր չորս նուկի, եւ հին անոյշ գինի չաք մի, զերդ վեց եօթն լիտր. յիրեար խառնեա եւ եփեա, որ յերեք բաժնէն մէկն երթայ. եւ պարզեա եւ 'ի բան տար:

[ՃՂԲ]

**Վասն գինւոյ որ շինես խիստ օգտակար եւ պիտանի ստամոքսին, եւ փրկէ զմարդն յամենայն ցաւոց:**

Ա՛ն պղպեղ ԺԲ տրամ, եւ սատէճ-հինտի կամ թմբուլ վաթսուն տրամ, ճօզպէ տասն ընկոյզ, զաֆրան ԻԴ տրամ. ծեծեա 'ի սուրբ հաւան եւ մաղեա. եւ ա՛ն մեղր եռացուցած եւ 'ի փրփրէն սրբած՝ լիտր ու կէս, եւ լից զդեղսդ 'ի մեղրն եւ միաւորեա աղէկ. եւ հարո աղէկ տասն լիտր գինեաւ, եւ դիր յապիկած աման. եւ հատ մի աղ անարատ եւ սատապ, արա կապոց, եւ 'ի ներք ձգեա, եւ կալ զբերանն երեք օր. եւ 'ի բան տար. յամառն պաղ ջրով եւ ձիւնով խմեա, եւ 'ի ձմեռն տաք ջրով:



[ԿՂԳ]

**Վասն որ մեղրաջուր շինես:**

Յոյժ օգտակար է եւ պիտանի, գոր 'ի գինոյ տեղն իսկես գոր գովեալ են իմաստունքն եւ բժշկապետքն, եւ իւրեանց համար են շինեալ: Ա՛ն հին անձրեւի ջուր, եւ եփեալ այնչափ որ յերեք բաժնէն մէկն երթայ. եւ ա՛ն սպրկիկ մեղր 'ի փրփրէն սրբած, եւ 'ի ներք խառնեա, որ մայգես որ քաղցրութիւնն բաւական է. եւ լից յապիկած աման, եւ ծեփեա զբերանն, եւ փոքր ծմին թող որ շունչն ելանէ. եւ թող տասն օր, եւ բա՛ց եւ ա՛ն զպէտքն, 'ի բան տար. եւ քանի հնանայ՝ նա գոված է:

Այլ. մեղրաջուր դամոնով յոյժ օգտակար ստամոքսին եւ պիտանի եւ գոված: Ա՛ն մեղր 'ի փրփրէն յիստակած լիտր մի, եւ սպրկիկ դամոն թագէ կամ չոր 'ի կտէն սրբած նուկի չորս, եւ անձրեւի ջուր լիտր քսան. յիրեար խառնեա, եւ եփեա որ յերեքէն մէկն գնայ. եւ պարզեա եւ պահեա. եւ յետ երեք աւուր 'ի բան տար:

[ԿՂԴ]

**Վասն սերկեւիլի գինի շինելոյ, յոյժ օգտակար ստամոքսացն:**

Ա՛ն սպրկիկ սերկեւիլ հասուն, սրբած 'ի բրդէն, եւ յամէն տասն լիտր գինի քսան սերկեւիլ դիր 'ի մուստառն. եւ թող որ եռն դադարէ. եւ յետ ամսոյ մի հան զսերկեւիլսն. եւ երբ գինենայ՝ 'ի բան տար:

[ԿՂԵ]

**Վասն դեղոյ որ գինեսէր մարդն զգինին ատէ:**

Ժողովեա 'ի հօտին ժամն զջուրն որ ելանէ 'ի տնկոյ այգւոյն, եւ տուր գաղտ որ իսկէ, ատէ զգինին յալիտեան: Եւ թէ առնուս մրտենի չոր եւ սատապ եւ մուռ եւ դնես 'ի թրջոց եւ տաս վաղվնէ յանօթուց որ իսկէ՝ ատել տայ զգինին 'ի սպառ:

[ԿՂԶ]

**Վասն դեղոյ որ արբենալ չտայ:**

Ա՛ն զխտոն որ կոչի քամափիթօս, եւ գտակ շինեա եւ 'ի գլուխդ դիր. այն օրն քանի իսկես չարբենաս: Եւ թէ առնուս երկու գլուխ ծիծռան, մէկն որձ մէկն մարի, եւ լեսես մանր եւ սակաւ մի մուռ ծրար առնես, եւ 'ի գինին ձգես, ա՛յլ չարբեցուցանէ՝ քանի շատ իսկէ որ:

[ԿՂԷ]

**Վասն քացախ շինելոյ:**

Աղէկ կտրած գինին լաւ քացախ լինի, զայն շինել չպիտի. ապա զվատն այսպէս

խառնեա, եւ զայլն շինէ:

Եթէ առնուս սիզի տակ կանաչ եւ ձգես 'ի քացախն՝ շինէ: Եւ թէ 'ի քացախն կէս ու կէս եռացուցած մուստառ խառնես՝ անոյշ լինի: Եւ թէ առնուս չամիչ եւ ծեծես 'ի տասն լիտր քացախն վեց նուկի, եւ խառնես՝ անոյշ լինի: Եւ թէ առնուս զճինւոյն պտուղն, որ պատառի եւ իւր պտղոյն փետուրն երթայ, եւ ձգես 'ի կարասն՝ զքացախն անուշացուցանէ:

[ՃՂԸ]

**Վասն որ մկնստիս քացախ շինես որ քան զիւր գինին ա՛յլ աղէկ օգտէ:**

Ա՛ն աղէկ անոյշ քացախ քսան լիտր, եւ ա՛ն մկնստի զաղէկն, եւ զմիջակն 'ի մեծ եւ 'ի փոքր. կեղեւեա եւ թո՛ղ յարեւն որ չորանայ քառասուն օր կամ ամիս, եւ ա՛րկ 'ի քացախն 'ի թրջոց ԺԲ օր, եւ ապա ընդ մաղ անցու կամ ընդ պարզատ, եւ հա՛ն զտիսն ձգես, եւ զքացախն 'ի բան տար:

[ՃՂԹ]

**Վասն քացախի որ զհալոդականն ուժով առնէ եւ զստամոքսն սրբէ եւ զանձն առողջ պահէ:**

Ա՛ն 'ի մկնստիւն ընտրած եւ ճեղքած մէկ նուկի եւ պղպեղ եւ կիպարոյ պտուղ եւ անանուխ եւ սալիխայ. յամեն մէկէ կէսկէս նուկի. լեսեա եւ մաղեա, եւ ա՛ծ յաման, եւ 'ի վերայ անոյշ քացախ ԺԸ լիտր, ծեփեա, եւ յետ ուրթ աւուր 'ի բան տար:

[Ս]

**Վասն որ պղպեղի քացախ շինես, որ օգտէ պլղամին:**

Ա՛ն պղպեղ նուկի մի, լեսած եւ ձարձատ, կապեա 'ի յաստառ եւ ձգես 'ի չորս լիտր քացախ. եղեւ օգտակար:

[ՄԱ]

**Վասն որ զբարկ քացախն գինի շինես, եւ տաս գործաւորացն խմելոյ:**

Ա՛ն քացախ տասն լիտր, եւ տասն լիտր մունֆախտէճ, եւ յիսուն լիտր մուստառ, եւ ԲՃ լիտր ջուր. յիրեար խառնեա եւ հա՛ր դմբչով երեք հետ՝ ամեն հինգ օր. եւ ա՛ծ լիտր մի ծովու ջուր 'ի ներք, եւ ծեփեա եւ թո՛ղ տասն օր, եւ բա՛ց. եւ 'ի բան տար:

[ՄԲ]

**Վասն որ պահես զքացախն՝ որ ոչ հոտի եւ ոչ կտրի կամ որդնի:**

Ա՛ն այգւոյ տերեւ, կապոց արա, եւ կախեա 'ի կարասին բերանոյն 'ի վայր, այնպէս որ չհասանի 'ի քացախն. նա զինքն անփորձ պահէ:

[ՄԳ]

**Վասն որ առանց գինոյ քացախ շինես:**

Ա՛ն դեղձն թագէ, եւ աղնձած գարի եւ թրնջի թթու. եւ դի՛ր յաման, եւ ջրով տրորեա աղէկ՝ որ միաւորի. եւ ապա զամանն ջրով լի՛ց եւ ծեփեա. եւ թո՛ղ որ հնանայ եւ նեխի, նա լինի քաջ քացախ:

[ՄԴ]

**Վասն որ սերկելի գինի շինես օգտակար ստամոքսին եւ ամենայն մարմնոյն:**

Ա՛ն նոր սերկելիլ գաղտորն եւ զխիստ հասունն, եւ դիր 'ի տունն 'ի վայր, ԺԴ օր, որ թոշմի. եւ ապա սրբեա զինքն 'ի բրդէն չուխայ կտորով, եւ շինեա չոր պախրէի կող դանակք, եւ այնու ճեղքեա 'ի չորս. եւ հան զսիրտն, եւ զքթերն կտրեա եւ դիր 'ի նոր ձիւթած կարաս. եւ լից զկարասիդ երկու բաժինն կամ այլ ակելի. եւ ա՛ն յիստակ անուշահամ մեղր՝ զուֆրն քաղած եւ քամած 'ի մաղ, եւ լից զամանն մինչ 'ի վեր, եւ ծեփեա զբերանն եւ թող մինչեւ 'ի թեմուզ ամիսն. եւ ապա բա՛ց, եւ բեր թեղար մի սպրկիկ. եւ որքան 'ի մեղրէդ եւ 'ի սերկելիլէդ ածես 'ի թաղարդ, նա դու նոյն ամանովն երկու ու կէս ջուր ած աղբիւրի, որ զինքն սուրբ մարդ առնու յաղբերէն, որ ոչ արեւ տեսանէ եւ ոչ լուսին. վասն զի իւր յատուկն 'ի յայն է՝ որ ակերէ զինքն. ապա 'ի չիքն յառաւօտուն ա՛ն, եւ 'ի թեղարն սուրբ մարդ ա՛ծ՝ լուացած ձեռօք, եւ զջուրն ընդ ինքեան տրորեա, որ ամենն ջուր կտրի. եւ ապա 'ի նոր ձիւթով մաղ ա՛ն, 'ի կոներ լից. եւ զբերանն ձիւթեա աղէկ, եւ կա՛լ, եւ ԻԱ օրն յարեւն դիր, որ արեւն զինքն եփէ. եւ ապա խմեա պատուական եւ օգտակար, նո՛ր իրք:

[ՄԵ]

**Վասն ճանաչելոյ զմուստառն թէ ջուր խառնա՞ծ է թէ ոչ:**

Ա՛ն կենդանի մարախ մի, եւ ձգեա 'ի մուստառն. թէ 'ի վերայ գայ՝ նա չկայ ջուր. եւ թէ 'ի վայր առնու՝ նա ջուր կայ:

[ՄԶ]

**Վասն օգտակար եւ փորձով ազնիւ դեղոյ, որ զգինին անոյշ պահէ:**

Ա՛ն աթխարի պտուղ յիսուն տրամ, մուռ ԻԴ տրամ, սալիխա ԻԴ տրամ, սպիտակ խունկ ԻԴ տրամ, մաստաքէ ԺԲ տրամ, սնֆուլ վեց տրամ. լեսեա եւ մաղեա եւ յիրեար խառնեա. եւ ա՛ն մուստառ եւ լի՛ց 'ի կարաս մինչեւ 'ի շլնին. եւ յեռալն՝ ա՛ն զշիվն եւ զփրփուրն երեք կամ չորս, եւ ապա ա՛ն բուռ այրած, ծեծեա եւ մաղեա. եւ լից չափով յամեն լտեր վերայ թուխթ մի. կու գայ 'ի հարիւր գինին մարգպան մի բուռ. եւ ա՛ն հաստ կանաչ եղեգներ՝ ընդ իրեար կապեա, եւ սերտ զգինիդ ընդ բուռն հարուլ տուր յառաւօտէն մինչեւ ցկէս օր. եւ թող որ հանգչի մինչ 'ի մութն, եւ այլ ծեծել տուր եւ հարուլ մինչեւ 'ի գիշերն. եւ այսպէս արա երեք օր եւ երեք գիշեր, եւ ապա ջրով լնուլ տուր. զամեն կուտն եւ զփչոքն որ մնացեալ լինի՝ քաղեա եւ ձգեա:

հաւիճանոյդ. եւ ապա այլ մուստառ ընդ ճիփս եռացուցած՝ 'ի վերայ ա՛ծ, եւ  
զպակասն լից գկարասին. եւ կէս օր հա՛ր՝ որ միաւորի ընդ դեղորէիցդ. եւ ծեփեա եւ  
պահեա, եւ շնչահան թող:

[ՄԷ]

#### **Վասն որ Ձիթապտուղ շինես:**

Ա՛ն զպտուղն ձեռօք քաղած որ չգանի, եւ դիր յաման. երես մի պտուղ, երես մի  
ըռագիան կամ սամիթ կամ մագտաքէի ցախ, եւ լից գամանն մինչ 'ի վեր, եւ 'ի վերայ  
աղջուր 'ի լի: Եւ այս նշանօքս ճանաչեա զաղջուրն 'ի յաղի եւ 'ի յանլի. տե՛ս, թէ  
պտուղն 'ի յաղջուրն 'ի վերայ գայ՝ նա շատ է աղն, ա՛յլ ջուր ա՛ծ, եւ թէ յատակն  
նստի՝ անլի է, ա՛յլ աղ ձգեա. ապա թէ 'ի մէջ ջրին 'ի շուրջ գայ՝ աղէկ է, լիտր մի  
քացախ 'ի վերայ ա՛ծ կամ այլ աւելի, եւ կա՛լ ծեփով զբերանն եւ պահեա. եւ երբ  
հասանի՝ 'ի բան տար:

[ՄԸ]

#### **Վասն որ զսեւ հասած պտուղն շինես:**

Ա՛ն զսեւ հասած պտուղն՝ զանարատն, եւ դի՛ր յաման, երես մի զաստապն կամ  
քերէֆս մինչեւ լցուի. եւ ապա ա՛ն անուշ քացախ եւ մեղր եւ աղ եւ չաման միաչաք,  
եւ 'ի վերայ լի՛ց մինչեւ 'ի վեր. եւ ա՛ն անոյշ ձէթ, եւ ա՛ծ 'ի վերայ չորս մատն, եւ  
ծեփեա զբերանն. լինի օգտակար եւ անոյշ:

[ՄԹ]

#### **Վասն պատրուսելոյ զայգիսն:**

Վասն երկու պատճառի պարտ է պատրուսել զայգին. մէկ՝ թէ բեր չառնէ, եւ  
երկրորդ՝ թէ կամիս այլ ազգ փոխել զպտուղն: Պարտ է թողուլ որ հաստանայ  
մայրանն, զի կարասցէ զպատրոյսն շալակել, եւ ապա զպատրոյսն դնել: Են ոմանք  
որ 'ի վերայ հողոյն պատրուսեն. փորեն եւ բանան զտունկն թգաչափ, եւ 'ի վերայ  
պատրուսեն, եւ հողովն ծածկեն. եւ այս ազգս բուն եւ աղէկն է. վասն զի հողն ամուր  
պահէ զպատրոյսն. բայց այս մէկ խասլիէթս կայ յայդ ազգդ, որ սակաւ մի ա՛յլ  
անագան սկսանի 'ի բեր տալն. եւ իւրեանս ակնուռին արի կացիր որ չթողուս որ  
ելանէ: Եւ այլ ոմանք 'ի վերայ գետնին երեսացն պատրուսեն գնոյն. եւ այս աղէկ: Եւ  
այնոքիկ որ բարձր պատրուսեն՝ այն դժուար է. զի ա՛յլ անագան դարմանէ զինքն  
գետնին զօրութիւնն, զի հեռի է. նոյնպէս եւ հողմունքն խիստ շարժեն եւ վիրաւորեն,  
եւ հաւքն՝ 'ի նստելն: Բայց անպատճառ հաստոցք պիտի դնել եւ ամրութիւն՝ որ  
չվնասի: Եւ զհնացեալ այգիսն՝ որ կոճերն շատանայ եւ բարձրանայ, սղոցով կտրեա  
եւ ցածացո որ երկու թիզ մնայ կամ այլ պակաս հանապազ՝ 'ի գետնէն. եւ թէ  
պատրուսել կամենաս՝ զաղոցին կտրածսն սուր դանակով ա՛ն, եւ ապա ճեղքեա եւ  
դի՛ր զպատրոյսն, որպէս արժան է, եւ հօտով եւ փշով ծածկեա. եւ ապա 'ի շաբաթն  
երկու հետ ջուր տո՛ւր, եւ աղէկ թանուի:

Ա՛յլ ազգ պատրուսեն. որ ծակեն եւ պատրուսեն. եւ այս է աղէկն, որ իսկի կապել

չպիտի: Եւ այլ, որ ուտես զքո բերն մինչեւ պատրոյսն զարգանայ. ակնբցեալ զտունկն, եւ գայլիկոնով ծակեալ խաչք՝ զտնկին աւագ բագուկն՝ ցած, եւ զպատրուսին որթն քանի՛ ՚ի անկին ներքսէ կամենայ կենալ՝ սակաւ գանեալ, եւ զվերի կեղեւն հան, եւ ապա խաչք ընդ ծակն անցո. եւ զակն եւ զերկու դիհն՝ ձիւթով եւ մոմով խծկեալ, որ զջուրն արգիլէ, եւ մրջիմն ՚ի ներք չմտանէ. եւ հողովն ծածկեալ եւ երկու ծայրին պատրուսին սնարք դի՛ր, եւ զծայրսն ընդ հողն ՚ի դուրս հա՛ն. եւ կէ՛ր զքո տնկին բերն մինչեւ պատրոյսն զարգանայ. եւ ապա զպատրուսին վերեւն սղոցով կտրեալ, եւ զպատրոյսն տունկ արա որպէս կամիս:

Այլ ազգ պատրոյս դարձեալ, որ ազգի ազգի պտուղ բերէ սպիտակ, սեւ, կարմիր: Արժան է ՚ի հօտելոյն ժամն որ շարժի տունկն, ա՛ն էրեք ազգ տնկէն եւ կոփեալ սուր դանակով զմէկ երեսն, եւ զերեք վարոցն այնպէս ա՛ծ յիրար՝ որ մազմզուտ չկենայ, եւ երեք ուռին ակներն այնպէս ա՛ծ յիրար, որ դորդ ընդդէմ իրերաց գան. եւ հալֆայով կամ խշրով պինտ փաթաթեալ զմիջոցն, եւ ամուր կապեալ ընդ իրեար. եւ տե՛ս որ ուռերդ հինայով լինի զերդ տնկելոյ համար. եւ թէ պանդրած լինի եւ մազմզկով՝ լաւն այն է: Եւ ապա թաղեալ զինքն, եւ տնկեալ յաղէկ կակղած եւ ՚ի հեռի գետին. եւ թող որ բռնէ եւ մորչէ. եւ ՚ի հօտելոյն ժամն սղոցով զինքն վերեւ ակինն կտրեալ. նա երբ բեր տայ՝ զբերն ազգի տեսանես. եւ թէ ուզես որ հանես եւ այլ ուրեք տնկես՝ կարող ես:

Ա՛յլ ազգ առնես որ կուզերն ազգի ազգի լինին, եւ պտուղն եւ յամէն պտղմէջ տերեւիկ մի փոքր: Տե՛ս զտնկերն յայգին, եւ շատ ազգեր կենայ յինքն, որ զերթ կենայ ՚ի տունկն՝ կարենաս առանց կտրելոյ ՚ի մէկ տեղ բերել. եւ ապա ա՛ն գոմշոյ կամ ըղտու խալլամ մի, եւ սղոցով կտրեալ զվերի ծունկն եւ զներքինն, եւ ապա բէ՛ր զուռերն աստից եւ անտից որքան ուզես՝ ազգեր. եւ զամէն բերոց ա՛ն ընտրեալ, որ շոյտ տայ պտուղ. եւ զամէնն ընդ ոսկրն անցո վտով. եւ ապա գոմշի կողեր ընդ խալլամն ՚ի վեր դի՛ր, եւ պինդ կապեալ, որ երբ ուռն հաստանայ՝ նա զխալլամն չկոտորէ. եւ զուռերն որ ընդ ոսկերն ՚ի վեր լինին անցուցած ընդ իրեար՝ ոլորեալ, եւ կապեալ պինտ, եւ աղէկ թաղեալ զոսկորդ եւ զամէն ուռերդ՝ մինչեւ ՚ի տնկերն, որ զերդ ծիթնաց՝ որ քաշկու առնեն. եւ յոսկրէն վերեւ զերդ չորս մատն կտրեալ զուռերուն ծայրն, եւ թաղեալ որ ծայրքն կենան ՚ի բաց. եւ այնպէս ջանայ, որ ՚ի միաբանէն հանէ զուռն. եւ երբ բեր առնէ, տե՛ս, արմացք իր: Եւ անտի տունկ որոշակի եւ զատ տնկես՝ նոյն է: Եւ թէ կամիս որ կոյզն տերեւով լինի ՚ի պտղմիջերն, դու զկէսն պառպառ արա, եւ զկէսն տանու. եւ որպէս վերոյ գրեալ ենք՝ ընդ ոսկորդ անցո եւ արա, այնպէս լինի: Եւ թէ առնուս զխաղողի որթն եւ ՚ի հապալսոյ մրտենւոյ տակ պատրուսեոս ցած ՚ի հողն եւ թաղես, կէս կուզին խաղող լինի եւ կէսն հապալաս: Եւ թէ զնոնենւոյն եւ զկեռասենւոյն միջոյն բուրդն՝ այդ օրինակաւու հանես, բերն կուտ չունենայ: Եւ թէ ուզես խաղողն իսկ կուտ չունենայ, ա՛ն գորթոյն բերոցն ուժովն, զոր գիտենաս թէ շատ բեր տայ, եւ ՚ի յերկու ծնկին մէջն ճեղքեալ զորթն, դորդ ՚ի մէջն, եւ ապա երկաթ կալ կեռ՝ ականջկրկտի կերպ, եւ այն երկաթովն զայն սրտուկ բուրդն որ ՚ի մէջ որթոյն լինի, ՚ի մէկ ոստոյն մինչեւ ՚ի մէկ այլն քերեալ, եւ զամէնն հա՛ն, եւ դարձեալ զճեղքուկն յիրեար ա՛ծ, եւ խշրով կապեալ. եւ ա՛ն մկնստիս մի եւ ՚ի կապածդ հագո. եւ զայնչափ տեղն թէ թաղես՝ աղէկ է, եւ թէ ոչ՝ լուր զինքն թաղեալ: Նա զինչ այն որթն բեր առնէ՝ կուտ չունենայ բնաւ:

Կտրեալ զկոճն ՚ի հողոյ՝ բարձր պուրդուով, վերան ծակեալ աղէկ, զորթուն ջուրն լի՛ց,

Եւ մոմով փակեա:

[ՄԺ]

**Վասն որ զայն ազգ այգին շինես որ զթրակես գինին շինէ:**

Եւ մեք զթրեակեսիդ օգտութիւնսն յառաջ գրեալ եմք, անդ ուսիր: Ընտրեա զաղէկ եւ զանոյշ գինեխաղողին ազգն, եւ դի՛ր որ պանդրէ եւ աղէկ մագմզուկ առնու, եւ ապա ճեղքեա, եւ զերդ զմէկայլդ որ գրեալ եմք՝ զմէջն աղէկ թրեակեսիով լի՛ց եւ կապեա. եւ մկնստիս մի ընդ այն խաչք անցո, եւ հագո, եւ թաղեա աղէկ 'ի հիւթ տեղ, եւ թո՛ղ որ բռնէ. եւ այս է: Եւ թէ յիւրմէ այլ ուրեք տնկես՝ չունենայ զօրութիւն. բայց միայն ինքն առ ինքն:

[ՄԺԱ]

**Վասն որ առնես որ խաղողն մշկահամ լինի:**

Ա՛ռ յամէն ազգ անուշահոտ հաւիճանոյ, լեսեա եւ ա՛րկ 'ի թուրջ. եւ գտունկն եւ զպատրոյսն 'ի յայն ջուրն 'ի թուրջ ա՛րկ օր մի, եւ ապա տնկեա. եւ յամիսն երկու երեք հետ զտնկին տակն բա՛ց, եւ 'ի նոյն ջրէ ջրեա զինքն. նա բերն նոյն համովն լինի: Եւ զպատրոյսն 'ի քթէթ թաց եւ փաթաթեա, նա նոյն է:

Եւ թէ ուզես որ ամէն ազգ տնկի բարունակ շտոյ երկայնանայ, նադրուն ա՛ռ եւ աղնձեա, եւ մանր աղա եւ թրջեա. նա պիտի որ թանձրացուցանէ զերդ մեղր, եւ 'ի հօտելն զակներն օ՛ճ յուր օրն հետ մի. եւ տե՛ս արմացք:

[ՄԺԲ]

**Վասն դեղոյ զոր առնես՝ որ թէ ուզենաս խաղողն շոյտ հասանի, եւ թէ չուզես՝ անազան:**

Երբ տնկես զայգին՝ դու 'ի տակքն քաղցր խաղողի կուտ լի՛ց եւ սակաւ մի աղի ջուր. նա շոյտ հասուցանէ զբերն: Եւ թէ յամէն տարի լնուս՝ նոյն է: Եւ թէ ուզես որ անազան հասանի, զառաջին բերցոյցն ընկեա, նա մէկայլն որ ելանէ՝ անազանի:

[ՄԺԳ]

**Վասն պահելոյ զխաղող, եւ այլ ազգ միրգ, որ չաւերի մինչեւ 'ի գարունն:**

Տե՛ս 'ի յայգուջ զտեղի շուք եւ շատաբեր 'ի մէջ տնկոց, եւ փորեա հոր արձակ գիրկ մի կամ երկու, եւ աւազ ա՛րկ 'ի ներք. եւ բե՛ր զբարունակն նոյն բերովն եւ խչկերով, կախեա 'ի հորն, եւ զբերանն տախտակեա եւ հողով եւ շաքրով ծածկեա:

Եւ այլ որ 'ի տան պահես. շինեա մեծ աղկրեր. եւ ա՛ն ձիւթ եւ կվենի կամ մարիսի փայտի սղոցուք, եւ խառնեա զսղոցուքն 'ի ձիւթն, եւ կորեկի յարդ. եւ այնու ծեփեա զաղկրն 'ի ներքուստ եւ 'ի դրուց, որ բնաւ օդ չմտանէ 'ի ներքս. եւ 'ի յատակն ցամաք սղոցուք լի՛ց. եւ զսերկելիլն, զտանձն, զինձորն 'ի սղոցուքն թաղեա: Եւ թառեր դի՛ր, եւ զխաղողն ընտրով զառողջ կուզերն 'ի թառերն կախեա, եւ 'ի վերայ փակեա, եւ զփակս ձիւթեա եւ թո՛ղ. եւ քանի բանաս եւ առնուս՝ շոյտ փակեա եւ ծեփեա, որ օդ չմտանէ. զի իւր գրօղն օղն է:

Եւ են այլք՝ որ զխաղողն 'ի գինեկարասն 'ի կախ առնեն, որ մրուրն դեռ յատակն կենայ, նա խիստ պահէ. եւ թէ մրուր չկենայ՝ աւազ լի՛ց, նա աղէկ է: Եւ այլ ոմանք՝ զծովուն ջուր եռացուցանեն եւ զկուզերն 'ի ներք մխեն, եւ ապա հանեն կախեն. աղէկ է: Եւ այլք զկոյզն 'ի ջրած գինին թանան, եւ հանեն 'ի գարեձեղն եւ 'ի յարդն թաղեն, շատ մնայ: Եւ այլք առնուն զթզենի փայտի մոխիրն կամ զհօտին՝ եւ մոխրաջուր առնեն եւ անդ թանան եւ կախեն. եւ մնայ շատ: Եւ այլք ընտրեն զկուզերն 'ի շըվէ եւ յագոխէ եւ յամենայն նեխէ, եւ զկոյզկապերն ձիւթեն, եւ զկոյզն ոռ 'ի յեց կախեն աղէկ է: Եւ այլք առնուն կաւ, եւ լիճ առնեն, եւ զկուզերն 'ի ներք թաթախեն, եւ պահեն. եւ յորժամ ուզեն՝ լուանան եւ ուտեն: Եւ այլք առնուն զանմեղկի ջուրն եւ անդ թանան եւ պահեն: Եւ այլք զանձրեւաջուրն առնուն եփեն, որ կէսն մնայ, եւ զխաղողն 'ի ներք եռացուցանեն աղէկ, եւ պահեն. շատ մնայ, եւ ուտելոյ օգտակար է, եւս առաւել գլխոյ:

[ՄԺԴ]

#### **Վասն որ պիծակ զմիրզն չուտէ:**

Ա՛ն հոռոմ ձէթ 'ի կումքոյ, եւ 'ի կոյզն փչեա. եւ այլ չմերձենայ:

[ՄԺԵ]

#### **Վասն որ Չամիչ շինես:**

Բազում եւ ազգի ազգի է չամիչն շինելն. բայց լաւն այս է: Ա՛ն զաղէկ խաղողն, սփռեա մինչեւ թառամի. եւ ապա հա՛ն կախեա 'ի շուքն, մինչեւ անդ չորանայ. եւ ապա վարոցօք շինած՝ մղրուն այգւոյ շաքիլ դի՛ր, եւ զինքն 'ի վերայ շաքիլն. եւ աղէկ սեղմեա որ տափականայ սերտ. եւ 'ի վերայ շաքիլով ծածկեա, եւ յանձուխ պաղ տուն կախեա. եւ այս է լաւն եւ դիմացկոտն:

[ՄԺԶ]

#### **Վասն Խնձորի պահելոյ:**

Քաղեա ձեռօքդ, եւ 'ի տուն ուր ծուխ չհասանի՝ գարե յարդ լի՛ց. եւ ինքն 'ի վերայ ամբողջ մնայ. քանի տունն հով լինի՝ լաւն այն է: Եւ թէ առնու ոք ընկուզի սղոցուք

ամբողջ մնայ. բայց զբերանն ամուր ծեփեա որ օդ չմտանէ: Եւ թէ՛ որպէս յառաջ գրեցաք, աղկր առնես եւ գարե յարդ եւ կամ զսղոցուքն լնուս, եւ անդ դնես՝ աղէկ է: Սակայն այս է լաւն քան զամենայն. ա՛ն ինձոր ամբողջ ՚ի ծառէն, եւ ՚ի վերայ փայտին իսամ կապեա, եւ ա՛ն ընկուզի ցախ, եւ ՚ի վերայ ինձորին փաթաթեա, որ աղէկ ծածկէ ցախն զինձորն. եւ այնու կախեա յանձուխ եւ ՚ի հով տուն. ամբողջ պահէ: Տանձ, ինձոր, սերկեւիլ, կտրատեա եւ ՚ի բարկ փուռն չորացո: Այլ. աղկր շինել տուր բրտին, մէջն իբր կարաս, եւ դի՛ր յորքն անկղ, որ զինքն կարենաս գլխիվայր կախել ՚ի ծառ կամ ՚ի տեղ, որ բուքն եւ անձրեւն չծեծէ զինքն. եւ տեղի արա յինքն, եւ թառեր դի՛ր վարոցս՝ ՚ի ներքուստ, եւ զինձորն կցխանի արա եւ զսերկեւիլն, եւ ՚ի ներք կախեա եւ թո՛ղ. գտանես ամբողջ: Եւ թէ ուզես որ պահես զինձորն, ՚ի բարակ հողն թաղեա, շատ դիմանայ: Եւ թէ կամիս որ կանանչ մնայ, երբ կտրես՝ ձիւթեա զկոթերն, եւ ապա՝ որպէս վերոյ գրեալ եմք, կախեա, շատ դիմանայ: Եւ թէ ՚ի մուստառ դնես՝ անուշանայ ինքն եւ անուշացուցանէ զգինին, եւ շէն մնայ. բայց զմիրզն այլահամ ուտես:

Եւ տանձի՛ վերոյ գրեալ դեղերս օգտակար է զերդ ինձորի:

[ՄԺԷ]

#### **Վասն Նռան պահելոյ:**

Եթէ ուզես որ ՚ի ծառն պահես զնուռն, պուտուկներ ա՛ն եւ ՚ի ծառն կախեա. եւ զնուռն ճղերով ՚ի ներք դի՛ր, եւ զբերանսն բռով ծեփեա. մնայ ողջ ՚ի տարին: Եւ թէ ոք պրտուով քթոցի նման դլէֆ շինէ նռան՝ զերդ կենայ ՚ի ծառն, եւ բռով ծեփէ, մնայ աղէկ: Եւ ոմանք երկայն հոր փորեն, եւ զնուռն եւ զայլ մրգանին թառերով կախեն, եւ ՚ի վերայ ծածկեն ՚ի տեղ՝ որ ոչ գիջութիւն մտանէ եւ ոչ օդ: Եւ այլ. թանձր աղջուր արա, եւ զնուռն ՚ի ներս մղեա, եւ դի՛ր որ ցամքի աղէկ ՚ի յարեւն, եւ կախեա. աղէկ մնայ. բայց խիստ սմբեցուցանէ զտերեւն. երբ կամենաս ուտել, եղկջուր արա, եւ ՚ի ներք պահ մի թրջոց դի՛ր, դալարանայ եւ զերդ նոր դառնայ:

Եւ թէ ոք առնու կաղնի փայտի սղոցուք եւ քացախով աղէկ մնշէ եւ ցամաքեցուցանէ, եւ զնուռն անդ թաղէ, աղէկ պահէ:

[ՄԺԸ]

#### **Վասն որ զԴամոնն պահես:**

Ա՛ն զդամոնն եւ դիր ՚ի կարաս եւ յիստակած քաղցր գինի լից ՚ի վերայ. եւ երբ սնկիս՝ կե՛ր, անուշ լինի: Այլ ազգ. քաղեա զաղուոր հասած դամոնն ձեռօքդ, որ չհարուի, եւ լի՛ց ՚ի նոր կաւէ աման, եւ զբերանն ծեփեա եւ պահեա. շատ դիմանայ:

Ա՛ն զխակ դամոնն, կիսաեփ արա եւ չորացո ՚ի փուռն:

[ՄԺԹ]

**Վասն ամենայն չորային եւ իւեճեպային իրաց պահելոյ. Նշոյ, Տստուխի, Ընկուզի, եւ այլ այսպիսեաց:**



Պարտ է որ երբ փրաթափես զայսպիսի աղէկ՝ եւ աղջրով լուանաս եւ ցամաքեցուցանես, եւ ապա պահես. եւ թէ չլինի՝ ՚ի տալ զփութն՝ ՚ի յարդ թաղեա, նա մենակ տայ զփութն:

[ՄԻ]

#### **Վասն որ զԿաստանայն պահես:**

Դի՛ր զհինքն ՚ի կաւեայ անձիւթ աման. եւ պըսմով կամ այլազգ չոր փշով զբերանն կա լ. եւ խեցատ մի ներքեւ դի՛ր, եւ զհինքն ՚ի վերայ բերանոյն շրջեա, եւ զլիսիվայր կանգնեցո. շատ պահուի: Եւ թէ փորես հոր ՚ի բաց տեղի, որ ծածք ՚ի վերայ չլինի, եւ լնուս ցամաք աւազ յատակն, եւ ապա դնես զկաստանայն եւ զեղի նուշն կամ զայդպիսի խեճեպային իրսդ, թեղար մի ՚ի վերայ բերանոյն կործես, եւ զշուրջն խենտէկես որ ջուր չմտանէ, շատ դիմանայ. երբ ուզենաս՝ ուտես:

[ՄԻԱ]

#### **Վասն Հապալասի պահելոյ:**

Ա՛ն զհապալասն նոյն իւր տերեւովն, եւ լի՛ց ՚ի յանձիւթ ճառաներ. եւ նոյն ճղերովն կտրեա եւ դի՛ր այլ աղէկ, եւ զբերանսն ծեփեա եւ պահեա. շատ դիմանայ: Եւ թէ զվարդն այդպէս պահես՝ շատ դիմանայ:

[ՄԻԲ]

#### **Վասն պահելոյ զԹուզ:**

Երբ կամենաս զմուստառին բերանն ծեփել, դու ա՛ն նոր պուտուկ եւ լի՛ց զկանաչ թուզն ՚ի ներք. այնպէս միտեա զպուտուկն ՚ի մուստառն՝ որ պուտկին բերանն եւ կարասին՝ հաւասար գան իրերաց. եւ խփեա զերկոսեանն, եւ ծեփեա եւ թո՛ղ. յորժամ ուզենաս՝ զթուզն թազէ գտանես եւ անուշ: Եւ թէ յապիկեայ բղուղ դնես եւ մոմով զբերանն կալնուս ամուր, նոյն է:

[ՄԻԳ]

#### **Վասն չոր Թզոյ:**

Զչորացուցանելի թուզն ընտրել պիտին ՚ի խակէ եւ յաւերածէ. եւ զկոթերն հա՛ն եւ դի՛ր ՚ի կթոց, եւ ՚ի ծովու ջուր միտեա որ թացուի, եւ ՚ի վեր կա լ որ քամի ջուրն. եւ ապա ՚ի վերայ խարի փռեա եւ չորացո. եւ երբ աղէկ չորանայ՝ ՚ի յանձիւթ աման դի՛ր եւ զբերանն ծեփեա՝ եւ յաստեղք դի՛ր զիշեր մի եւ պահեա: Եւ այլք ճառայովն բերանն ծեփած ՚ի թոնիրն կամ ՚ի փուռն դնեն, եւ անդ չորացուցանեն եւ պահեն: Եւ այլք առնուն զաղէկ հասուն թուզն զանարատն չորացուցանեն ՚ի վերայ խարի. եւ երբ աղէկ հաւասար չորանայ՝ ապա զհինքն ՚ի շուք փռեա, եւ անտի յարեւ փոխարկեա քանի մի օրեր. եւ ա՛ն կասլայի տերեւ, եւ զհինքն տերեւովդ ՚ի ճառայ ամանեա, եւ ՚ի բան տար:

[ՄԻԴ]

### **Յաղագս պատրուսելոյ զհաստակեղևի ծառերն:**

Զկեղևն առանց ճեղքելոյ պարտ է պատրուսել, այսպէս. որ շինես 'ի պինտ չոր փայտէ բարակ դուր՝ պատրուսին չաքօք, եւ այնու ծակես եւ փրցընես պատրաստ զկեղևն 'ի փայտէն, որ չճեղքի կեղևն. եւ ապա զպատրոյսն դնես, զփայտն 'ի փայտին դեհն եւ զկեղևն 'ի կեղևիին: Եւ թէ տափակ փայտիւ կապես յառաջ եւ ապա զկեղևն դրովն փրցընես, այն է լաւ, որ չպայթի կեղևն եւ ապա արձակես զփոկն եւ դի՛ր զպատրոյսն:

Եւ այն ծառքն որոց կեղևն նօսր լինի՝ այնք զջուրն խորու տանին. զայնպիսիսն ճեղքել պարտ է, եւ ապա զպատրոյսն դնել:

Եւ երբ կտրէ ոք զբազուկն՝ նա չէ պարտ յամեցուցանել, մենակ ճարտար դի՛ր զպատրոյսն եւ աղէկ հագո, եւ պակցո 'ի մայրանն, որ օղն չամբեցուցանէ զինքն եւ սխալեցուցանէ: Եւ զպատրոյսն պարտ է յընտիր եւ 'ի բերուիկ ծառէ առնուլ, եւ զբերոյ ճիւղն եւ զայն՝ դնել. եւ որ պտկըներն յիրերաց մօտ ունենան՝ այն է լաւ, եւ 'ի մէջ ծառոյն առ այն է լաւ պատրուսելն: Եւ թէ կամենաս յարակ պահել, կաւ եւ կու եւ մարդոյ մագ լաւ է, յիրեար խառնես, եւ կոխել տո՛ւր աղէկ, եւ զպատրուսացուն 'ի յինքն դի՛ր. շատ դալար մնայ. եւ քանի կարես՝ 'ի շիտակ եւ 'ի կոկկեղևի ճիւղ պատրուսես, մի՛ 'ի գչխայն: Եւ քանի ցած կարես պատրուսել՝ այն է լաւն: Եւ սղոցովն կտրելն լաւ է, եւ ապա սուր դանակով սրբել եւ դնել զպատրոյսն: Թէ հաստ լինի՝ 'ի մայրանն երկու երեք կամ չորս դի՛ր, եւ 'ի բարակն եւ 'ի վատուծն երկու մէն: Եւ պարտ է որ յառաջ մոմ ընդ ձիւթ խառնեալ կալնուս, եւ ապա 'ի վերայ խշով կամ կանափով պինտ կապես, եւ ապա աղէկ կաղճնով շաղախես 'ի վերայ, եւ քթեթով պնտես: Եւ պարտ է յամէն շաբաթ երկու հետ թանալ զկաւոյ աղէկ, որ ջուր առնու պատրոյսն եւ թազէնայ, մինչեւ 'ի թէմուզ ամիսն. զի պատրուսին գարունն թէմուզն է:

[ՄԻԵ]

### **Յաղագս տերեւպատրոյս առնելոյ:**

Արժան է զթզենին, զթթենին, զեղջիւրենին, զֆստուխենին եւ զձիթենին տերեւպատրոյս առնել, 'ի թէմուզն ԺԵ օրն է իւր յուլն, զարդել 'ի ձիթենւոյնն, որ զայն յապրիլ ամսոյն ԺԵ պարտ է առնել: Եւ այսպէս արա. կնդեա զծառն, եւ մի՛ բնաւ տերեւ թողուր, եւ մի՛ ճիւղ քան զպատրուսելոյն միայն՝ զմէկ տարւոյ հինաճիւղն. եւ անդ որպէս արժան է ճեղքես 'ի վերայ ակիւնն, եւ զտերեւսն ակնովն հա՛ն, որպէս արժան է: Բայց պատրաստ՝ որ 'ի հանելն ակիւն՝ սրտուկն չկտրի. եւ դի՛ր 'ի ճեղքածն, եւ այնպէս նստո, եւ դորդ զերդ իւր բնական կեղևն նստի, եւ խշով կապես. եւ յետ ԺԵ ատուրն կտրես զկապերն սուր դանակով, եւ 'ի տեղն թո՛ղ: Եւ այս է տերեւպատրուսին նշանն: Բայց երբ հօտես զծառն՝ շողակիզ կա՛լ կամ խարիչ, եւ զաւելի ակներն եւ զհօտած տեղիսն խարես, որ այլ ակն չհանէ, եւ զամէն ուծն 'ի պատրոյսն տայ. եւ թէ 'ի վերայ կապին շաղախ ածես՝ աղէկ է. բայց պատրաստ կա՛ց որ զակն չծածկես: Եւ թէ ուզես առնել՝ որ մէկ թուզն երկու ազգ

լինի, և ո՛ր 'ի տնկելոյն ժամն 'ի սեւ թզենոյ տունկ, որպէս արժան է, գմատողաջ ծիլն հինայովն, նոյնպէս եւ 'ի սպիտակ թզենոյ, եւ գերկուսն յիրեար ա՛ծ աղւոր, եւ պինտ կապեա, եւ տնկեա յաղէկհիւթ տեղի, եւ ծառայեա որ բռնէ եւ ուռ հանէ. յայնժամ գուռերն յիրեար ա՛ծ, եւ կապեա պինտ, եւ միացո ընդ իրեար՝ որ մէկ դառնան. եւ երբ աղէկ միանան եւ բռնեն, դու հա՛ն եւ յաղէկ տեղ տնկեա, եւ աղբով եւ ջրով ծառայեա, մինչեւ 'ի բեր հասանի. եւ տեսանես զթուզն՝ արմացք իր: Եւ թէ առնուս ազգի ազգի թզի կուտ, եւ 'ի մէկ տեղ ծրարեա 'ի կտաւ եւ թաղեա, ծլէ. դու միաւորեցո եւ ծառ արա, նա 'ի յամէն ազգացն գտանես 'ի յինքն:

Այլ ազգ. եթէ կամիս որ մէկ թզի ծառն այլ եւ այլ ազգ թուզ բերէ, դու գայո 'ի պատրոյսն կարես առնել, որ քանի ուզես տերեւպատրոյս առնես 'ի թէմուզ ամսոյն ԺԵ. եւ գրած է թզենոյն ճղապատրոյսն. բայց քան զամէնն լաւն այն է որ տերեւպատրոյս լինի:

[ՄԻԶ]

### **Վասն Նոնենեաց:**

Գիտելի է որ նոնենոյն պատրուսելն կարէ յամէն ազգ պատրուսելոյ. եւ է այսպէս: Գի՛տ 'ի ծառն գերկայն գերկայն բարունակսն եւ գուծովսն՝ որ իջանել կարեն 'ի գետին, եւ զայլսն կտրեա եւ ձգեա. եւ զայն ճիւղսն պատրուսեա մօտ 'ի ծայրն, որպէս արժան է, ճղապատրոյս 'ի յամէն ճղերուն ծայրսն. եւ ապա զամէն ճիւղ յիւր դեհին վերայ պատրաստ իջո, եւ 'ի գետինն թաղեա. եւ զպատրուսանոյն ծայրսն 'ի դուրս թո ղ 'ի հողոյն, սակաւ մի. եւ զինքն յայն տարին աղէկ ծառայեա, փորելով եւ ջրով, մինչեւ աղէկ բռնէ. եւ յորժամ բռնէ՝ բա՛ց գճիւղն եւ կանգնեցո, եւ զպատրոյսն 'ի ծայրն բռնած սար ծառ: Բայց գիտել պարտ է, զի գնոնենին որ աղէկ պըլպըլկէ ու ծիլ հանէ, ապա պատրուսեա, որ բռնէ այս արուեստովս. նոյնպէս եւ զամենայն նօսր եւ վատոյժկեղեւ ծառ: Զի պատրուսին գոյացուցիչն մայրանին կեղեւն է. երբ կեղեւն՝ վատուժ լինի, նա ճարն այն է, որ հողովն մարդն զպատրոյսն պահէ եւ գոյացուցանէ՝ որ լինի:

[ՄԻԷ]

### **Վասն Զիթենեաց:**

Գիտելի է, որ զի ձիթենիքն շատ ցեղք են. զի կայ ձիթենի որ հաստակեղեւ է, եւ է որ նօսր, եւ է որ կանուխ շարժի, եւ է որ անագան: Պարտ է զայն ձիթենին որ հաստակեղեւ լինի, զճղապատրոյսն ընդ կեղեւն ընդ փայտն 'ի մէջ դնել, առանց ճեղքելոյ. բայց զնօսրակեղեւն պարտ է ճեղքել, եւ զփայտն օգնական առնուլ, զի պահեսցէ: Եւ մեզ այն որ ճեղքելով պատրուսի՝ լաւ է թուեցեալ, եւ ամուր քան զայն զոր առանց ճեղքելոյ դնեն: Նա եւս առաւել պարտ է որ պատրուսողն գիտենայ եւ ճանաչէ զտարին, անագան է թէ կանուխ. եւ գտեղին, եւ թէ ջերմային է թէ ցրտային. եւ զայս ամենայն 'ի շարժիլն ծառոց կարէ ճանաչել եւ ապա պատրուսել: Եւ դորդ սկիզբն պատրուսելոյն այս է, 'ի մարտ ամսոյ ԺԴ աւուրն 'ի վեր, մինչեւ 'ի թէմուզ ամսոյն ԺԵ օրն է, որ յայս միջոցս լինի ճղապատրոյսն եւ տերեւն եւ ամենայն ազգ, զոր գրեցաք եւ զոր գրել կամիմք: Պարտ է պատրուսողին զժամն ընտրել, եւ

Ճանաչել զժամն եւ զշարժն, եւ այնու արուեստիւ առնել. եւ թէ ոչ՝ սխալումն ինչ որ գայ՝ ՚ի հակառակացն լինի. այլ դուք գիտեք: Եւ զվայրի պիղծ պտուղն պատրուսել պարտ է. եւ երբ ՚ի վայրապար տեղ լինի ծառն, եւ կամենաս ՚ի շահ անել, այսպէս արա. զինքն ՚ի տեղն՝ ցած պատրուսեա, եւ թո՛ղ յայն տարին. եւ ապա ՚ի մէկայլ տարին հա՛ն եւ բաժանեա, եւ արա տունկս, որպէս արժան է. եւ տա՛ր ուր կամիս եւ դի՛ր, որպէս յայլ տեղի տուեալ եմք զնշանսն:

[ՄԻԸ]

### Յաղագս ածու շինելոյ:

Արժան է զածուսն ՚ի ջրաւէտ վայրս շինել. եւ թէ հնար ինչ լինի՝ որ մօտ ՚ի տուն շինես, լաւն այն է. զի տան հոտն եւ աղբն եւ ջերութիւնն օգուտ է անուացն, նոյնպէս եւ գոգ, առնէ տունն եւ ջեռուցանէ զածուսն: Եւ չէ պարտ զամենայն տունկսն խառնակ դնել, զի ուժովն յաղթահարէ զվատուժն. ապա զամէն ազգ հետ իւր ազգակցին: Նոյնպէս եւ զարձակութիւն տնկոցն ըստ ուժոյ գետնոյն պարտ է առնել, եւ շուրջանակի պատին արժան է կիպարիք կամ բարտիք տնկել, եւ ՚ի վերայ պատին տոլիք ազգի ազգի տարածել, եւ ՚ի միջոցս ծառոցն երակ երակ անուշահոտ ծաղկունս սերմանել, վարդենի, մանուշակ, զաֆրան, մնփուր, ասպուզան, նոճէս եւ այլ այսպիսիք. զի տեսութիւնքն եւ հոտն՝ օգտակարութիւն առնեն տեսողացն. եւս առաւել թէ մեղուք լինին ՚ի դրախտին: Եւ զտունկն ընտրով պարտ է առնուլ ՚ի լաւ ազգէ եւ ՚ի բերուիկ տոհմէ, շիտակ եւ դորդ: Եւ արժան է գիտել որ կտաբոյսքն վատուժ են քան զայն որ ՚ի ծառոցն իլած լինին, եւ պատրուսածն՝ քան զամենայն. վասն զի գեղեցկատեսիլ եւ բազմաբուղի տայ զպտուղն:

Եւ աստի յառաջ ցուցանելոց եմք թէ զո՛ր ծառ պատեհ է ցանելով առնել, եւ զո՛ր ՚ի ծառոյ, եւ զո՛ր ՚ի պատրուսէ, եւ ո՛ր չաչ առանց մազմզկի տնկուի: Եւ տունկքն ազգի ազգի են եւ հակառակք, որպէս յառաջ ասացաք: Եւ ոմանք զբիճ մորճերն ՚ի տակուցն մազմզկովն առնուն եւ տնկեն՝ եւ են ոմանք որ ոստաքանց առնեն զճիւղսն եւ տնկեն, այս օրինակաւս. որք տնկեն զամէնն կուտ ՚ի մէկ մաշարայ, եւ թողուն տարի մի որ աղէկ մազմզուկ առնու. եւ ապա հանեն տնկեն, այս օրինակաւ. շինեն զփոսն ՚ի պարան ըստ տնկին չաքուցն, եւ աղէկաղբ հողով հողցայթեն զփոսն, եւ ջրով լնուն, եւ ապա դորդ ՚ի յոտն տնկեն. եւ անպատճառ քար դնեն, եւ անդ հաստացուցանեն զտունկն, եւ զհողն կակղած ՚ի վերայ բերեն. եւ չլնուն ՚ի լման զփոսն, այլ սակաւ մի թողուն, որ ջուրն անդ ժողովի, եւ յամէ եւ գոյացուցանէ զտունկն: Եւ այսմ պարտ է արիական կենալ եւ հանել. եւ սուսրով կամ այլ իրօք նշանեա զտունկն թէ յարեւելից կողմն յոր դեհ լինի կեցեալ տունկն, կրկին այնպէս դի՛ր. եւ թէ ոչ՝ նա մեծ սղալումն է: Եւ պարտ է զտնկին զամէն ճիւղսն կտրել եւ կնդել, բաց ՚ի բնածլէն միայն: Բայց լաւն այս է, զոր ոմանք առնեն, որ ՚ի բերին ժամն՝ երթան ՚ի ծառսն եւ նշանեն զբերուիկ ճիւղն եւ զդորդն յամէն ծառն, եւ երբ ժամն գայ զայն կտրեն եւ տանին, որպէս գրեցաք. ան դնեն տարի մի որ մազմզկէ, եւ ապա տնկեն, նա շատ պտուղ բերէ:

Եւ որպէս յառաջն խոստացաք ցուցանել զարժանաւորն ՚ի տնկոցն, հրնդի եւ չաչի եւ մազմզկի, ցուցանեմք: Հրնդի այսոքիկ են լաւ, ընկուզենի, նշենի, կաստանի, դեղձի, դամոնի, սոնոպրի, արմաւենի, կիպարի, կապլայի, եւ այլ այսպիսիք: Եւ այնոքիկ որ

՚ի չաչի ջանջիւէ լինին՝ այսոքիկ են. ինձորենի, կեռասենի, մագտաքի, մրտենի արքայկաղնի, սնձնի, նոնենի, եւ այլ այսպիսիքս: Բայց լաւն այն է, որ զճիւղն աղուրայ իջուցանես որ մագմզուկ առնու, եւ ապա կտրես եւ այսոքիկ մզամզկովքն են: Եւ այնոքիկ որ չաչի չղնուին՝ այսոքիկ են. թրջնի, նումայի, թթենի, սերկեւիլի, ձիթենի, եւ այլ այսպիսիքս: Բայց ամենեւին լաւն եւ աղէկն այն է՝ որ յառաջ ած դնես՝ որ պանդրէ եւ մագմզկէ, եւ ապա տնկես ո՛ւր կամիս:

[ՄԻԹ]

### **Եթէ ո՛րպէս պարտ է դնել զտնկացուն ած՝ ուր պանդրէ:**

Ընդհանրի ժամն՝ լաւն աշունն է, որ այսպէս առնես. շինես խորու զփոսերն յիրերաց հեռի՝ ՚ի գատ կանգնաչափ մի, եւ արա զխորութիւնն կանգուն մի. եւ դի՛ր զտնկացուն չաչ՝ ՚ի ճղէ բոլոր շուրջանակի փոսոյն, եւ ա՛ծ աղէկ աղբախառն կակուղ հող՝ի վերայ, եւ մի՛ ՚ի լման լնուր զփոսն. եւ թո՛ղ սակաւ մի, որ զջուրն արգելու ՚ի ներք: Եւ այս նշանօքս ջրեա եւ ծառայեա փորելոյ մինչեւ ՚ի մէկայլ տարին, եւ տե՛ս աղէկ՝ որ մագմզկէ. ապա հանես որ ոչ հողն յիւրմէ թափի եւ ոչ տակոռիճքն կտրին. այնպէս նշանելով զարեւելեան կոյսն, որպէս յառաջն ասացաք: Եւ տնկես ՚ի պարանն որպէս կամիս նոյն հողովն, եւ սակաւացո զճիւղսն եւ զտերեւսն հա՛ն:

[ՄԼ]

### **Եթէ ո՛րպէս զմեծ ծառսն տարափոխես եւ տնկես ՚ի տեղեաց տեղիս:**

Կնդես զծառն ՚ի ճղոցն, եւ արա փոս ուր կամիս զինքն տնկել՝ տակոչին չաքօքն, ՚ի խորութիւն այն չափովն՝ որպէս յիւր տեղին լինի կացեալ. եւ նշանեա զարեւելեա կոյսն, որպէս զրեալ եմք, եւ ապա հա՛ն ողջ մագմզկովն: Եւ երբ հանես՝ ջուր սար կա՛լ, եւ ցանելով թա՛ց զտակոռիչսն, եւ տա՛ր այն կերպիւ տնկես դորդ ՚ի փոսն, եւ դորդեա զարեւելեան կոյսն յարեւելս. եւ զարեւմտեանն յարեւմուտս, եւ զհարաւայինն եւ զհիւսիսայինն, որպէս յիւր տեղուջն սնեալ է. եւ աղէկ աղբախառն հողով ծածկես եւ ջրեա եւ ծառայեա, որպէս արժան է: Եւ այսպէս ջրեա. ա՛ռ երկայն փողրակ կամ երկայն ճառայ, այնպէս որ տակուցն հաւասար լինի խորութիւնն. եւ զմէկն ՚ի մէկ դիհն թաղեա, եւ զմիւսն ՚ի մէկայլն. եւ ընդ այն ՚ի վայր ջրեա, որ ներքսագոյն մագմզկացն ծառայէ ջուրն, եւ չծառայէ երեսաց գետնոյն. եւ ստէպ ընդ այն ՚ի վայր լի՛ց զջուրն, եւ ապա զբերանն պինտ խծկեա քթեթով, որ առ ՚ի վայր չլնանի: Եւ թէ այն որ ջրելն երաշտ լինի եւ երեսքն, զտակսն եւս ջրեա, եւ սակաւ մի փոս թո՛ղ որ ջուրն հանգչի, մինչեւ գոյանայ ծառն: Եւ այս է սահմանն եւ դորդ տնկելն մեծ ծառոցդ, ՚ի ձմեռնամտէն մինչեւ Յինունքն, որ Բագմաստղն անկանի, ՚ի դեկտեմբերի ԺԱ օրն: Եւ այս այսքան:

[ՄԼԱ]

### **Եթէ ո՛րպէս տանի ոք զտունկսն եւ զտերմն ՚ի հեռագոյն տեղաց բերէն, որ դիմանայ եւ չաւերի:**

Ա՛ռ զտունկն նոյն հողովն, եւ դի՛ր յաման ՚ի քուրձ, եւ աղէկ ջրեա որ թանուի. եւ

տնկի մագնուկ մթխալ մի հասանի, նա այլ չթողու որ աւերի: Եւ եթէ կամիս որ որդն կամ այլ կերիչ չմերձենայ 'ի պտուղն, կամ զծառին տակսն ուտէ եւ չորացուցանէ, դու փորեա գտակսն եւ սրբեա, եւ գի'տ զորդնհարն 'ի մէջ տակուցն. եւ ա'ն խոխիսոն կակուղ ձիւթ, եւ օ'ծ. եւ ա'ն աղէկ գէր մարիս եւ շինեա ցիցս, եւ օձ ձիւթովդ, եւ զա'րկ 'ի յորդնծակերն պինտ քարով. եւ ա'ն աղ... տերեւ եւ նռան կեղեւ չոր, եւ խառնեա 'ի ջուր, եւ այնու աղէկ ջրեա գտակսն որ խմէ եւ ապա ծածկեա: Եւ այս է դեղն ամէն որդնհարի ամենայն ազգ տնկոցն, նոյնպէս եւ այգեաց՝ որ այսպէս առնես: Եւ են ոմանք որք երբ կամենան զտունկն տնկել, նա զմագնուկին ծայրսն որ կտրած լինին՝ պախրէի լեղեալ օծանեն. ա'յլ որդն զայն ծառն չուտէ: Եւ են որք փորեն եւ բանան զծառին տակսն. եւ գտանեն զճիճույ ծակտին, եւ ապա առնուն պղնձեայ հերուն, եւ այնու փորտըկեն եւ սպանանեն ճիճիսն. եւ առնուն կու պախրէի եւ պտղի ձիթի տուրտին եւ մարդոյ հին գոզ, եւ օծանեն զկերած տեղին եւ գտակսն, նա ողջանայ:

Եւ ծառ՝ որ 'ի գոյութիւն չբերէ զպտուղն՝ դեղն այս է. բա'ց գտակսն եւ սրբեա, եւ զմանր մագնուկսն որ թնջկոճեալ լինին 'ի տակսն, հա'ն ձգեա. եւ զհաստերն թո'ղ, եւ ա'ն դուր եւ վճեղքեա զհաստ մագնուկսն, եւ քար մի 'ի ճեղքածն դի'ր, եւ 'ի տեղն թո'ղ զքարն. եւ դարձեալ ծածկեա. եւ թէ քար չդնես՝ կաղնի կամ ընկուզի երեթ շինեա եւ քշտեա, ա'յլ աղէկ, ա'յլ եւս չծորեցուցանէ զպտուղն, որքան իսլիմ տայ եւ 'ի շահ ածէ զբերն աղէկ՝ որպէս եւ կամիս:

Եւ ծառ՝ որ զճիւղն չարձակէ ուժով՝ ոչ է առողջ, վասն իրեք պատճառի, դեղն այս է. ա'ն իշոյ աղբ, եւ գետի ջրով հարեա զինքն աղէկ. եւ թո'ղ որ թրջի աղբն, եւ աղէկ միաւորի եւ տրորի ընդ ջրոյն. եւ բա'ց գտակսն սակաւ մի խորու, եւ շուրջանակի լի'ց 'ի վաղվընէ առաւօտուն. եւ թէ ամառն լինի եւ տօթ, զհողն 'ի վերայ ա'ծ ըստ չափուն եւ որթոտով ծածկեա գտակսն, որ արեւն զոյժն չառնու. եւ թէ զոչխարաց աղբ եւս առնես՝ լինի:

[ՄԼԲ]

### Վասն ծառոյ՝ որ պատճառաւ իւիք կեղեւն գանի:

Դեղն այս է. ա'ն ձիւթ եւ խայղան, եւ այնու օ'ծ, եռացո ընդ իրեար. մրջիմն ա'յլ չմերձենայ եւ փրկի:

[ՄԼԳ]

### Վասն ծառոց որ հունտ ցանես:

Ա'ն զմիրգն եւ 'ի շրքի չորացո. եւ երբ չորանայ՝ կրակաց մոխրով մնշեա. եւ ապա փորեա գտեղին մաշարայ մի աղէկ եւ կուռ 'ի փորուն՝ թիզ մի, եւ թէ թրջես երկու օր պաղ ջրով եւ ապա ցանես՝ լան այն է: Եւ թէ ընկուզ լինի կամ նուշ՝ յիրերաց արձակ դի'ր քիչ մի, կամ այլ պակաս. եւ թէ մանր իրք լինի գերդ սոնոպար կամ կեռասի կուտ՝ կուռ եւ թանձր ցանես. զի քանի թանձր ցանես, արքենի լինի եւ աղուոր ելանէ: Ցանես եւ ծառայեա երկու երեք տարի. եւ ապա հա'ն տնկեա ո'ւր կամիս. որպէս զնշանն տուաք. եւ բնացրցեա՝ որ հաստատի ծառն: Եւ զայս գիտել պարտ է,

ծառէն. որ երբ 'ի կտէ բուսանի, նա անհնար վայրի բուսանի. եւ զայն պատրուսել պարտ է:

[ՄԼԴ]

**Վասն թէ յո՛րժամ պարտ է հօտել եւ սրբել զծառսն:**

Պարտ է հանապազ սուր հօտոցով կտրել զմատղաշ տնկին զգօս եւ զհին ճղերն. եւ զտարւոյն մէկ ուռն միայն թողուլ, եւ զայն ստածել եւ ծառայել, մինչեւ բարձրանայ երկչափ մի. եւ ապա զճիւղսն թո՛ղ որ 'ի չորեք կողմանց արձակէ, եւ զճիւղսն բոլոր ձգէ. եւ յայնժամ բոլորութեամբն պարտ է որ արիական կենաս, զի ծառն 'ի մատղաշուց 'ի վեր բոլոր գայցէ: Եւ այդ այդքան:

[ՄԼԵ]

**Վասն դեղոյ ամենայն ազգ ծառոց եւ տնկոց որ պահէ զինքն յամենայն պատահարաց եւ առաւել որ 'ի տակուցն գայ:**

Ա՛ն մարդկան գոգ եւ հնացո, եւ բա՛ց գտակն ծառին եւ լի՛ց յիւրմէ, որ աղէկ թացուին տակքն. եւ կրկին ծածկեա հողովն:

[ՄԼԶ]

**Վասն դեղոյ Նոնենեաց որ լաւ պտղաբերեն:**

Եւ թէ ուզես որ նուռն կուտ չունենայ եւ կարմիր լինի, եւ չպատառի, եւ դիմացուցանէ, եւ կանաչ պահէ մինչեւ 'ի գարունն. եւ թէ վատ է ծառն՝ ո՛րպէս լաւացուցանես. թէ կամիս զթթուն քաղցր առնես: Մեք գրեցաք զտնկոց որպիսութիւնսն. բայց պարտ է գիտել, զի նոնենոյն պատուականագոյն է եւ արհեստիւ քան զամենայն ցեղիցոյ: Եւ գիտելի է, զի նոնենին զպիտակ հողն եւ զանջրդին ընդունի: Եւ թէ ուզես որ նուռն 'ի մէջ հատին կուտ չունենայ, դու այնպէս արա որպէս զխաղողին նշանսն տուաք: Ճեղքեա, եւ զսրտուկն հա՛ն 'ի վայր մօտ 'ի հողն, եւ կրկին կապեա, եւ մկնստիս մի 'ի յինքն հագո՛, եւ հողով ծածկեա. նա բեր զոր առնու՝ անկուտ լինի: Եւ երբ տեսանես որ ճեղքածին ներքեւ աղէկ մազմզուկ առնու, դու փորեա եւ բա՛ց. եւ ճեղքածին եւ մազմզկին ներքեւ կտրեա, եւ տա՛ր այլ ուրեք տնկեա ուր կամիս: Եւ կարես այսու զամենայն դրախտս այնպէս առնել՝ որ կուտ չլինի. բայց երբ տնկես՝ խոզերու աղբ ա՛ծ 'ի տակն, եւ ութ օր զինքն աղէկ ջրեա, եւ երեք տարի այս աղբովս եւ ջրովս ծառայեա նմա. եւ տեսանես արմացք: Եւ զայս զոր գրեցաք՝ յամառն պարտ է առնել: Եւ թէ ուզես որ հատն կարմիր լինի, դու բաղանեաց կրակի մոխիր բա՛ց, եւ ա՛ծ 'ի տակսն, կարմիր լինի: Եւ թէ ուզես որ ծառն բերուիկ լինի, զլիսիվայր տնկեա գտունկն: Եւ թէ ուզես որ նուռն չպատառի, բա՛ց գտակսն, եւ ծովու խիճ լի՛ց 'ի վերայ տակուցն, եւ հողով ծածկեա գնոր տունկն 'ի տնկելն. այսպէս արա, երբ 'ի բեր գայ, ոչ ճեղքէ զբերն: Եւ թէ առ հասարակ զամեն տունկն յառաջ 'ի մկնստիս ցրցես եւ այնու տնկես՝ խիստ արքենի լինի, եւ չտայ բերին պատառել: Եւ թէ ուզես որ նուռն 'ի ծառն մնայ մինչեւ 'ի գարունն, նա ճիւղ մի 'ի ծառէն՝ յորում կայցեն նոունքն առողջ եւ հասուն, եւ բոնեա երկու ձեռօքդ եւ բերին

այդպէս թո՛ղ, որ ոլորն 'ի տեղն մնայ. եւ ծածք կամ հնար արա՛ որ անձրեւն չհասանի յինքն, եւ թո՛ղ. մինչեւ 'ի գարունն ամբողջ մնայ: Եւ թէ նոան կեղեւն հաստ լինի, ա՛ն զայն խոտն գոր ծովն 'ի դուրս ձգէ, եւ բա՛ց գտակսն եւ 'ի յաղբի տեղ զհողն 'ի վերայ բե՛ր, զկեղեւն նօսրացուցանէ. բայց ԺԵ օր ջրելոյ արիական կա՛ց: Եւ թէ զծաղիկն աւելի թափէ, արճըճի աղտ ա՛ծ 'ի տակն, արգելու: Եւ թէ զտերեւն թափեսցէ, բա՛ց գտակն եւ գի՛տ զբնատակոյճն, որ քան զամենայն հաստ լինի, եւ հաստ գայլիկոնով խաչք անցո եւ ծակեա. եւ չոր ձիթենի ցից շինեա եւ 'ի ներք անցո, եւ պինտ զարկ վըռով 'ի ներք. դեղն այս է. եւ զհողն 'ի վերայ տա՛ր:

Եւ թէ ուզես ու թթուն քաղցր լինի, բեր հետ գետնին ծածկեա, նոյնպէս որպէս զվերինն. եւ զցիցն գէր մարիս արա, սոնոպրի, եւ պինտ զա՛րկ 'ի ծակն. քաղցրանայ: Ախլօթօրիսու իմաստասէրն ասաց, թէ բնաւին լաւ դեղն այս է քաղցրացուցանելոյն զթթուն, որ բանան գտակսն եւ խոզից աղբով ծածկեն. այդ է դեղն:

Եւ թէ ուզես որ բնաւ մրջիմն 'ի քո ծառն չելանէ, ա՛ն սուստ եւ պտղի ձէթ յիրեար խառնեա, եւ զծառին բազուկն բոլոր օ՛ծ, որպէս ապրանջան. ա՛յլ չելանէ մրջիմն:

Եւ թէ ուզես որ աղէկ բեր առնու եւ 'ի շահ ածէ, 'ի ծաղիկն եւ 'ի բերառքն՝ բա՛ց գտակն, եւ յարդի մոեղ լի՛ց 'ի տակն, յառաջ ընդ հողոյն խառնեա, որ միաւորին մոեղն եւ հողն, եւ այնու ծածկեա, օգտէ. նոյնպէս եւ բակլայի եւ ոսպան. եւ ամենայն յարդ օգտակար է ծառոցն, փորձով, որ յաղբի տեղ լնուս 'ի տակսն: Եւ թէ 'ի ցուրտ տեղի լինի, եւ առնուս զձիթին տուրտինն եւ յաղբն խառնեա, եւ բանաս գտակսն եւ 'ի վերայ ածես եւ հողով ծածկես, արքինի լինի ծառն, եւ աղէկ պահուի 'ի պատահարաց:

Եւ թէ ուզես որ շատ պտուղ առնեն ծառքն, ա՛ն զգառնադմակիկն, ծեծեա, եւ բա՛ց գտակսն, եւ այնու աղէկ օ՛ծ զծառին տակն եւ լի՛ց. նա շատ բեր առնէ: Եւ այլ. խոտ մի կայ որ հոռմերէն Աւլօսիսօսօս ասեն, որ թարգմանի շատահնդիկ, թրջեա այդ խոտիդ ջրովն զծառոցն կուտսն, եւ ապա ցանեա. նա ծառ որ 'ի բեր գայ՝ շատ բեր առնէ: Եւ ծառ որ աստղահար լինի, բա՛ց գտակսն, եւ իշոյ գոգ ա՛ծ 'ի վերայ, եւ ծածկեա. ողջանայ: Նոյնպէս եւ թէ այգւոյ առնես՝ որ աստղահար եղեալ իցէ, օգտէ: Եւ թէ զծովուն խոտն առնուս եւ խառնես ընդ խոզից աղբին, եւ լնուս 'ի մագմգուկսն, օգտէ: Եւ զհնացեալ մարդոյ գոգն՝ գոր յառաջ գրեցաք, մի՛ մոռանար զի յամէն ծառի տակ, մանաւանդ 'ի նոնենոյն, ընդ խոզից աղբին կամ ընդ մարդոյ խառնեալ՝ ածցես: Եւ հինքն ճշմարտեալ են, որ երբ գայս առնեն, նա զամէն ժժմանց պատահարս անցուցանէ, եւ ա՛յլ չտայ մերձենալ 'ի ծառս:

[ՄԼԷ]

### **Վասն որ զլեղի Նշենին քաղցրացուցանես:**

Գիտելի է որ նշենին զփաղ եւ զնօսր գետինն ընդունի. զծառին բազուկն ցած ծակեա չորեքկոյս, յերկայն զերդ թիզ մի, եւ թո՛ղ. նա պիտի որ լեղուութեան ջուրն ընդ այն ծակն 'ի վայր քամի 'ի սրտէն, եւ ծառն քաղցրանայ եւ նուշն: Զծիրանն եւս այսպէս արա, որ կուտն քաղցրանայ: Եւ այլք գտակն բանան մինչեւ 'ի վայր շուրջանակի, եւ մարդոյ գոգ եւ խոզից աղբ յիրեար խառնեալ՝ 'ի տակսն լնուն, եւ զհողն 'ի վերայ



բերեն. քաղցրանայ նուշն: Եւ գիտելի է որ նշենի ծառին բնութիւնն այս է. զինքն 'ի վերայ տակին կտրես եւ նոր ուր բողբոջէ եւ ծառ շինես, պիտի որ զիւր բնութիւնն փոխէ եւ զբերն. եւ լինի որ լեղին քաղցր դառնայ: Տե՛ս թէ ծառքն զօսացեալ լինին եւ հնացեալ. կտրեա եւ նորեա, նա լաւանայ. եւ թէ ոչ՝ նա ճար պատրուս է: Եւ տե՛ս, թէ կեղեւն նշին հաստ լինի, եւ ուզես որ նօսրանայ, դու բա՛ց գտակսն 'ի ծաղկին ժամն, եւ անոյշ տաք ջրով ջրեա 'ի շաբաթն երկու երեք հետ, մինչեւ ծաղկաթափի. նօսրանայ կեղեւն եւ լաւանայ: Եւ թէ բեր չբոնէ, որպէս յառաջ եմք գրեալ, զբնահաստ տակն ծակեա գայլիկոնով, եւ 'ի սոնոպրի մարխէ ցից զա՛րկ վռով 'ի ներք, եւ մարդոյ գոգ ա՛ծ 'ի վերայ, եւ ծածկեա, նա արքենի առնէ զբերն: Եւ գիտելի է որ զնշենայն պատրոյսն երբ առնուլ կամենաս, 'ի ծայրիցն մի՛ առնուր, 'ի ծոցոյն ա՛ն եւ 'ի միջէն. եւ իւր պատրուսելոյն ժամն՝ աշնան վերջին ամիսն է փորձով: Եւ թէ ուզես շինել աղուոր իր որ երբ զնուշն կոտորես, նա 'ի վերայ միջին զերդ գրեր լինի, կոտորեա զնուշն պատրաստ, եւ ա՛ն զմիջուկն անարատ. եւ գրեա 'ի վերայ միջին զոր ինչ կամիս, եւ զինքն պինտ կաւով պատեա յիւր կեղեւին տեղն, եւ թաղեա յաղէկ տեղի. եւ սակաւ մի խոզի աղբ ա՛ծ 'ի վերայ, եւ ծածկեա, եւ թո՛ղ որ բուսանի եւ ծառ լինի. նա զիւր նոր նուշն որ առնէ՝ նոյն գրովն լինի:

[ՄԼԸ]

#### **Վասն Արքակաղնեաց:**

Ո՛ւր ցանելն՝ զերդ այլոցդ է. բայց ինքն զսպիտակ հողն եւ զկակուղն եւ զշատ ջուրն սիրէ: Եւ իւր տնկելոյն նշանն է՝ որ արձակ փոս առնես եւ պարան. եւ զբերուիկ ճիւղն չաչեր առնես, եւ շուրջանակի փոսերոյն շարես. եւ ապա զհողն 'ի վերայ ածես, եւ փոս թո՛ղ, որ ջուրն 'ի ներք հանգչի. եւ այսպէս արա զամէն դրախտն 'ի պարան. զի ինքն ծառ չսիրէ լինել՝ քան թուփ բազմաճիւղ:

[ՄԼԹ]

#### **Վասն Սոնոպրի.**

Զցանեալն՝ տե՛ս որ խանձած չլինի հանած, որպէս գրեալ եմք. կոյս տղայոց գոգով թրջեա հինգ օր, եւ ցանեա յաշնան յետի ամիսն, յաւազուտ գետինն:

[ՄԽ]

#### **Վասն Կաստանայի:**

Զկաստանային ցանելն զերդ այլոցդ արա, որպէս գրեալ եմք. եւ ինքն զնօսր գետինն սիրէ եւ զբարձրավանդակն. եւ թէ ուրուք տեղին ցած լինի, նա զգետեզերսն ախորժէ եւ զաւազուտն, զհովային եւ զձիւնամեծ լերինսն: Եւ իւր տունկն մազմզկով սիրէ տնկել. եւ ինքն շոյտ գայ 'ի բեր քան զայլ ծառերդ. եւ 'ի զարնան դուռն երբ շարժի, ախորժայ տնկել: Եւ ինքդ տունկ առանց մազմզկի բնաւ չբոնէ, ցանելով է իւր ճարն, այս իրատուփս: Ա՛ն զկաստանայն իւր դրուցի բուճուճովն, որ զերդ ոգնի է, եւ լի՛ց զինքն 'ի մութն տուն, եւ ներքեւ եւ վերեւ՝ գետի աւազ լի՛ց. եւ զինքն յաւազն թաղեա. եւ յամէն ամիս հետ մի զաւազդ փոխեա մինչեւ 'ի զարունն. եւ ապա հա՛ն եւ լի՛ց 'ի

իջանեն՝ աղէկ են, զայնոսիկ դի՛ր. եւ այսպէս դի՛ր 'ի տուն որ ցամաքի 'ի շուքն. եւ փոսեր արա 'ի մաշարայ, խորու թիզ մի. եւ մի՛ զծայրն ծլին սուր դիպան 'ի վեր դներ, որպէս նուշ կամ ընկոյզ, այլ զծլին սուր ծայրն 'ի վայր արա, եւ զոռքն 'ի վեր. եւ գետի աւագ չաք մի 'ի վերայ եւ ապա զհողն: Եւ թո՛ղ որ բուսանի եւ մեծանայ երկու երեք տարի. եւ ապա 'ի շարժն հա՛ն եւ տնկեա, ուր կամիս: Բայց քիչ ուրդի որ բռնէ՝ թէ հանես. ապա իւր սահմանն այն է, որ զինքն 'ի տեղին ստածես եւ հօտես եւ մեծացուցանես:

[ՄԽԱ]

### **Վասն Ֆստուխեաց:**

Ա՛ն ֆստուխ իւր դրուցի կեղեւովն, որ չլինի հանած, զանարատսն եւ զամբողջսն. եւ տնկեա զինքն որպէս զայլ խեճեպային հնտանքն սահմանեալ եւ գրեալ եմք. եւ սորա սահմանն այս է:

[ՄԽԲ]

### **Յաղագս Տանձի:**

Տանձն... եւ զգիջային վայրսն ընդունի եւ ինչ ցեղ. որ ինքն շատ ազգեր է՝ եւ իւր տնկելն եւ սերմանելն բազում ազգ են: Եւ իւր տնկելն պիտի յառաջ քան զձմռան միջի ամիսն յայնպիսի տեղիս՝ ուր արեւելցի հողմն եւ հարաւոյն՝ հանապազ որքան շարժին՝ դիպին յինքն եւ սնուցանեն: Եւ թէ երկու տարւոյ հինայով ճիւղ տնկես, լինի որ բռնէ: Եւ երբ տնկես՝ աղբախառն հող ա՛ծ 'ի վերայ. բայց լաւն մազմզկովն է, թէ գտանես: Նոյնպէս եւ պատրոյսն անսղալ է եւ բերուիկ եւ շոյտ: Եւ թէ ուզես որ տանձն քաղցր գայ եւ շատ, նա դու որպէս գրեալ եմք, ծակեա զծառին բազուկն վերեւ կողոյն. եւ կաղնի ցից զա՛րկ խաչք պինտ վռով, որքան կարես, եւ թո՛ղ 'ի տեղն. դեղն այդ է: Եւ թէ յիմեքէ պատճառէ թափէ զծառիկն կամ զբերն, ա՛ն զհնեմբուր, եւ փորեա զտակսն ծառին, եւ լի՛ց 'ի վերայ տակուցն ԺԵ զիշեր զհետ իրերաց. եւ այդ է դեղն: Եւ զինչ ցեղ եւ իցէ ծառն՝ եւ զմրուրդ լնուս, զտանձն քաղցրացուցանէ: Եւ թէ առնուս զպախրէի լեղին, եւ բոլոր զծառին հաստ տակոյճն բանաս եւ օճանես, ա՛յլ ճիճի չբնակի, եւ ողջանայ ծառն: Եւ թէ փորես, զքարինսն 'ի ծառին տակուցն հանես, եւ մաղած աղբահող աճես 'ի տակսն, եւ ծածկես, տանձն քար չունենայ, եւ ջրով լինի եւ անոյշ. բայց 'ի վերայ աղէկ ջրեա:

[ՄԽԳ]

### **Վասն Թրնջեաց:**

Զթրնջին յաշնանէն 'ի վեր մինչեւ 'ի գարնանամուտն կարես, երբ քեզ պիտի, տնկել. եւ իւրեանս սնուցիչն եւ գոյացուցիչն պարխարցի հողմն է, եւ այտով կու տիրէ այլ ծառոց. զի այլ ծառքդ զհարան սիրեն: Եւ ոմանք որ կամենան զթրնջանին մեծ առնել, նա դեղն այս է. որ թեթեւացուցանեն զճիւղսն, եւ զաւելի պտուղսն 'ի վայր տան եւ զարքինի թրջանին մէն թողուն, նոյնպէս եւ զաւելի տերեւսն. նա մեծ լինին եւ աղէկ: Եւ զդեղձին եւս այսպէս պարտ է առնել: Եւ զթրնջին չէ պարտ տնկել, եթէ

գողմոցն տակօքն, եւ 'ի թրնջի ծառն փաթաթեա նոյն տերեւօքն, նա պահէ զինքն 'ի ցրտոյն. նոյնպէս եւ զլիմոնին. եւ թէ խսիրով պատես ' լինի. բայց դդմենին ստոյգ պահէ 'ի ցրտոյն զծառն: Եւ թէ այրէ ոք գողմենոյն փայտն, եւ գտակն եւ զմոխիրն 'ի տակն լնու, եղեման վնաս չտայ առնել, եւ յամենայն կողմանց օգտէ ծառին եւ հաստացուցանէ եւ թորթոշեցուցանէ զինքն: Եւ թրնջիդ չընդունի զօտար պատրոյս քան թուրինջ միայն. եւ իւր պատրուսելն զերդ այգոյ է: Եւ թէ ուզես որ թուրինջն ամբողջ մնայ 'ի ծառն, բռով շաղախ արա եւ զթուրինջին բոլորն պատէ, եւ թող որ չորանայ 'ի վերայն. ամբողջ մնայ որքան կամիս:

[ՄԽԴ]

### Վասն Խնձորի:

Զխնձորին տնկելն եւ զպատրուսելն՝ իբրեւ զտանձին արա եւ ինքն զհովային եւ զսեւակ գետինն ընդունի: Եւ թէ ոք զմկնստիս շուրջանակի տակուցն տնկէ, ճիճեկեր բնաւ չտայ լինել, եւ ոչ թողու որ բնակի յինքն. նոյնպէս եւ զխոզից աղբն՝ մարդոյ գոգով թրջեա, եւ 'ի վերայ ճիճեհար ծառին տակուցն բա՛ց եւ ա՛ծ. զինչ եւ իցէ ծառ՝ զճիճին սպանանէ եւ չտայ ա՛յլ մերձենալ: Եւ գոգդ երբ 'ի տակն ածես, ամենեւին օգտակար է, եւ արքինացուցանէ զամէն ազգ ծառ եւ զպտուղ, եւս առաւել խնձորին բերկրի քան զամէն ծառ 'ի գոգէն: Են ոմանք որ ոչխարաց աղբ խառնեն 'ի գոգն եւ ածեն, բայց խոզիցն լաւ է:

Եւ թէ ուզես որ խնձորն քաղցր լինի, քաղցր զինւոյ մրուր ա՛ծ 'ի տակսն՝ 'ի շարժն, երբ կամենայ ծաղկել, նա զծաղկն արգիլէ եւ քաղցր առնէ զխնձորն: Եւ թէ ուզես որ կարմիր լինի, ցըցեր զա՛րկ շուրջանակի ծառին՝ արձակ, եւ զճիւղսն նոյն խնձորովն իջո եւ 'ի ճիւղն կապեա, որ 'ի վերայ գետնին ցածանայ, եւ ներքեւ փոսեր արա. եւ երբ 'ի խայծ լինի խնձորն՝ ջուր լի՛ց 'ի փոսերն. նա դիպի արեւն 'ի ջուր, եւ ծուխ հանէ, եւ այն ծուխն որ 'ի խնձորն հասանի՝ կարմրացուցանէ զխնձորն: Եւ թէ բնութեամբ ուզես որ կարմիր լինի, 'ի մաթգի ծառի տակն պատրուսեա զխնձորենին, նա լինի խնձորն կարմիր եւ քաղցր: Եւ խնձորենին որ պատճառանօք իմն թառամի, դեղն այս է. որ ոչխարի աղբ թրջես ջրով եւ յարեւմարքն գտակսն աղէկ խմեցուցանես, եւ խունկ ծխես վեց օր զհետ իրերաց: Եւ թէ արձճեայ գօտի շինես եւ ծառին կապես, զերդ երկու թիզ հողոյն վերեւ, շատ խնձոր տայ առնել եւ 'ի պինդ ունենալ: Եւ երբ խնձորն 'ի հաստ գայ, հա՛ն եւ պահեա զգօտին մինչեւ 'ի մեկայլ տարին, եւ 'ի ծաղկին ժամն կրկին դի՛ր. դեղն այդ է: Եւ թէ ուզես որ խնձորն չնեխի եւ թրթուր յինքն չմերձենայ, երէ մի կայ՝ որ իւր անուն սարու ասեն, գտակոյճսն՝ նորա լեղեան օ՛ծ:

[ՄԽԵ]

### Վասն Սերկեւիլի, Դամոնի, Կեռասի եւ Մնձեաց, որ է ալուճն:

Այսոքիկ առ հասարակ զտնկումն միապէս զերդ տանձն եւ խնձորն ունին, զի համաձայնք են միմեանց: Բայց միայն 'ի սերկեւիլէն, որ ա՛յլ աղէկ տեղի ախորժայ: Եւ կեռասենին բնաւին զգէջ եւ զհով տեղիսն ընդունի: Եւ թէ ուզես 'ի սոցանէ որ լաւ պտուղ առնու, նա դեղն այն է, որ զհուրեանք անհնար աղէկ պատրուսես: Եւ թէ

առնուս սեւ խաղողի պատրոյս, եւ պատրուսեա 'ի սեւ կեռասենոյն քազուկն, նա բերե խաղող, եւ այնպէս կանուխ հասուցանէ՝ զերդ զկեռասն: Եւ թէ առնուս կաւ եւ շինես երկու փերթ, եւ նկարես որ փորելով 'ի ներքուստ յերկու դիհաց, եւ առնուս զթուրինջն՝ երբ դեռ փոքր է, եւ 'ի մէջն դնես եւ կապես, նա պտուղն մեծանայ. եւ զմատնեհար նկարումն 'ի յինքն առնու զինչ 'ի կաւն նկարեալ իցէ. եւ ով տեսանէ՝ զարմանայ:

Զկեռասն 'ի մէջ փարջին լնուս 'ի վերայն զմեղր լնուս, դիմանայ մինչեւ յերեսուն օր. թէ ուզես ա՛ռ, յօտար երկիր տա՛ր:

[ՄԽԶ]

### **Վասն Դեղձենեաց, թէ ո՛րպէս առնես որ մեծ լինի եւ ջրով եւ անբուրդ՝ Դեղձն:**

Զգիջային տեղ սիրէ դեղձենին, եւ սակաւ ջրել ուզէ: Են ոմանք որ սակաւացուցանեն զճիւղսն եւ զբերն, նա սակաւն մեծ լինի: Եւ իւր կուտն այսպէս ցանուի. որ 'ի դեղձեն սակաւ մի 'ի վերայ կըտին թողուս: Եւ թէ ներքեւ դեղձենոյն եւ խնձորենոյն կարմիր վարդենիք տնկեն, նա դեղձն եւ խնձորն կարմիր լինին: Եւ դեղձենին բնութեամբ վատուժ է եւ անցուկ. բայց որ զինքն 'ի դամոնի կամ 'ի նշենի պատրուսէ, նա խիստ աղէկ է, եւ նմացական լինի ծառն, եւ անոյշ պտուղն: Եւ փորձած է, որ երբ պտուղ ունենայ, նա 'ի կըտին տեղն դամոն ընծայի, եւ 'ի դրուցէ դեղձ: Եւ թէ ուզես որ դեղձն 'ի յիւր ծառն առանց կըտի լինի, դու ա՛ռ 'ի յամուր փայտէ եւ սրեա երիթ եւ 'ի բունն զա՛րկ, որ զսրտուկն ճեղքէ եւ հանէ. եւ զերիթն 'ի տեղն թո՛ղ, եւ հողով աղբախառն ծածկեա եւ թո՛ղ. նա դեղձն անկուտ լինի:

[ՄԽԷ]

### **Վասն Արմաւենեաց:**

Փոս արա խորու կանգուն ու կէս, եւ 'ի լայնութիւն նոյնպէս. եւ աղբախառն հող լի՛ց 'ի ներք, որ լնուի կէսն փոսոյն. եւ ա՛ռ կուտ արմաւի, եւ գոռքն 'ի վայր արա եւ զծայրն 'ի վեր. եւ յամէն փոսոյն յատակն ցցեա մէկ զհետ մէկի, խիստ մօտ 'ի յիրեար, որ լնուի փոսդ. եւ ապա ա՛ռ աղ եւ խառնեա 'ի հողն ափ մի մանր, որ շաղղի յիրեար, զի արմաւենին զաղտաղտուկ հողն սիրէ եւ 'ի վերայ ա՛ծ, եւ զփոսն լի՛ց, եւ այգոյ հօտով ծածկեա, մինչեւ բուսանի որ ծլէ. եւ ապա զհօտն 'ի հետ ձգեա եւ ծառայեա, եւ ծիլն չկոտորի, եւ ստէպ ջրեա: Եւ են ոմանք որք հանեն անտի եւ տանին յաղտաղտուկ տեղի տնկեն. եւ թէ աղտաղտուկ չլինի՝ անպատճառ աղ պարտ է խառնել 'ի հողն. զի ինքն զայն ախորժայ: Եւ պարտ է յամէն տարի զտակն փորել եւ աղ ցանել 'ի վերայ, նա արքինացուցանէ զինքն եւ շոյտ պտղաբեր առնէ: Եւ թէ անոյշ զինեմբուր ածես 'ի տակսն՝ շատ օգտէ. եւ պատրաստ կա՛ց որ քացախ չլինի, թէ ոչ աւերէ: Եւ թէ առնու որք զիւր ծլին կեղեւն, որ մօտ 'ի ծաղիկն լինի կեցեալ՝ զորձուն, եւ 'ի յեգ արմաւենի ծառն կախէ, նա լաւ եւ քաղցրահամ պտուղ առնէ եւ չտայ թափիլ. նոյնպէս եւ թէ յաղէկ թզենոյն կտրես ճիւղ եւ 'ի յայն թզենին կախես որ զպտուղն թափէ՝ օգտէ:

[ՄԽԸ]

## Վասն Հապալասեաց:

Մրտենին փորձով օգտակարութիւն ունի շինութեան. զի հոտն է փոթոթութիւնն՝ զհաւայն առնու, եւ բերէ 'ի շինութիւն. օգտակար է բնակչացն. վասն այսորիկ պարտ է զմրտենին 'ի շուրջ շինութեանցն տնկել. եւ իւր տնկելն՝ Խոյն, Խեցգետինն, Կշիռն, Այծեղջիրն, որք շարժականք են. Յուլն, Առիւծն, Կարիճն, Ջրհոսն անշարժք են. Երկաւորն, Կոյսն Աղեղնաւորն, Ձուկն՝ երկու կերպ են, կէսն անշարժ կէսն շարժուն. երբ կամենաս հաստատուն բան առնել, զլուսինն 'ի յանշարժ կենդանակերպսն զի՛տ, եւ 'ի վատ աստեղ հայեցից 'ի գատ, որ է չորք հինգ, որ զինչ առնես մնացական լինի: Ապա երբ լուսին 'ի շարժուն կենդանակերպ լինի, որ հիւանդնայ՝ ապրի, եթէ հայեցքն լաւ լինի: Դարձեալ ճանապարհի եւ դատաստանի եւ սերմանելոյ՝ շարժունն լաւ է:

[ՄԽԹ]

## Վասն փայտից կտրելոյ խրատ:

... Նոյնպէս եւ զկաղնի փայտն առաւել երբ քաղուի կաղինն, յաշնան պարտ է կտրել մօտ 'ի ձմեռն. եւ զփիճին եւ զկվենին եւ զայսպիսիքս՝ 'ի գարնան կտրեա: Բայց շատք են որք 'ի սնգութեան ժամն զինչ ուրդի կտրեն. նա այն վնաս է եւ չիմանայ: Եւ աղէկն 'ի ծառոց այնոքիկ են, որք 'ի հիւսիսոյ դեհն են աճեցեալ. եւ վատքն 'ի ծառոց այնոքիկ են, որք 'ի ջուր կենան եւ 'ի ծմակ տեղի եւ 'ի բալուտ: Եւ զանոստսն ընտրել պարտ է, զի այն է ամուր: Եւ հին իմաստունքն եւ բանիս ճշգրտօղքն ասացեալ են, թէ 'ի փուլն լուսինն 'ի կիսոյն 'ի վայր մինչեւ 'ի չիքն, եւ այն լինի մնացական եւ ցեց չուտէ զփայտն: Եւ զկտրելոյն գրեալ եմք 'ի յերրորդ գլուխն:

[ՄԾ]

## Յաղագս ճանաչելոյ զգետինն բանջարաց եւ խոտեղինաց թէ ո՛րն է լաւն:

Գիտելի է որ սպիտակ հողն եւ ոչ մքռայն եւ ոչ որ աղուոր երեսք ունենայ, աղէկ է. զի սպիտակ հողն ձմեռն պաղքաշ առնէ եւ աւերէ, եւ յամառն խիստ չորանայ, զի նօսր է, եւ այսու պիղծ է. եւ շատ աշխատանօք կարէ զինքն մարդ 'ի շահ ածել: Եւ մքռայն ամենեւին վատ է եւ պիղծ. զի կոկ գետինն ոչ խմէ զջուրն, այլ սահեցուցանէ. եւ այնու է վատ: Իսկ գետինն՝ որ սեւ լինի եւ ծայր մի աւազուտ, եւ երբ խորու փորես՝ զէշ շաղախի հոտ գայ, եւ սեւ շաղախ լինի ներքեւատակն, այն է լաւ գետինն, յայն աշխատեա որ օգտէ 'ի բանջար եւ 'ի խոտեր: Եւ այսու ճանաչես. ա՛ն 'ի հողէն եւ ցօղեա ջրով, եւ տե՛ս թէ աւազն շատ է քան զսեւ հողն, վատ է. եւ թէ հողն շատ է՝ աղէկ է: Եւ ա՛ն 'ի հողէն շաղախ արա, եւ ընդ ափդ զարկ. թէ կաղճին է եւ փակչրտուկ որպէս կաւ՝ պիղծ է. եւ թէ փաղ լինի եւ փթրտուկ շաղախն, աղէկ է:

[ՄԾԱ]

## Թէ ո՛րպէս պարտ է ջրել եւ արբուցանել զածուսն:

Արժան է յառաջ զջրագնացսն դորդել եւ բարձր առնել, որ յամենն հասանի ջուրն, եւ

տանի. այլ այնպէս որ 'ի հանիստ տանի եւ հանգչի 'ի մաշարայսն: Եւ աղէկ ջրելն այսպէս է. փոսեր առնեն մօտ 'ի մաշարայսն, եւ զջուրն ծովոնեցուցանեն, եւ ամանով 'ի վերայ կանաչին ցանեն, նա խիստ արքինի լինի եւ աղէկ: Եւ 'ի մէջ ջրոց՝ անձրեւաջուրն եւ քաղցրահամ գետոցն եւ աղբիւրականցն՝ լաւ է. եւ որքան պարզ լինի եւ անոյշ՝ լաւն այն է. բայց աղէհամ ջուրն ամենեւին վատ է, զի որդն եւ կերիչ խիստ ընծայէ 'ի կանաչ:

[ՄԾԲ]

### **Թէ ո՛րպէս պարտ է լնուլ գաղբն 'ի յածուսն:**

Ճշմարտած է որ կանաչն գաղբն բնութեամբ սիրէ եւ զջուրն եւ առաւել զկրակաց մոխիրն՝ քան զինչ աղբ կայ. զի տաք է եւ եռացուցանող քան գայլ աղբ, եւ կտրօղ է կերչացն եւ ամէն ազգ որդանցն. եւ յետ այդորիկ աղաւնոյ ծիրտն է լաւ ամէն բուսոց. եւ զկնի աղաւնոյ ծրտին՝ ոչխարաց աղբն ա՛յլ պակաս է, եւ քան գայլսն լաւ է. բայց ոմանք զիշուն կամ թէ ցուցեալ են զայծուն, զի քաղցրացուցանէ զկանաչն եւ աղէկ հունտ ընծայէ: Բայց գոսսա յառաջ թրջել պարտ է եւ ապա 'ի բան տանել 'ի յածուսն. եւ գայլ աղբսն ցանեն 'ի վերայ այդոցիկ, բանջարի համար: Բայց թէ առանց նեխեցուցանելոյ ածես՝ որդունք եւ կերիչք ընծային: Ապա տարւոյ մի կամ երկու տարւոյ նեխեցուցածն լաւ է. եւ 'ի հարկէ ինչ թէ կամիս ածել, որ հին չունենաս, դու 'ի ձմեռն ա՛ծ. թէ ոչ՝ 'ի գարնան ածես՝ շահն զվզեանն չարժէ:

[ՄԾԳ]

### **Վասն քաղելոյ զլաւ կանաչն:**

Գիտացիր որ հայել պիտի 'ի բանջարն, եւ գայն քաղել՝ որ 'ի վերայ արեւելից դեհին լինի կեղնեալ, զի աղէկն եւ մարսականն այն է: Եւ տե՛ս որ մօտ 'ի յածուս եւ 'ի կանաչ՝ կալ չշինես. թէ ոչ՝ մոռնի ուր հասանի՝ աւերէ զամէնն. եւ քանի որ փոփոխէ զբանջարն սատրելով 'ի տեղուջէն յայլ տեղի, լաւանայ եւ քաղցրանայ:

[ՄԾԴ]

### **Վասն սատակելոյ զթրթուրն եւ զամէն ազգ կերիչս:**

Որ թէ լինին՝ դեղն այս է, որ առնուս զթզենւոյն կրակած մոխիրն, եւ մանր 'ի վերայ ցանես, սատակէ զամէնն: Եւ թէ վասն շատութեանն չկարես յաղթել, ա՛ն պախիւրէից գոգ, եւ ձիթի տուրտին, եւ եռացո ընդ իրեար եւ հովացո, եւ 'ի վերայ ցանես. զամէնն սատակէ: Եւ թէ առնու որ յայլ ածուոց թրթրէ եւ սամիթ, եւ 'ի մէջ պղնձի խարշէ, եւ զջուրն 'ի վերայ ցանէ, ուր հասանի՝ գայլն սատակէ. բայց հովացո եւ ապա ցանես: Եւ այլք գայս գտին դեղ թրթրին եւ կերչաց բազմութեանն. զի առին կին մի ցաւոտ տեռատեսութեանն ախտին, եւ քրքրեցին զմազն, եւ գօտելարձակ եւ բոկիկ՝ շուրջանակի ածուոցն անցուցին. նոյնպէս եւ 'ի վերայ տեղւոյն եւ բանջարացն երեք օր զհետ իրերաց, կամ 'ի մէկ օրն երեք հետ. նա զամէնն սատակէ, որ մէկ չմնայ: Եւ թէ առնուս զընկուզի ծառի սունկն եւ ծխես, ծուխն ուր հասանի՝ զամէնն սատակէ:

Եւ թէ առնու որ ցանել, որ չկուտէ հողմն զհունտն, եւ 'ի մեղմ ստէպ ջրեա մինչեւ

բուսանի. եւ 'ի գիշերն սակաւ սակաւ աղբեա, նա շոյտ մեծանայ եւ պարարտ լինի:

[ՄԾԵ]

### **Յաղագս սատրելոյ:**

Խիստ արքինացուցանէ փորելն եւ սատրելն զբանջարն՝ 'ի տեղոյ 'ի տեղ: Բայց տեղն յորդել թէ կամենաս, լաւ աղբած եւ շինած պիտի. եւ թէ 'ի տակեղէն բանջարաց սատրին, տակն՝ այսինքն բողկին, շողգամին եւ կաղամբին, լեսած նաղրուն հասուցանես, նա խիստ աղէկ է եւ եփուն լինին, եւ առանց փայտի տակքն: Եւ զսատիրն չպիտի թօշմեցուցանել. զտեղն սարեա մենակ՝ որ շոյտ բռնէ, եւ ընդ երեկս սատրեա, որ գիշերային հողմն 'ի վերայ գայ եւ զարգացուցանէ զինքն:

[ՄԾԶ]

### **Վասն Կաղամբի:**

Ջոր յառաջ ասացաք բազում անգամ յաղագս թրթրին, գիտել պարտ է, որ կաղամբն եւս առաւել վատնի 'ի թրթրէն՝ քան զայլ բանջար. եւ 'ի վերայ ամենի իւր դեղն այս է. որ թզենի կրակաց մոխրաջուր առնես, եւ զունդն 'ի ներք պահ մի 'ի թրջոց արկանես եւ ապա ցանես. այլ թրթուր չմերձենայ անդ: Եւ թէ այդ չլինի արած եւ թրթուր կենայ, զմոխիրն մանր մաղած 'ի վերայ ցանես, ողջանայ կաղամբն եւ զամենն սատակէ: Եւ կաղամբդ զաղէհամ հողն ախորժէ. եւ վասն այնորիկ պարտ է որ երբ կաղամբն չորստերեւան լինի, նա առնուս լեսած նաղրուն կամ աղի հող, եւ 'ի մէջ տերեւոցն լնուս պտղամբդ. նա խիստ արքինացուցանէ, եւ փայտ չտայ առնել տակին, եւ փուխ լինի: Եւ երբ կամենաս սատրել, զտեղն աղէկ աղբեա. եւ խցցելոյն տեղն նաղրուն ած կամ աղտաղտ հող, զնոյնդ առնէ: Եւ զինքն արձակ եւ յետ 'ի յետ ցանես՝ որ հանել չպիտենայ, նա արքինի լինի: Բայց զտակսն փորեա եւ պախրէի կուով օժեա. եւ երբ չորստերեւան լինի, զնաղրունն ցանես մանր զերդ փոշի 'ի վերայն. նա աղէկանայ: Եւ կատղածի խածածի դեղ է, որ որ զտերեւն 'ի քացախն թանայ եւ 'ի վերայ խոցին դնէ. նոյնպէս եւ թէ եփես եւ զջուրն խմել տաս, չտայ կատղենայ: Եւ կաղամբդ թոքացաւի եւ ամենայն ցաւոց որ 'ի խասապն լինի ընծայեալ՝ օգտէ. եւ զխոչափողն սրբէ, եւ զձայնն յորդորէ. եւ չտայ արբենալ: Եւ որ ծեծէ զինքն 'ի վերայ փայծղանն դնէ՝ զայտուցն նստուցանէ:

[ՄԾԷ]

### **Վասն Հազարի:**

Թէ կամիս որ հազարն բոլոր գայ եւ մեծ տակ առնու, աղբեա եղէկ, եւ ստէպ ջրեա յառաւօտուն. եւ երբ թիզ մի լինի՝ զիւր տակն քաղհանչով բա՛ց, եւ թազէ պախրէի կուով օ՛ժ, եւ զիւր հողն 'ի վերայ բէ՛ր եւ ծածկեա, եւ մենակ ջրեա. եւ երբ աղէկ մեծանայ՝ ճեղքեա զմիջնածիլ սրտուկն սուր դանակով, եւ տափակ քարուկ մի կամ կղմինդր 'ի վերայ դիր, եւ թող որ տափակեցուցանէ զինքն: Եւ թէ ճեղքես եւ զքարն դնես, քանի մեծանայ՝ զքարն 'ի հետ մեծացո, նա խիստ գեղեցիկ լինի եւ աղուոր. բայց 'ի սատրելն պարտ է 'ի միմեանց հեռի դնել եւ զտակսն աղբել աղէկ: Եւ թէ

Եւ պատրաստ գերդ գործորի ծակ արա աստղամբ, եւ զմէջն՝ ՚ի դուրս տուր որ փորոզի. եւ դիր յինքն անարատ հազարի հունտ, եւ յայլ խոտից հնտանաց, զորն եւ կամեսցիս. եւ արա աղէկ տեղի փոսիկ գերդ թիզ մի, եւ լից յինքն փտեցուցած աղբահող՝ որ կէսն լցուի, եւ սպտուրդ հանդերձ հնտերովն ՚ի ներք դիր, եւ սակաւ հողով ծածկեա, եւ ՚ի մեղմն ջրեա ՚ի վերայ երեսեաց հողոյն, մինչեւ հնտանքն բուսանին. եւ երբ բուսանին՝ ցանեա զջուր ՚ի վերայ անձրեւօրէն, եւ այնպէս տուր զիր ջուրն նոյնպէս եւ զաղբն, մինչեւ մեծանայ եւ ՚ի կատարելութիւն գայ: Եւ տեսանի արմացք իր, ՚ի մէկ տակէ այլեւայլ խոտեր. եւ ինքդ հանել եւ սատրել չախորժայ. քանի կամենաս առնել, այնչափ սպտուր յիր տակին վերայ արա: Եւ են ոմանք որք զսպտուրն լեսեն, եւ ՚ի քթէք ծրարեն ընկուզաչափ մի, եւ զհնտանքն ՚ի մէջն, եւ տնկեն, որպէս վերոյ գրեալ եմք. նա զնոյնդ առնէ: Եւ թէ ուզես հազար շինել, որ թրնջի համ գայ յիրմէ, ա՛ն թրնջի կուտ ճեղքեա, եւ զհազարի հունտն ՚ի մէջն դիր եւ յիրեար բեր. եւ մուշախայով փաթաթեա, եւ տնկեա նոյն օրինակովն. նա բուսանի եւ համն թրնջի լինի:

Այսուհետեւ պարտ է մեզ զհազարին բնութիւնն եւ զօգտակարութիւնն գրել: Ինքդ հով է եւ զէջ յոյժ. եւ առաւել զինքն յամառային եւ ՚ի զարնանային ժամն պարտ է ուտել. եւ ինքն ուտելոյ կարօտ բերէ. եւս առաւել մունֆախդէճի քացախով ուտելն՝ զղեղին մաղձն կտրէ եւ հանէ, եւ իւր հովութեամբն տաք այտուցացն օգտէ, եւ զծարան կտրէ եւ քուն խիստ բերէ յատկապէս: Որ թէ առնուս փարթ յիր տերեւէն, ՚ի հնգէն մինչեւ ՚ի մէկն, եւ հնդանի՝ այսինքն մեղմով՝ սնարուց ներքեւ դնես՝ այնպէս որ ինքն չգիտենայ, քուն բերէ ... բայց զաչաց լոյսն պակասեցուցանէ եւ բալ տայ աչացն տեսանել. եւ առաւել երբ քաղցրահամ լինի: Եւ թէ որ զինքն շատ ուտէ՝ լոյծ առնէ. եւ թէ սակաւ՝ կապ: Եւ ռամատես ցաւոյն օգտէ, առաւել երբ մկնսոխած քացախով ուտես: Եւ որ զիր ջուրն ՚ի վերայ կարմիր ելընդի դնէ կամ կարմրած աչաց, շատ օգտէ: Եւ մարդ որ ՚ի շուրջ գայ եւ ՚ի ջրոց փոխմանն ահոկութենէն վախէ, հազար թող ուտէ այլ չվախէ. եւ ՚ի գինւոյն արբենալ չտայ: Եւ հազարին՝ զհտնականքն՝ մեռելոտեաց մահիճք են անուանեալ: ...

Եւ որպէս վերոյ գրեալ եմք, թէ պակասեցուցանող եւ բալեցուցանող է աչացն, բայց զղեղն գրեսցուք աստ: Ա՛ն զվայրի հազարին ջուրն եւ զաղջկանմօր կաթն, յիրեար խառնեա եւ դեղորով յաչսն դիր, զլոյսն բերէ: Եւ վայրի հազարն այն մանրտերեւ սպիտակգոյն, երկայնաձեւ եւ լեղի հազարն է, եւ ինքն բնութեամբ եւ կերպիւ նման է՝ հոտոյ խաշխաշի, ուստի աֆիօնն կու լինի: Եւ են ոմանք, որք յայս ջրէս խառնեն ՚ի խաշխաշի ջուրն եւ զաֆիօնն ՚ի յերկուցն շինեն. եւ որ ՚ի վայրի հազարիս ջրէն ջրխառնած քացախով տայ մարդոյ՝ որ մաղձի տաքութիւն ունենայ, ողջացուցանէ: Եւ կորահարի եւ մորահարի օգտէ: Եւ զիրեանս ջուրն պարտ է հանել եւ շիջերով պահել՝ վասն ամենայն օգտութեան: Եւս որ ՚ի տաք ցաւերն լինի, եւ թէ ՚ի վերայ տաքցած լերդի դնես՝ զտաքութիւնն կտրէ:

[ՄԾԸ]

### **Վասն Քուռաթին:**

Կամենաս զինքն սատրել, պարտ է ներքեւ կղմինտր կամ սալ դնել, որ գլուխն



որպէս սատրելոյն արժան է: Եւ թէ ուզես որ մեծ գլուխ առնու, ճեղքեա զգլուխն՝ փայտեղէն սրով, եւ շողգամի մէկ հունստ 'ի ներք ձգեա, եւ դարձեալ ծածկեա. նա մեծ առնէ զգլուխն: Եւ թէ այլ մեծ ուզես, երբ ճեղքես՝ շատ քուռաթի հունստ լից 'ի ներք եւ ծածկեա, ա՛յլ մեծ լինի. եւ քանի շատ անգամ առնես, նա խիստ մեծանայ: Եւ երբ նոր սատրես՝ երեք օր մի՛ ջրեր. եւ զիւր փոսն քան զուր մասն խորու չէ պարս առնել: Եւ ոմանք աւագ խառնեն 'ի հողն 'ի սատրելոյն տեղն, նա զգլուխն մեծ եւ պարարտ առնէ: Եւ այս ա՛յլ լաւ նշան. ա՛ն զհունստն եւ դրգալ դրգալ ծրարանի արա 'ի հին քթէթ, եւ սատրելոյն չաքօքն տնկեա. լինի ամէն գլուխ քան զշողգամ մի:

[ՄԾԹ]

### Վասն Շողգամի եւ Բողկի:

Թէ կամիս որ քաղցր եւ անոյշ լինի շողգամն, զհունստն 'ի մունֆախդէճ գինին 'ի թուրջ դիր երեք օր, եւ ապա ցանեա, նա զերդ շաքար լինի: Եւ զինքն երկու հետ ցանեն 'ի տարին, մէկ յաշունն եւ մէկ 'ի գարունն. եւ 'ի փորելն զգետինն՝ կամ աղբ խառնեա կամ յարդ, եւ ապա ցանեա:

Եւ եթէ կամիս որ բողկն մեծ լինի եւ գեղեցիկ, երկու թիզ փոս արա վարսամով, եւ յարդ եւ հող լից սակաւ մի, եւ սատրեա, կամ զհունստն անդ դիր. նա բողկն ցրցին օրինակաւն լինի: Եւ որ զբողկին հունստն ձեծած եւ ջրխառնած խմէ, զփայծաղն հալէ. եւ զկեղենն տիմետ 'ի վերայ փայծաղնն դնել՝ զփայծաղն հալէ: Եւ ինքն զստամոքսն սրբէ, զսեւտայն խաղաղեցուցանէ, զգոզն յորդորէ, եւ զպլղամն նօսրացուցանէ, զմաղձն վարէ, եւ 'ի վերայ աղէկ բերէ. եւ զկանացիքն արձակէ. եւ որ 'ի սեւտայէ նեղհոգուկ եւ թալուկ ունենայ, խաղաղեցուցանէ, զբնական ցանկութիւնն յորդորէ. եւ յիւր ջրէն ԻԴ տրամ խմելոյ տայ, թոքացաւի օգտէ. զթուխմայն հաշէ: Եւ ո՛ր ըչափ զովեմ երբ զովելի է. զի ով առնու զջուրն նորին եւ զձեռսն օծանէ, եւ զօձն բռնէ եւ զկորն, նա չկարէ խայթել. եւ թէ ոք զբողկն 'ի վերայ կորի դնէ՝ սատակի: Եւ իւրն ահոկն այս է, որ զակոռայքն եւ զձայնն աւերէ:

[ՄԿ]

### Վասն Քերէֆսին:

Մի՛ մաշարայ ցաներ զսատիրն, ապա փոս արա, եւ զհունստն ափկից 'ի ներք լից, եւ ծածկեա. նա զընդուկ արքինի ելանէ. յայնժամ զամէնն զընդուկ հան հողովն, եւ տակ տակ բաշխատեա եւ սատրեա. նա այն խիստ արքինի եւ մեծտակ եւ քաղցրահամ լինի: Եւ թէ զհունստն ծրար առնես եւ թաղես՝ որ 'ի վերայ իւր տակին բուսանի, մեծ լինի: Եւ զիւր սատրելն այսպէս արա. հաստ ցից արա ըստ չափոյն որ ուզես որ տակն լինի, եւ աղբ լից յատակն, եւ սատրեա. նա տակն նոյնիւն լինի: Եւ երբ մեծանայ՝ զտակսն փորել պիտին եւ բանալ, եւ զակնուռսն սուր դանակով կտրել. նա տակքն մեծ եւ թորթոշ լինին: Եւ այսպէս երկու հետ պարս է առնել. եւ երբ այս նշանօքս առնես զքերէֆսն, նա խիստ արքինի լինի: Եւ ինքնս զգոզն յորդորէ. եւ զբերանն անուշացուցանէ, եւ զերակսն բանայ, զմաղձն վարէ, եւ հանէ զաւելուածն յերակացն: Բայց կոտորածի ահոկէ. եւ ձծացաւ կին թող չուտէ, զի զտղայն զերդ երկիւղած առնէ. զբնական ցանկութիւնն արանց եւ կանանց յորդորէ:

Եւ ասէն ոմանք եթէ որ ընդ քերէֆսն տուր եւ առ առնեն՝ տղայ չծնանի:

[ՄԿԱ]

### **Վասն Ճակնդէղի, որ է Բագուկն:**

Թէ ուզես որ ճակնդէղն սպիտակ լինի եւ աղուոր, պախրէից աղբ ան՝ ի վերայ: Նոյնպէս եւ զկարմիրն ՚ի յիւր ոճն շինէ պախրէից աղբն: Եւ աղբելն այսպէս լինի. փորեա գտակսն բոլոր, եւ զաղբն բոլոր ան՝ ՚ի տակսն: Եւ իւր օգտութիւնն լոյծ է եւ քաշօղ. եւ աղեացն օգտակար. եւ ջուրն զգոզն յորդորէ: Բայց աղիութիւն ունի սակաւ մի:

[ՄԿԲ]

### **Վասն Խիարի՛:**

Խիարին տնկելն եւ սատրելն, նոյնպէս է որպէս այլոցդ: Եւ թէ որ զիւր տերեւն ծեծէ եւ զեղրոյն ընդ իրեար, եւ ՚ի վերայ նոր կտրածի դնէ, զարիւնն կապէ եւ զխոցն կնքէ, եւ ուռեց չտայ առնել: Եւ թէ զիւր տերեւն ծեծես եւ ընդ անլի հին խոզտի խառնես, եւ ՚ի վերայ փշի կամ խոջի դնես՝ որ ՚ի մարդն կենայ, հանէ. եւ թէ ճիւղած կամ տրորած կենայ ՚ի մարմինն՝ սրբէ եւ լաւացուցանէ: Եւ թէ զվայրի խիարկին ջուրն որ առնու եւ օծանի, եւ երթայ մեղր կթէ, մեղու զինքն չկարէ խայթել: Եւ զնոյն խիարկիդ ջուրն եւ հոռոմ ձէթ ընդ իրեար խառնեն՝ զկտրած ուրուք օծանես, յառաջ որ այլ իրք լինի օծած, զկտրածն կցէ: Եւ թէ զնոյն խիարուկն ծեծես եւ ՚ի վերայ խայթածի դնես՝ զինչ եւ իցէ, ամենին օգտէ փորձով:

[ՄԿԳ]

### **Վասն Սատապի:**

Սատապն զածպատերն ու զքարուտ եւ զջերմային վայրսն սիրէ բնութեամբ եւ զարեզինն. եւ յիւր տակն կրակաց մոխիր խիստ ընդունի ածել, որ ջերմութիւն պահէ զինքն. եւ բնաւ աղբ չընդունի, բայց միայն անապակ հող: Եւ ճշմարտած է, որ ... իւր ուտելն եւ խմելն, զաչաց լոյսն յորդորէ: Եւ ականջացաւի օգտէ, երբ ծիլ մի ՚ի ներք յականջն դնէ, երբ ՚ի հովէ ցաւի: Ճանճին ծիրտն ՚ի հողն թաղես, անանուխ լինի: Ջունտն իւզերլիկի ՚ի բողկին մէջն դիր. խարտալն այլ այսպէս է: Ջկտաւատին հունտն ՚ի բողկն կամ ՚ի թուրինջն խոթեն ՚ի հողն թաղեն, թարխուն լինի: Ջտխին, եւ զխստորին ծայրսն խանձես, որչափ պահես՝ չկանաչի:

[ՄԿԴ]

### **Վասն Անանխոյ եւ Մարուֆի:**

Մարուֆն ոչ ունի օգտութիւն ինչ, եւ թէ որ առնու յիւրմէ ծամէ՝ եւ յարեւն դնէ, նա կորեր ելանէ յիւրմէ. եւ թէ կին ապուր եփել կամիցի, եւ զաղտ ՚ի նմանէ՝ տակօքն մօտ ՚ի պուտուկն դնես, չիշխէ կինն ՚ի պուտուկն մերձենալ: Այդ խոտիդ արապկերէն

թող գրեն: Եւ դարձցուք յանանուիսն. իւր օգուտն է որ կերակրոց կարօտ բերէ, եւ գործն կտրէ. եւ իւր պիղծն այն է՝ որ կտրէ. եւ թէ՛ ՚ի վերայ խոցոյ դնես՝ յաւիտեան այլ չյաջողանար բնաւ:

[ՄԿԵ]

### **Վասն Մխտորի:**

Մխտորն զսպիտակ եւ զփաղ գետինն սիրէ, որ չլինի կաղճին. եւ ՚ի դեկտեմբերի ԺԱ օրն է իւր դնելն մինչեւ ՚ի փետրվարի եօթն օրն. եւ որ զինքն ՚ի փուլն դնէ եւ կրկին ՚ի փուլն ժողովէ, նա ով ուտէ՝ հոտ չգայ ՚ի բերանոյն: Եւ ինքնդ տաք է եւ չորային. զքամին վարէ, զպղղամն կտրէ, զգոգն վարէ, զճիճին ՚ի փորն սպանանէ. եւ օձահարի եւ կորահարի եւ կատաղի խածածի օգտէ: Եւ թէ այրես եւ ՚ի մեղրն խառնես եւ օձանես աղուեսացաւի օգտէ: Եւ աչացաւի՝ որ յաղբիւրն նասուր լինի, հոռմերէն Անոպիա ասեն, թէ օձանես օգտէ. եւ ակռացաւի օգտէ. զմաստի, արծուեաց օգտէ: Ծեծեալ եւ ՚ի հոռոմ ձեթ խառնեալ եւ ՚ի մեղր խառնեալ, կողացաւի օգտէ: Եւ վայրի սխտոր որ է սկորդօն, շատ ուժով է քան գտանուդ. եւ ՚ի թրակիսին եւ ՚ի մեծ մաճունն խիստ մտանէ. եւ զվերի օգտակարութիւնսն ունի, եւ այլ աւելի:

[ՄԿԶ]

### **Վասն Սոխի:**

Սոխն զկարմրակ հողն սիրէ. եւ երբ կամենաս դնես՝ զտերեւսն հան յիւրմէ, եւ ՚ի սխտորիտ ժամն է իւրդ. եւ զգետինն տասն օր յառաջ կակղեա, եւ զխոտն եւ զտակն հան. եւ զերդ մաղած արա զգետինն եւ դի՛ր, նա մեծ գլուխ առնու եւ աղէկ: Եւ թէ քսիայն շատ մազմզուկ ունենայ դու կտրեա որ մեծ լինի: Եւ որպէս զխստորն գրեալ եմք՝ ՚ի փուլն դնես եւ ՚ի փուլն հանես եւ ժողովես՝ ով ուտէ հոտ չգայ, եւ քաղցր լինի: Եւ թէ ուզես որ շատ դիմանայ՝ ՚ի յեռջուրն մխես եւ հան, յարեն չորացո աղէկ, եւ ՚ի գարէ յարդն թաղեա եւ պահեա: Եւ թէ զսոխն ծեծես եւ ՚ի մեղր խառնես, եւ ՚ի վերայ կողացաւի դնես՝ օգտէ: Եւ թէ ընտրէ որ զկակուդ սոխն եւ յամեն վաղվընէ մեղրով ուտէ, զմարմինն առողջ պահէ. եւ սպեղանիք ելնոց եւ խոցից շատ օգտէ: Եւ խստորն պիղծ է, զի զողջացեալն կրկին խոց առնէ: Եւ թէ ծեծես զսոխն եւ քացախով ՚ի վերայ պիսակի ածես, եւ յարեն ունենաս, օգտէ: Նոյնպէս թէ ՚ի վերայ աղուեսացաւի օձանես՝ զմազն բերէ: Եւ թէ զսոխին ջուրն ՚ի թարախտ ալկանջ ածես՝ օգուտ է:

[ՄԿԷ]

### **Վասն Հիլիոնի, որ է Ծներեկն:**

Հիլիոնդ զպարարտ գետինդ ախորժայ եւ զարեզակնակոխն, զի հանապազ ջեռուսցէ զինքն, եւ զսիկն եւ զանտառախիտ վայրսն: Եւ իւր ցանելն այսպէս է. փորել տուր զգետինն խորու, ՚ի մարտին կամ յապրիլին, եւ փոսեր արա խորու երեք մատն, եւ յամեն փոս ՚ի հիլիոնին հնտէն եօթն հունտ. եւ ծածկեա նոյն հողովն. տատին մի՛ մօտիք, բայց միայն քաղհան արա զպիղծ խոտն. զի ծներեկդ վայրի խոտ է, եւ

եւ սակաւ մի աղբ ա՛ծ, որ հերիք լինի. եւ որքան այսպէս առնես՝ շոյտ կերակրիս եւ քաղցր լինի. եւ ՚ի յերրորդ տարին կանուխ յառաջ որ ծլէ՝ փորեա, եւ քաղհան արա զտակսն, եւ աղբ մի՛ լնուր. տեսանես յետ ամսոյ մի որ ծլէ եւ ուրախացուցանէ զքեզ: Եւ յորժամ քաղես՝ մի՛ կոտորեր զծիլն, որ մնացորդն ցողուն հանէ, եւ տակն այնու իւր հերիք առնէ. այլ տա՛ր զձեռնդ, եւ գետնախառն բռնեա եւ քարշեա՛, որ ծիլն ՚ի տակն կտրի եւ ելանէ. նա պիտի որ անճարակ ՚ի տակն եւ այլ ծլեր հանէ. եւ այսպէս յամէն տարի նոր հիլիոն ունենաս: Եւ յամէն քաղել՝ փորեա զտակսն. եւ թէ ՚ի փորելն մագմզուկ վերանայ, քարշեա եւ կտրեա. նա քանի բնատակն խոցնայ՝ այլ շատ հանէ զծլերն: Եւ թէ կամիս ցողուն եւ հունտ առնուլ, զանագան եւ զյետին ծիլսն թող եւ ա՛ն: Եւ ինքնդ զերաշտն սիրէ եւ ոչ զջրայինն, մի՛ ջրեր. եւ թէ ջրես՝ ՚ի յելն աշնան ջրեա, նա աղէկ է, եւ շատ պտղաբերէ եւ թագէ լինի: Եւ ինքնդ արձակ լինել սիրէ յիրերաց. զի թէ տակոյճքն յիրեար շնկղկին՝ չտան պտուղ: Եւ յորժամ ուժաւորի՝ հա՛ն տնկեա. եւ աճեցո թէ կամիս դաշտ մի, այս օրինակաւ: Եւ օգտութիւն մի կայ ՚ի սա, զոր արժան համարեցաք գրել, թէ եւ դժուարաւ հաւատայք զարմանալի բանիս. զի թէ չէաք փորձի հաստատեալ՝ ոչ էաք ընդ գրով արկեալ: Ա՛ն խոյի եղջիրք մեծ եւ անարատ. եւ արա յիւրեան փոքր ծակ մի, թէ զինքն որպէս նշան տուաք՝ դատարկ առանց հնտի, նա յիւրմէ բնութեամբ հիլիոն ծլէ անհնար:

[ՄԿԸ]

### Վասն Դղմի, Կօղայի եւ Պատեխի:

Դղումն եւ կօղայն եւ սեխն, զաղբին եւ զաղէկ փորած գետինն սիրէ, առաւել եւս յորժամ չորստերեւան լինի. զտակսն փորեա եւ քաղհան արա, եւ ընդ տակսն ՚ի վեր կուտեա. եւ քանի այլ մեծանայ եւ տակոյճ՝ ա՛յլ փորեա եւ զհողն ա՛ծ: Եւ ջրելն զդղումն՝ մատղաշցրնէ եւ քաղցրացուցանէ եւ զճցրնէ. եւ թէ լեղի լինի՝ ա՛ն փուշ մի եւ զծիլն ձեծեա, նա ջուրն քամի եւ դղումն քաղցրանայ, եւ ա՛յլ շատ բեր առնէ: Եւ երբ փորես՝ երնեա զփոշին ՚ի վերայ պարտիզին. զի որքան փոշեթաթախ լինի՝ ա՛յլ լաւ է բերին եւ օգուտ: Եւ թէ ուզես որ դղումն երկայնանայ, ա՛ն ջուր ամանով, եւ ներքեւ դղմին ոռիցն թերիկախեա, այնպէս որ չհասանի յինքն, զերդ չորս մատ ՚ի յետ կենայ դղումն. պիտի որ բնութեամբ ՚ի ջուրն հրոսանայ. եւ դու յամէն օր տես, քանի ցածանայ՝ զջուրն ցածացո. եւ այդու երկայնացո որչափ եւ կամիս: Եւ թէ կամիս որ դղումն բոլոր լինի, զկուտն ընդ քովն ծակեա եւ հան, եւ դիր մի ընդ բերանքն. նա դղումն բոլոր լինի:

Եւ թէ ուզես որ դղումն եւ սեխն եւ կաւդայն քաղցր լինին, ա՛ն կաթն եւ մեղր, յիրեար խառնեա, եւ զհունդն ՚ի ներք ՚ի թրջոց դիր երեք օր, եւ ապա ցանեա. բերն քաղցր լինի եւ լաւ: Եւ թէ ուզես որ կուտն փոքր լինի, առ շուշմայ, ձեծեա, եւ պտղի ձիթով շաղախեա որպէս մնշած. եւ ապա զձէթն հա՛ն, եւ զհնդանքն ՚ի ներք ՚ի յօծ դիր երեք օր. եւ ապա դի՛ր, կուտն փոքր լինի: Եւ թէ ուզես որ շոյտ պտղաբերին, զբնատակն հատ յաշունն եւ աղբեա, եւ հացի գուռն կամ ճառայի ոռք ՚ի վերայ կործեա. եւ երբ ժամ լինի՝ բա՛ց, եւ ծլեցո. եւ կանուխ պտուղ առ: Այլ ազգ. ա՛ն զամբիւղանի, եւ լից աղբահողով. եւ զհնդանքդ ՚ի ներք դիր մենակ, եւ կանուխ կոտորած ջրով ջրեա հետէն, եւ ծլեցո. եւ ՚ի ցերեկն յարեւջեռն հա՛ն եւ ՚ի գիշերն եւ ՚ի ցուրտն՝ ՚ի տունն պահեա. եւ այս օրինակաւ տա՛ր մինչեւ ՚ի կանուխ դնելոյն ժամն. եւ ապա սար բուսած հան, սատրեա. նա այն որ չոր կուտ դնուի՝ ե՛րբ ժամանէ այսմ. զի այն սուր

Ժամանեցուցանէ եւ մենակ բեր տայ: Եւ թէ ուզես լվիճ կամ այլ կերիչք չմերձենայ 'ի պարտեզդ, 'ի մօտն ծոթրին ցանեա, փրկի:

Եւ հինքն փորձեալ են վասն կօղային, գրել չէ պարտ. զի փորձով է որ թէ փոքր տղայ տաքանայ, իւր չափով երկայն կօղայ մի հետ փոքերն յօրոցքն պառակեցո՝ 'ի լերդին դեհն, նա տաքութիւնն անդ փոխի եւ տղայն լաւանայ. եւ թէ 'ի տղային յամէն ձեռն մէկ մի դնես, նոյնպէս արժէ ջերմանն: Եւ կօղային ուտելն՝ 'ի վերայ կերակրին քան յանօթեաց:

Եւ թէ ուզես որ յամէն ձմեռն ունենաս զհինքն, 'ի կարաս ուր սպիտակ գինի լինի կամ անոյշ քացախ, կախեա զհինքն, այնպէս որ 'ի գինին չհասանի, եւ 'ի վերայ ծեփեա. երբ ուզես՝ բաճ, թազէ գտանես:

Եւ թէ զմատղաշ դդումն 'ի յարդն թաղես, շատ դիմանայ: Եւ ոմանք առնուն զմատղաշ դդումն եւ 'ի չորս ճեղքեն, եւ զկուտն հանեն, եւ եռջուր ածեն 'ի վերայ, եւ 'ի գիշերն յաստեղսն պաղեցուցանեն. եւ 'ի քաղն՝ 'ի գազան աղջուր դնեն, եւ հանեն եւ պահեն, նա շատ դիմանայ: Եւ թէ ուզես որ դդումն լուծումն առնէ, ա՛ռ սակամոնի, թրջեա ջրով, եւ զկուտն երեք չորս 'ի ներք թրջեա եւ ցանեա. ով զդդումն ուտէ՝ մաղձադէղ է: Եւ թէ զսակամոնոյն կանաչ ցօղունն որ եփէ այնչափ, որ 'ի տասնէն մէկն մնայ, եւ ապա զբանջարն քամէ եւ յայն ջուրն թրջէ, զնոյնն առնէ:

[ՄԿԹ]

#### **Վասն Վարդենեաց:**

Եթէ ուզես որ կանուխ վարդ առնու, փորեա զշուրջն տակուցն արձակ՝ թիզ մի, եւ եղկ ջրով արբո յօրն երկու հետ. մենակ վարդ տայ: Եւ թէ ուզես որ շատացուցանես, պառակեցո 'ի ճղերոյն եւ հող արկ 'ի վերայ. ծլէ եւ շատանայ, եթէ յամէն տարի զաճն պառակեցընես: Եւ այլ ազգ. 'ի շարժն՝ կտրեա 'ի ճղերուն եւ սատրեա, որ մազմզուկ առնու, եւ ապա հան տնկեա ուր կամիս. եւ այսու շատացո քանի կամիս: Բայց զգետինն աղէկ պարտ է շինել. եւ այս օրինակաւ շինած վարդն անուշահոտ լինի: 'Ի թէֆնէն վարդ պատրուես, տերեւականաչ վարդ լինի:

[ՄՇ]

#### **Վասն Կանկառի, որ զհինքն անուշահամ եւ անփուշ շինես:**

Ա՛ռ զիւր հունդն եւ 'ի վարդի ջուրն, կամ 'ի կապլայի ջուրն կամ 'ի նոնֆարին, կամ 'ի յեղրդոյն, այսինքն 'ի խլէֆին, երեք օր յաշունն՝ 'ի թրջոց դիր. եւ ապա հան յաղէկ աղբոտ կակղած գետինն ցանեա նօսր. եւ տես թէ ի՛նչ լինի: Եւ թէ 'ի հնտէն զփշերն սուր դանակով կտրես եւ ցանես, երբ բուսանի՝ անփուշ լինի:

[ՄՇԱ]

**Եթէ ո՞րք 'ի բանջարացն զծառուտ ածուսն ախորժան, եւ որք զանձառսն:**

բողկն եւ շողգամն: Եւ որք զցանցառ ծառուտն ախորժան, կաղամբն, կօղայն, դդումն, սոխն, խստորն, չամանն: Եւ 'ի Հռոմայ գաւառն ցանեն յայսպիսի տեղս՝ մանանեխ, աֆիօն եւ չաման: Եւ որք զանծառն եւ զարեւն սիրեն. կանկառն եւ ծնեբեկն, եւ ցորեանն եւ զարին, եւ այլք բազումք, զորս մտօք գտանէք:

[ՄՉԲ]

### **Վասն Սունկ բուսուցանելոյ:**

Ա՛ռ խմորջուր արա, եւ տար զընկուզի կամ զկաղնի թորին կամ զչոր կնճակն, ջրեա. նա մենակ սունկ հանէ: Եւ թէ ուզես առնել որ 'ի գետնէն ելանէ, գիտ կակուղ գետին, որ իւր բոյսքն փշուտ եւ կառնուտ լինի. 'ի յամպ եւ 'ի պղտոր օր այրեա զինքն. նա զերդ անձրեւ գայ՝ լինի սունկ: Բայց զխանձո՛ այնպէս ձգեա, որ անձրեւն անցանէ. եւ թէ յամէ՛ ջրել պիտի. նա լինի. բայց 'ի ջրելոյն չլինի այնպէս պարարտ՝ զերդ անձրեւին. անձրեւին շնորհքն 'ի հետէ:

[ՄՉԳ]

### **Վասն Ձիթենեաց:**

Նախ արժան է զօգտակար եւ զամենընդունելի եւ զվայելուչ եւ զօրհնեալ զձիթենույս զդրութիւնն եւ զսահմանն ընդ գրով արկանել. եւ ապա զբարեբուղիս պտղոյն զպարարտ եւ զօգտակար իւղոյն, վասն զբօսանաց մարդկան. որպէս աւանդեցաւ մեզ 'ի հնարագէտ իմաստնոցն, որք կամեցան յիւրեանց վաստակոցն վայելել զկենցաղս, եւ յայլոցն հրաժարել: Ուստի արժան համարեցաք նախ առաջին այն ծառոցն թէտպիր դնել՝ որք թափեն զծաղիկն եւ ապականեն զպտուղն. եւ ապա զտնկելն եւ զսերմանելն, զտածելն եւ զշինելն: Եւ նախ առաջին սահման է, որ մարդ թէ սուրբ լջինի յախտից եւ 'ի մարմնական աղտեղութեանց, չմերձենայ 'ի ծառն, ոչ 'ի հօտել եւ ոչ 'ի տնկել եւ ոչ 'ի քաղել զօրհնութեան պտուղս: Այլ արժան է որ գործեն զսա մաքուր եւ սուրբ յամենայն աղտեղութեանց լինիլ, մանաւանդ այնոքիկ որ են... զպտուղն՝ պարտ է որ ամենեւին կոյսք լինին 'ի կանանց խառնակութենէ. եւ թէ ոչ՝ վնաս է: Եւ հինքն այնպէս են ճշմարտեալ, որ Կիլիկիոյ երկիրն եւս առաւել Անարգաբոյ թեմն՝ լաւ եւ գովելի պտուղ եւ անուշահամ ձէթ ունի քան զայլ երկիր. եւ կայսերացն եւ մեծամեծաց անտի բերէին՝ վասն մարմնաւոր պիտոյից իւրեանց. եւս առաւել Կիլիկեցիք եւ Ադէլսացիք այսպէս առնէին սրբութեամբ զգործն, եւ այնու առաւելուին 'ի գործն ազնուաբար քան զայլ գաւառսն: Եւ զայս Յուլիանոս իմաստունն եւ բնութեանց գիտօղն եգիտ եւ ուսոյց մարդկան:

[ՄՉԴ]

### **Թէ ո՛ր ազգ գետին կամ որպիսի՛ վայրք պատշաճի ձիթենույն:**

Նօսր եւ փաղ գետինն եւ տաքն պատշաճի ձիթենույն, եւ վասն այսորիկ 'ի Կիլիկիայ եւ յԱնարգաբայ առաւել ածէ եւ զարգանայ քան յայլ գաւառ. զի հողն եւ օղն այսպիսի է, նոյնպէս եւ սպիտակ է եւ զիջային. եւ այսպէս տայ բազում եւ շատ ձէթ պարարտահամ: Եւ սեւ գետինն թէ քարուտ եւ կոկնուտ լինի՝ աղէկ է, բայց ոչ զերդ

մքռայ ունենայ, ամենեւին չէ պարտ տնկել ձիթենի. զայնպիսին սերմանց եւ նոնենեաց համար թող. բայց թէ 'ի հարկէ իմեքէ տնկես եղենի, այսինքն ձիթենի, սակաւ պտուղ առնու, եւ վատձէթ է, եւ տուրտիսն ձիթին աւելի լինի քան զձէթն: Եւ հաստ եւ կաղճին գետինն ամենեւին վատ է, զի պինտ է, եւ զերդ լերդ, եւ մասունքն ըմբոնեալ զիրարօք, եւ չտայ մտանել արեգական ջերմութեանն 'ի խորուն: Եւ կարմիրն քան զամէն վատ է. զի շատ ջերմանայ եւ խիստ պատառոտի, եւ աւերէ զձառն եւ զբերն:

[ՄՉԵ]

### **Վասն թէ ո՛ր օդ լաւ է եղենեացն:**

Տաք եւ չոր, եւ տաք եւ գէջ օդն յոյժ օգտակար է, որպէս Կիլիկեցոցն եւ Լիպիացոցն օդքն՝ գովելի եւ օգտակար են եղենեացն: Ջի հանապազ յամարանոջն՝ պարխարցին եւ հարաւայինն հանդերձ արեւելեան հողմովն փչեն եւ զարգացուցանեն զամենեսեան. եւ այսպէս առաւել պտղաբերի եւ արդիւնանայ: Եւ բարձրագոյն կողերն եւ մասներն եւ տափերն՝ եւս առաւել լաւ են. զի օդն անդ լաւ բանի. եւ այս տեղեաց եղն առաւել ազնիւ լինի եւ պարարտ. եւ դաշտային եւ ցած տեղեացն հակառակ են սոցա. եւ ձէթն թանձր եւ մրրոտ լինի եւ վատթար: Եւ այսու ստուգեալ եմք որ լաւագոյն օդքն ապրեցուցիչ են տնկոցն. եւ որպէս հաստ օդքն վատթար են տնկոցն, նոյնպէս եւ նօսրագոյն եւ միջասահմանն՝ օգտակար է եւ լաւ յամենայն կողմանց: Եւ վասն այնորիկ արձակ պարտ է տնկել զձառն, որ օդն բանի 'ի միջոցն եւ գոյացուցանէ զպտուղն:

[ՄՉԶ]

### **Վասն թէ յո՛ր աւուրս եւ 'ի ժամս պարտ է տնկել զեղնենին, այսինքն ձիթենին:**

Բազում անգամ ասացաք վասն ձիթենուոյդ, թէ 'ի տաք եւ 'ի գէջ տեղի եւ 'ի գաւառ պարտ է զնա տնկել. եւ թէ յայսպիսի հաւայէս խոռովի եւ խոռի աճումն տնկիդ, եւ գոյացութիւնն խոռի. եւ վասն այնորիկ պարտ է զձիթենին կամ յաշունն տնկել կամ 'ի գարուն: Ջի երբ յաշունն տնկես՝ նա ունենայ 'ի ջեռութենէ արեգականն, եւ զան անձրեւքն, եւ տաս զջուրն՝ որպէս տնկին արժան է, եւ շահի տունկն զերեքն, եւ արքինանայ: Եւ 'ի գարնանայինն երբ տնկես՝ նա խմորեալ է ձմեռնային անձրեւն զգետինն եւ կշտացուցեալ, եւ գայ նոյն ջերմութիւն արեգականն, եւ շահի զնոր տունկն. նոյնպէս է երեքն՝ եւ գոյանայ. բայց ճշմարտած է որ աշունն լաւ է քան զամէն ժամ: Բայց թէ 'ի գարնանային ժամն կամենաս տնկել, երբ Բազմաստղն անկանի եւ ԺԵ օր անցանէ՝ տնկեա. որ է յունվար ամսոյ 'ի Լ օրն, եւ 'ի քաղցրաշունչ օդոյն շարժին:

[ՄՉԷ]

### **Յաղագս փոսերոյն, եթէ ո՛րպէս պարտ է առնել զտնկին:**

Եւ քան զամէն տնկել՝ փոսերովն է լաւ. եւ թէ տարւոյ մի յառաջ տաս առնել՝ լաւն եւ պատշաճաւորն այն է, որ արեգական ջերմութիւնն եփէ զինքն, եւ անձրեւաց ջուրքն

քրքրեն զինքն. եւ մեռուցանեն զմազմզուկն յայլ ազգ բուսոցն՝ զինչ անդ կենայ. երբ դնես զտունկն՝ նա կակուղ գտանէ զհողն, եւ զմազմզուկն հեշտ արձակէ: Եւ թէ յաղագս տնկութեանն լինի, նա 'ի պակասն երկու ամսոյ պիտի, կամ խիստ պակասն՝ ամսոյ մի անհնար: Եւ բազում անգամ լից զփոսերդ խոտմշով, եւ բռնցո, որ աղէկ այրի. եւ թէ յամէն օր կարես առնել, խիստ լաւն այն է: Եւ զխորութիւն տնկին ըստ գետնոյն որպիսութեանն առնեն. տես զտունկն թէ յիւր տեղն որպէս կեցեալ է, թէ դուր լինի տեղն՝ թիզ մի այլ խորու արա եւ տնկեա, եւ թէ դար՝ երկու թիզ. եւ այսպէս է տնկին փոսոյն սահմանն:

[ՄՅԸ]

### Վասն տնկելոյ ազգի ազգի կերպիւ:

Են ոմանք որ յանճարակութենէ՝ զճիւղսն ոստաքանց առնեն եւ սմբակած տնկեն. եւ այլք պանդրած եւ մազմզկած տնկեն. եւ են որք տակցի տունկ հանեն եւ տնկեն: Բայց զիտունքն 'ի վաստակաւորսն՝ զայս փորձեալ եւ գովեալ են, որ առնուն զունն 'ի տակուցն՝ հանդերձ հենայովն, եւ տանին 'ի մաշարայ մի, կուտ հետ իրերաց տնկեն, եւ անդ բռնեցնեն եւ տակռեցնեն, եւ ապա հանեն եւ տանին տնկեն ուր կամին: Եւ տունկքն 'ի յաղէկ ազգէ պիտին ընտրած, լայնատերեւ, կակուղ եւ շիտակ, եւ զինչ իւր սովորական հողի նման դիր, որ անդ պանդրի. եւ երբ հանել կամենաս, դու սուսրով կամ այլ իրօք նշանեա զարեւելից կոյսն. եւ երբ տնկես՝ դու այնպէս դիր, զերդ որ այլ տնկոցն գրեալ ենք զսահման: Եւ որքան ստեպ ջրես՝ լաւ է: Եւ երբ զփոսերն շինես՝ կանգուն մի յիրերաց հետ շինեա. եւ 'ի յատակն օտար աղբ լից հող. եւ զտնկին գաներն կուով օ՛ժ եւ ապա դիր. նա անսղալ բռնէ: Եւ թէ վարսամով տնկես, զցիցն այնչափ մի հաստ արա, որ մտանէ տնկին կոճակն. եւ յերկայն այնքան՝ որ խորութիւնն հերիք լինի: Եւ երբ քշտես եւ հանես զվարսամն եւ դնես զտունկն, խճեր ձգեա 'ի ներք, որ զջրին ճանապարհսն 'ի բաց պահէ. եւ քանի խճերով լնուս զծակն՝ լաւն այն է. եւ զինքն լաւ փորած եւ կակողած, որ ջուր մտանէ. զի 'ի նչ արժէ որ զգետնին երեսքն ջրես. ջանա որ զգետնին տակսն ջրես. եւ երբ այսպէս առնես՝ նա տունկքն շոյտ աճին եւ ճարտար մազմզկին, եւ զքեզ արդիւնացուցանեն, որ տնկես ուր կամիս:

Եւ թէ որ 'ի տեղ ուր ջուր հասանի՝ տնկէ զճիթենիսն, որ երբ ուզենաս ջրել՝ կարես նա վաւն այն է քան զամենն. բայց խիստ շատ ջրելն՝ դեղնեցուցանէ զճառսն. բայց երբ 'ի չափն տաս զջուրն, նա պտուղն աղէկ միս առնու, եւ կուտն փոքր լինի եւ ձէթ տայ: Եւ լաւ տունկն 'ի մեծութիւն եւ 'ի հարստութիւն առնէ, որ զերդ աւն մի չափ լինի. եւ այլ պակասն քանի այլ լինի՝ յամէ 'ի պտղաբերելն. եւ երկայնքն զիրկ մի: Բայց թէ 'ի բարձր գետին լինի՝ ա՛յլ կարճ արա. եւ թէ 'ի տակսն խիճ եւ քար լնուս՝ աղէկ է, որ հով պահէ: Եւ են որ տափակ սալ դնեն ներքեւ յատակն, եւ զտունկն 'ի վերայ. նաեւ այդ աղէկ է. բայց շաղախ արա յարդի, եւ զսալդ ծեփեա, ուր տունկն նստել կամենայ: Եւ նասքն զոր շինես 'ի պարան՝ պիտի յարեւելս, յարեւմուտս, 'ի հիւսիս եւ 'ի հարաւ. եւ արձակութիւն յիրերաց 'ի յետ ութ զիրկ: Եւ զտակերն փոս թող սակաւ մի, որ ջուրն արգիլի եւ հանգչի 'ի ներք, եւ բերկրեցուցանէ զտունկն:

Բայց պարտ է զիտել որ պատրուսելն լաւ է քան զայլպիսի տունկ. եւ քաջ կնդել պիտին եւ ապա պատրուսել: Եւ պտուղքն ազգի ազգի են, մէկ՝ հապալսէ պտուղ, եւ



ինքնդ մանր լինի, եւ վասն այնր իւրն հապալ ասեն. եւ մէկայլն՝ կապալատուղ ասեն, եւ այն կապալայի պտղոյն է նման, եւ յայն ձեւն է. եւ մէկայլն երկայն պտուղն է, եւ ինքն է քան զամենն լաւ եւ գէր, եւ անսղալ յամեն տարի պտուղ տայ. բայց կայ որ տարեբերք են:

Եւ գիտելի է որ ամենայն ծառ ձիթենի որ կտաբոյս լինի՝ նա վայրի է, եւ ոչինչ. անհնար պատրուսել պարտ է. զի թէ պատրուսես՝ այլ արքիսի լինի: Եւ ոմանք զփոսն արձակ առնեն, եւ չորս տունկ 'ի մէկ փոսն դնեն, որ թէ մէկն սղալէ՝ նա մէկայլն անսղալ մնայ. եւ թէ չորս հետ իրերաց բռնեն եւ զչորսն թողուս՝ խիստ աղէկ է, եւ ուժով ծառ լինի. եւ թէ ոչ՝ որ հանես եւ տանիս, քանի կամիս լինի:

[ՄՅԹ]

### Եթէ ո՛րպէս պարտ է տաճել եւ ծառայել:

Ջտունկն զոր յաշունն տնկես՝ անշարժ թող մինչեւ 'ի գարունն, եւ 'ի գարնան զինքն չորս հետ պատրաստութեամբ փորեա, որ յինքն չդիպեցուցանես. եւ փոսեր եւ առուներ պարտ է շինել, որ երբ անձրեւ գայ, նա ամեն ջուրն 'ի տակսն ժողովին եւ հանգչին. եւ յառաջին ամառն որ գայ, անհնար ամեն ամիս ջրով կշտացնել պիտի: Եւ թէ անպատեհ ուրուք ակնուռ լինի՝ կտրեա. տես որ երկաթ չհասուցանես յառաջին տարին, զի ահոկէ. եւ լաւ է որ բնաւ չմտիս, քան թէ երկաթով կտրես. ձեռամբդ քարշեա, եւ հաստոցք սարբնայ դիր: Եւ զկնի մէկայլ տարւոյն՝ յաշունն փորեա զտակն, եւ արձակ յիւրմէ փտած աղբ ա՛ծ. եւ թէ կանուխ անձրեւ գայ յաշունն՝ փորեա, եւ զամեն ջրագնացսն եւ զփոսերն դորդած կա՛լ 'ի տակսն: Նոյնպէս եւ 'ի յերրորդ տարին արա յաշունն. եւ սուր հոտոցով հոտեա. եւ տես որ չթողուս, բայց միայն հինգ ճիւղ 'ի ծայրքն. եւ զծառն այնու բոլորեցո. եւ նոյն օրինակաւ ա՛ծ զաղբն: Նոյնպէս արա եւ 'ի չորրորդ տարին, մինչեւ 'ի տասն, որպէս գրեալ ենք. բայց երբ զիւր չափ պտղիկն քաղես, 'ի հօտելն եւ 'ի բանելն ձեռնարկեա, եւ յետ տասն տարւոյն ծառայեա, կթեա եւ կէ՛ր:

[ՄՁ]

### Վասն զմեծ ծառսն տաճելոյ եւ ծառայելոյ:

Բազում անգամ զձիթենեացոյ որպիսութիւնն պատմեցաք. եւ արդ արժան է զմեծ ծառոցն պատմել. եւս առաւել զտակուց փորելն պնտեմք յաշունն եւ 'ի գարունն, նոյնպէս եւ զաղբելն: Բայց նոր տնկին ասացաք բաց թողուլ. եւ աստ՝ երբ ծառն մեծանայ՝ զհողն ընդ տակն 'ի վեր կուտել. բայց 'ի գիջային վայրսն զաղբն պակաս ա՛ծ, եւ 'ի չորայինն՝ սակաւ մի աւելի. բայց արձակ ա՛ծ եւ հեռի 'ի տակուցն, որ չհասանի, թէ ոչ չորացուցանէ զծառն: Եւ աղէկ ծածկեա, եւ զխոտսն հատո 'ի տակուցն. եւ երբ հօտես՝ աղբեա եւ փորեա, թէ ոչ ահոկէ ծառին: Եւ մի՛ թողուր որ ծառն շատ բարձրանայ, զի չէ աղէկ, եւ պտղին պակասութիւն առնէ. եւ իմաստունքն երեք գիրկ են սահմանեալ զբուն բարձրն. եւ զայլ աճն՝ 'ի լայնքն տո՛ւր իւր. եւ այսր աղագաւ զճիւղսն 'ի վայր քարշեն, եւ քարեր կախեն որ ցածանայ: Եւ զհօտելն յամեն երեք տարի հետ մի պարտ է առնել. եւ զակնուռսն յամեն տարի պարտ է քարշել եւ տանել տնկել եւ շատացուցանել զնասրն: Եւ ոչխարաց աղբն լաւ է քան զայլ աղբ, եւ

յետ այնքան գրաստուց աղբն: Բայց շատ գրեցաք եւ պնտեցաք, 'ի ծառէն կանգնաչափ մի՝ երեսք մի հող ա՛ծ եւ երեսք մի աղբ, եւ ապա հողով ծածկեա. եւ երբ գրերն առնուս եւ հօտես, եւ զակնուսն քարշես՝ յայն ժամն արա:

[ՄՁԱ]

**Այլ խրատք ձիթենեաց, որ չթափե զպտուղն եւ ոչ զծաղիկն. եւ թէ պատահարի ուրուք ծառն՝ դեղ որ բժշկի:**

Եթէ առնես զիւր ձիթին տուրտինն եւ խառնես 'ի ջուր, եւ բանաս գտակն եւ արբուցանես, շատ օգտէ. եւ բակլայի աղբն օգտէ. եւ թէ սպիտակ հող եւ կու շաղախ առնես, եւ գետի խօզ չոր 'ի ներք խառնես եւ 'ի տակսն ածես, օգտէ. եւ թէ մարդոյ հնացեալ գոգ ածես՝ զամէն արժենայ: Եւ գորն ածես 'ի սոցանէ՝ մենակ գտակսն ծածկեա, եւ զհողն ընդ բազուկն 'ի վեր ած եւ կուտեա, եւ զջրելն մի՛ մոռանար, քանի կարես ջրեա: Եւ թէ ուզես որ շատ բեր առնէ, զայս դեղս արա. չափեա 'ի տակէն 'ի վեր զբազուկն երկու թիգ, եւ գայլիկոնով կամ դրով ծակեա՝ 'ի հիւսիսոյ դեհէն 'ի հարաւ թափնթափ. եւ ա՛ռ 'ի լաւ եւ 'ի բերուիկ ծառոց՝ որ իւր պտուղն 'ի նման լինի՝ երկու վարոց. եւ զմէկն 'ի ծակուն մէկ դեհն ած, եւ զմէկայն 'ի միւս դեհն, զերդ կօշկարի չուան. եւ այնպէս քարշեա, որ այն անտի գայ եւ այն անկից, եւ զծակն վռով պինտ լնուս, եւ ապա խծուծ յերկու դեհէն կտրեա, եւ սպիտակ յարդալի շաղախով ծեփեա զծակտին. եւ զվարոցիդ զերկուսն եւս 'ի մէկ ծառէ ա՛ռ, զմէկ վարոցն 'ի հիւսիսոյ դեհէն, եւ զմիւսն 'ի հարաւոյ:

Եւ ծառ որ շատ տերեւ բերէ եւ քչիկ պտուղ, 'ի բնատակն՝ որպէս յառաջն գրեցաք՝ ցից զարկ, կամ ճեղքեա եւ վար դիր: Եւ թէ զծաղիկն թափե, կամ շատ բեր առնու եւ չհասուցանէ, դեղն այս է. փորեա բուրբ՝ որ տակն բացվի. եւ 'ի վերայ բուն հաստ տակին երկու քթոց ջրախոտ եւ խոզի աղբ ա՛ծ, եւ 'ի մանր տակսն ա՛յլ պակաս. եւ զիւր ձիթի տուրտինն՝ ջրխառնած 'ի տակսն ա՛ծ, եւ արբո. եւ թէ ջրի աղբն չլինի եւ զտուրտինդ ածես՝ հերիք է: Եւ այն պատահարին որ 'ի հողմոյ գայ, կամ ճիճոյ՝ որ գտակսն ուտէ եւ վատուժացուցանէ, զդեղերն եւ զամենայն խրատսն գոր վասն այգեաց գրեալ ենք, զայն արա, նա օգտէ: Եւ քան զամէնն լաւ փորձով մկնաստիսն է, որ գտակքն բանաս եւ 'ի շուրջն շարես եւ ծածկես:

[ՄՁԲ]

**Եթէ ո՛րպէս քաղէ ոք զպտուղն:**

Են ոմանք որ ձողեր թափիչք առնեն եւ թափեն. եւ այն վնաս է, աւերէ զծառսն, եւ զձէթն. զի հողոտի պտուղն եւ աւերէ զձէթն: Պարտ է երեքունի բարձր սանդուղք շինել, եւ տոպրակ կախեն քաղողքն 'ի վզերն. եւ զծայրից ճիւղսն պատրաստ իջուցանեն եւ քաղեն, եւ տոպրակովն 'ի վայր բերեն. եւ քան զամէն լաւն եւ զովածն՝ սանդուղովս է: Բայց թէ 'ի հարկէ թափես թափչով, 'ի ներքեն իրք փռեա, որ պտուղն 'ի գետին չանկանի. բայց այնպէս ա՛ծ զվարոցն, որ զճիւղսն չկոտորէ. թէ ոչ՝ ծառն սղալի եւ տարեբեր լինի. եւ ընկուզիքն այս պատճառաւս են տարեբերք: Զձիթին մասարայսն եւ զջաղացանին եւ զամանսն՝ սպրկիկ եւ անուշահոտ պարտ է առնել. եւ հինքն ասացեալ են՝ լուանալ զամէնն շող ջրով եւ ցամաքեցուցանել, եւ

եռացուցած գինեմբրով շփել, եւ ապա հով ջրով. եւ թող որ ցամաքի, եւ 'ի բան տար:

[ՄՁԳ]

**Յաղագս ձեռք հանելոյ: Վասն ձիթի նշանք ազգաց եթէ ո՛րպէս հանեն:**

Տե՛ս, երբ սեւանայ եւ հասանի պտուղն կամ կարմրի, եւ գիտենաս որ հասեալ է եւ քաղցրացեալ, քաղել տուր որպէս նշանք տուաք. եւ մի՛ այլ աւելի քաղեր, քան զայն չաքն մէն՝ որ գիտենաս թէ ձեռք կարենաս հանել. եւ լից 'ի վերայ խսրի յարեն, որ թառամի. եւ յամեն տերեւէ եւ 'ի փայտէ եւ 'ի կոթերոյ սրբեա զինքն եւ յիստակեա, որ չլեղեցուցանէ զձեռքն. եւ յիրիկուն դեմքն աղ ցանեա 'ի վերայ, եւ աճոեա, որ միաւորի ընդ ինքն. եւ վաղն զինքն 'ի մասարաքարն 'ի թեթեւն այնպէս աղա՛, որ զկուտն 'ի յառաջին բերանն չլեսէ. զի այն է աղէկ ձեռքն որ 'ի մսէն լինի, չլինի 'ի կըտէն: Եւ զաղացածո 'ի տաշտեր հան, եւ ճիւմեա 'ի քթոցանի, եւ այնու 'ի տրօսանքն քամեա մեղմն՝ քչիկ քչիկ, որ յիստակ ելանէ: Եւ յառաջին բերանն որ ելանէ՝ այն է լաւն. զայն յետ ա՛ռ, եւ որ այլ 'ի յետ պղտոր ելանէ՝ այն ա՛յլ պակաս է, եւ զայն 'ի յետ ա՛ռ: Եւ երբ զայս երկու բերանս առնուս, աղ մանր կամ նաղրուն 'ի ձեռքն ա՛ծ, զերդ կենայ յամանն, եւ ձիթենի դալար վարոցկաւ մի խառնեա զինքն. նա պիտի որ առնու զձիթին զամէն աղտն, ու 'ի յատակն նստի: Դու 'ի մէկ այլ օրն զինքն յապիկած ամանս շրջեա 'ի կամկէկ, այնպէս որ ատակն 'ի տեղն մնայ. եւ այս է պատուականն եւ լաւն: Եւ զինքն 'ի հով եւ 'ի ցամաք տեղի պահեա, որ չկծուրնայ. զի իւր ահոկն տաք եւ զեջ տեղին է, որ աւերէ զինքն եւ ապականէ: Եւ ապա երրորդ բերան ձեռքն որ առնուս, է յոռին եւ վատթարն, եւ է այսպէս. դարձո զչէչն հանդերձ կտովն 'ի ջրաղացն, եւ այլ նստո զքարն որ լեսէ զամէն կուտն որպէս ալիւր, եւ ապա ցանեա 'ի վերայ տաք ջուր, եւ դիր 'ի քթոցանին, եւ կրկին 'ի տրօսանքն դարձո, եւ պինտ քամեա, այնպէս իբր վերոյ գրեալ ենք: Աղ դիր կամ նաղրուն եւ պահեա եւ 'ի բան տար: Եւ թէ կամիս որ հանած ձիթերդ գոր գրեցաք՝ շատ ամբողջ մնայ եւ անոյշ, ա՛ռ անոյշ տաք ջուր ըստ որքանութեան ձիթոյդ երեք հետ, եւ լի՛ց 'ի սուրբ տաշտ կամ 'ի թեղար. եւ լից զձեռքոյ յետ 'ի յետ, որպէս գրեցաք, զամէն մէկ 'ի յիւր աշտիճանն. եւ ձիթենի դմբչով շատ (հա՛ր լաւ մի, եւ թող որ պարզի. եւ ա՛ռ յերեսէն զձեռքն եւ լից յամաներն, եւ պահէ):

[ՄՁԴ]

...ձեռքն, նա շատ ելանէ, բայց չլինի այնպէս պատուական, եւ ոչ պատուական պարարտ զերդ առաջինն:

Եւ թէ ուզես որ զթանձրացեալ ձեռքն նօսրացընես եւ զպղտորն յիստակեցընես, քամեա զձեռքո 'ի թեղար, եւ դիր 'ի շող արեգակն, եւ աղնձեա աղ մանր եւ ցանեա 'ի վերայ. նա առնու եւ յատակն նստի գտուրտինն. եւ թող որ աղէկ յիստակի, եւ ապա պատրաստ 'ի յայլ աման քամեա:

Եւ թէ ձեռք որ հոտն աւերեալ լինի եւ կամենաս անուշահոտել, ա՛ռ կանաչ պտուղ այնպէս որ կուտն չկոտորի, եւ տասն լտերն 'ի վերայ ա՛ծ ափկից մի, զհոտն լաւացուցանէ. եւ թէ պտուկ չգտանես՝ մատղաշ ճղեր արա 'ի ծառէն, նոյն է: Եւ են ոմանք որ ծեծեն զճիւղսն եւ զպտուղն, եւ 'ի կտաւ ծրարեն, եւ չուանով 'ի ներք

կախեն, մինչեւ յաջողանայ. եւ երբ անուշանայ՝ հանեն ձգեն: Եւ այլ ոմանք կտոր մի երկաթ կամ խեցատ շանթացուցանեն եւ 'ի ներք ձգեն, նա լաւանայ. եւ այլ ոմանք գարի ծրարեն եւ կախեն քանի մի օր, եւ ապա հանեն եւ կոշկոռն աղ 'ի ներք ձգեն, եւ ապա յայլ աման շրջեն եւ պահեն: Եւ այլ ոմանք աղնձեն զխոշոր աղն եւ շանթ 'ի ներք ձգեն՝ նա յիստակէ:

Եւ թէ ուզես որ զկծուած ձէթն շինես, ա՛ն անոյշ ձէթ յիստակ, եւ եռացո զհնքն, եւ ձգես 'ի ներք սպիտակ մոմ. եւ երբ եռան եւ միաւորեն զերդ մոմ ու ձէթ՝ դու 'ի վերայ ձիթիդ լի՛ց եւ կա՛լ. տա՛ր կոշկոռ աղնձած եւ շող շող 'ի ներք ձգես, որ յատակն իջանէ. եւ մենակ խծկեա գրերանն. եւ յետ վեց աւուրն բա՛ց, եւ անոյշ 'ի բան տար:

[ՄՁԵ]

### **Վասն պիտոյից ամենայն ցեղից, որ պտղի համար 'ի բան երթայ եւ 'ի գործ:**

Իւր զլիաւոր պէտքն աղն է եւ ջուրն. եւ ջուրն կամ աղբիւրի պիտի կամ ջրհորի: Ա՛ծ զջուրդ 'ի նոր անձիւթ աման եւ դի՛ր յարեւն, կալած գրերանն, եւ թո՛ղ 'ի դուրս օր մի եւ գիշեր մի. եւ հա՛ն զջուրդ եւ ցամաքեցո զամանդ երկու օր յարեւն, եւ կրկին լուա աղէկ եւ պահեա, եւ ապա շինեա աղջուր: Թէ ուզես որ գազան առնես, դու չորս չափ ջուր դի՛ր, եւ երեք չափ աղ. եւ այլ պակասն լինի հինգ ջուր եւ երկու աղ: Եւ ջուրդ գոր անուանեցաք յառաջ՝ եփած պիտի եւ սնուցած, եւ ապա աղած. եւ զաղն խոշոր կոտրտած պարտ է ածել. եւ ամանն անուշահոտ, որ այլ իրք չլինի 'ի ներք կեցեալ, քաւել զինի կամ մեղր, կամ հոռոմ ձէթ. եւ զհնքն մոխրաջրով կամ աղջրով պարտ է լուանալ. եւ թէ ծովու լինի՝ լաւ է: Եւ թէ ուզես որ զկոտորած պտուղն այսպէս առնես, ա՛ն զպտուղն ընտրած, եւ կոտորեա 'ի վերայ տախտակի փայտով, եւ դիր յաման, եւ ա՛ծ ջուր 'ի վերայ. եւ յետ երեք աւուրն ձգես զջուրդ, եւ մանր աղ ցանեա 'ի վերայ, եւ յարեւն թող ամանով օր մի եւ գիշեր մի, որ թոշմի. եւ ապա դիր զհնքն 'ի սարած ամանսն, եւ ափկից մի ըռագիանի հունդ 'ի վերայ լից անարատ, եւ ա՛ծ զվերոյ գրեալ շինած աղջուրն. եւ գրերանն ծեփեա: Եւ են ոմանք որ երբ կոտորեն՝ նա զկուտն հանեն ձգեն. դու գորն կամիս արա. եւ թող որ հասանի, եւ լեղուութիւնն երթայ. եւ ապա հան 'ի ջրէդ եւ ցանեա մանր աղ 'ի վերայ, եւ լեսած չաման եւ ըռագիանի ծլեր. եւ ա՛ն անոյշ մուստառ եւ լից 'ի վերայ, եւ ծեփեա գրերանն եւ պահեա. եւ երբ կամենաս՝ յետ տասն աւուր 'ի բան տար:

Եթէ ուզես որ աղով եւ ջրով մէն դնես եւ անարատ, ա՛ն ընտրելով զանարատ եւ զծանր պտուղն, որ խայծած լինի 'ի սեւութիւնն. եւ զհնքն մանր ճղերովն քաղեա, վասն այնր որ անարատ մնայ, նոյնպէս կոթերովն կցղաք դի՛ր 'ի յաման եւ թող. նա պիտի ինքն ընդ ինքն տաքանայ 'ի կարասն. եւ ապա հա՛ն եւ լուա 'ի կթոց՝ հով ջրով՝ աղէկ, եւ թո՛ղ որ պաղի ամանովն 'ի կանսկեր՝ օր մի եւ գիշեր մի. եւ ապա փռեա 'ի վերայ խասրնոյն, որ չորանայ շուք ընդ արեւ. եւ երբ չամչոէ աղէկ, ա՛ն աղնձած աղ ափկից մի եւ ցանեա 'ի վերայ, եւ դիր 'ի կարասն, երեսք մի զպտուղն եւ երեսք մի աղ, մինչեւ լըցուի. եւ ապա ա՛ն 'ի վերոյ գրեալ եփած եւ շինած աղջրէն, եւ լից զամանն քանի տանիլ կարէ, եւ ա՛ծ 'ի վերայ բերանոյն ըռագիանի ցախ, ծաղկովն եւ հնդովն, եւ ծեփեա: Եւ են ոմանք որ առնուն զպտուղն կոթերովն եւ մատղաշ ճղերովն, եւ դնեն յաման, եւ ածեն 'ի ծովուն ջրէն 'ի վերայ, եւ թողուն հինգ վեց որ, եւ ապա փոխեն յայլ աման. եւ ածեն 'ի վերայ զվերոյ գրեալ շինած աղջուրն

Եւ ծեփեն զբերանն. եւ զայսպիսի դիրքս՝ ՚ի յելն աշնան արա:

[ՄՁԶ]

**Յաղագս պտղի գոր քացախով դնես:**

(Ա՛ռ) զմիջակահատ պտուղն ՚ի մեծ եւ ՚ի փոքր, հասած եւ չորացուցած, եւ դիր ՚ի յամանն երկու ամփկից աղնձած աղ, եւ ապա զպտուղն. եւ ա՛ռ մրրգոյն սպիտակ քացախ, եւ լից ՚ի վերայ երկու ամփկից աղ ՚ի քացախն. եւ տե՛ս որ քացախն զագան չլինի:

[ՄՁԷ]

**Որ սիրքենճիւպինով դնես զպտուղն:**

Ա՛ռ զերկայն պտուղն՝ նոյն կոթերովն, ընտրած եւ աղէկ հասած եւ սեւ անարատ, եւ լուս հով ջրով եւ դիր որ չորանայ ՚ի վերայ խասրնուն. եւ դիր ՚ի տաշտն, եւ լից ՚ի վերայ անոյշ պտղի ձէթ, եւ մանր աղ չափով. եւ մնշեա սերտ ձեռօքդ այնպէս որ չպտիսի կամ գանի. եւ ապա զչամանն, եւ ՚ի վերայ զքացախն մեղրախառնած եւ սիրքենճիւպին շինած. այնպէս՝ որ ծածկէ զամեն պտուղն աւելեօք, զի թերենայ. եւ ապա ըռագիանի ցախով կա՛լ զբերանն, եւ տախտակեա եւ ծեփեա. եւ յետ տասն ատուրն կեր: Եւ թէ ուզես այլազգ, մուստառով դնես պտուղ. ա՛ռ զսպիտակ ազգ պտուղն զընտիրն եւ զանարատն. եւ ա՛րկ ՚ի ծովուն ջուրն ՚ի թուրջ՝ վեց օր, եւ ապա դիր ՚ի շինած աման, եւ ա՛ծ մուստառ ՚ի վերայ. եւ մի՛ շատ լնուր, որ չեռայ եւ ՚ի դուրս ձգէ. եւ զբերանն ծեփեա մենակ եւ պահեա: Եւ են ոմանք որ ամփ մի աղ ածեն, եւ ապա զմուստառն, եւ թողուն որ դադարէ եռն, եւ ապա ծեփեն զբերանն:

[ՄՁԸ]

**Այլ ազգ. որ զպտուղն խաղողով դնես:**

Ա՛ռ հասած խաղող, եւ դի՛ր երեսք մի զխաղողն եւ երեսք մի զպտուղն մինչեւ լնուի. եւ ծեփեա եւ ՚ի վայր դի՛ր:

[ՄՁԹ]

**Վասն որ զհասած չոր պտուղն պահես եւ սնուցանես:**

Ա՛ռ զաղէկ հասած պտուղն, որ ՚ի ծառն հասեալ լինի, թէ ուզես սեւ եւ թէ սպիտակ, զմեծամեծսն եւ զբոլորն. եւ լուս պաղ ջրով աղէկ, եւ դիր ՚ի շքի չորանայ. եւ ապա դիր ՚ի շինած աման չափով. ՚ի տասն չափ պտուղն՝ չափ մի աղ. եւ դիր երեսք երեսք մինչ ՚ի վեր. եւ կա՛լ զբերանն սեկով, կամ քաղղողով. եւ յամեն օր երեք հետ զամանն զերդ լող ՚ի միջգետինն գլորեա, որ շրջի պտուղն ՚ի ներք. եւ յամեն շարժել՝ տասն թապալ անցո, տասն օր հետ իրերաց. մինչեւ դեղնի եւ թուլանայ. եւ ապա ԺԱ օրն բաց, եւ տես թէ թուլացեա՞լ է աղէկ եւ թոշմեալ, նա եղաւ. եւ թէ ոչ՝ այլ լողեա, որ աղէկ հասանի: Երբ հասանի՝ հան եւ լուս, որ ելանէ աղծրութիւնն, եւ չորացո ՚ի

ցանեա 'ի վերայ, եւ հա՛ր ափովդ որ միանայ ընդ ինքն. եւ յամանն լից եւ պահեա, եւ 'ի բան տար:

[ՄՂ]

### Վասն Մեղուաց:

Պարտ է գիտել, եւ զմեղուաց տունն այնպէս շինել, որ 'ի գարուն մինչեւ արեւն ցայթէ՝ նա յինքն դիպի դորդ ընդդէմ. եւ այս վասն այնր է լաւ, որ 'ի ձմեռն ջեր լինի եւ յամառն հով: Եւ իւր ջուրն այն է լաւ՝ որ առու լինի կարկաչան 'ի վերայ խճերոյ, եւ յիստակ. զի մեղուաց կեանքն յիստակ ջուրն է, եւ զմեղրն այլ յիստակ առնէ: Եւ պատեհ է որ աղուոր սալեր ընտրես եւ 'ի ջուրն դնես. այնպէս որ երբ դնես՝ նա ջրին երեսացն հաւասար լինի. որ անդ նստի մեղուն եւ զջուրն առնու: Եւ թէ 'ի գնաց ջուր չլինի, 'ի ջրհորէ գոներ դի՛ր, եւ ծովեր արա, եւ քանի մօտ լինի՝ այն է լաւ, որ չհալածին 'ի հեռուն: Եւ խոտ մի կայ զոր արապերէն հաշա ասեն, որ մեղուն զինքն խիստ սիրէ, եւ երբ զինքն ուտէ՝ շատ մեղր շինէ, եւ պարս աղէկ տայ: Պարտ է յառաջեւնին գարի ցանել, զի եւ զայն եւս սիրէ: Եւ բուն ու աղէկ կոճակ որ իսկի կենայ՝ տախտակով շինածն է, փիճի, կամ կաղնի. կանգուն ու կէս յերկայն, եւ երկու թիգ 'ի լայնքն: Եւ ա՛ն կու եւ կրակաց մոխիր, թրեա ընդ իրեար, եւ այնու ձեփեա, եւ բաց 'ի յիւր ծակէն որ ելումուտ թողուս, 'ի կոճակին քովքն հինգ վեց ծակ այլ թո՛ղ, որ հով մտանէ, եւ զբորբոսն ցամաքեցուցանէ, եւ զսարդի ոստայնն աւերէ: Եւ մեղուն զմիներթիւնն սիրէ եւ զանմարդաձայնն. վասն այսորիկ ընդ մարդակեաց տեղին եւ ընդ մեղուանոցն 'ի մէջ՝ պարտ է շինել ցամաք քարով պատ: Նոյնպէս եւ զյառաջքն եւ զպատն եւ զամենն զերդ մուշապաք ծակտի առնել, որ ընդ ծակտին մտանեն եւ ելանեն, եւ տունն խալվէթ մնայ, եւ յաւելի հողմոց պահէ զինքն: Եւ զիտացիր որ մեղուն զիւր բնական արօտ տեղն բնութեամբ սիրէ, եւ չկամենայ յայլ օտար տեղի զնալ քան յիւրն:

Եւ թէ մեղուք կամենաս գնել կամ յիւր տեղոյն փոխել, 'ի գիշերն հան, եւ փաթաթեա իրօք զկոճակն, մինչ 'ի յիւր տեղն տանիս դնես. եւ թէ ոչ՝ ամենն յիւրեանց սովորական տեղն երթան: Եւ թէ 'ի հանդիպմանէ մեղուքն պիղծ խոտ ուտեն եւ ահոկէ իւրեանց, դու զայս դեղս արա. եւ ինքն տապախ է որ դիպի մեղուին՝ զերդ այլ անասնոց. նա յիւր դեղն այս է. Ա՛ն նռան կեղեւ կամ գոթոր, եւ աղա մանր, եւ մաղեա բարակ կտաւով. եւ լից 'ի կաւէ ընձանակ կամ 'ի տաշտ. եւ ա՛ծ ջուր 'ի վերայ եւ խառնեա, նա պիտի որ փոթթէ զջուրն, եւ դիր առաջեւ մեղուացն. նա մեղու որ գայ ըմպէ 'ի յայն ջրէն, նա փոթթութիւնն զտապախն ողջացուցանէ: Բայց թէ 'ի մուստառ կամ 'ի մեղրաջուր որ քաղցր լինի՝ դնես, նա եւս առաւել աղէկն այն է. եւ թէ մեղրով եւ փոթթ զինեաւ առնես՝ այլ աղէկ է:

Եւ տես թէ աչքն ցաւի մեղուին՝ քարանուխ ծխեա: Եւ թէ ոչլոտի մեղուն, բայց դժուար ճանաչի, աղէկ ճանաչօղ պիտի լինի. ա՛ն թաւալ թզենուոյ, եւ խնձորոյ ծիլք կանաչ, եւ ծխեա. նա ծուխն զոջիլն եւ զցեցն սպանանէ:

Եւ վստահած է, մեղուքն իւրեանց թագաւոր ունին. Հայերս պարսմայր ասեմք. եւ երբ մեղու կամենաս տնկել, դու յամեն կոճակ թագ մի դիր, նա այն զամեն մեղուքն ժողով պահէ: Եւ տես որ քան զմէկն այլ չդնես, թէ ոչ՝ ամենամէկ իւրն ջանայ շինել, եւ

զկոճակն քակեն: Եւ թագիտ նշանք այս է. խարտեշ լինի, եւ մէկուկէս մեծ քան զայլ մեղու. եւ որ զայս նշանքս ունենայ, լաւն այն է. եւ վատ թագ՝ այլագոյնք լինի եւ սեւագոյն, եւ մեծութիւն երկու հետ մեծ քան զայլ մեղու:

Եւ հատո 'ի սահմանացն զօշինդրն, զճֆնին, եւ զխիարուկն, եւ զլեղեհամ ծաղիկն. եւ խանձուած դեղն ամենեւին վատ է: Եւ զպատահարսն սպան եւ հատո. զերդ զամբուո, մուկն, ցեց, եւ զայլ այսպիսիքս: Եւ թէ տեսանես, որ քո մեղուքն գազան լինին, եւ շոյտ 'ի կռիւ գան, նա դու զիտացիր որ աղէկ է եւ ուժով: Եւ թէ անուշակ մոմի հոտ առնուս՝ աղէկ է: ...

Եւ երբ կամենաս մեղուք տնկել, ա՛ն անուշահոտ սպիտակ ծաղկունք, եւ սերտ շփեա զկոճակն 'ի ներքուստ. եւ ա՛ն հոռոմ սնֆուլ, լեսեա, եւ մեղրով շաղղեա եւ զկոճակն 'ի ներքուստ օ՛ծ, այլ բնաւ մեղուն չանջատի 'ի կոճակէն: Եւ երբ տեսանես որ միամտէ մեղուն, զթագաւորն բռնեա եւ մկրատով զթեւսն հատ, որ այլ չթոջի. նա ինքն յաւիտեան զմեղուն 'ի կոճակն պահէ:

Եւ զձագն այսպէս արածեա. դի՛ր 'ի տաշտ զինի եւ մեղր, խառնեա ընդ իրեար յառաջեւնին, եւ լաւահոտ ճիւղք հանդերձ ծաղկովն 'ի վերայ շարեա. որ երբ ձագն 'ի կեր գայ, 'ի վերայ նստի եւ հանգիստ խմէ: Եւ են ոմանք որ այլ աղէկ առնեն, ծեծեն զչամիչն եւ 'ի մուստառն խառնեն, եւ բաղարջիկս առնեն, եւ 'ի ներքս կոճակին դնեն, ձմեռն ցրտոյն եւ ամառն խիստ շողոյն. զի 'ի ցրտոյն եւ 'ի սոթոյն վախէ եւ չելանէ 'ի դուրս մեղուն: Եւ երբ զինքն 'ի ներք յիւր տունն դարմանես, եւ երբ գարնան առաջին ամսոյն տասն օրն ելանէ, նա պատեհ է որ մուխ անես զշկրով, եւ զիւրեանք յարօտ հանես. եւ երբ ելանեն մեղուքն 'ի կոճակէն յարօտ՝ եւ դատարկի կոճակն, նա դու ճարտարա զկոճակն սրբէ 'ի ցեցէ է եւ 'ի սարդիոստայնէ եւ յաղբէ եւ յամէն աղտէ. եւ ճարտար դարձեալ 'ի տեղն դիր. որ երբ դարնան՝ նա ուր գտանեն զկոճակն, որ 'ի ներք մտանեն. եւ աղէկ մխոեցո, զի իւր կեանքն այն է:

Եւ 'ի կոճակն թէ շատ պան կենայ՝ դու թերեցո, եւ զչափն թող, զի շատ պանն հիւանդացուցանէ զմեղուն: Եւ ջանք դիր որ զամէն որձ մեղուն սպանանեն այս խրատովս. 'ի յարեւմարքն ա՛ն պաղ ջուր եւ ցանեա 'ի կոճակին դուռն, զբերանն 'ի յետ ա՛ն, եւ այնպէս արա, որ երբ զջուրն ցանես՝ նա 'ի ներքս երթան 'ի կոճակն. եւ վերստին զխուփն ընդդէմ դիր. եւ յառաւօտուն որ լուսանայ՝ դու գտանես զինչ որձ մեղու կենայ, ամէն 'ի դուռն եկեալ 'ի ջուրն. դու զամէնն սպան: Եւ այտրիկ ապացոյցն այս է, որ որձ մեղուն բնաւ յարօտ չելանէ, ամէնն 'ի կոճակն հանգիստ կու կենան. եւ զինչ մարին կու գործէ՝ զայն կ'ուտեն, եւ ամենեւին վզենկարար են, եւ 'ի մեղր ուտելոյն կու ծարաւին. եւ մենակ յայն ցանած ջուրն դիմեն, դու սպան. զի թէ ոչ՝ զամէն մեղրն այնպէս սպառեն, եւ դու եւ այլ մեղուքն ունայն եւ դատարկ մնայք. եւ նոցա ուտելն է պատճառ, որ ոչ մնայ մեղր. եւ անգէտքն գտարին ապիգովեն: Եւ դորդ կթելոյն ժամն՝ մայիս ամսոյ սկիզբն է, երբ նոր Բագմաստղն ելանէ. եւ զմիւս կթելն յաշնան սկիզբն պարտ է առնել 'ի Խաչին մուտն. եւ զերրորդ կիթն 'ի դեկտեմբերին: Եւ դորդն է որ երեք հետ 'ի տարին կթեն զկոճակն: Եւ տես զամէն, երբ պանն կատարած լինի 'ի կոճակն՝ կթեա. ապա թէ յառաջ որ պաներոյն բաղարջն որ խուփն է՝ ամենեւին զկոճակն կթես, նա բարկանան եւ խռովին մեղուքն, եւ այլ գործ չտան: Նոյնպէս եւ թէ զամէն գործն առնուս եւ զկոճակն դատարկ թողուս՝ խռովին: Ապա առնլոյն սահմանն այս է, որ 'ի գարունն եւ յամառն զգործոյն

տասնեակն 'ի տեղն թողու, այսինքն 'ի տասն պանէն մէկ մի իրեանց. եւ 'ի ձմեռն երկու բաժին առնես, եւ զմէկն առնու եւ զմէկն թողու. թէ ոչ՝ խռովին եւ յանկերակրութենէն մեռանին. եւ 'ի կթելն գշկուրմութի պարտ է առնել: Կթօն թող առնու տղտի ջուր եւ կաւ, եւ ընդ իրեար շաղախէ եւ օծանի. այլ բնաւ զինքն մեղու չկարէ խայթել: Եւ թէ որ առնու գաղկարին պալուկն, եւ բրտի կաւ, եւ յիրեար խառնէ եւ շաղախ առնէ եւ ծեփուի, այլ բնաւ չկարէ խայթել: Եւ զայս Պոնասկոնին թագաւորն է ասացեալ. թէ մեղուքն 'ի ներքին սնդուկսն կարեն զիրեանց ծնունդն առնել եւ սնանիլ: Եւ Դիմոկրատէս իմաստունն եւ Ֆատէնօսնէս ասացեալ են, թէ 'ի ներքս տան կարեն բնակիլ մեղուքն այս խրատովս, եւ ինքնս լաւ է քան զայլ ազգ մեղու՝ որ 'ի ներքս տան բնակի: Շինեա տուն մեղուաց վեց կանգուն բարձրութիւնն, եւ լայնութիւնն նոյնպէս, եւ զորմունքն նոյնպէս սրբաշէն եւ ծեփած. եւ լինի դուռն մէկ եւ պատուհան չորս. եւ զորան բարձրութիւնն այնչափ արա՝ որ երեսուն ամսոյ ընջիւղ մի կարես 'ի ներք ածել 'ի տունն. եւ ընջիւղն գէր եւ աղուոր պիտի, որ միս ունենայ. եւ ուժով կտրիճք գահեն եւ բերեն ծանր պլատկերով, եւ ածեն 'ի տունն. եւ ընդ առաջն մեղմն ծեծեն զընջուղն, եւ 'ի հետ սերտեն զգարկերն այնչափ, որ միսն մէն մանրի, եւ 'ի զարկուցն մեռանի, եւ մանրին ոսկերքն եւ միսն 'ի ներքս մորթոյն. բայց այնպէս ջանա, որ բնաւ արիւն չելանէ, եւ ոչ մորթին ծակոտի 'ի զարկերոյն. եւ զքո ծեծին սարւածն՝ այսինքն զբթերն, յայս վերայ սահմանեա: Եւ երբ մեռանի՝ նոր քթթանի կա՛լ սար, եւ ձիթ եռացուցած, եւ զինչ ծակ կայ 'ի յինքն՝ զամէնն պինտ խծկեա, զբերանն, զքիթն, զաչքն, զականջքն, զոռն, եւ զգոգբերանն. եւ ապա ա՛ռ զխոտն որ կոչի արապերէն հաշա, եւ փռեա 'ի ներքեւն թանձր, եւ զինքն՝ զերդ կենայ անարատ 'ի մէջ տանն՝ 'ի վերայ խոտիդ դիր, բերանն 'ի վայր, որ փորն դէպ յառաստաղն լինի. եւ հաւասար ելէք 'ի տանէն. եւ փակեա զդուռն եւ զպատուհանսն աղէկ եւ բեւեռ, եւ զինչ իսկի 'ի տունն ծերպ կենայ՝ որ իսկի օդ չկարէ մտանել 'ի տունն, զամէնն ծեփեա, եւ աղէկ կալ, այն որ բնաւ օդ չմտանէ: Եւ այսպէս թող երեք շաբաթ. եւ ապա բա՛ց զպատուհանքն եւ զդուռն՝ որ հաւայն մտանէ 'ի ներքս. եւ կրկին խծկեա եւ թող տասն օր. եւ բա՛ց եւ տես, գտանես զամէնն մեղուք կոյզ յիրեարց վերայ զերդ խաղող. եւ յընջոյն զայլ իրք չգտանես, քան զեղջիրսն եւ զոսկերսն եւ զմագն. այլ ամէն միսն մեղու լինի դարձեալ: Եւ ոմանք ասեն թէ թագաւորքն մեղուաց 'ի յընջոյն ուղեղէն ելանեն. եւ այնք որ 'ի զլիտոյն ուղեղէն ելանեն՝ լաւ են քան զայնս որ յոսկերաց ուղեղէն ելանեն: Եւ այն է լաւ որ յետեւէն ծայր մի ստէպ բանաս զպատուհանսն 'ի յետին ատուրսն, որ օդն մտանէ, եւ զմեղուն 'ի ձագութեանն սնուցանէ եւ զոյացուցանէ, եւ կրկին կալ: Եւ տես որ բնաւ ոչ 'ի մօտ երթաս եւ ոչ հայիս մինչեւ 'ի պայմանդ, կամ այլ աւելի, նա որպէս եւ գրեալ եմք, 'ի ներքս մորթոյն ամէնն մեղու լինի միսն: Եւ այնպէս սահմանէ որ մեղուատունն ուր բնակեցուցանել կամենաս զմեղուսն, 'ի յայն տուն մօտ լինի: Եւ երբ տեսանես որ մեղուքդ թեւս առնուն եւ թոչիլ կարեն, դու բա՛ց զխծկած ընջոյն բերանն, եւ զաչքն եւ զամէն ծակոտին, նոյնպէս եւ գտան պատուհանսն. եւ թող որ թոչին. եւ սար կալ զհաշա խոտդ, եւ խոտ մի այլ կայ որ ասեն արապերէն շէրմ. եւ ծխեա եւ մուխ արա յորտեղ կամենաս տնկել 'ի մէկ այլ տունն. զի խիստ գայ անուշահոտդ եւ մեղուաց կեանքն ինքն է. նոյնպէս եւ անուշահոտ խնկօք եւ ազգի ազգի ծաղկօք: Եւ դու որպէս արժան է՝ արա զկոճակսն, եւ դիր եւ բնակեցո, որպէս օրէն է այլ մեղուաց:

Եթէ կամիս 'ի լեառն մեղր գտանես, մուխ դիր հովուն դիհն, որ մուխն 'ի լեռներն սփռի. 'ի հոտն կու գան. զհետն նայէ, եւ գնա մինչ որ գտանես. 'ի միսին քովն աման մի մեղր դիր, որ ուտեն երթան: Խոտ մի՝ զոր Թուրքն օղու-օթի ասէ, հոտն թուրինճի



է, մեղուն որ կոչէ, ճիւղ մի ձգես, սիրեն, միաբանին 'ի վերայ:

Մեղուն զսատակաձս իւր 'ի դուրս լնու 'ի փեթակէն:

[ՄՂԱ]

### **Վասն Մեղրի:**

Գիտացիր որ խիստ աղէկ մեղրն այն է որ յԱղենոյ երկրէն գայ եւ յիւր կողեացն. նոյնպէս եւ 'ի Սիկիլիոյ, եւ 'ի Կրիտէն եւ 'ի Ֆուկ կողոյն: Եւ աղէկ մեղրին նշանն այս է, որ յիստակ եւ խարտէշ լինի, եւ այնպէս լինի որ յիստակութենէն թափ ընդ թափն տեսանես զինքն. եւ երբ մօտիս՝ պտղանդ կոկ թուենայ. եւ երբ մեկնես՝ մեկնի եւ դերձանի, քիլո որ լարես՝ չկտրի. եւ երբ 'ի բարձրէ վայրես, 'ի քամ եւ 'ի յուշ իջանէ, չկտրատի. եւ 'ի վերայ ամենիդ անուշահոտ լինի եւ անուշահամ լինի: Եւ զայս իմանաս որ շատ դիմանայ. եւ նշանն այն է՝ որ քանի երթայ պնդի, եւ հոտն եւ համն, եւ յիստակութիւնն միապէս մնայ: Բայց կայ որ միապէս սեւանայ. եւ զայս ազգ եւ զայլ վատ մեղրերն՝ պարտ է եփել եւ զըֆրքաղել եւ պահել: Եւ ճշմարիտ է որ ոք զաղէկ մեղր ստեպ ուտէ, երկարի կեանքն. եւս առաւել ծերքն՝ որք սովորութեամբ առնուն եւ հացով ուտեն յամէն կերակրոց վերայ: Եւ հարցած է ընդ Դիմոկրատես իմաստասէրն վասն ապրելոյ. նա ետ պատասխանի, եթէ մարդ որ զիւր մարմնոյն դուրսն անուշահոտ եղօք օձանէ եւ զներսն անոյշ մեղրով, նա շատ ապրի եւ անցաւ մնայ:

[ՄՂԲ]

### **Եթէ ո՛րպէս դեղ առնէ մարդ որ ամենեւին ոչ մեղու եւ ոչ պիծակ 'ի կիթօն չկարէ զինքն խայթել:**

Ա՛ն հացհամեմի ունդ, աղնձեա եւ ալիւր արա, եւ զինքն տղի ջրով եւ հոռոմ ձիթով շաղեա որպէս մեղրի թանձրութիւն. եւ զինչ 'ի քեզ բաց տեղ կայ օ՛ձ. այլ չկարէ խայթել: Եւ թէ 'ի կումքդ առնուս, եւ 'ի բոյնն՝ կամ ուր լինին՝ փչես, ամենն փախչին 'ի տեղոյն. եւ ապա մուխ արա եւ կթեա, նա իսկի վնաս չկարենայ առնել: Եւ այս փորձով է յիմաստնոցն, եւ այսու զպիծակն սպառեն:

[ՄՂԳ]

### **Վասն դեղերոյ ցասմանց եւ հարի որ դիպի մեղուացն, եւ տանց եւ արտորէից եւ ոչխարացն եւ խաշանց:**

Ա՛ն որձ աքիս, եւ իշոյ զաջ սմբակն, եւ ռատինէճ որ է սոնոպրի ծառին խիժն, այնց բնաւ 'ի կրակ չլինի հասեալ, եւ լի՛ց 'ի սմբակդ եւ թաղեա 'ի յիրքն որ կապիս 'ի ճանապարհին վերայ: Ռատինէճդ 'ի Ռուսու ծովեզերէն ելանէ, զերդ խայծղան է: Եւ ա՛ն աղ եւ դաղձ եւ հալհաւիճէ, եւ չաման եւ կօկ մի հաց, եւ մկնտիս մի. եւ երեք նարօտով եւ սպիտակ բրդով ընդ իրեար ոլոր ա՛ճ եւ զլիտոյդ չափ պսակէ գտակ շինածէ. եւ ֆէհատքուշտ եւ ծծումբ եւ սոնոպրի մէջ, եւ տաշիս կարմիր. եւ տար 'ի ճանապարհն թաղեա, որ մուտ եւ ելն 'ի վերայ լինի. նա ոչինչ հարուածք անտ բնակի:

[ՄՂԴ]

**Վասն Ձիոց ազգաց եւ ցեղից Մասակաց, Յովտակաց եւ Քուռակաց, իւրաոք եւ բժշկութիւնք:**

Պարտ է զձին երկու իրօք փորձել. եւ մէկ՝ տեսակաւ, մէկ՝ ներգործութեամբ. զմղածսն՝ ներգործութեամբ եւ հեծնլով պարտ է իմանալ. զգործքն՝ թէ ժրարար է, ամուր է, 'ի կամք է, որպէս է: Եւ զարմուհին՝ տեսակաւ միայն. եւ այս դժուարին է եւ արհեստիւ՝ քան զնեղգործութեամբ եւ զհեծնլով ճանաչելն. վասն զի զօրութեամբ է. եւ ամենայն ոք զօրութեամբ իմաստասէր է եւ սուրբ եւ արուեստաւոր, բայց 'ի ներգործութենէ կու լինի սղալումն:

Սոյնպէս եւ աստանօր զներգործութեամբ ճանաչելս պարտ է մեզ ցուցանել, եւ հաւաստել ընթերցողացդ եւ հետեւողացդ պիտանի արուեստիցս: Նախ զգրաստն 'ի իրտչիլն պիտի ճանաչել, թէ իւրչան է՝ վատասիրտ է եւ պիղծ: Եւ այլ նշան. թէ տեսանես յօժարգնայ է, եւ հանապազ ցանկայ յառաջ գնալ քան զայլս 'ի ճանապարհին՝ լաւ է եւ աղէկ. գնեա՛ համարձակ: Հայեաց 'ի քուռակսն եւ տես. քուռակ որ երբ ընդ մօրն 'ի ջուրն գնալոց լինի, եւ չհայի մօրն, յառաջ երթայ եւ ջուր առնու, իստ աղէկ է. բայց որ կանգնի 'ի շքի կամ 'ի տեղուջ, եւ մօրն կամ ընկերացն մնայ՝ վատ է, մի՛ տիրանար. եւ այս՝ զօրութեամբ է ճանաչել:

Զհաստատած տաճիկ ձին այսպէս ճանաչեա. յառաջ պարտ է մեզ զգլխոյն նշանսն գրել եւ ապա զայլսն. զգլուխն չափաւոր տես 'ի մեծ եւ 'ի փոքր. հայեաց 'ի յանձին մեծութիւնն, եւ զգլուխն ըստ անձինն մեծութեան հակակայ արա, որ 'ի փոքր լինի եւ ոչ 'ի մեծ: Եւ ճակատն լայն՝ աչքն մեծ ու թուխ, եւ 'ի դուրս, զերդ նապաստակի. եւ կապիճք աչացն ոսկրն 'ի լի եւ չոր ոսկր 'ի դուրս: Քթափողքն արձակ է 'ի բաց. այնպէս որ մաշկերն չլինի թոշմած, 'ի ցից լինի եւ 'ի բաց: Բերանն մեծ, եւ ճեղքածն շատ՝ դիպան 'ի վեր, եւ լեզուն փոքր եւ նօսր. եւ կնջուտն յերկայն եւ վոզքիթ 'ի չափն. եւ շինին բարձրահայեաց, երկայն եւ բոլոր. եւ ճիտն բարակ, այնպէս որ փողերակքն յերեւան եւ 'ի ցից. եւ շինետակքն բարակ, եւ մէջն լայն եւ ծայրքն սուր, եւ 'ի ցից. եւ երեսն չոր. բաշն 'ի չափն, եւ ձաղկ. կուրծքն լայն եւ տափակ. նոյնպէս եւ երբունձն ցած, որ չլինի բարձն զերդ այծու եւ զքաշիկն յետս ընկենուն: Բեճին ոսկրն լայն եւ մեծ, եւ 'ի վերայ մարմնոյն զուսպ. եւ ծունկքն ուժով բոլոր 'ի չափն եւ դորդ. սրունքն ցամաք անմիս, դրուցահայեաց եւ հեռի յիրերաց. եւ ջղերն հաստ եւ ուժով. եւ սմբակն ոչ շատ տափակ, 'ի չաքն, եւ մէջն խորու. եւ գորտն փոս եւ անարատ եւ ամուր. եւ ջիւքն 'ի ցից եւ յերեւան: Ողնն դուր եւ դորդ. եւ կուշտքն ցամաք. եւ կողքն 'ի դուրս, ըստ չաքուցն. եւ փորն ըստ կողիցն, որ չլինի զերդ պախրէի. յայդ տեղդ 'ի յայծեմանն հայեաց: Գաւակն բոլոր. եւ խնձորք անդամին 'ի դուրս. պրճուկն հաստ, երբ բռնես պինտ 'ի լար. եւ ազին երկայն եւ հաստ եւ ձաղկ: Անդամունքն մեծ եւ մսալի, բոլոր՝ զերդ այծեման, որ չլինի տափակ զերդ եզին կամ խոզի: Կայթքն լայն ըստ չափուն. եւ կարթուցն ըռունգն դուր, որ չլինի անգոյն, թէ ոչ պիղծ է: Ջեղքն երկայն 'ի վերայ անդամոցն. եւ կոճքն 'ի ցից որ էջ չլինի: Եւ սմբակն լայն քան զառաջինսն եւ դրուցահայեաց. որ երբ քայլէ 'ի դուրս ոլորի անդամն եւ ոչ 'ի ներք, որ զիրեար ձեփէ կոճքն: Եւ ձուքն սոթոթ, եւ հաւկիթն մեծ եւ պինդ, եւ հաւկիթն բնաջեղքն հաստ եւ ուժով. եւ տոշն 'ի չաքն 'ի մեծն եւ 'ի փոքրն, եւ վազան, որ չլինի բոլոճ. եւ թէ ոչ՝ սիրտն զերդ բոլոճի լինի:

[ՄԴԵ]

### Յաղագս գունդ:

Գովելիքն 'ի գոյնս՝ երեք են: Պղատոն իմաստունն զպօզն գովեաց, եւ 'ի հետ՝ զճնդիկ սեն. եւ ապա զքումայթն: Բայց գիտել պարտ է, զի որպէս աղանիքն կամ հաւքն կամ ոչխարքն, կամ այսպիսիքս, որ ամենայն գունդ մսին համն միապէս է 'ի ճաշակումն, նոյնպէս եւ երիվարացն. թէպէտեւ գոյնքն այլեւայլ են տեսական, բայց ներգործութիւնք եւ շնորհքն 'ի պարգեւողէն է. եւ չէ պարտ ամենեւին 'ի գոյնն հայել, այլ 'ի ներգործութիւնն, որպէս ասացաք: Բայց 'ի վերայ ամենի զայս նշանս 'ի պինդ կալ. զի ձի որ սնգի 'ի պառակիլ եւ 'ի հանգչիլ եւ յուշ պառակի՝ լաւն եւ աղէկն այն է:

[ՄԴԶ]

### Վասն Յովտակաց եւ վագրնելոյ:

Յովտակն սկիզբն է լինելութեան, նոյնպէս եւ մատակն. արդ՝ եթէ սերմանց զլուսագոյն եւ զյիստակն քան զամենն ընտրել պիտի, նոյնպէս եւ զգետնոյն, նա ո՞րչափ եւս առաւել զկենդանեաց լուսագոյնն եւ զփորձածն յամենայն կողմանց, 'ի սրութիւն եւ 'ի յամրութիւն, 'ի դորդութիւն եւ 'ի հաւանութիւն. եւ թէ հնար ինչ իցէ՝ վերոյ գրեալ բարուք նշանօքս. մանաւանդ զի նոր աթոռ է թագաւորաց, եւ պարիսպ ամրութեան հեծելաւորաց, յաղթահարող թշնամեաց, եւ նաւահանգիստ ճանապարհորդաց, հալածիչ զաւառաց եւ դորդեցուցիչ քաղաքաց եւ լայնացուցիչ սինտաց: Եւ արդ զո՞րս պատմեցից զանյաղթ քաջութիւն երիվարաց. եւ համառօտի գրեցաք վասն լսողացդ՝ զգօրութիւն ձիոցն:

Զյովտակն՝ տասն տարի պարտ է 'ի բան տանել, 'ի հինգ տարւոյն 'ի վեր մինչեւ 'ի ԺԵ լրանայ. եւ անտի յառաջ դահ է սերմն եւ չէ աղէկ, նոյնպէս եւ մատակքն: 'Ի վերայ այսորիկ՝ եւ ճանաչելն երեք որպիսութեամբ լինի. մինն, որ 'ի բնէ զծնունդն եւ զհասակն գիտենան. եւ մէկն՝ 'ի յակոռայքն, 'ի կաթինքն, եւ 'ի շնորհքն. եւ այս երկու ճանաչելս՝ բազմաց գիտելի է եւ սովորական եւ հեշտ: Բայց զմէկ այլ ազգս՝ պարտ է ուսանել որ դժուարին է. որ երբ ընդ եօթն կամ ութն տարին անցանէ՝ ո՞րպէս ճանաչես. եւ է այսպէս: Զներքին շուրթն կալ եւ ձիգ 'ի դուրս քարշեա, եւ պահ մի 'ի պինտ կալ եւ փրթո. եթէ շոյտ քարշէ 'ի վեր զշուրթն եւ սթթէ յիւր տեղն՝ կայ 'ի յինքն մատղաշութեան շնորհք. եւ թէ յուշ քարշէ 'ի վեր եւ շատ 'ի կախ թողո՞ւ՝ դահ է. եւ թէ քիչ քիչ՝ ըստ կախ թողոյն է դահութիւնն, ճշմարտապէս:

[ՄԴԷ]

### Վասն վագրնելոյն:

Ղորդ ժամն 'ի մարտ ամսոյ հինգ աւուրն 'ի վեր է, մինչեւ 'ի յունիս ամսոյ մուտն. եւ յառաջ քան զմարտն երկու ամսով՝ զմատակսն բաժանես 'ի յորձիցն, եւ արածես 'ի զատ. եւ զորձսն կապես եւ զարի տաս, եւ խառնես 'ի զարին երկու ափկից ցորեան, եւ ափկից մի քուշնայ. նոյնպէս եւ մատակացն՝ որ խասս լինի: Եւ թրջեա սիմինդր ջրով եւ տուր որ ուտեն, որ եռացուցանէ զմիսսն եւ յորդորէ զսերմն, եւ առաւելու

լինի եւ աղտոտ, յայնժամ խիստ ընդունի գործսն, եւ որձն գմատակն: Եւ երբ վազընել կամենաս՝ զագետակին մագն մկրատով՝ ի վայր տուր, որ գտոշն չգանէ: Եւ տես աղէկ թէ որձն սիրէ գմատակդ՝ ի յինն օրն վազեցո յետ ծննդեանն. եւ չէ փոյթ զագետակն սրբել, այլ սանտրել եւ պռախցնել. եւ երկուքն զգան եւ զայն ընդունին: Եւ թէ չսիրէ՝ նա երեք օրն վազեցո, որ աղտիցն բան, եւ սիրէ եւ ի ցանկութիւն շարժի, եւ վազէ. եւ թէ դեռ չսիրէ եւ չվազէ, գմատակն ի վերայ վազեցո, եւս զինքն ի ցանկութիւն շարժէ: Եւ թէ վազէ յովտակն եւ տոշն թուլանայ եւ ի բան չգայ՝ զայս դեղս արա: Ա՛ն եղն եղջերուի պոչ, այրեա եւ աղա մանր, եւ անապակ զինեալ զերդ մերհէմ արա եւ օ՛ժ գտոշն եւ զձուքն, նա յորդորէ ի վազելն...: Եւ թէ աւելի ուզես որ յորդորի՝ ա՛ն զայն խոտն որ արապերէն իւրն հովուի բիր ասեն, եւ ա՛րկ ի շիշ, եւ հոռոմ ձէթ ի վերայ. եւ որպէս այլ ձիթի ուսմ է, ձէթ զուզեա եւ օ՛ժ, օգտէ: Եւ թէ տեսանես որ մատակն չկամենայ որ վազէ որձն, տաք ջրով լուա զամօթքն, եւ ձեռամբդ սերտ շփեա, եւ ա՛ն նադրուն աղ եւ ճնճղկի ծիրտ, եւ բեւեկի խեժ. լեսեա եւ յիրեար խառնեա, եւ այնու թող աղէկ զամօթքն շփեն որ շողանայ, եւ ի կամք գայ: Եւ թէ առնուս մկնսոխի միջուկ, ծեծես եւ երբ լուանաս՝ այնու շփեա՝ օգտէ:

Եւ այսու ճանաչեա յետ վազելոյն՝ թէ պահցաւ մատակն թէ ոչ. թէ այրել՝ առնես զդեղերդ, եւ հետ մի տայ վազել՝ չէ փոյթ վասն դեղին տաքութեան. բայց զյովտակն ի յետ պահեա տասն օր, եւ ապա երեւեցո մատակին. թէ ընդունի՝ չէ պահ, եւ թէ ոչ պահ է: Եւ նայեաց յամօթքն. թէ ի խուփ է, եւ շրթանցն մանր մագերն յիրեար անցեալ լինի եւ կնքեալ զամօթքն, եւ զպրճուկն զուսպ ի վերայ ամօթուցն ունենայ եւ պահէ զամօթքն. ապա թէ ամօթքն թոյլ լինի եւ ի բաց, եւ զպրճուկն թոյլ եւ բարձր պահէ, եւ ջուր երթայ ընդ ամօթքն, չէ պահ. ա՛յլ դեղ արա եւ վազեցո: Եւ է սրբելն եւ դեղն այսպէս. Ա՛ն նապաստակի խախաց եւ մուշկ, եւ հնդիկ լեղակ, եւ չոր քիմէ. լեսեա մանր, եւ յիրար խառնեա, եւ տաք ջրով ծեփեա զամօթքն եւ զձեռնդ օ՛ժ հոռմ ձիթով, ա՛ժ եւ զիտ զարգանդն. եւ տես թէ նեղացեալ է եւ յիրեար եկեալ. դու պատրաստութեամբ մատամբդ ի մեղմ արձակ արա, եւ լայնացո, այնչափ որ չորս մատնդ ի ներքս մտանէ. եւ ապա զայս դեղերս զոր գրեցաք՝ բարակ կտաւով կամ աղեղնած բամպակի մէջն դիր, եւ տար ձեռամբդ ի յարգանդին բերանն դիր եւ շփեա. եւ ի յետ մենակ վազեցո. նա սերմանն բռնել տայ եւ պահնայ: Ապա ի վերայ տեղիս երեք օր զհետ իրերաց վազեցո: Եւ թէ այլեւայլ որձեր ունենաս, լան այն է, որ յամէն օր մէկ մի վազցնես. եւ թէ ոչ՝ զմէկն երկու օր հետ իրերաց, եւ զայլն՝ օր ընդ մէջ. նա բռնէ զսերմն եւ պահնայ:

Եւ երբ պահնայ՝ յաւելի աշխատանաց պահեա. եւ թեթեւ եւ նօսր դարման տուր, եւ ի խոտէ մի՛ զատեր. զի մտացն ասէ եւ ձգէ զքուռակն: Եւ զգարին ջրով լուա ցախ, եւ փոշին հանած տուր. եւ յօրն երկու երեք հետ ջուր տուր. եւ զախոռն այնպէս շինեա, որ ի ձմեռն ջեր եւ յամառն հով լինի. եւ զմտուրսն՝ տախտակ, վասն փոշուոյն, եւ բարձր՝ որ զշնեստանն երկայնացուցանէ, առաւել զքուռակացն. եւ ի միջգետինքն աւազ լից, որ ցամաք եւ կակուղ լինի նստելոյն:

Եւ երբ ծնանի՝ յայնժամ պարտ է արիական կենալ, եւ մի՛ այլ զգարին թանար, ցամաք տուր: Եւ երբ քուռակն պնդի՝ հեծնուլ պիտի ի մայրն. զի հեծնուլն զկաթն յորդորէ, եւ քուռակին օգտէ, որ զոսկերսն եւ զամբակն եւ զջիլն պնդէ: Պարտ է մատղաշին ոտիցն ներքեւ ուր կանգնի՝ խձեր լնուլ ի յաւազն: Եւ թէ սակաւի կաթն՝ հացհամեմի ունդ ի սիսեռն թրջեա, եւ տուր որ ուտէ, կաթն բղխէ. եւ առ խոզտի, եւ

քօշի ճրագու, եւ դեղին ծծումբ եւ սխտոր. ընդ իրեար ծեծեա եւ միաւորեա, եւ զամբակքն եւ զպորտն մատղաշին օ՛ծ. շատ օգտէ եւ ամբացուցանէ:

[ՄՂԸ]

#### Վասն սնուցանելոյ զՔուռակն, խրատ:

'Ի ծնունդն զաղտքն մի՛ քարշեր կամ սրբեր, որպէս զայլ կենդանոյ. եւ մի՛ 'ի քուռակն մօտիւր, զի այն անբան կենդանի չկայ որ զիւր բերքն սիրէ՝ զերդ զձին. եւ երբ մօտի նք՝ մայրն աղէկտուր լինի. ապա յինքն թող, եւ զքիթն միայն սրբեա յաղտիցն: Եւ յետ ԺԵ աւուրն հետ մօրն յարօտ արա եւ 'ի կեր՝ զքուռակն: Եւ երբ վեց ամիս լրացուցանէ քուռակն՝ զարեճաւար տուր, եւ 'ի մօրն ծծէն մի կտրեր՝ մինչեւ երկու տարին լրացուցանէ: Եւ թէ դորդ իրաւունք ուզես, եւ զիսս տաճիկ ձիոցն սահմանն, նա այս է. որ քանի քուռակն 'ի ծիծն կենայ՝ զինքն չվազցնես. զի վնաս է քուռակացն. եւ լաւ՝ մէկ աղէկ ունենաս, քան երկու վատ: Եւ թէ արտորաս՝ նա տարի ընդ մէջ վազեցո: Եւ զքո քուռակին ծառայութիւնն սրբելով եւ դարմանելով եւ արութեամբ, իբր քոյ տղային ծառայեա, զի զայն ախորժայ. եւ ստեպ 'ի ծովու ջուր, եւ թէ ոչ՝ 'ի տաք ջուր լուանալ պիտի, եւ սրբել 'ի յոշլէ եւ 'ի տզէ, եւ յայլ կերչաց: Եւ ա՛ն փոթոթ զինի, եւ հոռոմ ձէթ. եւ երբ լուանաս՝ օ՛ծ զագետակն եւ զբաշն. եւ յամէն աշուն եւ 'ի զարունն, յայս վեց ամիսս սիստան եւ քուշնայի ալիւրով լուա՛ զքուռակն, եւ յամառն՝ զարե ալիւրով եւ տղտի ջրով եւ մաճնով, եւ վարդեղով, եւ մանուշակի եւ դղմի ձիթով օ՛ծ զագին եւ զբաշն: Եւ երբ տարւոյ լինի՝ յաչսն սրբեա՛ անհնար:

[ՄՂԹ]

#### Վասն Իշոյ ջորի ծնուցանելոյ, խրատք:

Ա՛ն աղէկ ազգ յիշոյ քուռակացն, զոր իսկի կարես, նործին մատղաշ, եւ կտրեա 'ի մօրէն. եւ սիրցո աղէկ եւ 'ի գործուն նործին մատակ ձի. եւ այնպէս արա որ իշքուռկան որձ լինի, եւ ձիոյն նմանութեամբն սնանի եւ վարժի զերդ ձի: Նա պիտի որ ամէն ձիոյ որակութիւնսն եւ զգործիսն յինքն տպաւորէ. եւ զքուռակդ լաւագոյն եւ էնտամով, եւ նշանքն զոր գրեցաք 'ի մօտ, քանի եւ կարես ընտրես եւ սիրցընես: Եւ երբ 'ի հասակ գայ՝ վազեցո յաղէկ ընտրով մատակի. թէ կամիս ռահվար ընտրել՝ 'ի յայնց, եւ թէ շալական: Եւ հասակ վազցընելոյն յերեք տարւոյն մինչեւ 'ի տասն. եւ անտի յառաջ դահ է եւ աւեր: Եւ ոմանք փորձեալ են, որ երբ զէշն վազցընել կամենան՝ նա զմատակն ծածկեն զեղեցիկ եւ գոյնեւան իրօք, 'ի սպիտակ եւ թուխ եւ կարմիր եւ 'ի խայտ գունոց. եւ վազեցո զորձն, նա քուռակն յայն գոյնն նման լինի:

[3]

#### Վասն դեղերոյ եւ ցաւոց որ ընծայի 'ի Գրաստ:

Երբ զգրաստն տխուր տեսանես, գարի ծեծեա եւ զփշոքն հա՛ն, եւ ցորեան աղնձեա. երկու զգարին եւ մէկ զցորեանն. եւ յիրեար խառնեա եւ տուր որ ուտէ. օգտէ. եւ ստեպ ջրեա: Եւ թէ այլ յերկարի, թեփ խառնեա եւ տուր, եւ ջրով թաց. եւ ոմանք քուշնայ խառնեն:

[3Ա]

**Յաղագս տաքութեան գրաստու:**

Թէ 'ի ձմեռն լինի՝ լուս զինքն շող ջրով եւ աղէկ ծածկեա որ չհովանայ, եւ ջեր կալ. եւ քուշնայ ընդ ցորենոյ խառնեա եւ տուր որ ուտէ, եւ եղկ ջուր տուր, եւ հոռոմ ձէթ եւ գինի խառնեա, եւ օ՛ճ գանձն. եւ զփորն լուծեա դեղով, եւ 'ի ջղացն եւ 'ի քազկացն արիւն հան. եւ զծունկսն եւ զոտսն քաջ քացախով լուս պինտ, եւ տես թէ օգտէ: Այլ. լուս շող ջրով, ողջանայ: Բայց թէ տաքութիւնդ 'ի շատ աշխատանաց գայ ձիոյն, ա՛ն այծուց կաթն փարչ մի եւ հաւու կիթ՝ չորս, եւ հոռոմ ձէթ՝ որ կծու չլինի, եւ նշոյ՝ ափ մի. յիրեար խառնեա, եւ անմեռուկի ջուր՝ ըստ չափու կաթին, եւ ընդ բերանն 'ի վայր ա՛ծ երեք օր. օգտէ: Եւ թէ տաքութեանդ իջուածք այլ հանդիպի, որ իջանէ 'ի փողքն, եւ 'ի տաքութենէ լինի, ա՛ն դաղձի ջուր եւ մանր աղ, եւ հոռոմ ձէթ, եւ օ՛ճ զխամձէքն եւ զփողքն, եւ շող ջրով զոլոքսն ծփեա աղէկ. եւ ա՛ն շնխաղող եւ անոյշ գինեմբուր, եւ զլեզուաթոռքն շփեա, եւ զթուշքն. եւ թէ ընդ բերանն 'ի վայր երթայ՝ աղէկ է: Եւ թէ ընդ քիթն արիւն գայ, կանաչ գնձի ջուր արկ ընդ քիթն 'ի վայր:

[3Բ]

**Յաղագս աչացն թէ ցաւի կամ սպիտակի:**

Ա՛ն հայխնկի փոշի եւ նշայ, եւ գառին գլխոյ ուղեղ, յամէն մէկէ վեց տրամ. զաֆրան եւ ծովու փրփուր, երկու տրամ յամէն մէկէ. վարդէ ձէթ, ԺԵ տրամ, եւ չորս ձուի սպիտակուց. եւ յիրեար խառնեա լեսած մանր, եւ 'ի դեղդիր եւ յաչքն քարշեա, օգտէ: Եւ թէ սպիտակ կենայ՝ ա՛ն անդրանի աղ լեսած եւ մանր մաղած, եւ յիստակ մեղր, խառնեա եւ յաչքն դիր. եւ թէ կարագ այլ խառնես՝ աղէկ է: Եւ թէ առնուս ծովու փրփուր եւ անդրանի աղ, բարակ մաղած միաչափ, եւ մասուրայով 'ի յաչքն փչես՝ օգտէ:

[3Գ]

**Յաղագս ջղերոյն թէ ցաւի կամ ուռննայ:**

Լուս շող ջրով. եւ ա՛ն պախրէի ճրագու, եւ մուռ եւ դեղին ծծումբ, եւ արկ 'ի կճիճ մի, եւ դիր կրակ եւ բոնցո՛, եւ զմուխն ընդ քիթն 'ի վայր աղէկ խմցո, եւ ջեր կալ. եւ 'ի շլնւոյն երակացն արիւն հան. եւ եղկ ջուր եւ գարւոյ այլիւր պղտոր արա, եւ խմելոյ տուր. եւ 'ի քիթն ա՛ծ հոռոմ ձէթ. եւ ամբբաւ եւ դմակ ծեծեա որ միանան, եւ զջիլսն օ՛ճ. եւ զթեղիտակն, եւ զբաղկենոյ հերն եւ զգիշախտտին տակն՝ եփեա քաջ, եւ այնու ծփեա զջեղն. եւ զեփածն ծեծեա եւ իգախրոնտատի տակ եւ դմակով օճանելիք. եւ օ՛ճ զջեղն. օգտէ:

[3Դ]

**Վասն խոցտուկի:**

Ծփեա զձին տաք ջրով. եւ թէ բաղանիք ուրդի՝ այլ աղէկ. եւ ա՛ն մուռ հինգ տրամ, եւ

բաժինն ընդ բերանն կամ ընդ քթափողքն խմցո: Եւ տաք ջրով, եւ թէ ծովու լինի լանս այն է, ծփեալ գփորն աղէկ. եւ թէ հապալաս դնես եւ դաղձն՝ ՚ի ջուրն, եւ եփես եւ ծփես՝ օգտէ: Եւ թէ զլեղին մանր ծեծես եւ ճատէ, եւ խառնես ՚ի գինին. եւ տաս որ խմէ՝ օգտէ: Եւ թէ նռան կեղեւ լեսած՝ ՚ի ջուրն խառնես տաք եւ տաք՝ օգտէ: Եւ քերէֆսի ունդն եւ կոդային՝ լեսած՝ եւ գինեաւ եւ մեղրով տաս, օգտէ: Եւ թէ հալհամիճէ լեսես եւ գինեաւ տաս, օգտէ: Եւ թէ ոլորտի ձին, հոռոմ ձէթ արա որպէս մարդոյ, նոյն դեղերովն՝ օգտէ: Բայց ՚ի վեր քան զամենն, այս է. տես որ յաչքն չունենայ, եւ թէ լինի հա՛ն. եւ երբ հանես՝ դեռ նեղէ գինքն, ա՛ն անոյշ գինի կէս լիտր, եւ ա՛րկ ՚ի ներքս սեւ քաղցր չամիչ, եւ եփեա որ տրորի, եւ մագով քամեա եւ ա՛ն զջուրն եւ ա՛րկ ՚ի ջուրդ կղմուխ լեսած երկու դրգալ. եւ ընդ բերանն ՚ի վայր ա՛ծ տաք, այնպէս որ չայրէ. եւ զպորտն տապակ խարեա. եւ զհոռոմ դեղն անհնար առաջնատուր արա, եւ յօժ թող. զի այսր վերեւ այլ դեղ չկայ բնաւ:

[3Ե]

### **Յաղագս թոքացաւի:**

Զմարդոյ գոգն եռացո եւ խոզտի, երեսուն տրամ յամեն մէկէ, եւ ընդ բերանն ՚ի վայր ա՛ծ: Եւ թէ փաքայ, բակլայի եւ քուշնայի եւ գարւոյ ալիւր ընդ իրեար խառնեա, եւ լօշտակ լեսած. օգտէ: Ա՛ն մեղր թուխթ մի, եւ ձիւթ, եւ խոեպիսոն կակուղ, եւ հոռոմ ձէթ միաչափ, եւ կարագ քսան տրամ, եւ խոզտի. յիրեար խառնեա եւ հալեա, եւ պլօթ արա, եւ ընդ բերանն ՚ի վայր աճ: Ա՛յլ դեղ. ա՛ն ՚ի ճարասիոն խոտէ, եւ լեսեա սակաւ մի աղ, եւ հոռոմ ձէթ եւ քաղցր գինի, եւ քուռաթի եւ սատապի ջուր, եւ հայխունկ, եւ ՚ի բերանն դիր. եւ քան զամեն լաւ՝ կարագ, եւ լօշտակ, եւ մեղր՝ յիրեար խառնեա եւ տուր. եւ զգարին ձաւար արա, եւ կարագով մնշեա, եւ լօշ ա՛ծ ՚ի ներք, եւ տուր. եւ սեզ տուր ՚ի գարւոյ տեղ:

[3Զ]

### **Վասն այն ցաւերուն, որք չլինին յերեան:**

Զայնպիսին յականջացն արիւն հան. եւ դեղ զայս արա. ա՛ն սատապ եւ թթուկչի տակ, ընդ իրեար ծեծեա մանր, եւ ջրով հա՛ր. եւ ա՛ն ճուաշիր՝ վեց տրամ, լեսեա, եւ յամեն օր չափ մի ընդ բերանն ա՛ծ, կամ ընդ քիթն՝ օգտէ: Եւ ՚ի ջուրն ցորենի ալիւր ա՛ծ եւ փոշեջուր արա, եւ զայն տուր որ խմէ. օգտէ:

[3Է]

### **Յաղագս գոգարգելի:**

Ա՛ն սոխ մի, կեղեւեա եւ ճեղքեա, եւ ՚ի վերայ պորտոյն դիր, իւչ տոշբերանին, օգտէ: Եւ թէ առնուս քերէֆսի ունդ եւ աղաւնոյ ծիրտ, եւ ճատէի տերեւ եւ ծորենոյ կեղեւ, եւ եօթն տրամ նադրուն, եւ գլուխ մի խստոր ծեծած, լեսեա զամենդ, կամ գորն եւ գտանես յայդցանէ, եւ թուխ անոյշ գինեաւ հարո, եւ ընդ բերանն ՚ի վայր ա՛ծ տաք. օգտէ:

[3Ը]

### **Յաղագս արին գոգելոյ ձիոյ:**

Ա՛ն աղացած բակլայ աղէկ սպրկիկ, եփեա քաջ, եւ եղին ճրագու եւ անոյշ գինի յիրեար խառնեա, եւ աղէկ միաւորեա. եւ երեք օր ընդ բերանն 'ի վայր ա՛ծ. օգտէ: Եւ թէ առնուս այծուց կաթն փարչ մի եւ նշայ նուկի մի, եւ երեք չորս հաւու կիթ, եւ հոռոմ ձէթ նուկի մի, եւ յիրեար խառնեա եւ միաւորեա աղէկ. եւ ընդ բերանն 'ի վայր ա՛ծ կօտոշով. օգտէ:

[3Թ]

### **Վասն ձիոյ որ ողն տեռի:**

Ա՛ն մրտի տակ, որ է վրացի կոճն, այրեա եւ լեսեա, եւ 'ի վերայ ցանեա: Եւ թէ առնուս կանեփի հունդ եւ աղաս եւ ցանես, օգտէ: Եւ գոգով լուանաս, եւ կաղնի մոխիր եւ մեղր յիրեար խառնես եւ 'ի վերայ դնես՝ օգտէ: Եւ թէ երոյց լինի՝ աղ եւ հոռոմ ձէթ 'ի յիրեար խառնեա, եւ 'ի վերայ դիր, եւ պինտ կապեա, օգտէ: Եւ թէ ճատէի տերեւ այրես եւ գինեա 'ի վերայ դնես՝ օգտէ: Եւ թէ առնուս կլունուս եւ եփես գինեա եւ յերուցին վերայ դնես՝ օգտէ: Եւ թէ նշտրակով ծեծես զերոյցքն եւ մաղտես 'ի շատ տեղիս, եւ արին հանես, եւ ձիթով օծանես, եւ մանր աղ 'ի վերայ ցանես եւ պինտ քաշես փորով:

[3Ժ]

### **Վասն դեղոյ՝ որ զջեղն կակղացուցանէ:**

... առիլին մուսն է. եւ թէ շշողանան կովերն, զվկնաստիսն ծեծես եւ զամօթքն օ՛ծ, եւ սերտ շփես ափօքդ, նա շողանայ. եւ այն խոտին որում ասայի ռայի ասեն յարապ լեզուն, որ է հովուի բիր, 'ի ձէթ դրած եւ սնուցած, եւ այն ձիթովն օ՛ծ, շողանան եւ վազուին անսղալ:

[3ԺԱ]

### **Յաղագս ճանաչելոյ գլղին, թէ ո՞րձ ունի 'ի փորն թէ էգ:**

Տես՝ երբ վազէ որձն. թէ յաջ դեհին վերայ իջանէ՝ նա որձ է, եւ թէ 'ի ձախն՝ էգ է: Եւ թէ ուզես որ որձ սերմանի՝ զորձին ձախ ձուն փոկով կապեա, եւ վազեցո, որձ սերմանէ. եւ թէ զաջն՝ էգ: Եւ զէգն դէմ արեւելից կանգնեցո եւ վազեցո. թէ այնպէս որ պարխրցի հողմովն վազեցընես՝ որձ սերմանի, եւ թէ հարաւովն՝ էգ:

[3ԺԲ]

### **Վասն բոռոյ դեղ, եւ կնուի:**

Ա՛ն կապլայի պտուղ, ծեծես եւ եփեա ջրով եւ ցանես զջուրն. նա յանդաստանն չանցանէ եւ որ անցանէ՝ սատակի: Եւ թէ զանասուն օծանես՝ օգտէ: Եւ թէ խայթած լինի՝ սպիտակ դեղ ջրով հարո, եւ օ՛ծ. ողջանայ: Եւ օշնդրի ջուրն օգտէ խայթածի: Եւ թէ կապլային ձիթովն օծանես զձին, բոռն մօտ 'ի նա չերթայ:



[3ԺԳ]

**Յաղագս զմատղաշն անուցանելոյ:**

Պարտ է ծնած կովուցն ժիլաւ պամ այլ ազգ հնդանք տալ, եւ լաւ դարմանել, որ զկաթն շատացուցանէ. եւ 'ի ձմեռն ջերուկ պահել, եւ 'ի ջեր աւուրսն արածել 'ի խոտ. եւ 'ի յերկու տարեկան՝ կտրել. զի թէ այլ տականայ՝ չէ աղէկ. եւ երբ կտրես՝ 'ի խոցն կրակի մոխիր եւ միրտէսէնն մաղած լից. եւ յետյերեք աւուրն խայծղան եւ կրակաց մոխիր, կամ խոխիստն ձիւթ խառնեա յիրեար, եւ օ՛ծ զխոցն:

Եւ թէ կամենաս որ գիրանան պախրէքն, յառաջին օրն կաղամբի տերեւ կտրատեա եւ քացախ ցանեա 'ի վերայ, եւ տուր որ ուտեն. եւ 'ի յետ՝ աղէկ մաղած յարդ տուր հինգ օր. եւ այլ, յետ վեց աւուր ձաւար գարի տուր: 'Ի ձմեռան գիշերն՝ զառաջին ալիկն յերեկոյէն տուր, եւ զմէկայլն՝ 'ի կէս գիշերն, եւ զմիւսն՝ յառաւօտուն տուր. եւ յամառան՝ զառաջինն՝ յառաւօտուն տուր եւ զմէկայլն՝ 'ի կէս օր, եւ զմիւսն յերեկոյին. եւ 'ի ձմեռն՝ մէկ հետ տուր ջուր, եւ յամառն երեք հետ: Եւ զեզինսն լուանալ պարտ է յամառն եղկ ջրով, եւ 'ի ձմեռն շող ջրով. եւ թէ զբերանն եւ զլեզուն գոգով մարդոյ լուանաս, զշողիքն կտրէ եւ շատ ուտել տայ. եւ զճիճին որ 'ի լեզուն եւ 'ի բերանն ընծայի, եւ շողիք շատ վասն այնր գայ՝ սպանանէ գոգն, երբ աղէկ լուանաս մարդոյ գոգով եւ աղով շփես: Եւ զմսուրն՝ 'ի կուոյ սրբած կալ, եւ ստէպ աւել ա՛ծ: Եւ թէ կամիս զքոյ անասնոց զինչ եւ իցէ զկեանքն եւ զառողջ կենալն, տե՛ս որ ամենեւին մօտ 'ի յիւր մսուրն ոչ խոզ երթայ եւ ոչ հաւ, եւ ոչ այլ ինչ ազգ. զի հաւուցոյ փետուրն եւ ծիրտն ահոկէ, եւ խոզին աղբն՝ սպանանօք են անհնար: Նոյնպէս եւ յոսկրէ պատրաստ լեր, զի կլանէ եւ վնասէ: Եւ թէ գայլոյ ազի կախես վերեւ մարին՝ դեղն այն է, որ բնաւ զոսկրն չտայ 'ի վայր տանել:

[3ԺԴ]

**Վասն ամենայն ցեղ ցաւոց, զոր ճանաչես. զի անասունք են եւ ոչ կարեն լեզուաւ պատմել զտեղն կամ զորպիսութիւն ցաւոյն:**

Վասն այսորիկ շփոթումն գայ ճանաչողացն, զի դեռ 'ի մարդկային բժշկութիւնսն որ բաւականք են, եւ լեզուով պատմեն զցաւսն, եւ շփոթումն եւ սղալումն գայ բժշկացն, ո՞րչափ եւս առաւել այնոցիկ՝ որք անասունք են 'ի բժշկել: Եւ վասն այսորիկ հարկ եւ պատշաճ եղեւ մեզ բնութեանս հարկաւորել յաղագս անծանօթ ցաւոցն գրել աստ: Աղ միբուզ տրորեա անապակ զինեաւ եւ ընդ քիթն խմցո. ամեն անծանօթ ցաւոց օգտէ: Եւ Դիմոկրատէս գրեալ է, թէ ով 'ի գարնան սկիզբն առնու մկնսոխ եւ մորենոյ տակ՝ ծեծէ եւ 'ի ջուրն դնէ, եւ տայ զրաստուն տասն օր զհետ իրերաց որ խմէ, նա փրկէ զանասունն յամենայն անծանօթ եւ 'ի ծանօթ ցաւոց: Եւ թէ ցաւն 'ի ծանօթութիւն գայ, ա՛ն լեռնային ֆարասիոն, եւ քուռաթ եւ դիր 'ի ջուրն եւ տուր որ խմէ. օգտէ: Եւ թէ աղ խառնես 'ի դարմանն եւ տաս՝ օգտէ. եւ թէ հոռոմ ձէթ, կամ զիւր տուրտինն խառնես՝ եւ տաս ջրով, օգտէ: Եւ թէ զլիսացաւութիւն դիպի անասնոցն, նշանն այս է. եւ զականջն թուլացուցանէ, եւ զգլուխն կախէ, եւ զարօտն պակասեցուցանէ: Ա՛ն խստոր եւ աղ, եւ 'ի հաշայ խոտէ լեսեա, եւ զինեաւ շաղեա, եւ զբերանն եւ զլեզուն շփեա. եւ զգարեալիւրն զինեաւ շաղեա եւ շփեա. օգտէ: Եւ թէ

բակլայի չափ, եւ լեսած 'ի քիթն փչես' օգտէ:

Եւ թէ տապախ դիպի, ա՛ն ժողվենայ տերեւ, ծեծեա, եւ 'ի գարեփոխինդ խառնեա եւ տուր որ ուտէ. եւ գարեփոխինդ ա՛ն չափուկես, եւ կես չափ ցորենոյ, յիրեար խառնեա, եւ ջրով ընդ բերանն 'ի վայր ա՛ծ. օգտէ:

Եւ թէ թուխմայութիւն դիպի՝ նշանն այս է. որ գդարմանն կտրէ, եւ ճապկտի շնչասէ. եւ շող ջուր տուր խմելոյ, եւ սակաւ կաղամբի տերեւ տուր քացախով, որ օգտէ: Եւ թէ եփես զկաղամբն որ տրորի, եւ զեփածոյ ծեծես եւ ջուր առնես եւ քամես, եւ ընդ բերանն 'ի վայր ածես կոտոշով, օգտէ. եւ ջեր ծածկել պիտի եւ 'ի շուրջ ածել: Եւ թէ ձիթենայ տերեւ ծեծես եւ ջրով պարգես, եւ 'ի բերանն 'ի վայր ածես երեք օր զհետ իրերաց, լաւ է:

Եւ թէ ուռենայ փորն՝ հոռոմ ձէթ տաքացո, եւ ընդ քթափողքն արբո, եւ թաւա թուզ ծեծես եւ ջրով հարո, եւ 'ի բերանն 'ի վայր լից, օգտէ: Եւ թէ խոցտուկ ունենայ, նշանն այս է, որ ճապկտի եւ հառաչէ, եւ բնաւ չուտէ՝ ամենեւին մի՛ տար ուտել, արիւն հան 'ի կճղակացն եւ յագետակէն. եւ ա՛ն սոխ, կեղեւեա եւ յաղն թաթախեա, եւ յոռն փրթո, եւ ծիլ մի 'ի շոճակն: Եւ թէ նադրուն ածես քացախով ընդ բերանն՝ օգտէ:

Եւ թէ տաքութիւն դիպի պախրէին, նշան է՝ որ աչքն խորունայ, եւ շատ օր ցաւի, եւ ընդ քիթքն ջուր գայ, եւ իրք չուտէ եւ զգուխն 'ի կախ ունենայ: Դեղն այս է. 'ի շքի եւ 'ի հոմ տեղ պահեա, եւ լուա եղկ, եւ տոլոյ տերեւ տուր արածել, եւ պաղ ջուր՝ որ խմէ, եւ 'ի շողէն յետ պահեա. թա՛ց քթէթ 'ի ջուրն, եւ զականջքն եւ զքիթն ստեպ սրբեա. յաչացն ներքեւ եւ 'ի ճակատն խարանք դի՛ր, որպէս արժանն է, եւ օ՛ծ. եւ զականջքն շառտեա, եւ արիւն հան. եւ փոխինդ հարո պաղ ջրով եւ խմցո. օգտէ:

Եւ թէ փաքայ, գարեճաւար թրջեա եւ չոր թուզ, եւ քուշնայ, յիրեար խառնեա թրջած, եւ տուր երեք օր զհետ իրերաց. օգտէ:

Եւ թէ թարախած խոց կենայ, լուա պախրէի գոգով տաք, սպրկկցո աղէկ. եւ թո՛ղ որ ցամաքի. եւ սեւ ձիւթ լեսած եւ մանր աղ՝ յիրեար խառնեա եւ 'ի վերայ ցանեա, ողջանայ:

[3ԺԵ]

### Վասն պախրէի որ կաղայ:

Եթէ 'ի պաղէ լինի՝ լուա՛ զկճղակսն տաք ջրով. եւ զի՛տ զգանն, եւ ապա հին տաք մարդոյ գոգով լուա եւ սրբեա աղէկ. եւ մանր աղ ցանեա 'ի վերայ. եւ ակիշ մի տաքացո եւ պախրէի ճրագու կաթեցո 'ի վերայ: Եւ թէ խոչառ լինի, ձէթ եւ մոմ եւ մեղր հալեա, եւ քուշնայի ալիւր խառնեա, եւ 'ի վերայ դի՛ր. օգտէ: Եւ ա՛ն լեսած եւ մաղած կղմինտր, եւ չոր թուզ, ընդ իրեար ծեծեա, եւ նռան կեղեւ. եւ կտաւով 'ի վերայ դի՛ր. օգտէ. եւ 'ի թանուելոյ պատրաստ կալ, եւ երեք օրն փոխեա. ողջանայ:

Եւ թէ յիջուածոց կաղայ, գարէ ալիւր եւ մուստառ եւ հոռոմ ձէթ խաւիծ արա. եւ 'ի վերայ դի՛ր. օգտէ, եւ կակղացուցանէ. դու պատառեա եւ զագոն հան. եւ կաղամբի

տերեւ կամ մկնստիս աղով 'ի վերայ դի՛ր, եւ հովուի բիր խոտ, եւ վարասիոն ծեծես եւ 'ի վերայ դնես, օգտէ:

Եւ թէ բորոտի, որնդինէ՛ճ՝ որ է սարին խէժն, նաւա եւ ձիւթ եւ ծծումբ, ծեծես եւ յիրեար խառնես մաղած, եւ լուս գրորն՝ պախրէի հին գոգով, եւ աղէկ շփես. հալեա եղ, եւ օ՛ճ գրորն. եւ գայդ դեղերդ ցամաք 'ի վերայ ցանես. օգտէ:

Եւ թէ պախրէն չերթայ աղէկ, ծփես շող ջրով զծունկսն քանի մի օր, եւ գդարմանս կտրես:

Եւ թէ 'ի ցրտոյ հովանայ, էնկիւժէտ տրորես 'ի թուխ գինին, եւ ընդ քիթն խմցո. օգտէ:

Եւ թէ յոնն ճիճի բնակի, պաղ ջրով լուս. օգտէ:

Եւ թէ աղէկ չուտէ գդարմանն, հոռոմ ձիթով կամ իւր տուրտինովն օ՛ճ գդարմանն. եւ թէ չուտէ 'ի վայր ձգես, եւ փնդոեա գրերանն եւ զլեզուն, թէ ուռեց կենայ՝ շանթով խարես, եւ ձիթենի տերեւ ծեծես եւ շփես գտեղն. օգտէ: Եւ թէ ձէթ եւ աղ մէն խառնես, կամ եղ եւ աղ՝ վասն անճարկութեան, լինի: Եւ թէ վայրի խիարկի տակ չոր՝ մանրես եւ յարդ խառնես եւ տաս, օգտէ: Եւ թէ գարւոյ եւ ցորենոյ փոխինդ միաջափ խառնես եւ տաս՝ թրջած գինեաւ, օգտէ:

[3ԺԶ]

**Վասն Ոչխարաց ազգաց եւ ցեղից ընտրելոյ եւ ճանաչելոյ եւ ամենայն ցեղ տածմանց:**

Ճանաչել զմեծն եւ զբրդեղն, որ երբ զձեռնդ քշտես 'ի բուրդն՝ կակուղ լինի եւ ոլոքն հաստ. նոյն է եւ խոյն. բայց քանի եղջիրքն հաստ լինին եւ ոլոքքն, եւ ճակատն լայն՝ այն է լաւ. եւ ձաղկ լինի բուրդն. եւ գոգաբուրդն ապիգոված է:

[3ԺԷ]

**Վասն ստածման:**

Արժան է զնիստ եւ զմանդրան ... իւր քարանց կամ ... եւ զամէն ցամաք ունենալ. եւ ոչ 'ի դուր տեղի, որ աղբն եւ գոգն 'ի տեղն դադար է. այլ 'ի կեզն տեղի, որ ամէնն սահի եւ քամի: Եւ 'ի մէջ մանրային մտուրս պարտ է շինել ծնած ոչխարացն, եւ 'ի տեղն կերակրել, մինչեւ զարգանայ գառն. եւ յերբ մեծանան՝ 'ի ցերեկն արածել պիտի, եւ 'ի գիշերն 'ի մտուրս՝ սեզ եւ մաղած յարդ տալ, աղջրով շողրեցուցած. եւ հացհամեմ եւ թրմուզ թրջած զկունդն, որ զկաթն շինէ. որ բերկրիս դու եւ գառն. եւ գարւոյ եւ ոսբան, եւ սիստան յարդ տաս աղջրով, աղէկ է. եւ թէ չոր տերեւ թզենոյ եւ չոր թօպ թուզ տաս՝ շատ կաթն բղխէ:

Եւ պարտ է հովուին կանուխ 'ի վերայ շաղին գոչխարսն արածել զամէն ամառն, զի այն է իւր կեանքն. բայց 'ի ձմեռն պիղծ է այսպէս արածելն. եւ չէ պարտ յեղեամն արածել, զի սպանող է եղեամն. եւ յղեացն անցուցանել տայ եւ ձգել: Պարտ է հովուին զգեհն 'ի համարն ֆարտ ունենալ եւ ոչ լուծ, զի շնորհաւոր է ֆարտն քան

զուծն, եւ աճել տայ: Եւ զմտորքն՝ ձմեռան մեծ գիշերոյն սահմանեցաք. բայց յամառն պատեհ է զշատն 'ի գիշերն արածել, եւ 'ի դուրս 'ի շաղն պատակեցընել. եւ 'ի կէս աւուր շողոյն՝ 'ի շուք ա՛ծ եւ հանգո անհնար: Եւ զնստերն ճարտար փոխեա, որ աղբն չնենգէ իւրեանց եւ ցեխն: Եւ 'ի ժամու իւրեանց հովոց արա եւ ջերոցք: Եւ ծխեա իւրեանց զայս երկու ազգ խոտս. ճնդպատասաթ եւ ... արա այլ ազգ ծանրահոտ խոտեր, նա օգտէ:

[3ԺԸ]

### **Վասն վազեցնելոյ եւ 'ի փաղ գալոյ, իրատ:**

Արժան է զորձսն երկու ամսով յառաջ զատեալ յայլ գեհէն, եւ աղէկ ածել 'ի խոտաւէտ սահման, որ ուժաւորին եւ գիրանան, եւ ապա թողուն: Եւ իւր դորդ աւուրքն վազելոյն՝ երբ որձն երկու տարեկան լինի, մինչեւ ուրթն, եւ անտից 'ի վեր դահ է, չէ 'ի բան: Եւ մաքիքն բնութեամբ գդահ էգն սիրեն, եւ աղէկ է. թողուլ պարտ է: Եւ թէ ուզենաս որ յամեն տարի մատղաշ գառն եւ կիթ ունենաս, դու զորձուն թողուլն յայլեւայլ ժամս տարւոյն արա. եւ յարդ ա՛ռ եւ գարի խառնեա 'ի ներք, եւ սոխեր կտրատեա 'ի հետ, եւ տուր որ ուտեն. նա խիստ շարժէ զիւրեանք: Եւ թէ զխոտն՝ զոր հովուի բիր կոչեն՝ խառնես եւ տաս, շատ աքաղ տայ առնել որձացն եւ իգացն. եւ քօշին եւ մաքւոյն միապէս է: Եւ թէ կամիս որ ամեն գառինք որձ լինին, 'ի պարզ աւուր որ պարխրցի հողմն շարժի, զմատակին վերջքն 'ի հիւսիս արա, եւ վազեցո, նա որձ լինին. եւ թէ ուզես 'ի հարաւային կողմն արա, նա էգ տայ ծնանել. եւ այլ, ոչ թէ ոչխարաց մէն է փորձով, այլ եւ մարդոյ եւ ամենայն կենդանեաց: Եւ թէ զաջ ձուն կապես փոկով, էգ սերմանէ, եւ թէ զձախն՝ նա որձ: Եւ գառն է կշտաձծելովն բաժանեա առ ժամայն 'ի մօրէն, եւ 'ի յարգելք արա, որ այլ գեհն ընդ ոտնաք չտանին. բայց զի ձծցընելոյն ժամն ստեպ բեր զծնածսն եւ խառնեա, որ միշտ կուշտ կենան եւ ճարտար զարգանան: Եւ երբ երկու ամսոյ լինի՝ բաժանեա 'ի մօրէն, եւ զայլ ոչխարս յարօտ արա. եւ թէ այլ յերկար թողուս որ ձծեն, նա այլ գեր լինին: Եւ զկանխածինսն շոյտ բաժանեա եւ մեծացո եւ գիրացո, եւ կեր. զի ոչ լինին դիմացկոտք եւ ոչ յերկարապրեցք:

[3ԺԹ]

### **Վասն բրդին եւ մազին կտրելոյն իրատք:**

Չէ պարտ զոչխարն կամ 'ի խիստ ցուրտն կտրել կամ 'ի խիստ շողն, այլ 'ի միջասահմանն: Եւ թէ կտրես, եւ կամ խոց կենայ, խոխախոն, ձիւթ կակուղ եւ խայծղան յինքն խառնած շփեա. օգտէ: Եւ ա՛ռ թրմուզ, աղա եւ ջրով եփեա, եւ այն ջրովն օ՛ծ զոչխարսն. եւ թէ թրմուզ չլինի՝ ա՛ռ պտղի ձիթի տուրտին եւ յանապակ զինի խառնեա միաչափ, եւ օ՛ծ: Եւ թէ զայս չառնես, ա՛ռ գինի եւ ձէթ պտղի, եւ ճրագու եւ մոմ միաչափ, եփեա, խառնեա եւ օ՛ծ. նա սպանանէ զգարան, եւ պահէ զոչխարսն 'ի բորէ, եւ յամենայն ելընդաց: Եւ զբուրդն որ նոր կամենայ գալ՝ նա կակուղ եւ աղուոր բերէ: Եւ զբրդիդ կտրելն՝ մի՛ 'ի վաղուրնէ առներ. յետ ճաշուին արա, որ շաղն վերացեալ լինի 'ի յարեգակն. զի արեգակն օգտէ ոչխարին եւ բրդին:

Նոյնպէս եւ այծեացն միապէս է իրատս:

**Վասն ցաւոց եւ հարուածոց:**

'Ի գարնան սկիզբն զայս երկու խոտս, փարասիսն մանր ծեփեա, եւ 'ի ջուրն լից, եւ գեհին խմելոյ տուր՝ ԺԴ յերեկոյին, զհետ իրերաց. նոյնպէս արա եւ 'ի յաշնան մուտն. որ լինի 'ի տարին երկու հետ. նա պահէ զգեհն որ բնաւ ոչինչ ցաւք եւ հարուածք 'ի գեհն չբնակի, եւ առողջ մնան: Եւ թէ ոչ իցես արարեալ զդեղս, եւ ցաւ դիպի կամ հար, եւ առնես՝ օգտէ: Եւ թէ տաս որ ուտեն զխոտն որ անուանեալ կոչի ֆօդիսօս՝ օգտէ: Եւ թէ առնուս զմատղաշ եղեգան տակն, ծեծես եւ դնես 'ի ջուրն եւ տաս որ ուտեն եւ խմեն զջուրն, օգտէ:

Պարտ է զխօթ ոչխարն բաժանել 'ի յառողջէն, եւ յայլ սահմանս ունենալ. զերդ հիւանդաց ծառայութիւն առնել եւ զդեղերս տալ առողջին՝ զերդ առողջի, եւ թէ ոչ, փոխի եւ վնասի, եւ հիւանդն հանգչի եւ լաւանայ. եւ թէ ոչ՝ հետ առողջացն վաստակի, եւ այլ շոյտ մեռանի: Եւ թէ բորոտին՝ զվերոյ գրեալ օժանելոյ դեղն առնես՝ յառաջնդ ուր գրեցաք, բնաւ չտայ բորոտիլ: Բայց թէ 'ի ծուլութեան սակս մնայ, եւ գայ բորն, զայս դեղս արա. ա՛ն հոռոմ ձիթի տուրտին, եւ մանր աղ, ծեծեա ընդ իրեար, եւ սպիտակ գինեմրուր եւ թրմուզի ջուր որ թրջած լինի, եւ զթրմուզն 'ի ներք միաչափ արա. եւ տաքացո եւ զբորոտսն օ՛ծ երկու օր զհետ իրերաց. եւ երրորդ օրն տաք ջուր արա աղի. եւ թէ զծովու ջուրն տաքցընես՝ լաւն այն է. եւ մենակ 'ի յետ քաղցր ջրով. եւ թէ կիպարի ծառի պտուղ 'ի ջուրդ ձգես՝ աղէկ է, ողջանան: Եւ թէ առնուս ծծումբ եւ կիպեռսի տակ եւ սպիտակ դեղ, խառնես յիրեար՝ միաչափ, եւ եղով խառնես՝ օգտէ: Բայց մաքրոյն բուրդն յառաջ կտրած պիտի եւ գոգով լուացած կամ աղջրով, եւ ցամաքեցուցած, եւ ապա օժած. նա մենակ ողջանայ: Բայց 'ի Պլակիոյ երկիրն խայծղանով մենակ օժանեն, նա հերիք կու լինի:

Գարաւի եւ այլ ազգ ոջլի դեղ զայս արա. կիպեռսի տակ ծեծեա, եւ ջրով եփեա աղէկ ուժով. եւ այն ջրովն թա՛ց եւ լուա զոչխարն, նա զգարաւն եւ զոջիլն եւ զտիզն սպանանէ: Եւ թէ զխոտն որ ասեն սֆիտամօն՝ եփես զտակն, զոր եւ առնես, սպանանէ զգարաւն: Բայց տես որ յոչխարին բերանն չմտանէ, թէ ոչ՝ սպանանէ:

Ա՛յլ դեղ շատ ազգ ցաւոց օգտէ. թէ շողհար լինի ոչխարն եւ ստեպ նստի եւ աղէկ արօտ չուտէ, նշանն այս է. վայրի ճակնեղուկ, եւ թէ ոչ՝ ընտանի, ծեծեա, եւ զջուրն ընդ բերանն խմցո, օգտէ. եւ թէ զճակնդեղ սեւ տես՝ օգտէ: Ս Եւ թէ 'ի շնչատել եւ արգելաշունչ լինի, զականջսն ճեղքեա դանակով, եւ փոխեա զտեղն: Ս Եւ թէ 'ի փաքալ լինին՝ ա՛ն ամէն ոչխարի տասն նուշ սպիտակացուցած, եւ անոյշ քաղցր գինուով շաղեա, եւ ընդ ոչխարացն ամէն մէկի զտասին չափն ընդ քիթն եւ ընդ բերանն խմցո. օգտէ:

Եւ թէ յարօտէ ուռեց հանդիպի ոչխարին, 'ի շրթունքն եւ դմակին ներքեւէն երակ ա՛ն եւ արիւն հան, քանի կարես, եւ մարդոյ զոգ խմցո. օգտէ: Ս Եւ թէ հետ արօտին գորտն կամ ճիճի առեալ լինի, զի շատ ուրդի, եւ ուռենայ, եւ այդմ եւս օգտէ: Ս Եւ թէ տգրուկ փակչի 'ի փողքն՝ ա՛ն ձէթ եւ քացախ, շողացո, եւ 'ի բերանն 'ի վայր ա՛ծ. օգտէ: Ս Եւ թէ 'ի դրուցէ ելունդն ելանէ, ճեղքեա եւ մանր աղ եւ ձիւթ եւ խայծղան ա՛ծ. օգտէ: Ս Եւ թէ ճիճին հարկանէ զոք՝ սոնիր տրորեա 'ի գինին, եւ 'ի բերանն 'ի

վայր ա՛ծ: Եւ թէ՛ գայլ դեղերն՝ զոր յառաջ գրեցաք՝ առնես, օգտէ:

[ՅԻԱ]

#### Վասն Այծեաց:

Նոյն է ստածումն. արօտն եւ ամէն գնացքն եւ կերպն, որպէս մաքեացն զոր գրեցաք: Բայց առաւելութիւնս ունին այծքն, զի շատաշուրջ են, եւ այլ արձակ եւ դժուարին տեղ ուզեն քան զմաքիքն. եւ ցախով եւ առատ կերակրօք շատանան քան զմաքիսն. եւ իւրեանց շատ շփոթումն գայ: Ազգ մի խոտ կայ, զոր այծն ուտէ, բալգոյն է, եւ կուրացուցանէ զաչսն. նա եւ զդեղն այլ գիտէ. ազգ մի խոտ այլ կայ՝ երթայ զայն ուտէ, որ շփէ զաչսն՝ ի նա, նա լաւանայ եւ ի լոյս գայ. զոր թէ մարդոք ուսանի յայծեացն՝ նաեւ մարդոյն օգուտ է:

[ՅԻԲ.

#### Վասն Պանրի:

Բազումք զպանիրն ՚ի յայլ եւ այլ խախացաց շինեն, բայց ուլու խախացն լաւ է քան զայլոցն. եւ թէ անդրանի աղ դնես՝ խախացէ զկաթն եւ պանիր առնէ: Եւ թզենի կաթն խախացէ, երբ ածես կամ ՚ի ճղեն կամ ՚ի տերեւեն, եւ պղպեղն: Եւ թէ ոք առնու զհաւուն քարձին միզն, զայն որ կեղեւեն, չորացուցանէ եւ լեսէ եւ դնէ ՚ի կաթն, խախացի քան առնէ: Եւ ոչխար՝ որ ՚ի մագտաքէի ծառին ցախն արածի, աղէկ կիթ առնէ, եւ օգտակար եւ մարսական:

Եւ եթէ ուզես որ պանիրն ամբողջ կենայ, լուա զսանոննին, եւ ՚ի նորոյ ցամքեցո. եւ հան ՚ի կարասով լցած գարի թաղեա, եւ ծածկեա զամէնն: Եւ թէ ծովու ջրով լուանաս աղէկ է քան զայլ ջուր. եւ թէ ՚ի յաղն թողես՝ շատ դիմանայ. բայց սպիտակէ մէջն: Եւ թէ ՚ի մուխն դնես՝ շատ դիմանայ, բայց խիստ կծուընայ. բայց թէ ՚ի քուշնայ կամ ՚ի կորեակ թաղես, աղէկ է:

Եւ թէ հնանայ պանիրն եւ լեղենայ՝ դեղն այս է. Ա՛ն զարեալիւր. ջրով լիճ արա եւ լից յաման. եւ զպանիրն ՚ի ներք դիր քանի մի օր, մինչեւ թրջէ. նա լաւացնէ: Եւ թէ կամիս իմանալ թէ կաթն համրա՞ծ է եւ ջուր ածած թէ ոչ, ա՛ն շիւղ մի եւ հար ՚ի կաթն, եւ ՚ի վերայ եղնգանդ իջո. թէ ջուր կենայ՝ նա չդադարէ կաթն ՚ի վերայ եղնգանդ. եւ թէ չկենայ ջուր՝ նա կաթն կուտի, եւ յոտն մնայ յեղնգանդ վերայ: Եւ թէ զվանձնատն ուզես որ աղէկ շինես, այսպէս արա. Թ՝ եւ ոմանք ազգի ազգի հնարիւք գտին կերպեր վանձնատին շինմանն, բայց քան զամէն լաւն այս է. Թ՝ ա՛ն կաւէ պուտուկ, եւ լից ՚ի ներք բարկ քացախ, եւ դի՛ր ՚ի մեղմն կրակ կայծեր՝ որ սակաւ մի եռայ, եւ ապա յետ ա՛ն. եւ զկաթն ՚ի վերայ լից եւ յետ դի՛ր անշարժ տեղի, որ մարդ չմտի, եւ թող մինչեւ վաղն. եւ գտանես զինքն վանձնատ, այլ աղէկ քան զայլ շինած վանձնատսն: Բայց երբ երկու երեք հետ շինես՝ զպուտուկն փոխել պիտի, եւ այլ պուտուկ առնուլ: Եւ այս է վանձնատին գիւտն, որ ճշգրտիւ ընտրած է, լաւ քան զամենայն:

[ՅԻԳ]

**Վասն Շանց, թէ ո՛րպէս ստածես ընտրես եւ պահես զնոսա պահելոյ ամենայն իրաց:**

Զգագան եւ զուժով ազգ շունն, եւ զբարոյն եւ զյղորդահաջն ընտրեա, որ չլինի թափխալիլ եւ ոտնաշարժ եւ դաճառաշ քան դեժպուհի. եւ երբ հաջէ՝ վստահ լինիս թէ իրք եկն եւ պէտ առնես: Զի այլպիսին գոր գրեցաք ՚ի կախրահան ձանձրացուցանէ զմարդն, որ ՚ի ձեռն սուտ եւ ընդ վայր հաջելոյն աւերեալ լինի, որ երբ իրաւ հաջէ՝ դու չտաս: Եւ այնպիսի ըղորդ եւ աղէկ շանն շնհարք պարտ է շինել վզին հաստ կաշեաւ, եւ խոցերն երկաթ ՚ի յինքն բեւեռած: Եւ որձն եւ քէնթն ՚ի մէկ ազգէ պիտին: Եւ չէ պարտ որ զլակոտն մօրն փակցընէ ոք, այսինքն շաղաշարէ: Եւ երբ պահ լինի, գարեհաց առնել տո՛ւր. եւ եփած ոսկորն աղէկ է. եւ ՚ի խաշմսի ջուրն հաց թա՛ց, աղէկ է: Եւ երբ ցկնի՝ գարեալիւր կաթաւմ աղէկ է. նոյնպէս եւ լակոտանոյն:

[ՅԻԴ]

**Յաղագս Քերծելոյ:**

Զքրծէին այնպէս ընտրեա. զվերջքն բարձր քան զառաջքն. ճվերն երկայն, եւ ՚ի վիզացն ՚ի վայր հաստ եւ կարճ. եւ ազին երկայն. տափոդն, լայն ոդն, եւ մսանքն տափակ զերդ նապաստակի. շլնին երկայն եւ բոլոր, կնճութն երկայն, եւ բերանն մեծ. աչքն ցից, կուրծքն եւ երբուծն շատ եւ ցածահայեաց, կողքն եւ թոքտունն լայն եւ արձակ. մազն ՚ի չափն թանձր եւ սողոփ: Այսպիսիս ընտիր է թէ գտանես: ▯

Շունն հովով շատանայ:▯ Շունն կամ գայլն որ զմարդն ՚ի փախ դնէ, մարդն չուան կամ զիւր գօտին զինչ եւ իցէ՝ ՚ի քարշ ձգէ, շուն թէ գայլ զչուանն ոչ անցանէ եւ գայ առ մարդն:

[ՅԻԵ]

**Յաղագս Զաղառաց:**

Զգաղառին քիթքն արձակ եւ մեծ ընտրեա, եւ զմեղն թանձր. եւ փնդոելն եւ ստուգութիւնն՝ շնորհք է: Բայց երբ լակոտ կամենաս ընտրել՝ զձանրն ա՛ռ, եւ այն որոյ քիթքն թաց լինի աւելի քան զընկերացն, այն է լաւ:

[ՅԻԶ]

**Յաղագս կատաղի շան:**

Ի՛ր յարգելք դի՛ր. եւ խարբախ խառնեա ՚ի ջուրն եւ տուր որ խմէ. թէ խմէ եւ փորն լուծի, ապրեցաւ. յետեւ գարեհաց թրջեա եւ տո՛ւր:

[ՅԻԷ]

**Յաղագս թէ լու կենայ ՚ի շունն:**

լեսած, եւ չաման 'ի ջուրն թրջած, որ չամանջուր լինի, եւ ազոխջուր. յիրեար խառնեա եւ աղէկ միաւորեա. եւ յետ լուանալոյդ օ՛ժ զշունն. խիստ օգտէ: Եւ թէ պտղի ձիթի տուրտնով օժանես, շատ օգտէ. եւ զլուն եւ զոջիլն սպանանէ. եւ թէ բոր կամ քածպոր կամ երքոյն կենայ, օգտէ: Եւ այն դեղերն ոչխարաց բորոյ գրեցաք. նա, խնկի փոշի՝ ԺԲ դրամ, եւ չարհոտ՝ նոյնչափ, եւ գինեմբուր՝ ԺԸ դրամ, եւ ռաստրի աղնձած, եւ նադրուն աղ եւ դեղին քիպրիթ, յամէն մէկէ վեց դրամ. եւ խառնեա ափ մի սպիտակ կապլայի պտուղ հարիւր հատ չոր թուզ՝ նուկի եւ կէս, եւ ճփնոյն տերեւ երկու երեք, եւ անապակ կիր ափ մի. զծեծելոյդ՝ ծեծեա, եւ զայլսն միաւորեա, եւ հա՛ր աղէկ որ զերդ մերհէմ լինի. եւ 'ի վերայ քթեթի ա՛ծ տարածեալ, եւ 'ի վերայ դի՛ր եւ կապեա. օգտէ եւ կակդացուցանէ զշեղն:

... ապրի այնից, այլ շանբորոյ օգտեն: ▯

Այլ դեղ բորոյ փորձիւ օգտակար. ա՛ն ծծումբ հարիւր տրամ, սնտիկ՝ տասն տրամ, սոնիճ լեսած՝ ափկից մի, ցմախտակ լեսած, եւ ձիւթ չորս նուկի, խայծղան երեք նուկի, խոզիտ՝ տասն նուկի. աղա զամէնս, եւ զսնտիկս կտրատեա խոզտովն. եւ զամէն դեղերդ 'ի խոզտին լի՛ց եւ եռացո, եւ զձիւթն եւ զխայծղանն հետ իրերաց հալեա, եւ 'ի վերայ խոզտուին եւ այլ դեղերոյդ ա՛ծ եւ խառնեա, որ միաւորին եւ եռան հետ իրերաց. եւ երբ յետ առնուս, նուկի մի քացախ բարկ 'ի ներք խառնեա, եւ օ՛ժ յարեն, եւ յետ երեք աւուրն լուս սապունով եւ երեք հետ օ՛ժ. այլ բնաւ բոր չմնայ. փորձով: Եւ թէ կտաւ հատի խայծղան հանես եւ օժանես, օգտէ: Եւ թէ առնուս զճնին եւ եփես, եւ ջրովն զշունն լուանաս հինգ վեց հետ, եւ ապա յետոյ խոզտուով օժանես, օգտէ:

[ՅԻԸ]

### **Յաղագս բորի:**

Ա՛ն խայծղան եւ ռատինեճ, որ է սոնոպրի խեժ, եւ շալլեղ. միաչափ յիրեար խառնեա եւ այնչափ շփեա խոշոր չուխայով՝ որ արիւնի. եւ ա՛ն պաղ շալլեղ եւ միւրտեսէնկ եւ մանր աղա, եւ մագտաքէի ձիթով շաղեա եւ օ՛ժ. օգտէ: Եւ թէ առնու որ բորակ եւ աղ եւ ալեւր եւ քացախով շաղախէ եւ օժանէ, օգտէ: Եւ թէ առնուս քապրցալիփ տակ եւ այրես, եւ առնուս զմոխիրն եւ խոզտուով խառնես, եւ երբ պիտենայ՝ մոխրաջուր արա եւ լուս զփորն, եւ օ՛ժ. օգտէ:

[ՅԻԹ]

### **Յաղագս տզրկի, որ 'ի փողքն փակեալ լինի:**

Չոռոմ ձէթ եռացո եւ պառկեցո 'ի վերայ ողինն, եւ աղէկ տաք՝ այնպէս որ չայրէ, եւ կոտոշով ընդ փողքն 'ի վայր ա՛ծ. անկանի տզրուկն: Եւ թէ հանես քսֆիս 'ի փայտից եւ ծխես 'ի կրակ, եւ զբերան գրաստուն 'ի վերայ մխոյն բանաս, երբ հասանի 'ի տզրուկն՝ անկանի:

[ՅԼ]

### **Յաղագս օձահարի եւ կորահարի:**



Զտեղն՝ կուով օ՛ճ, կամ շնխաղողով, կամ աղշբանկի տերեւին ջրովն, կամ սամթի ջրովն. գայտսիկ հետ 'ի հետ պարտ է առնել եւ յիրեար ոչ խառնել. եւ թէ 'ի սոցանէ ընդ քիթն 'ի վայր ածես, օգտէ: Եւ դեղ որ մարդոյ օգտէ եւ անասնոց. եւ երակն օգտէ ամէն ցաւոց, որ անձանօթ եւ աներեւան լինին:

[ՅԼԱ]

#### **Վասն Խաշանց:**

Թէ կամիս որ անսղալ յղանան, երեսուն օր յարդ եւ այլ դարման մի՛ տար, քան կանաչ խոտ միայն, եւ այն սակաւ. զի թէ անսուաղեցընես եւ քաղցեցընես՝ անսղալ առնու զսերմն: Եւ գայլ որպիսութիւնս խաշանցն՝ չունիմք կարիք գրելոյ. այնր՝ յարածելն է արիութիւն, եւ մատղաշին՝ 'ի պահելն: Եւ զընջուղսն պարտ է երեք ամիս 'ի յետ պահել 'ի կովուցն, որ բնաւ չտեսնուն. եւ քուշնայ եւ գարի եւ սիսեռն թրջած տալ պիտի, որ ուտեն. մինչեւ ընջուղքն գերեք տարին չլմընցընեն, չէ պարտ թողուլ որ վազեն: Եւ ոչ գայն՝ որ ընդ ԺԲ տարին անցանէ, վասն զի քան գերեքն 'ի վայր՝ մատղաշ է, եւ քան գերկոտասանն 'ի վեր՝ դահ է: Այնպէս են եւ կովերն եւ նոյն սահմանովս տա՛ր: Եւ դորդ վազցընելոյ ժամն որ յիրեար խառնես...:

[ՅԼԲ]

#### **Վասն տանու Հաւերոյ տնկելոյ եւ ստածման եւ գիրացուցանելոյ:**

Հաւերուն՝ ջեր տուն պիտի եւ մխոտ, զերդ աղաւնէտան, պատուհանք փորելոյ եւ աղէկ թառեր. եւ դարմանն՝ առատ ծեծած եւ կեղեւած գարի, եւ կորեկ եւ թեփ, ընդ իրեար եփեա. եւ տուր շող որ ուտեն: Բայց ցորեանն միայն՝ վնասէ, մի՛ տար. եւ խաղողի կուտն վնաս է, ձու ածել չտայ: Եւ թէ կամիս գիրացուցանել հաւ՝ փետեա զթեւսն, եւ դի՛ր 'ի ջեր մթնագոյն տուն. եւ եփեա զթեփն հանած գարին եւ զծեծած կտաւատն, տուր որ ուտեն. եւ թէ գարեալիր տասս եւ կտաւատ՝ աղէկ է: Եւ զջուրն տուր, եւ փոշէջուր արա գարեալիրովն, եւ տուր. եւ կորեկն աղացած՝ աղէկ է. եւ հացմիջուկն զինով:

Եւ զձուն թէ 'ի ձմեռն յալիրն եւ յամառն 'ի թեփն պահես՝ շատ դիմանայ: Եւ են ոմանք որ 'ի յաղն պահեն, եւ աղն թերեցուցանէ զձուին մէջն: Եւ զթերեցածն 'ի յայն ճանաչես՝ որ ջուրն դնես, թէ 'ի տակն նստի՝ աղէկ է:

Եւ թէ խորոված ձուի դեղնուց եւ աղնձած չամիչ ծեծես եւ տասս հաւուն, զձուն մեծ բերէ եւ աղուոր, եւ չափրի շոյտ:

Եւ հաւտունն արձակ պիտի. եւ հանապազ ծծումբ եւ փիճոյ տերեւ ծխեա, եւ եղին եղջիրն, եւ մարդոյ մազ, որ ճիճի թէ բնակի՝ նա ահոկէ գնոսա:

ՎԵՐՁ